DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

KARİKATÜRKİYE

Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihi | 1923-2008

Turgut Çeviker

1 Tek Parti ve Demokrat Parti Dönemi (1923-1960)

SUNUŞ
Murat Belge

DÖNEM METİNLERİ
Ahmet Kuyaş

NTV

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Karikatürkiye

Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihi

1923-2008

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Turgut Çeviker

Karikatürkiye

Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihi 1923-2008

I

Tek Parti'den Çok Partiye ve 27 Mayıs Darbesine (1923-1960)

Sunuş: **Murat Belge**

Dönem Metinleri: **Ahmet Kuyaş**

NTV yayınları

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Doğuş Grubu İletişim Yay. ve Tic. A.Ş.
Yönetim Kurulu Başkanı
Erman Yerdelen

Genel Müdür
Cem Aydın

Genel Müdür Yardımcısı
Görkem Yaşayan

NTV Yayınları Editörü
Mustafa Alp Dağıstanlı

Proje Koordinatörü
Sena Uzunoğlu

NTV Yayınları
Karikatür Dizisi – 1

Turgut Çeviker
Karikatürkiye (1923-2008) – 1

Tasarım
Cüneyt Şekerci - Sevgi Aslan

Görsel Restorasyon
İmam Cici

Redaktör
Taner Erdoğan

Ön ve Arka Kapak Karikatürleri
Tan Oral, *Güldiken*, Yaz 1996, S. 10, s. 1
Ferruh Doğan Akdilek, *Dünya*, 20.3.1962, s. 1

© 2010 Doğuş Grubu İletişim Yayıncılık ve Ticaret A.Ş.
Her hakkı saklıdır.

1. Baskı: Ekim 2010

BASKI
Ofset Yapımevi
Şair Sokak No.4 Çağlayan Mahallesi, Kağıthane, 34410 İstanbul
Tel: (212) 295 86 01

ISBN: 978-605-5813-85-7

Sertifika No: 12444

NTV yayınları

Doğuş Grubu İletişim Yay. ve Tic. A.Ş.
Maslak Mah. G-45 Ahi Evran Polaris Cad.
Doğuş Power Center No.4 Maslak-Şişli / İstanbul

Tel: (212) 304 08 92 Faks: (212) 346 30 00

ntvyayinlari.com - info@ntvyayinlari.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İçindekiler

I. Cilt

Başlarken **9**

Ana Çizgileriyle Türk Karikatür Tarihi **15**

Karikatürün Serüveni (Murat Belge) **31**

Cumhuriyet ve Tek Parti Dönemi (1923-1946) **49**

Çok Partililiğe Dönüş ve Demokrat Parti Dönemi (1946-1960) **195**

II. Cilt

Başlarken **281**

27 Mayıs ve Yeni Anayasa (1960-1971) **287**

12 Mart'tan 12 Eylül'e (1971-1983) **365**

Turgut Özal ve Liberalizm (1983-1991) **455**

III. Cilt

Başlarken **537**

Merkezin Çöküşü (1991-2003) **543**

Adalet ve Kalkınma Partisi ve Muhafazakâr Demokrasi (2003-2008) **707**

Karikatürcüler Sözlüğü **849**

Kaynakça **873**

Kısaltmalar **883**

Dizin **885**

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

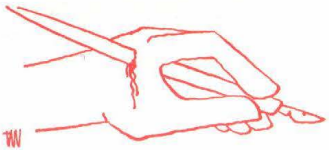

Tan Oral, *Milliyet Sanat Dergisi*, 20.2.1978, S. 265, s. 6

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 29.10.1930, s. 1

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Başlarken

Önsöz

Bir sanat veya edebiyat türü üzerinden bir ülkenin siyasal-toplumsal tarihini kurgulamak sorunlu ve oldukça çetin bir iş. Çalışma öncesi güçlüğün bu denli büyük olabileceğini tahmin bile edemezdim. Uzaktan bakıldığında iş kolay görünüyor.

Karikatür "bağımlı" bir yaratıcılık alanıdır. Çizer, basın organına "ait"tir ve bu nedenle "özgür" değildir. O, istediğini çizmekte "özgür"dür; ancak, yazı işleri karikatürü yayımlarsa "söz"ünü kamuya iletebilir!

Başkent, yayın organlarının; yazı işleri de karikatürcünün eleştirel sınırlarını belirler.

Evet, hâlâ "kânun dairesinde serbesti"dir söz konusu olan!

Baskılar altında yaratılmış karikatürlerden yapılacak bir seçme, nasıl bir "tarih" ortaya çıkarabilir?!

Dünden bugüne uzanan seksen beş yıllık bu karikatür destesi, doğduğu siyasal-toplumsal iklimlerin ve aynı zamanda karikatürcü dünyalarının da ürünüdür.

Koşullar ne olursa olsun karikatür, "gerçek"i söylemenin güçlüğünü yenebilen bir sanattır. En etkili sonuçlara, karanlık dönemlerde ulaşmıştır. Ferit Öngören, "Faşizm, mizahın gübresidir" der.[1] Doğru söze ne denir. İklim iyileştikçe karikatür daha da güçlenir. *Karikatürkiye*'de destelenen birikim; gelişen, değişen ve tökezleyen Türkiye'yi çok yönlü bir mercekten –kimi zaman neşeli, kimi zaman bir karabasan labirenti olarak– yansıtacaktır size.

Çalışma Biçimi

Karikatürün diliyle bir temayı tanımlayan kitaplar, dünya yayıncılığının eskiden beri yapageldiği seçkiler arasında yer alır. Bu tutum, tarihin yeni arkadaşı –bir XIX. yy. sanatı olan– karikatürün tanıklığının onaylanması olarak da algılanabilir. Paris Komünü, Girit sorunu, II. Abdülhamid ve Hitler üzerine yayımlanmış albümleri, tarih-karikatür ilişkisinin en bilinen örnekleri olarak burada anabiliriz.

Bizde de bu türden telif-çeviri birkaç kitap yayımlandı: *Burun-Abdülhamit Karikatürleri Antolojisi* (1988), *Asi'den Mustafa Kemal'e Karikatürlerle Atatürk* (2003) ve *Osmanlı Karikatüründe Balkan Sorunu / 1908-1914* (2004).

NTV Yayınları'nın yönetmeni Mustafa Alp Dağıstanlı'nın önerisi "Karikatürlerle Türkiye Tarihi"ydi. Hemen kabul ettim. Benim için öncelikli bir çalışma değildi, ancak bu kitap için yapacağım araştırma, önceliklerime yönelme olanağı da verebilecekti. Bu açıdan olağanüstü bir öneriydi... Birkaç gün içinde kitap, kafamda biçimlendi. Sadece siyasal değil, toplumsal olan da içeriğe dahil edilecek ve böylece 1923-2008 tarihleri arasına giren "hayat" kurgulanabilecekti. Kitabın adını hemen koydum: "Karikatürkiye (1923-2008)"[2]

Türkiye'nin en önemli gazete ve dergileri taranacaktı; bu iş için uzun bir zaman gerekiyordu. Bu ağır iş, salt bir kitap için yapılamazdı. Yayınevine bir dizi kitap önerdim, kabul edildi. Böylece Aralık 2006'da yardımcılarım Aziz Gültekin ve aramıza daha sonra katılan Köksal Zerey'le Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde kolları sıvadık. Ayrıca Atatürk Kütüphanesi, Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi ve –Ankara'da Ömer Türkoğlu'nun katkılarıyla– Milli Kütüphane'de taramaları sürdürdük. Kütüphanelerde iki yıl zaman geçirdik.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

• Toplam 500.000 karikatür ve belge, sayısal teknolojiyle kopyalandı. Bunlara kitaplığımdaki mizah ve kültür dergilerindeki karikatürler ile arşivimdeki kesilip saklanmış binlerce karikütür de eklendiğinde kitap için olağanüstü bir birikimden yararlanabildik.

• Kullanılacak karikatürlerin yüksek çözünürlüklü kopyalama işlemlerinde tarama (scanner) ve fotoğraf makineleri kullanıldı.

• Özgün ve kesik karikatürlerin tümü Ofset Yapım'da tarandı.

• Kullanılması kesinleşen karikatürlerin önemli bir bölümünün özgün örneklerine ulaşıldı.

• Mizah dergilerini ve kimi çizerlerin karikatürlerinin bilgisayar kayıtları edinildi. Böylece kitapta kullanılan karikatürlerin yarısına yakını, özgün örneklerden oluşturuldu. Bu, albümün görsel seviyesini yükseltti.

Karikatürlerin "Photoshop" İşlemleri

Karikatür tarihinin veya tarihi yansıtan karikatürlerin kaynakları, albümler ve süreli yayınlardır. Bu nedenle, alanda çalışma yapmak isteyenlerin önünde en büyük engel, "tarih"tir. Çünkü zaman, tozlu sayfalarda uyuyan karikatürlerin kullanımını güçleştirir. Bu sorunla ilk kez 1980'lerde *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü*'nü çalışırken karşılaştım. O zamanların sorunları bugünkülerle karşılaştırılamaz bile. Aralarında –kopyalama ve baskıya hazırlık yöntemleri açısından– uçurumlar var. Bilgisayar öncesi, öznesi görsel malzeme olan çalışmalarda bulunmuş bir kişi olarak, bugünün olanakları ancak "cennetin krallığı" olarak tanımlanabilir. Yukarıda anlatmaya çalıştığım süreç bunun kanıtı.

Bilgisayar öncesi bir karikatürü aslına daha uygun bir biçimde yayımlayabilmenin yolları tam bir çileydi. Karikatürlerin yenilenebilmeleri için guaj, aptek, siyanür gibi –bugünkü yeni kuşak yayın elemanları için oldukça yabancı– yöntemler söz konusuydu.

Bilgisayar döneminde photoshop, hayat veren bir sihir gibi imdadımıza yetişti. Özellikle eski karikatürler, eskimiş kâğıtlarda basılı karikatürlerin yayına hazırlanabilmesinde photoshop muhteşem olanaklar sunuyor. Bir karikatür yayıncısı olarak edindiğim deneyimlerin bütününü *Karikatürkiye*'de kullanabildim. Daha fazlasını ise bu çalışma dolayısıyla öğrendim. Kitabın bütün photoshop çalışmasını İmam Cici gerçekleştirdi. Albümün –basından kopyalanmış karikatürlerinin– görsel yüksekliğini, Cici'ye borçluyuz.

Siyasal Bölümleme ve "İşaret"ler

Kitabın, siyasal dönemleri şu başlıklardan oluşuyor: 1) Cumhuriyet ve Tek Parti dönemi (1923-1946); 2) Çok partililiğe dönüş ve Demokrat Parti dönemi (1946-1960); 3) 27 Mayıs ve yeni anayasa (1960-1971); 4) 12 Mart'tan 12 Eylül'e (1971-1980); 5) Turgut Özal ve liberalizm; 6) Merkez'in çöküşü (1991-2003); 7) Adalet ve Kalkınma Partisi ve muhafazakâr demokrasi (2003-2008).

Yaşar Tonguç, *Vatan*, 6.2.1977, s. 1

Bu başlıklar altında, Ahmet Kuyaş'ın Türkiye tarihini özetleyen metinleri yer alıyor. Bu metinler, dönemleri kurgulayan karikatürlerin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Bölüm başlarındaki metinlerle yetinmeyip, sayfa akışı içinde de "zaman"ı anımsatmak istedik. Bunun için dönemleri yansıtan "işaret"leri (icon) Tan Oral tasarladı. Sayfaların sol üst kenarlarında şu kalıbı içeren bir "başlık (logo)" yer alıyor: "Kitabın adı-İşaret-Yıl". Dönemsel "işaret"ler, karikatürlerin ait olduğu "yıl" bilgisiyle birlikte, okur-izleyicilere her sayfada "zaman"ı anımsatacak bir takvim işlevi görecektir.

Ölçütler

Karikatürkiye, Türk karikatür sanatını değil, Türkiye'nin siyasal ve toplumsal tarihini tanımlamayı amaçlayan, bunu denemek isteyen bir seçkidir. Bu nedenle seçme ölçütleri –bir karikatür sanatı seçkisine göre– farklı olmuştur. Bu tutum şöyle de ifade edilebilir: Seçmeye, sanatın ölçütleri kadar iletişim de yön verdi:

• Ana çizgileriyle Türkiye tarihini yansıtan karikatürlerden yola çıkıldı,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

• Hayatı hafife alan çalışmalardan uzak duruldu,
• Çizgi, biçim ve mizah anlayışı açısından çeşitlilik gözetildi,
• Karikatürler, bütünüyle süreli yayınlardan seçildi.[3]

Karikatürcüler

Yapıtlarını kullanmamıza izin veren karikatürcüler ile, artık aramızda olmayan karikatürcülerin aileleri, bütün cömertlikleriyle yardımcı oldular; bu nedenle onlara teşekkür borçluyum. *Zaman* gazetesinin çizerlerinden Dağıstan Çetinkaya, –"ortak çalışma"lara katılmak istemediğini belirterek– bu seçkide olmak istemedi. Yıllar yılı yurtdışında yaşayan karikatürcülerimizin kimilerinden de örnekler verme olanağı bulduk.

Her kitabın, son çözümlemede kişisel bir tutumu yansıttığı bilinen bir gerçektir. Bu kitap, "tarih kuran" bir güldestedir. Dolayısıyla, seçilen çizerlerin tümünden eşit sayıda yapıt alınması gibi bir ölçüt söz konusu bile olamaz. Her kitap, –ister istemez– ilgi alanının birçok yaratıcısını dışarıda bırakmak zoruda kalır. Bu, "dışarıda kalma" durumu, karikatür dünyamıza değil, bu kitaba aittir. Dolayısıyla bundan hiçbir çizerin alınması, üzüntü duyması gerekmiyor.

Kurgu

Türkiye'de hayat sürerken, dünyada neler oluyordu? Bunun yanıtları karikatürlerde vardı ve tasarıma uygun bir biçimde yerleştirildi. Bu tutum, küçük de olsa karşılaştırmalı tarih olanağı verdi seçkiye. İstediğimiz sayıda karikatür kullanamamış olsak da, bu kurgunun kitabı zenginleştirdiği görülüyor.

Karikatürkiye'nin "dünya çizgisi", "mihver (eksen) devletler"den başlayıp, "küresel devletler"e uzanıyor. "Barış"ı simgeleyen "Sulh Perisi" ile "savaş"ı simgeleyen "Harp İlahı"nın XX. yy.'dan XXI. yy.'a –uzanan alegorik biçimlerinin– nasıl bir değişim süreci geçirdiğini de görme olanağı veriyor bizlere. "Dünya çizgisi", insanlığın, emperyalizmin elinde nasıl çırpındığının kanıtlarını içeriyor. Değişen sadece "oyuncu"lar!

"Türkiye çizgisi"nde ise siyasal ve toplumsal konulu karikatürler tıpkı hayatta olduğu gibi, karmaşık bir biçimde kurgulandı. Karikatürleri yerleştirirken, ait oldukları "yıl" sayfalarında –her zaman– kronolojik davranılmadı. Bu tutum içerik, biçim ve/ya tasarım kaygılarından kaynaklandı.

Kimi karikatürcüler, bazı olayları, henüz kesinleşmeden –sabırsız davranarak– ele almıştır. Bazen de karikatür, yaşanan önemli olayın hemen ardından çizilmemiştir. Okur-izleyici, bu tip "tarih kaymaları"nın ayırdına vardığında, karikatürlerin künye veya açıklamasında bir yanlışlık olduğunu –haklı olarak– düşünebilir. Doğrusu bu tür yanlışlara düşmemek için ince bir çaba gösterildi.

Kısaltmalar

Gerek karikatürlerde, gerekse "açıklamalar"da kurum ve kuruluşların adları genellikle "kısaltma" olarak verildi. Karikatürleri olabildiğince büyük boyutlarda yayımlayabilmek için bu gerekliydi.

Parantezler ve İtalikler

Kitabın "albüm" sayfalarında yer alan karikatürlere bağlı olarak 4 tür metin var:

1) Karikatürlerin "üstyazı"ları, 2) Karikatürlerin "altyazı"ları, 3) Karikatürlerin "açıklama"ları, 4) Karikatürlerin "künye"leri;

• İlk iki metin içinde, bugün artık anlaşılamayan kimi "sözcük"lerin ve/ya "tarih"lerin yanlarına [köşeli parantez] içinde bugünkü karşılıkları yazıldı. Bu metinlerdeki köşeli parantezler bu nedenle, yazarı temsil ediyor.

• "Açıklama"lar (aç parantez-kapa parantez) içinde verildi. Ancak, yeniden parantez ihtiyacı doğduğunda [köşeli parantez] kullanıldı. Üçüncü "madde"yle simgelenen metinler-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi https://rantey.org

deki köşesiz-köşeli parantezler de bu nedenle, yazarı temsil ediyor.

• – "İmzasız" karikatürler, kimin tarafından çizildiği –bir biçimde– biliniyorsa karikatürcünün adı köşeli parantez kullanılmadan verildi.

– "İki imzalı" karikatürlerde öğrenilebilen "Esprici", (parantez) içinde verildi.

• Süreli yayınlar ve yapıtlar *italik* olarak verildi.

Teşekkür

Araştırmalarımızı sürdürdüğümüz TC Kültür Bakanlığı Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kütüphanesi, Yapı Kredi Kültür Merkezi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, *Cumhuriyet* gazetesi arşivi ve TC Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane'sine; birlikte çalıştığım yardımcı arkadaşlarım: (tarama işinde) Aziz Gültekin, Köksal Zerey, (internet taramalarında) Cüneyt Şekerci, (Ankara'dan) Ömer Türkoğlu'na; fotoğraf çekimlerinde Aziz Gültekin, Mutlu Güneş, Osman Çağlar, Ömer Türkoğlu, Selin Durmuşlar, Mihriban Çumralı, Serhat Keskin'e, fotokopi ve bilgisayar çıkışları için Kopyacı'ya (Kadıköy) teşekkür ediyorum.

Bilgisayar arşiv kayıtlarından yararlanmamızı sağlayan *Leman* adına Mehmet Çağçağ'a, *Penguen* adına Metin Üstündağ'a, *Uykusuz* adına Yiğit Özgür'e; *Zaman* gazetesinin katkıları için karikatür editörü Yusuf Çağlar'a; photoshop çalışması için İmam Cici'ye (bu konudaki katkıları için ayrıca Cüneyt Şekerci ve Ergün Gündüz'e); tasarımı –askerlik nedeniyle– tamama erdiremeyen Cüneyt Şekerci'ye; tasarımı onun bıraktığı yerden sürdüren Sevgi Aslan'a ve yardımcısı Akın Arısoy'a titiz çalışmaları nedeniyle teşekkür ediyorum.

Bize arşivlerini açarak özgün ve bilgisayar kaydı olarak karikatürlerini seçme ve kullanma olanağı veren Behiç Ak, Ercan Akyol, Erdal Alay, Gülay Batur, Mustafa Bilgin, Selçuk Demirel, Levent Gönenç, İsmail Gülgeç, Kemal Gökhan Gürses, Ergün Gündüz, Turgay Karadağ, Musa Kart, Cem Kızıltuğ, Bedri Koraman, Nuri Kurtcebe, Piyâle Madra, İrvin Mandel, Salih Memecan, Tan Oral, Eray Özbek, Atila Özer, Semih Poroy, İzel Rozental, Turhan Selçuk, Emre Senan, Haslet Soyöz, Ohannes Şaşkal, Osman Turhan, Mehmet Ali Türkmen, Emre Ulaş, Ahmet Aykanat ve Mesut Yavuz'a teşekkür ediyorum.

Semih Balcıoğlu'nun yapıtlarının yayın hakkı sahipleri olan Ferda-Osman Uslu'ya ve kitaba yapıtlarını aldığımız, ancak artık aramızda olmayan değerli karikatür ustalarımızın ailelerine; Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Karikikatürleri Müzesi'ne; ve birçok nedenle katkılarını aldığımız Hasan Aydın, Musa Dağdeviren, Ferit Edgü, Ülfet Ertel, Atila Ertürk, Hüseyin Gültekin, Ferzande Kaya, M. Sabri Koz, Babür Kuzucuoğlu, Ali Olgun, Rasih Nuri İleri, Akdağ Saydut, Ruhan Selçuk, Eftal Sevinçli, Lütfü Seymen, Alp Tamer Ulukılıç, Mihail Vasiliadis, Alpay Kabacalı, 40 Ambar Sahaf, Babil Sahaf, Dağarcık Sahaf, Yaba Sahaf ve Aras Yayıncılık'a teşekkür ediyorum.

Ofset Yapım adına Ceylan Yüceoral'a; yazılarıyla kitaba konuk olan Murat Belge ve Ahmet Kuyaş'a; bana olabilecek en güzel çalışma olanaklarını sağlayan NTV Yayınları'na; NTV Yayınları Editörü Mustafa Alp Dağıstanlı, Yayın Danışmanı Enis Batur, NTV Yayınları Sanat Yönetmenlerinden Budak Akalın'a, Proje Koordinatörü Sena Uzunoğlu'na ve son olarak, yapıtlarını yayımlamama izni veren bütün karikatürcülere teşekkür ediyorum.

İstanbul, 8 Eylül 2009

1) İstanbul'da, Küçük Sahne'de yapılan "Faşizm ve mizah" konulu "açık oturum"da Ferit Öngören'in konuşmasından (15.10.1976). Bu kaynağın daha önceki kullanımı için bkz. Turgut Çeviker, "Tan Oral ile karikatür üzerine bir konuşma", *Doğrultu*, Aralık 1976, S. 6, s. 38-49

2) Bir sözcük olarak "karikatür"den yola çıkarak yeni sözcükler türetmek, bizde –Karikatürcüler Derneği'nin aylık dergisi– *Karikatürk* (1978) ile başladı. Tan Oral'ın önerisiyle kullanılan bu sözcük, neredeyse bir moda yaratmış; "karikatürizm", "karikamimari" gibi "kurgu-sözcük"ler, sergi veya albümlere isim olarak verilmiştir. "Karikatürk"ün atası olan "karikatürkiye" sözcüğünün ilk kez Yaşar Tonguç, bir karikatüründe kullanmıştı (*Vatan*, 6.2.1977, s. 2). Ayrıca, "karikatürkiye" sözcüğünü *Karikatürkei von 1946 bis 1981* (1981) adlı seçkide kullanıldığını da biliyoruz.

3) Birkaç karikatürde, bu kuralın dışına çıkıldı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yazılar

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Karikatürkiye Yazılar

نومرو ۱ پنجشنبه ۱۲ تشرین ثانی سنه ۱۲۸٦ برنجی سنه

دیوژن

﴿ کولکه ایله بشقه احسان استمم ﴾

هفته‌ده بردفعه طبع ونشر اولنور · غزته خانه‌سی غلطه‌ده یکی جامع جاده‌سنده واقع زنجیرلی‌خان درونده کائندر · برسنه‌لکی نصف عثمانلی لیراسنه والی ایلغی ـ۱ مجیدیه‌یه و برنسخه‌سی ۱ غروشدر طشره‌یه‌چون پوسته اجرتی ضم اولنور · اعلانات بهر سطرندن ۳ غروش ومواد سائره‌نك سطرندن ٦ غروش النور ·

﴿ مقدمه ﴾

برکتاب ویا غزته مقدمه‌سی منذرجانه دال یعنی براعت استهلال اولق لازم کلورکن هر غزته بدایت ظهورنده علی الدام قوللانه جغی شیوهٔ لسانك غیری استاد التدن چیقمش برمقدمهٔ بلیغه نشر ایدیور · بوعادت سر وحکمتی اراتلمسزین تقلید ایدیلان مملکتزك سائر کوره‌نکلری صره‌سنده بر بدعتدرکه (غزته‌جیلك دیمامك ایچون) دیوژنك مسلکنه توافق ایتمز · بناء علیه محتاج اولدیغم عمومك حسن نظر ومعاونتندن بشقه بوله بر بدعت ایچون کیمسه یه آبرو دوکیم دیو مقدمهٔ وجیه سنی پیلدیکم وقوللاندیغم لسان اوزره تقریر وتحریر ایلدم ·

دیوژن حکمای یونانیه‌دن خم نشینلکله شهرت شعار سینوبلی برمجذوب کامل اولوب مشرب ومذهبی بوغزته‌نك موافق مسلکی اولمیجندن بواسم‌له توسمی مناسب کورلدی · دیوژن چند ماهدنبرو فرانسزجه وروبجه اوله‌رق نشر اولنمقده اولوب مقصدی ایسه افکار عمومیه ومقاصد حکومت سنیه‌یه ترجمانلق واخلاق وتربیه ووطنزه اجنبی اولان شیلر حقنده تعریض واستهزا ایله تزیانلق اولدیغندن هفته‌ده برکره دخی ترکجه اوله‌رق طبع ونشرینه بالاستیذان مساعدهٔ سنیهٔ شایان بیورلمشدر · واقعا عموم غزته‌لر شو مقصده خدمت ایتمکده ایسه لرده هر جلسه خطابتی بنی اسرائیل فقرالرندن بحث ایدن واعظلره تقلیدله ایلکز پدرانه پند ونصیحته حصر ایتدکلرندن بعدز مدر مزاج وقت (افندی کهنه یهودی عقائدین صائمه ❁ نصل یوتازه معارفله اسکیلرالایم) بینیله تلفی ومقابله ایدیور کی کورندیکندن وبوبله برمزاجك اصلاح سیئاتی ایسه ایکی قوته یعنی جبرو شدته ویاخود تزیف ومذمته محتاج اولوب بونك دخی برنجیسی شان حکومته لایق اولمغله بالکز ایکنجیسی سوء استعمال ایله شخصیاته انتقال ایتدیرلمامك شرطیله حال ومصلحته موافق بولندیغندن ایشته دیوژن وطنه خدمت ایچون وطنداشلرینك حسن قبول ورغبته وصنعت ارقداشلرینك اعانه وهمته استناد ایدرك بوبله غایت مشکل ونازك بروظیفه‌یی التزام ایلمشدر · (ومن الله التوفیق)

اجراات دولت موافق حکمت حکومت اولدیغی جهتله هیئت اداره حقنده تقدیردن بشقه سوبله‌جك طوغری پرسوز بوله‌مه جغمزدن دیوژن بو یازه نه امثالنه سوء مثال اولور وندده سوء امثاله امثال ایدر ·

* * *

﴿ اخطار ﴾

اشبو برنجی نسخه‌یی کوندردیکمز ذواتك غزته‌مزه مشتری اولیه‌جقلری تقدیرده نسخهٔ مذکوره‌یی اعاده بیورملری لازم

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Ana Çizgileriyle Türk Karikatür Tarihi

Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenileşme Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu'nda III. Selim'le (1789-1807) başlayan; II. Mahmut'la (1808-1839) süren yenileşme hareketleri, "Tanzimat Fermanı"yla (Gülhane Hatt-ı Hümayunu) büyük bir aşama kaydetti. Mustafa Reşit Paşa, çeşitli görevlerde elde ettiği deneyimleri dolayısıyla ülkenin sorunlarını yakından biliyordu. Mehmet Ali Paşa'nın yenileştirmeye çalıştığı Mısır'a yolculukları; Paris ve Londra'da elçilikleri sırasında kimi devletlerin monarşilerden, meşrutiyet ve cumhuriyetlere geçişlerine tanıklık etmişti. Abdülmecit'in (1839-1861) saltanat döneminin en gözde devlet adamı olan Mustafa Reşit Paşa, elçilik görevinden İstanbul'a döndüğünde, Avrupa'nın da desteğini alarak sadrazamlığa getirildi.

Osmanlı Devleti güç durumdaydı. Sistem bütünüyle eskimiş, ordu gelişerek ilerleyen teknolojiden yoksun olduğu için geriye düşmüştü. Her türlü yenileşmenin önünde dev bir engel oluşturan Yeniçeri Ocağı, III. Selim döneminde kaldırılıldıktan (1826) sonra 1839'a değin atılan adımlar cılız olsa bile, Batılılaşma yolunda önemli bir çaba gösterildiği açıktır. Mustafa Reşit Paşa, devleti ve hayatı bütünüyle yenilemek, eskimiş, çürümüş ne varsa kesip atmak ve ülkeyi Batılılaştırmak istiyordu. Bu bağlamda yoğun hazırlıklar sonucunda, 1789 Fransız Devrimi'nin kabul ettiği "İnsan Hakları Bildirisi"nden yola çıkılarak hazırlanan "Tanzimat Fermanı"nı ilan etti (1839).

Ferman siyasi, idari ve adli alanlarda devlet ve devlet-insan ilişkilerini yeniden düzenliyor; sultanın hak ve sorumlulukları sınırlandırılıyor ve yönetimi belirli ilkelere bağlıyordu. Irk, din ve mezhep ayrımı gözetmeksizin uyrukların bütün haklarında eşitlik kabul ediliyor; kölelik kaldırılıyor, Hıristiyanlara tanınan haklar belirli kişilere özgü ayrıcalıklar olmaktan çıkarılıyor ve herkes için bir hukuk kuralı haline getiriliyordu. Osmanlı Devleti, ferman ile, siyasi ve dini olarak düşman bellediği bir uygarlığa girişini imzalıyordu.

Kırım Savaşı (1854-1855) sonrasında Avrupa'nın isteğiyle, "Islahat Fermanı" (1856) ilan edildi. Batılılaşma yolunda atılmış önemli, yeni bir adımdı bu. "Tanzimat Fermanı"na göre, kişi hak ve özgürlükleri konusunda yeni kararlar getiren ferman, Hıristiyan cemaatinin haklarını korumayı amaçlıyordu.

Abdülaziz (1861-1876) döneminde Batılılaşma hareketleri Sadrazam Âlî Paşa tarafından yavaşlatıldı. Birçok alanda gerçekleşen başarısızlıklar ve dış müdahaleler, iktidarı bir baskı yönetimine sürükledi. Bu eğilim, özgürlükçü hareketlerin filizlenmesine yol açtı. 1865'te Yeni Osmanlılar adlı gizli örgüt İstanbul'da kuruldu. Yönetimin haber alması üzerine kurucular Avrupa'ya kaçtı. 1867'de Paris'te Jeune Turcs (Jöntürkler) adıyla yeniden örgütlendiler. Merkez Avrupa olmak üzere birkaç kıtadan basın yoluyla üç yıl mücadele ettiler. Örgüt üyeleri, 1870'de İstanbul'a dönmeye başladı. Şinasi, Namık Kemal, Ali Suavi, Ziya Paşa gibi yenilikçi aydınlar Batı'nın demokrasi ve liberal düşüncelerini basında savunmaya başladı. Batılılaşmak, her şeyden önce bir anayasayla yönetilmek istiyorlardı. Örgüt 1871'de dağıldı.

Siyasi, ekonomik ve toplumsal sorunlar karşısında çaresiz kalan Abdülaziz, silah zoruyla tahttan indirildi. Yerine –akli dengesi yerinde olmayan– V. Murat getirildi. Jöntürkler, anayasal bir yönetim için II. Abdülhamid'le (1876-1909) anlaşmaya vardı ve onu tahta çıkardı. Mithat Paşa, sadrazamlığa getirildi ve hızla bir anayasa hazırlandı.

Meğu, 17.4.1870, S. 85, s. 1

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Balkanlarda durum son derece kötüydü. Rusya'nın isteğiyle Balkan unsurların haklarını yeniden düzenlemeyi amaçlayan Tersane Konferansı sürerken, Anayasa'yı (1876) ilan eden top sesleri duyuldu. Hariciye Nazırı Safvet Paşa, artık Osmanlı Devleti'nin bir anayasayla yönetileceğini, unsurlar için ayrı ayrı hakların söz konusu olamayacağını delegelere bildirdi.

Anayasa'yı, Meclis'in açılışı izledi. II. Abdülhamit, Meclis'ten sadece dış siyasetle ilgilenmesini istiyordu. Meclis bu buyruğa uymuyor, ayrıca padişahın Anayasa ve Meclis'i yok sayan tutumunu kıyasıya eleştiriyordu. Ruslar, Tersane Konferansı'yla alamadıklarını zorla elde etmeye kalkışıyor ve Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) başlıyordu. Rusya karşısında alınan yenilgiler, saraya bağlanıyordu.

II. Abdülhamit, bazı başka nedenleri de ileri sürerek Meclis'i süresiz kapattı (1878). Rusya savaşı kazandı ve Ayastefanos Antlaşması (1878) imzalandı. Böylece, Tanzimat dönemi bitiyor, imparatorluğun otuz üç yıllık İstibdat dönemi başlıyordu.

Osmanlı Basını

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk Türkçe gazete Mısır'da Vali Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından *Vakâyi-i Mısriye* (1828) adıyla yayımlandı. II. Mahmut, Edirne Antlaşması (1829) sonrasında devleti yeniden yapılandırma sürecinde –biraz da Mehmet Ali Paşa'dan etkilenerek– bir gazete çıkarmaya karar vermişti. 1831'de, devletin resmi gazetesi olarak *Takvim-i Vekâyi* yayımlandı. Türkçe çıkan üçüncü gazete, William Churchill'in *Ceride-i Havadis*'i (1840) oldu. Onu, *Vakâyi-i Tıbbiye* (1849) izledi. Agâh Efendi ile Şinasi, *Tercüman-ı Ahval*'i (1860); daha sonra Şinasi tek başına *Tasvir-i Efkâr*'ı (1862) çıkardı.

XIX. yy.'da Osmanlı toplumunda basın öncesi iletişim kanalları şunlardı: Posta, elçiler ve gezginler. Mektup ve telgrafın en önemli iletişim aracı olduğu bir çağda, basın Osmanlı hayatına giriyordu. Gazete veya dergi, her şeyden önce "iletişim" anlamına geliyordu. Ancak "okuma", "düşünme", "yorumlama", "yazma", "çizme" konusunda birikim oluşturabilme anlamına da geliyordu. Genel olarak söylenirse, basılı evrak (basın), toplumda "ortak akıl" ve "kamuoyu" oluşturulabilmesine ortam hazırlıyordu. Yayınlar, toplumun ihtiyacı olan "aydınlanma" sürecini başlatmıştı. Basın öncesi toplum gitmiş, yerine iletişim araçlarına kavuşmakta olan bir toplum gelmişti. Bu yeni bir başlangıç, hatta devrimsel bir başlangıç oluşturuyordu.

"Bu devirde gazete hemen hemen tek başına yeniliği idare ed"iyordu (Tanpınar).

Tanzimat Dönemi Mizah Basını

Bir komedi yapıtı olan *Şair Evlenmesi*'nin "muharrir"i Şinasi'nin sorumluluk aldığı gazetelerde mizah yelpazesi esti mi bilmiyorum.[1] Ancak Türkçe yayınlardan çok önce, Ermeni basını "mizah" demişti. İlk mizah dergisi olan *Meğu*, 1856'da yayımlandı. Hagop Baronyan ve Harutyun Hekimyan gibi yazar ve çizerlerin kalem oynattığı bu dikenli bahçe, belki de Türkçe mizah basını için de yol gösterici bir işlev üstlenmişti.

Osmanlı basınındaki ilk karikatür *İstanbul* adlı gazetede yayımlanır (1867). Ebüzziye Tevfik, *Terakki* adlı dergisiyle birlikte –aynı adı taşıyan– mizahi bir ek yayımlamaya başlar (Ekim 1870). Onu izleyen günlerde Teodor Kasap, bağımsız, parayla satılan ilk mizah dergisi *Diyojen*'i çıkartır (Kasım 1870). *Diyojen'de* ilk karikatür Kasım 1871'de yer alır.

Tanzimat mizahçılarının önünde iki önemli birikim vardı: Batı ve Doğu mizahı. Biri onlara uzaktan, postayla gelen basılı yayınlardaydı; diğeriyse, toplumun belleğinde duruyor ve "dil"inde oynaşıyordu. Ermeni, Rum, Levanten ve Türk cemaatlerinden çıkan mizahçılar için geleneksel olan – yani "sözlü mizah"–, kuşkusuz çok daha kolay bir yaratma alanıdır. Ayrıca eğitim konusundaki düşük seviye göz önüne alınırsa, geleneksel mizah kalıplarına yönelmeleri de oldukça gerçekçi bir tutum olarak görünüyor.

Hayal, 18 Kânunusani 1874, S. 1, s. 1

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Osmanlı mizah basını kurulurken, "hayal perdesi" henüz inmemişti. Halk, Karagöz-Hacıvat aracılığıyla toplumsal-siyasal eleştiriyle bir ölçüde buluşuyordu. Halkın, mizah dergilerinde bu "tanıdık dünya"yla karşılaşması, onların " izleyici"likten, "okur"luğa taşınma sürecinin önemli bir unsuru olarak da değerlendirilebilir. En önemlileri *Diyojen* (1870), *Çıngıraklı Tatar* (1873), *Hayal* (1873) ve *Çaylak* (1876) olan on küsür mizah dergisi içinde geleneksel olana yönelen, çoğunlukta değildir. Geleneksel olanla kurulan, ama son derece Batılı bir kurguyla oluşturulmuş çok sayıda karikatür de vardır.

Tanzimat mizah basını, –yaratma özgürlüğü bakımından– neredeyse bütün tarihimizin en belalı dönemini oluşturuyor. Ona ancak Demokrat Parti dönemi eşlik edebilir. Bu iki dönemi simgeleyen Teodor Kasap ve Ratip Tahir Burak, mizahçı olarak yargılanmış ve hapis cezaları çekmişlerdir.

Tanzimat karikatürü, teknik olanakları sınırlı, acemi, öğrenen, düşünceli, cesur, savaşçı, gülümsetme eğiliminde, bütün güçlüklere karşın gerçeği söylemenin yolunu bulabilen bir dünya oluşturuyor.

İstibdat Dönemi ve Jöntürkler

II. Abdülhamit, Meclis'i kapatıp, Anayasa'yı rafa kaldırdıktan sonra ilk iş olarak, Mithat Paşa'yı Taif'e sürer (1877). Padişah, böylece karanlık baskı döneminin ilk önemli eylemini gerçekleştiriyor ve bir polis devleti yaratmaya koyuluyordu.

Özgürlükçü aydınlar, bir kez daha yurtdışına kaçar... İmparatorluk bir bir unsurlarını yitirmeye başlar. Bu gelişmeler karşısında II. Abdülhamit, çaresiz kalır. Böylece özgürlükçü aydınlar yeniden mücadeleye başlar. Askeri Tıbbiye Mektebi öğrencilerinin kurduğu İttihad-ı Osmani (1889) ile başlayan örgütlenme, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti (1895) ile devam eder.

Jöntürkler, Anayasa'nın yeniden yürürlüğe konulmasını; devletin iç ve dış tehlikelere karşı korunmasını; bütün unsurlarının kaynaştırıldığı bir Osmanlı toplumu yaratmak istiyordu. Örgütte farklı görüşler, bölünmelere yol açar. Bu, Makedonya'daki özgürlükçü askeri çevreleri gizli bir örgüt kurmaya yöneltir: Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, asker-sivil aydınların birliğiyle kurulur (1906).

Padişah, basını susturur. Mizah basını ise artık Jöntürkler'le birlikte sürgünden seslenecektir. "Fotoğraf çektirmeyi bile sevmeyen Abdülhamit, karikatürden nefret eder. (...) Çünkü, okuma-yazma bile bilmeyen cahil halk, onun bütün marifetlerini bu yıkıcı karikatürlerde görebiliyordu."[2]

Karikatür, Jöntürk basınında, mizah dergilerinde yer alıyordu. Temelde padişahı ele alan kanlı çizimlerdir bunlar. Onun iktidardan inmesi, Anayasa'nın ve Meclis'in yeniden hayata dönmesi, vahşi bir mizahla dile getiriliyordu.

S. Nuri İleri –çocukluk yıllarını geçirdiği– İstibdat dönemini bir karikatürcü açısından şöyle anlatır: "Abdülhamit devrinde karikatür çizmek mi, Tanrım ne feci bir intihar."[3]

II. Meşrutiyet ve Karikatürün Yeniden Doğuşu

İttihat ve Terakki Cemiyeti, İstanbul'a, Anayasa'nın yeniden yürürlüğe girmesi için baskı yapıyordu. Kolağası Resneli Niyazi Bey, –Makedonya'da– Resne Dağaları'nda özgürlük bildirisini okuyor; Binbaşı Enver Bey, Selanik'te bir ayaklanmayı örgütlüyordu. 23 Temmuz 1908'de, Selanik hükümet konağı işgal edildi. İttihat ve Terakki Cemiyeti, "Yaşasın özgürlük, eşitlik, kardeşlik, adalet" "nida"larıyla "meşrutiyet"i ilan etti; Rumeli, "hürriyet"i, şenliklerle kutlamaya koyuldu. Durum Yıldız Sarayı'na telgraflarla bildirildi. Şaşkına dönen hükümet ve vezirlerin kararsızlığı karşısında II. Abdülhamit, sorumluluğu üstlenerek 23-24 Temmuz gecesi İstanbul'dan Meşrutiyet'i ilan etti. Önce İstanbul, sonra bütün Osmanlı ülkesi yeniden Anayasa'ya kavuşmanın sevinciyle çalkalandı.

KALEM
Journal humoristique
قلم
Nagubre d'étaient les donestiques qui balayaient les ministres, tandis que maintenant ce sont les ministres qui les nettoient.

Kalem, 21 Ağustos 1908, S. 1, s. 1

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Karagöz, 1908 (1. yıl cilt kapağı.)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yıldız Sarayı, baskıcı yönetimden temizlenir; sansür ve hafiyelik kurumu kaldırılır. İttihat ve Terakki Cemiyeti, artık bir "parti"dir. Genel seçimlere katılır ve ezici bir çoğunlukla Meclis'e girer. Ancak, eski alışkanlığı olan yeraltı çalışmalarını sürdürür!

Batı, "hürriyet"in ilanından hoşlanmamıştır; çünkü "Hasta Adam"ın ölmesi için azınlıkların ayrılma eğilimlerini kaşıyıp durmaktadır. İttihat ve Terakki Fırkası (Partisi), hükümet olmasına karşın iktidar olamamıştır. İstibdat döneminin yıkılmasından hoşlanmayan gerici çevreler, baş göstermeye başlar. Küçük küçük hareketler giderek büyür ve *Volkan*'ın sahibi ve başyazarı Derviş Vahdeti, "Şeriat isterük" diye başkaldırır. Olaylar durmaz, *Serbestî*'nin başyazarı Hasan Fehmi, bir suikast sonucu öldürülür. Bir hafta sonra ünlü gericilik hareketi "31 Mart olayı" patlak verir. Selanik'ten yola çıkan Hareket Ordusu, hızla İstanbul'a gelir ve gerici hareketi, kanlı bir biçimde bastırır. Bu olayda II. Abdülhamit'in de parmağı olduğu düşünülür. Bu nedenle İttihat ve Terakki Fırkası, II. Abdülhamit'i indirip, tahta V. Mehmet Reşat'ı (1876) oturtur.

Osmanlı Devleti, Afrika'daki son toprağı Trablusgarp'tan çekilmek zorunda kaldı (1911).

İttihat ve Terakki Fırkası'nın karşısındaki cılız muhalefet, güçlerini birleştirerek Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nı kurar (1911). İngiliz desteğiyle kurulduğu söylenen bu parti, katıldığı ara seçimi bir oy farkıyla kazandı. İttihat ve Terakki Fırkası, güç kaybetmesine karşın yapılan yeni seçimlerde yine iktidara gelmeyi başardı; ancak bu seçim, tarihe "sopalı seçim" olarak geçmiştir!

Büyük Fransız Devrimi'nin (1789) yaygınlaştırdığı özgürlük akımlarından etkilenen Balkan unsurları ve etnik gruplar, bağımsızlıklarını ilan etmek için Rusya'dan yardım gördü. Rusya'nın Akdeniz'e ulaşabilmek için Balkanlara ihtiyacı vardı. Bunun için Panislavizm'i yaygınlaştırmaya çalışıyordu. Milliyetçilik rüzgârlarıyla birleşen bu propaganda, art arda iki Balkan Savaşı'na (1912, 1913) yol açtı. Osmanlı yenildi. Ardından Arnavutluk da bağımsızlığını ilan etti. Birkaçı dışında Ege adaları da yitirildi... Rumeli'den İstanbul ve Anadolu'ya, acılar içinde çok büyük bir göç başladı.

Böylece Osmanlı İmparatorluğu sınırları, Adriyatik'ten Meriç'e kadar geriledi. Bu olaylar karşısında bir grup "kurtarıcı subay", İttihat ve Terakki Fırkası'nı iktidardan uzaklaştırdı. Ancak, düşman Edirne cıvarına geldiğinde, Enver, Talat ve Cemal Paşaların yönlendirmesiyle İttihat ve Terakki Fırkası, "Babıâli baskını"nı gerçekleştirdi (1913). Harbiye Nazırı Nazım Paşa öldürüldü ve Sadrazam Kamil Paşa'nın istifası sağlandı. Hareket Ordusu Komutanı Mahmut Şevket Paşa, sadrazamlığa ve harbiye nazırlığına getirildi. İttihat ve Terakki Fırkası, böylece yeniden hükümet oldu ve iktidarını 1918'e değin sürdürdü.

İttihat ve Terakki Fırkası'nın yönlendirici buyrukları altında kısa bir süre görevde kalan Mahmut Şevket Paşa, muhaliflerce bir suikast sonucu öldürüldü (1913). Sadrazamlığa Sait Halim Paşa getirildi. Enver, Talat ve Cemal Paşalar, devlet yönetimini tümüyle ele aldı. Sıkıyönetim ilan ettiler ve basına sansür koydular.

İttihat ve Terakki Fırkası, –geride kalan felaketlerle dolu yıkımlar karşısında– yeniliklere yöneldi. Dış politika gözden geçirilirken, ordu gençleştirilmeye çalışılıyordu. Askeri konularda, Almanya'yla işbirliğine gidildi. İttihat ve Terakki Fırkası, Nisan 1914 seçimlerine tek parti olarak katıldı. Açılan bu Meclis, Osmanlı İmparatorluğu'nu I. Dünya Savaşı'na sokacaktı.

Balkan bunalımı, ateşi yaktı. 1914'te Veliaht Arşidük Franz Ferdinand, bir Sırp milliyetçisi tarafından Saraybosna'da öldürüldü. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Sırbistan'a savaş açtı. Böylece I. Dünya Savaşı başlıyordu. İngiltere, Fransa'nın; Rusya, Sırbistan'ın yanında yer aldı. Fransa, Rusya'yı destekledi; Almanya, ikisine de savaş açtı. Amerika ve İtalya, savaşa daha sonra katıldı.

I. Dünya Savaşı bütün cephelerde vahşi bir biçimde sürerken, Osmanlı İmparatorluğu tarafsızlığını ilan etti. Bu, İtilaf Devletleri'nin işine geliyordu. Almanya ise, Os-

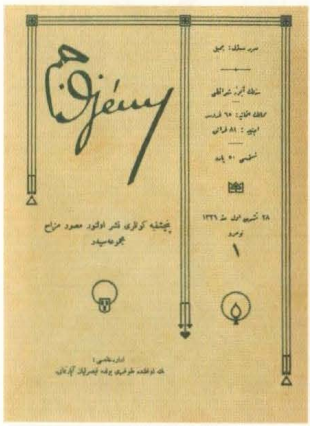
Cem

Cem, 28 Teşrinisani 1910, S. 1, s.1

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

manlı'nın, kendisinin yanında savaşa katılmasını istiyordu. Enver, Talat ve Cemal Paşalar, Almanya ile Ağustos 1914'te bir ittifak anlaşması imzaladı. Böylece Osmanlı Devleti, Almanya'nın yanında I. Dünya Savaşı'na katılıyordu.

II. Meşrutiyet'in ilanıyla aydın çevrelerde tarihi soru yeniden kıvrıldı: "Devlet nasıl kurtarılabilir?" İslamcılık, Osmanlıcılık, Türkçülük ve Batılılaşma olguları tartışılmaya başlandı. Özgürlüğe kavuşan basın, her konuda çok sayıda yayınla şenlendi. Kültür, edebiyat ve düşün alanlarında ciddi kıpırdanmalar gerçekleşti. Yılların bastırılmış sözcükleri hayata savruluyordu...

Müthiş bir mizah patlaması gerçekleşir. Çok kısa bir sürede otuz kadar mizah dergisi yayımlanır. Sanki otuz üç yıl ara verilmemiş gibi, büyük bir kıyametle fışkırır mizah. Bir yandan geleneksel (*Karagöz*, 1908; *Nekregu ile Pişekâr*, 1909; *Eşref*, 1909; *Cadaloz*, 1911); diğer taraftan modern mizah dergileri (*Kalem*, 1908; *Boşboğaz ile Güllabi*, 1908; *Cem*, 1910; *Hande*, 1916; *Diken*, 1918) yayımlanır. Bir de bu iki mizah anlayışının dışında sıra dışı, biraz anarşist, biraz sosyalist ya da insancıl dergiler vardır. Bunların en önemlisi –ilk materyalist düşünce adamlarımızdan Baha Tevfik'in yayımladığı– *Eşek*'tir (1910). Ermeni mizah basınında ise dikkate değer dergiler şöyle sıralanabilir: *Gavroş* (1908), *Gigo* (1909), *Lila* (1909), *Zurna* (1911), *Kharazan* (1909).

Türk karikatürü, II. Meşrutiyet'le birlikte yeniden doğmuştur. *Letaif-i Asar* ve *Çaylak*'ta "musavvir" olarak çalışan ilk Türk karikatürcüsü Ali Fuat Bey, dönemin ilk yayını olan *Karagöz*'ü kurmuş ve ilk yıl karikatürcülüğünü üstlenmiştir. Geleneksel mizahın kalesi olarak –birkaç kez el değiştirerek de olsa– 1950'lere değin yaşayacak olan *Karagöz*, basılı mizah tarihimizde "devletçi mizah"ın ilk örneğini oluşturuyor. 1923 öncesi *Karagöz* karikatürcülüğünü, Mehmet Baha ve Halit Naci simgeler. Onların karikatürleri, –dönemsel mekân ve giyim-kuşamlarıyla insan görünümleri bakımından– önemli belgelerdir.

Modern karikatürün doğumevi, *Kalem*'dir. Salâh Cimcoz ile Celâl Esat Arseven'in çıkardığı bu önemli, eşsiz dergi; Cemil Cem, Sedat Nuri (İleri), İzzet Ziya (Turnagöl), A. Rigopulos, Pahatrekas, A. Scarseli, Redleb ve d'Ostoya gibi önemli karikatürcüleri barındırıyor. *Kalem*, siyasal iktidarlarla takışıyor. Sahibinden, yazarına ve çizerine değin yargılanıyor ve tehditler alıyor. Dergi, çok etkin bir karikatür mücadelesi veriyor. Mizah edebiyatı açısından da önemli yenilikler taşıyor. Başyazar Refik Halit Karay, "Kirpi" imzasıyla modern mizah edebiyatımızın ilk ürünlerini *Kalem*'de veriyor. Kâğıdı, renkli kapakları ve baskı kalitesiyle de dönemin en iyileri arasında. Derginin metinleri Türkçe-Fransızca olarak; karikatür altyazıları Türkçe, Fransızca ve Arapça olarak veriliyor.

Malûm, 15 Kânunuevvel 1910, S. 3, s. 1

Cemil Cem, *Kalem*'den –A. Rigopulos ve Refik Halit'le birlikte– ayrılıp adını taşıyan haftalık mizah dergisi *Cem*'i (1910-1911) kuruyor. Cem, karikatürcü olarak sanatının doruklarında gezinir. Cemil Cem ve Refik Halit, İttihat Terakki Fırkası'nın ileri gelenlerinden tehditler alır. İktidarları bütün "yüz"leriyle sergileyen *Cem*, I. Balkan Savaşı cephelerinden gelen bozgun haberleri üzerine kendini kapatır!

Eşek tipi dergi zinciri, bir "eşek dünyası" üzerine kuruludur. Okuyucuyu, "insan-hayvan" benzetmesiyle olaylar üzerine düşündürmeyi, acı acı tebessüm ettirmeyi amaçlar.

Mütareke ve Kurtuluş Savaşı

Padişah V. Mehmet Reşat ölünce (1918), tahta VI. Mehmet Vahdettin geçer (1918-1922). I. Dünya Savaşı, Müttefik Devletler'in yenilgisiyle sonuçlanır. Sadrazam Talat Paşa'nın kabinesi istifa eder ve yerine Ahmet İzzet Paşa hükümeti kurar. Yeni hükümetin ilk işi, İngiltere'yle Mondoros Mütarekesi'ni (1918) imzalamak olur.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Mütareke döneminde iki mizah dergisi vardır: *Karagöz* ve *Diken* (1918-1920). *Karagöz*, I. Dünya Savaşı yorgunudur. Bazen ikinci bir mizah dergisi olmaksızın görev yapmıştır. Savaş yıllarında *Karagöz*, bir "moral bildirisi" işlevi de üstlenir. Bu nedenle mizah dergileri, –karikatürden uzaklaşarak da olsa– "ululayan çizimler"e yer verirler. *Karagöz*'ün özellikle bu halkçı tutumu dikkat çekicidir. O güç koşullarda, bütün ülkede kurduğu özel yerel dağıtım ağıyla satışını 20.000'lere ulaştırmayı başarmıştır.

Diken, Sedat Simavi'nin *Hande*'den (1916-1917) sonra yayımladığı ikinci mizah dergisidir. *Diken*, önemli bütün mizahçıları toplayan bir dergidir. Herşeyden önce, mizahtan kopmamak ve o güç koşullarda mizahın sesini daha güçlü kılmak için bu gereklidir.

Dergi, önsözde şöyle tanımlar amacını: "Memleketimizde *Kalem* ve *Cem*'le beraber doğan mizah, yine *Kalem* ve *Cem* ile birlikte kayboldu. Bu iki gazete bizde mizahın iftiharla zikredilebilecek iki uzvu idi. Fakat dört yıllık harp, hayatımızın her safhasında olduğu gibi bu safhasında da derin tahribat yaptı. Hergün uğradığımız felaketler ve mahrumiyetler bizi güldürmekten uzaklaştırdı, ağlamaya alıştırdı. (...) İşte *Diken*'i, evvelâ *Kalem* ve *Cem*'in kaybıyla açılan boşluğu doldurmak, saniyen hayatımızın gülünç cihetlerini bularak bükülen dudaklara biraz tebessüm vermek için yayınlıyoruz. (...)"[4]

Bu dönemde, toplam yirmi iki mizah dergisi yayımlandı. Başlıcaları şöyle sıralanabilir: *Karagöz* (1908-1950), *Diken* (1918-1919), *Güleryüz* (1921-1923), *Aydede* (1922), *Âyine* (1921-1923), *Akbaba* (1922-1977), *Zümrdüanka* (1923-1925), *Kelebek* (1923-1924).

Diken, mütareke dönemi ve işgal İstanbulu'nun neşeli bir albümü gibidir. Kurtuluş Savaşı başladığında, işgal güçlerine karşın Anadolu'yu desteklemekten çekinmez.

Sedat Simavi ile Refik Halit'in çıkardığı düşman dergiler *Güleryüz* ile *Aydede*, Kurtuluş Savaşı'nın "aynası"dır. Savaşa dair her şey bu iki dergide bulunuyor. *Güleryüz*, işgal İstanbulu'nda bir "mezbaha" gibidir. Sedat Simavi ile Cevat Şakir'in (Kabaağaçlı / Halikarnas Balıkçısı) satır gibi kullandıkları fırçaları bir dehşet dergisi yaratır. Saray ve işgal sansürüne karşın bu iki cesur adam, büyük bir meydan savaşı verir.

Anadolu muhalefetine karşın *Aydede* önemli bir mizah dergisidir. Sahip ve başyazar Refik Halit, yazılarında Mustafa Kemal'i ve Kurtuluş Savaşı'nı yeriyor. Derginin onca karikatürcüsü içinde sadece Ahmet Rıfkı, Refik Halit'e eşlik ediyor. Mülazım Ahmet Rıfkı, çok yetenekli bir çizerdir. Ancak Cevat Şakir'in deyimiyle "büyük hayır"a katılmaz. Bununla yetinmemiş, Bekirağa Bölüğü'nde Kuvay-ı Milliyecilere işkence yapmıştır;[5] bu nedenle de yargılanıp hapis cezasına çarptırılmıştır.

Mütareke'den Kurtuluş Savaşı'nın bitimine değin, yüze yakın karikatürcü çalışır basında. Bunların önemli bir bölümü Sanayi-i Nefise (Güzel Sanatlar) Mektebi öğrencisidir; bu nedenle geniş bir çizgi yelpazesi oluşmuştur.

Kurtuluş Savaşı mizah basını benzersizdir. O ancak Paris Komünü ve Ekim 1917'ye eşlik eden mizah basınlarıyla karşılaştırılabilir.

Türkiye Cumhuriyeti ve Tek Parti Dönemi

Karikatür, Osmanlı döneminde mizah dergilerinde yer almıştır. Cumhuriyet döneminde ise, gazetelerinin kapılarını karikatüre açtığını görüyoruz. Önce eski yazının bittiği tarihe değin geçen, yani 1923-1928 üzerinde durmamız gerekiyor. Dönemin başlıca gazeteleri şunlardır: *Akşam, Anadolu'da Yeni Gün, Âti* > *İleri, Cumhuriyet, Hakimiyet-i Millîye, İkdam, Tanin, Tercüman-ı Hakikat, Tevhid-i Efkâr* > *Tasvir, Vakit* > *Kurun* > *Yeni Gazete, Ulus, Vatan.*

Bu gazetelerin kadrolarında karikatürcü yoktur. Ancak "ressam" olarak çalışan kişiler bazen karikatür, bazen ululayan bir resim çizebiliyor. Gazetelerde, –tahminen– kadro dışı kişilerin karikatürleri yer alıyor. Kimi kez, yabancı karikatürler adapte ediliyor.

Diken, 14.11.1918, S. 1, s. 1

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

– Nedir bu hal Karagöz?
– Kânun dairesinde serbesti Hacivat!

Nişan G. Berberyan
Hayal, 8 Şubat 1876, S. 319, s. 4

Birçok karikatür, "anonim" olarak yayımlanıyor.

Önce, gazetelerde saptanabilen karikatürcüleri görelim:

Akşam: Cemil Cem, Zeki Cemal Bakiçelebioğlu, Ratip Tahir Burak, Cemal Nadir Güler, Hulki Onaran, Edip Hakkı Köseoğlu, Ramiz Gökçe ve Anonim.

Tevhid-i Efkâr: Anonim.

Vakit: Hasan Rasim Us, Théo, Kozma Togo, Münif Fehim Özarman.

Âti > *İleri*: Münif Fehim Özarman.

İkdam: Mazhar Nazım Resmor.

Cumhuriyet, karikatürlerini "Biraz da şaka" ve "Her gün bir karikatür"; *Tevhid-i Efkâr* ise "Tehzîl-i şuûn" (Olayların alayı) ve "Tespit-i şuûn" (Olayların saptanması) başlıkları altında yayımlıyor. *Tevhid-i Efkâr*'ın çizimleri, gazetenin başyazısı gibi duran metinlere "vinyet"; ondan bağımsız olarak ise "karikatür" olarak duruyor. *Tevhid-i Efkâr*'ın karikatürlerinde kent, zengin-yoksul, gelir dağılımı, basın özgürlüğü, sömürgecilik gibi çok önemli konular ele alınıyor.

Gazetelerde taranan karikatürler, –*Tevhid-i Efkâr* dışında– dişe dokunur bir eleştiri içermiyor. *Tevhid-i Efkâr*, hilafet ve daha birçok konuda iktidarın muhalifi konumunda. Gazete sahibi ve başyazarı, hilafet yanlısı yayın yaptıkları için yargılanıyor. Karikatürler, sert bir dille Tek Parti iktidarını eleştiriyor.

Teodor Kasap, 1876'da –*Hayal*'de Nişan G. Berberyan'ın karikatüründen– üç buçuk yıl hapis cezası almıştı.[6] *Tevhid-i Efkâr*, Karagöz'ün yanıt cümlesini aynen kullanan birkaç karikatür yayımlıyor. 1876'dan 1923'e, tam 47 yıl sonra aynı sorun!

Denir ki, Cemal Nadir'le karikatür gazeteye girdi! Doğrusu şöyle olmalı: Karikatür Cemal Nadir'le birlikte gazetede, süreklilik ve bir kişilik kazandı. Bu bir imrenme, bir olumlu örnek olarak durdu Babıâli'de ve diğer gazeteleri tetikledi. Ayrıca karikatüre gönül vermiş genç kuşaklar üzerinde büyük ve derin bir etki yarattı.

Akbaba, 7.12.1922, S. 1, s. 1

Tek Parti döneminin başlıca mizah dergileri şöyle sıralanabilir: *Karagöz, Akbaba, Kelebek, Zümrüdüanka, Papağan, Cem, Kalem, Karikatür, Şaka, Amcabey, Markopaşa, Mizah, Aydede.*

Ana kadro, Osmanlı'dan geliyordu, birkaçı dışta tutulursa meslekte en eskisi, 1908'e gider. 1908'den 1923'e birkaç büyük savaş yaşandı... Genç Türkiye'nin ilk karikatürcü kadrosu bu ateşten geçmiş, birkaç kez su verilmiş kılıç gibidir. İçlerinde Kurtuluş Savaşı'nın eşiğinde ya da o dönemde karikatüre başlayanları da vardır. Özellikle 1918-1923 yılları mizah dergilerinde görülen Sanayi-i Nefise Mektebi öğrencilerinin çabaları, karikatüre özgü çizgi ve biçemin doğması konusunda önemli katkılar sağlamıştır.

Tek Parti yönetimi, kendini eleştirilerden uzak tutmak istemiştir. Bunun ilk akla gelen üç nedeni olabilir: 1) Bir yandan tasfiye edilen "eski hayat"a dönmek isteyen "gerici"ler; 2) Sürmekte olan "yeni hayat"ın inşası (modernleşme); 3) ve Doğu Anadolu'daki ayrılıkçı Kürt hareketleri.

Tek Parti hükümetleri, bu üç hayati alanla boğuşurken özellikle basından gelecek eleştirileri istemiyordu. Devrin edebiyatı "ululama" üzerine kuruluydu. Mizah dergilerine bakıldığında, eleştiriler genel olarak yukarıda sıralanan üç ana madde etrafında döner. Karikatürcüler, hükümet proğramlarının en önemli başlıkları üzerinde durmaktadır. Kuşkusuz buradan yola çıkarak da eleştiri yapılabilir. Ancak, karikatürün ya da genel olarak mizahın hedefi bizzat "iktidar" olmalıdır.

İkinci olarak, Kemalist yenilikler üzerine kurulan didaktik karikatürlerde; "eski hayat-yeni hayat" karşılaştırmalarından hareketle devrimin ne denli önemli bir iş başardığı vurgulanır. Oysa "yeni"likler, mizahın iştahını kabartan en önemli temaların başında gelir. Oralara yönelmek, karikatürcünün "eski"ye dönüş arzusu anlamına gelebilir!

Birçok karikatürde Türk milliyetçiliği öne çıkar; "imtiyazsız, sınıfsız, bölünmez

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

bir kitle" vurgusu yapılır. Türk genci, askeri ve aydını için ne "sol", ne "sağ" olmalıdır; "Kemalizm", her derde devadır. Farklı görüşlere tahammül yoktur. Gerek Serbest Cumhuriyet Fırkası, gerek Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ya da İşçi ve Çiftçi Fırkası olsun, aşağılanır. 1927 Komünist Tevkifatı sırasında komünistler "vatan haini" olarak tanımlanır. Tek Parti yöneticileri, farklı düşünce ve yaşam biçimlerini benimsemeyebilir; ancak mizahçılar, bunu nasıl kabul edebilir? Aynı sürecin edebiyatına bakarsak parlak ışıklar görebiliriz. Önce Nâzım Hikmet, sonra 1940 Kuşağı'nın direnişi yol göstericidir. Mizahçılar, Tek Parti döneminde –küçük eleştirel ışıltılar olmasına karşın– yenilmişlerdir.

Karikatürcüler, Tek Parti döneminde –baskılar karşısında– kendilerine özgürce eleştiri yapabilecekleri yeni bir alan açıyor. Belediye sorunlarına yönelerek bol bol eleştirel karikatür çizme olanağı bulabiliyorlar. Karikatürcüler bu kaçak güreşme alanını, önceleri Tanzimat'ta yaratmışlardır. O zaman da baskıcı bir iktidar vardı ve siyasal eleştiri ateş pahasıydı. Aklın yolu bir olmalı, Tek Parti dönemi karikatürcüleri de İstanbul'dan bir "ülke" yaratmasını bildiler. Bu önemli bir birikim oluşturdu ve İstanbul'un kent hayatı neredeyse mizahi bir ansiklopedi olarak belgelendi.

Basın üzerindeki sıkı denetimlere karşın gerçeği söylemenin yolunu bulan, buna cesaret eden çizerler, az da olsa vardı. Cemil Cem, bunların başında geliyor. 1927'de "Ah bir vergisiz memleket olsa!" başlıklı karikatüründen dolayı bir yıl hapis cezası aldı.[7] Ancak bir süre sonra dergisi, bir başka siyasi karikatür nedeniyle kapatıldı.

Cemil Cem, Yavuz zırhlısının havuz onarımından rüşvet aldığı gerekçesiyle –Yüce Divan'da– yargılanan Bahriye Vekili Topçu İhsan (Eryavuz) üzerine sayısız karikatür çizerek onu yerden yere vurmuştu. Bu, Başkent'in hoşuna gitmiyordu. Ne de olsa İhsan Bey Kurtuluş Savaşı kadrolarından gelen bir bakandı. Topçu İhsan Bey, yargılama sonunda cezalandırıldı ve görevine son verildi.

Üstat Cem, birkaç yıl sessiz kaldı; ancak, 1931'de *Tan*'da göründü. İki haftalık bir sürede Cem, sınırlı sayıda karikatür çizebildi. Gazete, gümbürtüyle getirdiği karikatürcüsünü, sessizce uğurlamıştı... Üstat Cem, tarama ucuna veda etmek zorunda kaldı. Kısa bir süre İstanbul Belediye Meclisi'nde görev yaptı; bu sırada ve sonrasında kendini resim yapmaya, bahçede kümes hayvanları ve sebze yetiştirmeye verdi.

Tek Parti döneminin sonuna doğru yayımlanan *Markopaşa*, *Mizah* ve *Aydede* mizah tarihimiz açısından çok önemli özellikler içeriyor. Sabahattin Ali ile Aziz Nesin'in kurduğu *Markopaşa* adlı –kapatıldıkça isim değiştiren– dergi zinciri, sosyalist dünya görüşünden yola çıkıyordu. Mim Uykusuz, bu serüvenin tek karikatürcüsüydü. Olgu ve süreçlere ilk kez "sınıfsal" açıdan bakmaya çalışıyor; "işçi" ve "köylü"den; "faşizm"den ve "emperyalizm"den söz açıyor; Truman Yardım Projesi'nin Türkiye için bir soygun projesi olduğunu çizebiliyordu. *Markopaşa*'larda, "ezilen"lerin yanında yer alan bir mizah ortaya çıkıyordu. Tek Parti hükümetleriyle kıyasıya savaşan *Markopaşa*, çeşitli isimler altında altmış sayı kadar yayımlanabildi.

Ramiz Gökçe'nin yayımladığı *Mizah*, ilginç bir dergidir. Önceleri CHP'nin yandaşıdır. Demokrat Parti'nin kurulmasıyla yön değiştirerek eleştiri oklarını CHP'ye çevirerek, DP'nin yanında yer alır. *Akbaba* da, DP'nin kuruluşuyla CHP'ye sırt döner; bu nedenle peşi peşine kapatma cezaları alır. 1949'da üçüncü kez kapatıldığında uzun bir uykuya dalacaktır.

Tek Parti döneminin karikatürümüz açısından en önemli kazanımlarından biri de, Cemal Nadir'dir. O, yeni bir şey yaptı: Karikatürü resmin kör bağlarından kurtardı. Kendisinden önce ve birlikte çalıştığı birçok karikatürcünün bu doğrultudaki çabaları sanki onun karikatüründe estetiğe bürünmüştü. Ve onun oluşturduğu bu çizgi ve biçem, döneminin genç kuşak karikatürcülerine olağanüstü bir örnek oluşturdu. Cemal Nadir, çağına özgü karikatürü bulmuş; hayatın her alanına ilişkin bitmek tükenmek bilmeyen bir istekle çizerek büyük bir birikim, görkemli bir kalıt yaratmasını bilmişti.

Markopaşa

İSTİKLAL

BİR DARGELİRSİZİN İSTİDASI

Mebused Ya Recep Peker Mebus!

Geçmişte bugün

Geçmiş zaman olur ki hayali beş para etmez

Hakkınızı helâl edin Dostlar!

ANKARA DAVASI

Bu günkü Demokratlar, dün neler söylemişler, neler yazmışlardı?

Markopaşa, 25.11.1946, S. 1, s. 1

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Tek Parti dönemi mizahının en tatsız yanlarının biri de Yahudi vatandaşlara karşı takınılan tavırdır. 1930'lardan başlayarak Nazi Almanyası'nın Yahudi soykırımına koşut olarak, karikatürlerde yıllarca aşağılandılar. En gözde karikatürcüler bile yaptı bunu.

1943'te Van'da Org. Mustafa Muğlalı'nın emriyle TC vatandaşı 33 Kürt kurşuna dizildi. Basında bu olay için tek bir karikatür yayımlanmadı! Oysa Ahmed Arif, bu vahşet üzerine kurduğu ünlü şiiri "33 Kurşun"u[8] yazmış ve yayımlamayı göze alabilmişti.

Tek Parti dönemi karikatürleri, 1923 Devrimi'nin bir tanıtım kataloğu gibidir.

Çok Partili Dönem ve Demokrat Parti

Demokrat Parti'nin iktidara gelişi (14.5.1950), Tek Parti karşıtları tarafından büyük bir sevinçle karşılandı. Bu, neredeyse 1908 sevincini anımsatıyordu. DP dönemi, Türk karikatürü için de önemli bir sürecin başlangıcıdır. İpuçları 1940'larda olan yeni bir karikatürcü kuşağını barındırır.

Karikatürün, basının gözdesi olacağı bir döneme giriliyor. Mizah ve haber dergileri ile gazeteler karikatüre olağanüstü bir önem vermeye başlıyor. Demokrasinin nimetlerinden basın da yararlanacaktır!

Karikatür açısından dönemin başlıca yayınları şunlardır: *Akbaba, 41 Buçuk, Dolmuş, Taş, Karikatür, Taş-Karikatür; Cumhuriyet, Akşam, Yeni Sabah, Ulus, Milliyet, Yeni İstanbul, Dünya, Zafer, Siyasi Halk Gazetesi, Vatan.*

Dergilerde çalışan karikatürcülerin, ikinci ayağı gazetelerdedir. Gazetelerde birden çok karikatürcü çalışmaktadır; bunlara resimli romancılar da eklenirse gazeteler birer çizgi okulu gibidir. 1940'larda, dünyada karikatür sanatında bir devrim yaşanmaktadır. ABD'de Saul Steinberg, karikatürden "yazı"yı çıkarmış, "yalnız çizgiyle" karikatür çizmeye başlamıştır. 1950'lerde bütün dünyaya yayılan bu akım, Türkiye'yi de etkilemiştir. Cumhuriyet döneminin ilk ustaları bir bir hayattan çekilirken, onlardan el almış yeni karikatürcüler, "yalnız çizgi"yle karikatür çizmeye tutkuyla bağlanmışlardır.

Yeni siyasal süreç genel olarak mizahçılara, özel olarak karikatürcülere olağanüstü olanaklar sağlıyordu: 1) Geride kalan yirmi yedi yıllık Tek Parti döneminin sorgulanması; 2) Göreceli de olsa özgür bir döneme girilmiş olması; 3) DP'nin liberal politikaları, ülkeden "Küçük Amerika" yaratma hayalleri ve sonsuz vaatler.

DP, kısa bir sürede basına karşı tavır alır. Gerek muhalefet partilerinin, gerekse basının eleştirilerinden hoşlanmıyordu. Bir mizah düşmanıydı. Öyle ki, sahnelerde politik fıkra anlatılması bile yasaklanmıştı.[9] Karikatürcüler, DP iktidarını kıyasıya eleştiriyordu. DP'nin kurduğu bilinen *Zafer* gazetesi Ramiz Gökçe'yi kadrosuna alarak, muhalefete karşı gücünü artırmak istemişti. Ramiz Gökçe, tıpkı dergisi *Mizah*'ta olduğu gibi, "iktidar"ı değil de "muhalefet"i eleştiriyordu! Kuşkusuz, *Zafer*, siyasette olduğu gibi, mizah alanında da muhalefeti yenebilecek güçte değildi. *Akbaba*, uzun uykudan, DP'yi desteklemek üzere uyandı!

İki dönem iktidarda kalan DP, Türkiye basın tarihinin en baskıcı siyasal sürecinin yaratıcısıdır. Mizaha yapılan baskı ise, Abdülaziz döneminden farksızdır. İlhan-Turhan Selçuk'un çıkardığı *Dolmuş*, DP'ye karşı yönelttiği sert eleştirilerinden dolayı birçok kez kapatıldı. Ferruh Doğan'ın albümü *Asrileşen Köy*, toplattırıldı (1956). Ratip Tahir Burak bir karikatüründen dolayı on sekiz ay (1957); Halim Büyükbulut ise üç karikatüründen dolayı toplam bir yıl cezaevinde yattı.

1950'ler, Türk karikatürü için birçok bakımdan önemlidir. Karikatür, günlük gazetelere değin yaygın bir biçimde girmiş; neredeyse her gazete, yarışırcasına "panoramik karikatür"lere yer vermiş; karikatürün sevimli, eğlendiren ve eleştiren kişiliği okur tarafından benimsenmiştir. 1950 Kuşağı çizerleri, "çizgide mizah"la buluşmuş ve o dikenli zeminde geleceğe yol almıştır.

Dolmuş, 5.1.1956, S. 1, s. 1

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi

27 Mayıs askeri darbesi, DP'yi iktidardan düşürdü. Türkiye tarihinde birçok bakımdan başlangıç oluşturacak olan darbe, yeni Anayasa dolayısıyla –göreceli de olsa– bir özgürlük ortamı getirmişti. Eğitim, kültür ve sanat hayatında gözle görülür bir hareketlenme yaşanmaktaydı.

Karikatür açısından dönemin başlıca yayınları şöyle sıralanabilir: *Akbaba, Tef, Yön, Ant; Cumhuriyet, Milliyet, Akşam, Dünya, Öncü, Tanin, Tercüman.*

Karikatür konusunda, mizah dergilerinden çok siyasal-kültürel dergilerin öne çıktığı bir döneme giriliyordu. Geçmişten gelen *Akbaba*, DP ile kurduğu ilişkiler nedeniyle itibarını yitirmiş, ancak yine de çıkmayı sürdürüyordu. Onun, "düşene vur" politikası, varlığını sürdürüyordu. Haftalık olarak yayımlanan ve Kemalizm'den Marxizm'e uzanan düşünce dünyasının savunucusu olan siyasal kültür dergileri içinde *Yön* ve *Ant*, Türk karikatürüne daha önce olmadığı ölçüde yer veriyordu.

Bu süreç, içerik ve estetik olarak yeni bir karikatür ortaya çıkarıyordu. Karikatürcüler, 1961 Anayasası'nın getirdiği ortamda artık daha özgür çizebiliyorlardı. Daha önceleri çizgilerine yeterince yansıtamadıkları toplumcu düşünceler, mizahla buluşuyordu. Kısa zamanda, 1960 öncesine göre büyük bir estetik aşama kaydediliyordu. Sanki bir mucize oluyor! Bütün karikatürcüler daha iyi, daha güzel ve kuşkusuz daha kıyıcı çiziyorlar... *Yön* ve *Ant*'ta ortaya konan çoğul karikatür dünyası büyük bir orkestra gibidir. Gazeteler içinde *Milliyet, Akşam, Cumhuriyet* karikatüre verdiği önem bakımından hemen ayrımsanıyor.

Yassıada'da yargılanmak üzere tutuklu bulunan DP ileri gelenleri, basında çok ağır bir biçimde eleştirileriliyordu. Mizah, özellikle karikatür, eleştiri konusunda önde gidiyordu... Karikatürcüler, –henüz yargılanmakta olan– siyasi kişilere yönelmiş "yargısız infaz" karikatürleri çiziyordu. Habercisi, yazarı, çizeri ve fotoğrafçılarıyla birlikte "düşük"ler darağaçlarında sallandırılıyordu!

1965'de yeni kurulan Adalet Partisi, Süleyman Demirel'in başbakanlığında iktidar olduğunda, mizahın yeniden çile süreci başlayacak ve hiç bitmeyecektir. Kuşkusuz yeni Anayasa, karikatürcülere özgürce yaratma olanağı veriyordu, ancak Demirel hükümetleri, özgürlükleri sanatçılara dar etmesini de biliyordu! Böylece siyasal iktidar-karikatürcü savaşımında yeni cepheler açılıyor ve 1971'e değin uzanıyordu.

Gazete sahipleri, bu özgürlük ortamından ürküyor. Çünkü zaman zaman "darbe"nin "ayak sesleri" duyulmaktadır! Bu nedenle gazeteler, karikatürcülere kapıyı gösteriyor. Karikatürcüler, kendilerine yeni bir alan açmada gecikmiyor; Türk canlandırma sinemasının kuruluş dönemi böylece başlıyor.

12 Mart 1971 Askeri Darbesi

Balyoz harekatı, hayatı durduruyor ve Türkiye büyük bir sessizliğe gömülüyor. Basına, ezici bir sansür getiriliyor. Sıkıyönetimler, insan avları, yargılamalar, hapisaneler, işkenceler, terör olayları, ülkeyi kurtarmak için silaha sarılmış genç insanlar... Ve ölümler... Koyu bir sis...

Karikatür açısından dönemin başlıca süreli yayınları şunlardır: *Akbaba, Gırgır, Çarşaf, Fırt, Mikrop, Toplum, Nokta, Yankı, Özgür İnsan, Bilim ve Sanat; Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet, Günaydın, Barış, Yeni Halkçı, Tercüman, Vatan, Politika.*

14 Ekim 1973 genel seçimlerine değin, karikatür zor zamanda konuşmanın güçlüğünü yenmeye çalışacaktır. *Akbaba*, artık yaşayan bir ölüdür ve 1977'de kapanır. *Gırgır*, bir halk gazetesi olan *Gün*'ün bir "köşe"sinden yayılarak "sayfa"ya, oradan da dergiye dönüşecektir. *7 Gün*, kimi çizerlerin ilk çalışmalarına sayfalarını açar.

Karikatür, *Toplum* ile *Özgür İnsan*'da demokratikleşme sürecine katılır. Tan Oral, önce *Halkın Dostları*'nda, sonra *Yansıma*'da, devrimci karikatürler yayımlayarak öne çı-

Yön, 25.9.1964, S. 78, s. 1

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

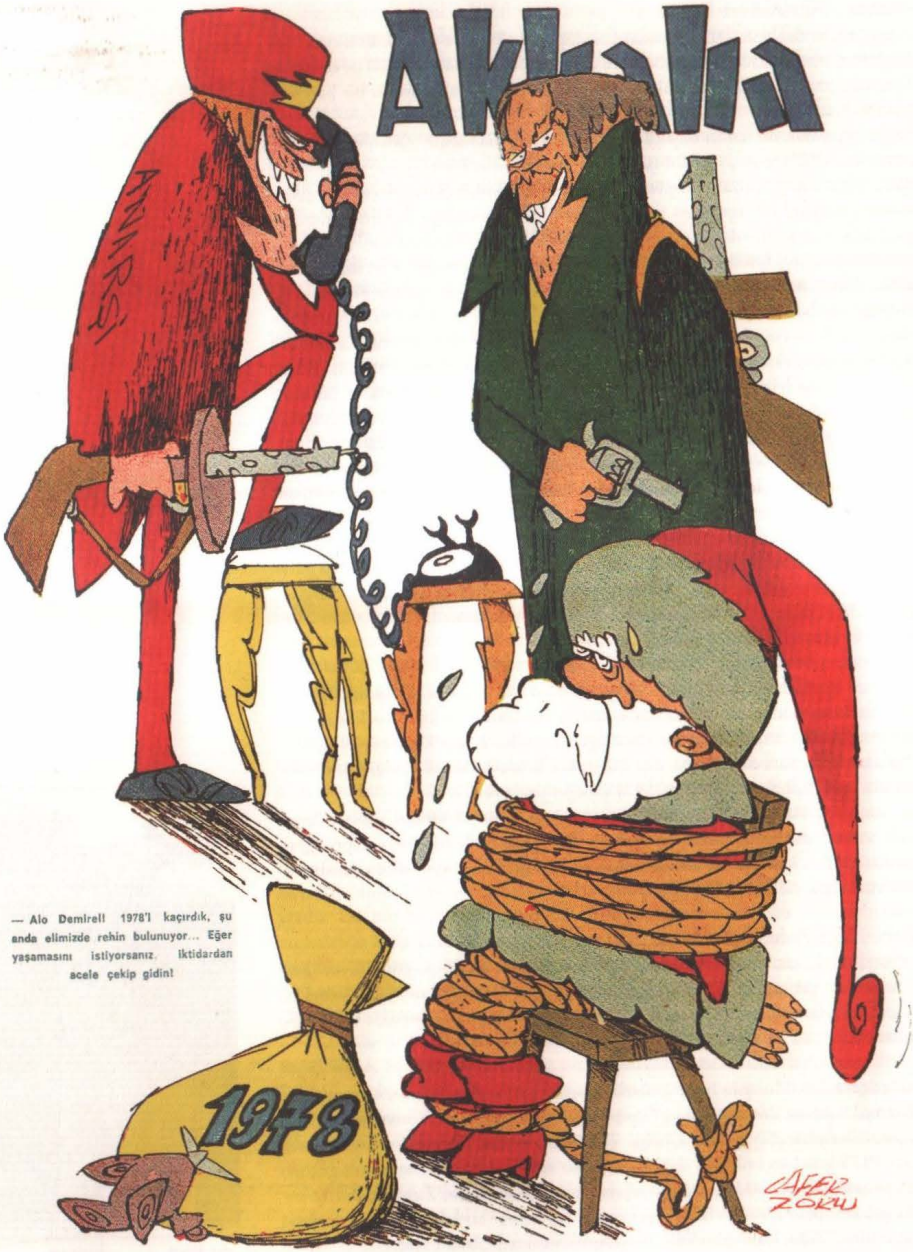

— Alo Demirel! 1978'i kaçırdık, şu anda elimizde rehin bulunuyor... Eğer yaşamasını istiyorsanız. İktidardan acele çekip gidin!

Akbaba, 28.12.1977, S. 52, s. 1

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi https://rantey.org

kar. Karikatürün kapalı dilini de devreye sokarak "ses"lerini duyurabilen, Ali Ulvi (*Cumhuriyet*), Turhan Selçuk (*Yenigün*) Bedri Koraman (*Milliyet*) ve Ferruh Doğan (*Barış*) olağanüstü bir karikatür serüveni gerçekleştirir. Bedri Koraman, Abdi İpekçi'nin önerisiyle gazetesinin birinci sayfasında renkli resimlemeci bir karikatüre yönelir ve büyük bir ilgiyle karşılanır.

Karikatür, 12 Mart döneminde, izleyenlerde bir umut ışığı yaratabilmiştir.

CHP-MSP koalisyonu ardından gelen I. ve II. MC'ler, büyük bir karikatür savaşına kapı açıyordu.

1971-1980 arasındaki on yıl, Türkiye'de "sol"un yükselişe geçtiği bir dönemdir. Basın ve demokratik kitle örgütlerinin yayın organları, karikatürü etkili bir savaşım aracı olarak görüyordu. Bu doğrultuda neredeyse bütün gazeteler "mizah sayfası" açmıştı.

1970'lerde haftalık siyasi haber dergiciliği önemli bir atılım gerçekleştirdi. Yıllar öncesinin *Akis*'in görevini üstlenen *Yanki*'ya, *Nokta* arkadaş gelmişti. Salih Memecan, *Nokta*'da kendini gösterme, yeni deneyimler kazanma olanağı buldu. Haslet Soyöz, Cemal Nadir'in "Amcabey"inden bu yana boş bir alan olan bant karikatürde "Küçümen"iyle büyük bir ilgi gördü.

Tan Oral, neredeyse tüm demokratik kitle örgütlerinin çizgileriyle devrimci savaşıma katıldı. Bu süreç bağlamında, birçok genç karikatürcüyü temsilen, özellikle işçi sendika dergilerinde çizen Seydali Gönel ve Selçuk Demirel de anılmalıdır. Selçuk Demirel, 12 Eylül'ün eşiğinde Paris'e gitti. Başta Fransa olmak üzere dünya yüzeyinde çalışmalarını sergileme olanağı buldu.

İsmail Cem'in yönettiği *Politika*, döneme benzersiz bir karikatür ortamı açtı: Usta ve genç karikatürcülerin yarattığı devrimci bir orkestra gibiydi. İlk kez günlük çizmeye koyulan Tan Oral, arka sayfada yeni(likçi) bir karikatür kuruyordu.

Gırgır, öncelikle halktan koptuğunu ileri sürdüğü karikatürün yeniden kitlelerle buluşmasını amaçlıyordu. Oğuz Aral, dergi okurlarından bir kadro yaratmaya koyuldu ve *Gırgır*'ı bir "okul"a dönüştürdü. Herkesin kolayca anlayabileceği "eğlenceli" bir karikatür yaratıldı. *Gırgır*, özellikle kapak ve iç sayfalarda yer alan birkaç karikatürle siyasal ve toplumsal gelişmelere –eğlenceli bir sertlikle– muhalefet etmesini bildi. *Gırgır*, hızla benzerlerini yarattı; zaman içinde bir "Gırgır takımadaları" oluştu.

Modern karikatürün neredeyse bir gelenek biçimini aldığı karikatür ortamı *Gırgır*'la birlikte bir kültür ikiliği yarattı. *Gırgır*'ın ABD'de yayımlanan Anglosakson karikatürünün en tipik örneği olan *Mad*'i örnek alması, Karikatürcüler Derneği'nin devrimci karikatürcüleri tarafından büyük bir tepkiyle karşılandı. Dönemin bütün yayın organları siyasal iktidarlarla fena halde çatıştı; haklarında davalar açıldı, ancak karikatürcüler yılmadı.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi

Darbe, 12 Mart'tan beter bir ortam yarattı. Türkiye bir mezbahaya çevrildi. Bütün kürsüler yıkıldı. Sirenler, gece-gündüz durmaksızın korku dolu sesler yaydı. Karikatürün kendini gösterebildiği bütün araçlar ortadan kaldırılmıştı. Elde sadece gazeteler ve birkaç popüler dergi kalmıştı. Zamanla dikbaşlı grupların ve aydınların demokratik taleplerinin de dile getirileceği haftalık ve aylık dergiler sökün etmeye başladı. Kapatılmış Türkiye İşçi Partisi yandaşlarının aylık *Bilim ve Sanat* ve *Yarın*'ı ile İletişim Yayınları'nın *Yeni Gündem*'i önemle anılmaya değer çalışmalardır! Bu üç dergi de karikatürle iyi bir ilişki kurdu ve zor zamanda konuşmayı göze alan karikatürcülerin sesi olabildi.

Dönemin en önemli özelliği *Cumhuriyet*'te buluşan bant karikatürcülerdir: İsmail Gülgeç, Behiç Ak, Piyâle Madra, Kâmil Masaracı baskıya karşı söz söyleyebildi. Gülgeç, siyaset alanında; Ak, Madra ve Masaracı ise "birey", "insan ilişkileri", "aile" ve hayata düşman olan her şeyi didiklemeye koyuldular. Bu, Türk karikatüründe daha önce ben-

Gırgır, Ağustos 1972, S. 1, s. 1

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

zeri olmayan bir buluşmadır. Haslet Soyöz, Ercan Akyol gibi karikatürcüler *Milliyet* ve *Güneş*'te kurdukları kişisel pencerelerden seslenmeyi sürdürebildiler.

Mizah dergisi olarak *Gırgır*, *Fırt* ve *Çarşaf* yayımlanmaktadır. Özellikle *Gırgır*, darbeye karşı muhalif karikatürler yayımlayabiliyordu. Hasan Kaçan'ın "Cork" adlı, "özel bir dil"le konuşan yaratıkları dönemi yansıtan en önemli çalışmalardan biridir. *Gırgır* geride bıraktığı yaklaşık on yıl içinde çocuk, çocuk irileri ve gençlerden karikatürcü ve çizgi romancı yaratabilmişti. Bu isimlerden bazıları şöyle sıralanabilir: Engin Ergönültaş, Bülent Arabacıoğlu, İlban Ertem, Galip Tekin, Nuri Kurtcebe, Hasan Kaçan, Ergün Gündüz, Latif Demirci, Behiç Pek, Sarkis Paçacı, Kemal Aratan, Mehmet Çağçağ...

Karikatüre önem veren gazeteler arasında şunlar sayılabilir: *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *Tercüman*, *Güneş*, *Demokrat*, *Aydınlık*, *Sabah*.

Turgut Özal ve Liberalizm

Yeni Anayasa'nın halk tarafından onaylanması ve ardından genel seçimlerin yapılmasıyla karikatür yeniden –göreceli de olsa– özgür bir çalışma ortamına kavuşuyordu. Seçim galibi Anavatan Partisi Başkanı ve Başbakan Turgut Özal, karikatür için olağanüstü bir kişilikti. Özal, karikatürcüleri hem seviyor hem dövüyordu! *Gırgır* ve *Fırt*'ta yayımlanan kimi karikatürlerinin özgün örneklerini elde etmeye çalışıyor, öte yandan karikatürcülere davalar açıyordu.

Karikatür açısından dönemin başlıca süreli yayınları şunlardır: *Gırgır*, *Limon*, *Deli*, *Leman*, *Hıbır*, *Dinazor*, *Pişmiş Kel*, *Diyojen*, *Sıfır*, *Kara Kare*, *Nokta*, *Yeni Günden*, *2000'e Doğru*, *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *Hürriyet*, *Günaydın*, *Güneş*, *Sabah*, *Dünya*, *Yeni Yüzyıl*, *Binyıl*, *Radikal*, *Şalom*, *Agos*.

Karikatür bu yirmi yıllık süreçte, muhalefetini sürdürüyordu. Oğuz Aral'ın öğrencileri, *Gırgır* ve *Fırt*'tan ayrılarak yeni dergiler kuruyordu.

Limon, Kürt sorununun çok sıkıntılı bir döneminde "O'rası" başlığıyla hazırladığı sayfasıyla büyük bir ilgi derliyor. Doğu'da her açıdan süren vahşetin bir aynası olarak "Orası", "zorunlu göç", "işkence" ve "yargısız infaz"lara uzanan bir ilgi alanı oluşturuyordu. *Limon*, cesaretle olayların üstüne gidiyor, yergiden groteske uzanan bir yelpazede "sorumlu"ların maskelerini indiriyordu. *Limon*'un bu dönemi, ancak *Markopaşa* serüveniyle karşılaştırılabilir. Bu nedenle *Limon* hakkında sürekli davalar açılıyor; kimi karikatürcüleri ceza alıyor ve hatta hapis yatıyordu. *Limon*, daha sonra *Leman* olarak –eski günlerini aratarak– yoluna devam edecektir. *Gırgır*'dan kopmalar devam ediyor; *Deli*, *Hıbır* ve *Dinazor* gibi yeni dergiler yayımlanıyordu.

1989'da dergilerin yeni sahibi olan Ertuğrul Akbay, Oğuz ve Tekin Aral'ı, *Gırgır* ve *Fırt*'tan çıkartıyor. Bunun üzerine Aral kardeşler, *Avni*, *Dıgıl* ve *Fırfır* adıyla üç dergi daha kuruyor. Bir süre sonra dergileri kapatıp *Hürriyet* gazetesine giriyor ve yazarak, çizerek yaşamlarını sürdürüyorlardı.

Bu dönemde modern mizah üzerine –yaygınlaşamayan– üç dergi yayımlanıyor: Aylık *Sıfır* ile *Kara Kare* ve haftalık *Diyojen*. *Sıfır*, tehditlerle kendini kapatmak zorunda kalıyor. Yazıda ve çizgide modern olanı arayan *Diyojen*, yüz küsür yıllık modern mizah dergiciliğinin bir sentezini kurmayı deniyor.

Yeni Yüzyıl ve *Radikal* gibi gazeteler, karikatüre çok ilgi gösteriyor. Bant karikatürlere önem veriyor: Özellikle Piyâle Madra, Ramize Erer, Kemal Gökhan kadın-erkek ilişkileri ve aile kavramlarına yoğunlaşarak neredeyse tek bir bant karikatürde, bir çizgi-roman yarattılar. Emre Ulaş ise, bant karikatürlerinde güçlü bir siyasal muhalefet oluşturdu; sonunda gazeteden çıkartılarak ödüllendirildi!

Dönemin önemli karikatür olaylarından biri de Latif Demirci'nin *Hürriyet* gazetesinde çalışmaya başlamasıydı. *Hürriyet İstanbul* ekinde başlayan serüven, gazetenin birinci sayfasına yansıdı, giderek her hafta "Press Bey"le yeni bir çizgi aile kattı mizah dünyamıza. Turhan Selçuk *Milliyet*'ten *Cumhuriyet*'e; Nehar Tüblek *Hürriyet*'ten önce *Günaydın*'a, sonra *Dünya*'ya geçiyor. Semih Balcıoğlu önce *Yeni Yüzyıl*,

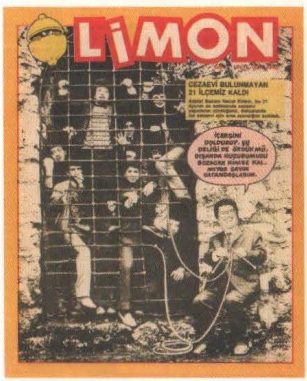

Limon, 14.3.1986, S. 1, s. 1

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

sonra *Sabah*; Ali Ulvi Ersoy *Cumhuriyet*, Haslet Soyöz ile Ercan Akyol *Milliyet*'te çalışmalarını sürdürüyordu. Ertan Aydın, –genel olarak insan hakları üzerine cesaretle eğilen– *Gündem*, *Özgür Gündem* ve *Evrensel*'de yayımladığı karikatürlerinden dolayı yargılandı ve hapis cezaları aldı.

Yargısız infazlar, faili meçhul cinayetler, özelleştirme, büyük yolsuzluklar ve Kürt sorunu karşısında karikatür olağanüstü bir cesaret ve bilinçle davranmasını bildi.

Adalet ve Kalkınma Partisi ve Ilımlı İslam

AKP'nin de mizahtan hoşlanmadığı, kısa zamanda ortaya çıktı. Karikatürcüler, AKP Genel Başkanı ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ı, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'ndan tanıyorlardı. Karikatürcüler için üzerinde çalışılmış bir "oyuncu"ydu. Tabii başbakanlık gibi gözde bir göreve gelince insan, daha çok çiziliyor. Dönemin en önemli karikatür olayı, Musa Kart'ın başbakanı "kedi" olarak çizmesi oluyor. Musa Kart, hakkında dava açılıyor, yargılanıyor ve aklanıyordu.

Karikatür açısından dönemin başlıca süreli yayınları şöyle sıralanabilir: *Leman, Penguen, Küstah, Fermuar, Gaste, Homur, Uykusuz, Nokta, Aktüel, Haftalık, Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet, Sabah, Radikal, Akşam, Evrensel, Vatan, Zaman, Taraf, Şalom, Agos.*

Dönemin mizah açısından en önemli sorunu, başbakanın, karikatürünün çizilmesinden hoşlanmıyor olmasıdır. Bu, mizah dergilerine sık sık açılan davalardan anlaşılıyor. Böyle durumlarda gazete yayın yönetmenleri veya sahipleri kadrolarındaki karikatürcülerin "başbakan"ı üzmeyecek karikatürler çizmelerini isteyebiliyor; veya "çalışan sayısının azaltılması" gibi bir bahane ileri sürülerek, işlerine son verilebiliyor.

Bu dönemde karikatürcülere kıyılmıştır; tıpkı 1970'in eşiğindeki Babıâli'de olduğu gibi karikatürcüler bir bir işlerinden atılmıştır: Basın tarihimiz boyunca –demokratik dönemlerde– karikatürün bu denli itildiği ve önemsizleştirilmeye çalışıldığı ikinci bir dönem yoktur. *Sabah*'ın Salih Memecan'ın karikatürlerine ayırdığı "küçük alan", kötü örnek oluşturmayı sürdürüyor. Birol Bayram'ın bir zamanlar *Akşam*'daki, şimdilerde ise Mehmet Çağçağ'ın *Haber Türk*'te neredeyse "kibrit kutusu" büyüklükteki bir alanda karikatür çiziyor olması, şaşkınlık vericidir.

Bu dönemde ortaya çıkan ikinci önemli olay *Zaman*'ın karikatürcüleridir: Dağıstan Çetinkaya, Osman Turhan ve Cem Kızıltuğ. Bu üç isim de güzel sanatlar eğitimi almış, yetenekli gençler. CHP ve AB karşıtları üzerine muhalif tutumlarını sürdürüyorlar. Bu konularda yeni ve etkili karikatürler çizebiliyorlar. Ancak iktidarın sahibi olan AKP'ye ve başbakana ilişkin eleştirel karikatür, çizmiyor ya da çizemiyorlar! Bunun nedeni, her şeyden önce *Zaman* gazetesinin ve AKP'nin ilişkilendirildiği Fethullah Gülen'in lideri olduğu bilinen Nur Tarikati olmalı. Bu noktada mizahçının, "bağlanma" sorunu gündeme geliyor; hani şu 1980 öncesi sol kültürün beylik tartışması olan "bağlanma" konusu.

Mizah, özellikle siyasal iktidarı hedef almıyor, alamıyorsa orada bir "sorun" var demektir! Mizahçı, kıyma'yıp kayırırsa varoluş gerekçesini kaybeder...

Leman'dan ayrılan bir topluluk *Penguen*'i, ondan da ayrılan bir diğer topluluk ise *Uykusuz*'u çıkarıyor. Ertuğrul Akbay'ın satın aldığı *Girgır*, "Akbay" soyadını taşımayan bir "sahip" tarafından "1"den başlayarak yeniden yayımlanıyor. Dönem, bu dergilerin eleştirisiyle yuvalanıyor... Kuşkusuz gazetelerde mizah damarı atıyor. Tan Oral, artık *Taraf*'ta çiziyor.

Dönem, birçok karikatürcüyü mahkeme kapılarına taşıyor.

1980 öncesi karikatür alanındaki kavgaları anımsıyorum; tartışmaktan çok bir dövüş klübü üyeleri gibiydik. Usta'sından acemi'sine değin iki taraf da birbirini yok sayıyordu. 12 Eylül 1980 karikatür alanı için de yeni bir başlangıç oluşturuyordu.

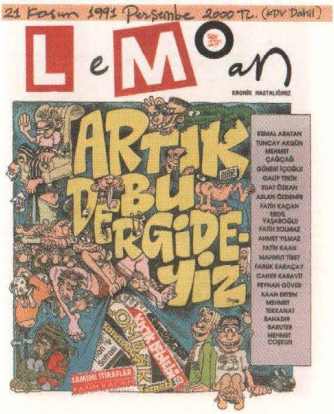

Leman, 21.11.1991, S. 1, s. 1

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Kemal Gökhan, *Cumhuriyet*'te "Ağaç yaşken eğilir"i çizmeye başladığında, iki tarafın düşman kardeşler olmadığını anlamaya başlamıştım. *Gırgır* okulunda yetişmiş bir karikatürcü olarak, *Cumhuriyet*'in 5. sayfasında modernitenin önemli bir parçası olabilmişti.

12 Eylül molasında, "*Gırgır* takımadaları" ile "çizgide mizah" dünyasının yakınlaşabileceği bir süreç yaşanabilir miydi? Bu başarılabilirse, özgün bir "karikatür çağı"na girilebilir miydi? Yakınlaşma gerçekleşemedi. Karikatürcüler Derneği, Karikatür Vakfı ve İris Yayıncılık'ın mizah kültürü alanında gerçekleştirdiği etkinlikler sanki ileriki bir zaman içindi. Derneğin yayımladığı albümler, düzenlediği karikatür yarışmaları, aylık mizah dergisi *Karikatür*; Karikatür Vakfı'nın iki yılda bir gerçekleştirdiği mizah ve karikatür üzerine sempozyumları, ulusal ve uluslararası sergi ve albümleri; İris Yayıncılık'ın mizah kültürü dizisi ve on üç yıl yayımladığı mizah kültürü dergisi *Güldiken*, nedense bir edebiyat ortamı açamıyordu...

Karikatürcüler sadece çizerek yaşıyordu!

1980'lerde, bu düşüncelerin etrafında gezinen bir özeleştiri yayımladığımda,[10] *Gırgır* hakındaki yeni düşüncelerim tepkiyle karşılanmıştı. Bugün geçmişe baktığımda, ham hayal içinde olduğumu görüyorum. Mizahçı, bugün genel olarak hâlâ bir edebiyat adamı gibi kendini donatamıyor ve bunu işine yansıtamıyor. Bunu başarabilen çok az sayıda çizer, genel gidişi etkileyemiyor.

Mizah'ta "yineleme" güldürmenin yollarından biridir. Bu yolu ezberlemiş olan mizahçı, kendini "yinelemek"ten sıkılmıyor. Bu "gülünç portre"nin ayırdında olmayanlar bile var. Siyasi karikatürün olanaklarını genişletmeyi göze alan çizer sayısı ise birkaç taneyi geçmiyor.

2000'ler, büyük ustaların hayata veda ettiği bir süreçti aynı zamanda.

Modern Türk karikatürünü kuran ustalardan sonra, özellikle "siyasi karikatür"ün geleceği konusunda endişelerim var.

Bu, aslında bugünün de sorunudur!

Magazine tapınan basın, yarın karikatüre gereksindiği özgürlük ortamını verebilir mi?

Mizah'ın ve Tarih'in doğru sorusu budur!

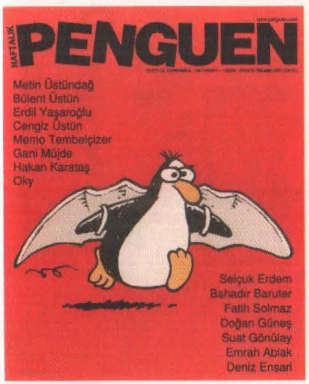

Penguen, 25.9.2002, S. 1

1) *Şair Evlenmesi*, önce *Tercüman-ı Ahval*'de (1859) tefrika edildi sonra kitap olarak yayımlandı.
2) Turgut Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü-I*, s. 271
3) *Nevsal-ı Milli-1330* [1914], s. 526
4) *Diken*, 30.10.1918, S. 1, s. 2 (Aktaran, Muzaffer Gökman, *Sedat Simavi - Hayatı ve Eserleri*, İst., 1970, s. 17-18)
5) "Rıfkı-Âdil Efendilerin muhâkemesi'ne dair haberler", *Güldiken*, Yaz 2005, S. 33, s. 27-34
6) Nişan Berberyan, *Hayal*, 8 Şubat 1876, S. 319, s. 4
7) Cemil Cem, *Cem*, 15.12.1927. S. 1, s. 1
8) Bkz. Ahmed Arif, *Hasretinden Prangalar Eskittim*, 1971, s. 85-92
9) Bkz. "Ateşböcekleri artık siyaset yapmıyacak - Siyasî espriye veda eden sanatkârlardan Celâl Şahin 'Suya sabuna dokunmamaya çalışacağız' diyor.", *Akşam*, 9.2.1958, s. 3
10) Turgut Çeviker, "Türk karikatürünün yakın geçmişine özeleştirel bir bakış", *Varlık*, Ağustos 1990, S. 995, s. 12-13

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Karikatürün Serüveni

Murat Belge

Oğuz Aral'la sık sık bir araya gelmezdik, ama geldiğimizde birbirimizin varlığından keyif alırdık.

Bir gün konuşurken *Gırgır*'ın toplumdaki popülerliğinin değil de, genç karikatürcüler üzerindeki çekimsel etkisinin nedenini sordum. "Bunun cevabı *Gırgır*'ın kendisinde değil," dedi. "Bu ülkede genç insanlara açılan o kadar az kapı var ki, biz bu dergide birazcık ilgi göstermeye çalışıyoruz diye, herkes buraya doluyor. Yoksa bu gençlerin 'Başka herhangi bir şey değil, ille de karikatürist olacağım' diye bir tutkusu yok. Başka alanlarda benzer bir kabul görseler, oralara da giderler."

Sanırım haklıydı Oğuz. Haklıydı da, karikatüre gene çok kişi yazılırdı bence; çünkü karikatürün Türkiye'deki bütün serüveninde böyle bir eğilimin varlığını hissedebiliyoruz. Karikatür, her zaman, kitleler gözünde popüler olduğu için, yalnız tüketim değil, üretim alanına da insanları hep çağırmış, "gel, karikatürcü ol" demiş sanki.

Bu tespit ya da değerlendirme sanırım itiraz edilecek bir şey değil, genel kabul gören bir şeydir. Ama "niye böyle?" dendiğinde ve bu araştırmaya girildiğinde, ortaya çıkacak veriler ya da benim çıktığını düşündüğüm veriler karikatürün üreticisi için de, tüketicisi için de, çok "iltifatkâr" görünmeyebilir.

Çünkü bunun temelinin, okumayı çok iyi öğrenmemiş, okumanın önemli bir aracı olan gazete veya dergiyle de geleneksel bir ilişkisi olmayan bir toplumda resmin görece "kolay anlaşılır" olması olduğunu sanıyorum. Sonuçta, sözünü ettiğimiz toplumun resimle de çok fazla haşır neşir olmadığını söyleyebiliriz. Doğru. Üstelik yasaktı, haramdı da. Ama genellikle sanıldığından epey daha fazla ilişkisi vardı ve karikatür –hele bunun erken karikatürleri– halkın görmeye bir ölçüde alışık olduğu resimlerden o kadar da farklı değildi. "Şahmeran" gibi veya "Hançerli Hanım" gibi ünlü hikâyelerin "halk kitabı" olarak yapılmış baskılarındaki, istemeden karikatür olmuş çizgileri veya sözgelişi at arabaları ya da tepsiler gibi çok farklı nesneleri süsleyen halk resimlerini kastediyorum. Başlangıç evresinin karikatürleri bu teknikle anlatılmış bir "resimli fıkra" gibi bir şeydi ve onun için eline bir "varak" almış kişinin gözünü ilkin kendine çekiyordu. Resmi "deşifre" etmenin, her şeye rağmen, bir kolaylığı vardı. Karikatürün Türkiye'de gazetenin ilk sayfasında –veya son ya da her ikisinde (en kolay görünen sayfalar)– yer alması yazılı medyanın hâlâ sadakatla koruduğu bir gelenektir.

Görsel ve kısa. 19. yüzyıl Osmanlı gazete okurunun bu iki "kolaylığı" bağrına basmaması mümkün değildi. Bu erken gazetelerin karikatüründe kural olarak epeyce yazılı söz bulunuyordu ama ne olsa bunu bir makaleyle kıyaslamak mümkün değildir.

Asıl çekicilik etkenini sona bıraktım: güldürmesi. Bu tabii yalnız 19. yüzyıl Osmanlı "kari"inin değil, bütün dünyanın sevdiği, istediği bir şey. Ama gülmeden gülmeye de fark var – ya da, olabilir. Marx, ateş üstünde kızartılmış eti açık havada dişleyerek giderilen açlıkla, bir yığın tabak çanak arasında çatal bıçağınızla kestiğiniz etin giderdiği açlığın aynı açlık olmadığını söylemişti. Başka bir yığın örnek de eklenebilir: örneğin, orucunu açan keşişinki – o, sevilen, uzatılması istenen, neredeyse "dostluk kurulmuş" bir açlıktır.

Gülmek de böyle bir şey: bir fars veya bir Oscar Wilde oyunu karşısında aynı kişi gülebilir, ama gülüşü farklıdır. Öte yandan, fars seyrederken gülmekten katılan birçok kişi Oscar Wilde'da gülünecek bir şey olduğunu hiç anlamayabilir.

Kimi düşenlere, kafasına bir şey düşenlere güler. Hele "Mikiler" gibi, düşenlerin canı acımayacağının garantisi de varsa, herkesi Eyfel'den aşağı atmak pek eğlenceli olabi-

"Hançerli Hanımın Süleyman Beyi Büyükadalarda urup denize atmak üzere iken Tıflî Efendinin yetiştiğidir."

Hançerli Hikâye-i Garîbesi, 1852

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

(12 Eylül askeri darbesinin mimarı Org. Kenan Evren.)

Tan Oral, *Yeni Gündem*, 1-15.9.1984, S. 9, s. 8

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

lir. Kimisi durumun komikliğine güler, dolaba saklanan sevgiliye, cinsiyetlerin, kimliklerin karışmasına, yani *Yanlışlıklar Komedyası*'nın müdavimidir. Kimi de espriye, ironiye v.b. güler; hattâ yüzünde hiçbir şey oynamadan yapılan nükteye.

Komedyanın "düzeyleri" veya "araçları"nın yanı sıra toplumsal – ulusal gelenekler de neye nasıl gülüneceğinin ayraçları olabilir. Bu konuda tipik kurban "Alman"dır – dünyanın en ince kitaplarından birinin "Alman mizahı" üstüne olduğu söylenir. Ustinov ise bir kitabında, jest ve mimikleriyle bir Alman'ı taklit ederken sözler de şöyle: "Size anlatmış olduğum bu fıkra mizah doludur. Gülmem bitince madde madde açıklayacağım." Ustinov haklıysa, "mizah duygusu yok" diyemeyiz – baksanıza, var! Ama bizimkinden farklı. Başka başka şeylere gülüyoruz demek ki. Bunlar gerçekten varolan şeyler, bu "ulusal" üslûplar: Amerikalı abartarak, İngiliz azaltarak mizah yapar ilâh...

Şimdi işin içine biraz "politika" katacağım. Ne olsa, "karikatür" deyince, bunun hatırı sayılır bir bölümü politiktir. Kendimize "demokratik" toplumlardan çok "otokratik" toplumlar arasında yer aramamız gerektiğini söylemek herhalde çok eksantrik bir önerme sayılmaz. Şu halde, Lunaçarski'nin Çarlık Rusyası'ndan çıkardığı şu genelleme bize de fazla yabancı olmamalı.

Lunaçarski mizahın bir türlüsünü bir çeşit başarısızlığa bağlıyor: karşınızda "dost" sayamayacağınız bir güç var – büyük bir güç. Bu nedenle, onu yenemiyorsunuz, bir karşılaşmaya girişmekten de çekiniyorsunuz. Yani biraz çaresizsiniz. Bu durumda mizah imdadınıza yetişiyor. Yenemediğiniz, yok edemediğiniz, değiştiremediğiniz bu "gücü" gülünçleştiriyorsunuz. Bunu yapabiliyorsanız, ona karşı mücadeleye girdiniz demektir. Şu andaki acı, hınçlı gülüşünüz, bu mücadelenin sonunda kendinden emin, kaygısız bir kahkahaya dönüşebilir.

Bunların bize çok uzak düşmediği kanısındayım. Onun için bizde de karikatür, başlangıcından bugüne, "hasım"larımızı yenme mücadelesinde bize yardımcı olmuştur. Ama bazen de olamamıştır, çünkü birilerinin karikatürü yapılamaz! *Yeni Gündem*'i çıkarmaya başlamıştık, 9. sayıda bir yazı yazmıştım. Turhan Ilgaz bir başlık attı: "Önüm, arkam, sağım, solum düşman; inanmayan suçlu." Belki sonuncusuna "hain" demeliydik. Neyse, bu yazıya Tan Oral da bir karikatür çizdi: Evren'e benzer, ama sivil giyimli, belli ki öfkeli biri, yürüyor. Bir elini ileri uzatmış, işaret parmağı tabanca namlusu olmuş, ateş ediyor. "İlk Evren karikatürü" diye herkes pek keyiflendi. Yıl 1984'tü.

Ama *Girgir*'ın 13 Mart 1988 kapağında bile Evren karikatüre dönüştürülememiştir. Atatürk'ün karikatürü yoktur.

Bazı kavramlara mizahla yaklaşmanın özellikle yasak olduğu bir kültür içinde yaşıyoruz. İslâm kendi kutsallıkları çerçevesinde böyle. Salman Rushdie'den başlayalım, öylece geliyoruz. Ortadoğu siyasî kültürü İslâm'dan bağımsız olarak da böyle. Bunlara, biz de "Türk" olarak eklemleniyoruz.

Neyse, burada, birinin karikatürünün yapılamaması, halka, neyin "saha-dışı" olduğunu anlatıyor. Öyleleri için "fıkra" yapıyoruz – ama onu da herkesin içinde anlatmamaya dikkat etmek gerekiyor.

Osmanlı'nın Son Demleri

Batı'dan gelen pek çok şey gibi karikatür sanatı da bizim ülkeye Osmanlı'nın son demlerinde girdi. Geleneksel yaşamaya önem veren toplumlarda –ki, bizimkisi kesinlikle böyle bir toplumdur– çok zaman yenilik geleneksel bir kalıba oturtularak sunulur. Onun için, Osmanlı karikatürlerinde Karagöz'ün hemen baş role çıkması şaşırtıcı bir olgu değildir. Toplum, herkesten çok, Karagöz'ün ağzından çıkana gülmeye alışmışsa, karikatürcü de elbet ondan yararlanacaktır.

Bizim gibi epey muhafazakâr bir toplum olan Britanya, yıllar yılı (1841-1992 ve 1996-2002 arası), mizah ihtiyacını *Punch* dergisiyle karşıladı. Bu da, bir bakıma Britanya'nın "Karagöz ile Hacivat"ı demek olan geleneksel "Punch and Judy" kukla oyunundan alınma bir başlıktır.

Karagöz'ün başlık resmi.

Karagöz, (1922)

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Eski plaklar:

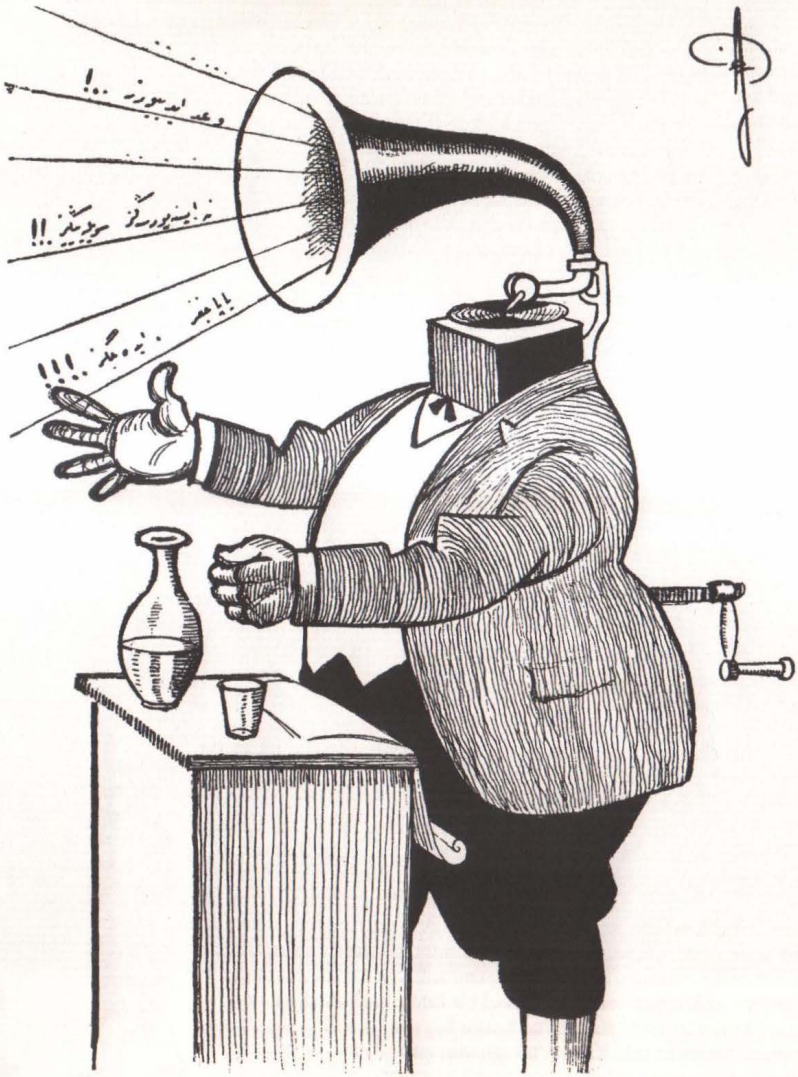

Vekiller, daire-i intihabatlarında [seçim bölgelerinde]!?

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 7.7.1924, S. 166, s. 1

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Bu yıllarda, bütün dünyada, karikatürde asıl iş çizgiden çok "söz"e düşer. "Espri" önce "söz" düzeyinde başlar. "Çizgi", sanki onu somutlaştırmak için başvurulan bir "araç"tır. Aslında çizgi ikincil değildir, çünkü okuru oraya bakmaya önce o çağırır; çekicilik sağlama işlevi ondadır. Ama bir kere dikkati çektikten sonra asıl işi –güldürmeyi– söze bırakır.

Her dönemin ayrı zevkleri, zevk kalıpları oluyor. Bugün bunlara baktığımızda çoğu bize pek de "gülünesi" görünmüyor. Ama artık karikatürden beklentilerimiz çok fazla değişmiş. Bu kalıplar da çok demode görünüyor. O zamanın insanlarının bunlara bakıp çok eğlendiğini düşünmekle fazla yanılmış olmayacağımı sanıyorum.

Osmanlı dönemi, aslında bu ülkede her dönem gibi, uzun ve tutarlı bir demokrasinin yaşandığı bir dönem değildi elbette. Onun için, karikatürün iç siyasete yönelmesi zordu. Ama yabancılar hakkında hemen hemen her şey söylenebiliyor, toplumdan olumlu cevap da alınıyordu. Bununla kısmen bağlantılı olarak, Batılılaşmanın halka tuhaf gelen, sivri veya yapay gelen birtakım dışavurumlarıyla dalga geçmek de serbestti (Abdülaziz ve Abdülhamid dönemlerinde Batılılaşma zaten ciddi bir devlet politikası olmaktan çıkmıştı). Onun için bu dönem karikatürlerinde bu tip malzemeden bol bol yararlanılmıştır. Bunu zaten kültürel hayatın her alanında izleyebilirsiniz. Bir yandan seçkinler hırsla ve hızla Batılılaşmaktadır; bir yandan da, bu işi tam kendi gibi yapmayanla (daha az veya daha çok yapanla) alay etmek istemektedir.

1908 Abdülhamid baskısına son verir ve birdenbire, gene kültürel hayatın her alanında büyük bir canlanma olur. Herkes, düşünüp de korkudan söyleyemediğini söylemeye başlar. Ama Abdülhamid'i deviren İttihatçı kadrolar bu kadar da "hürriyet âşığı" değildir. Bir zaman sonra dizginler yeniden kasılmaya başlanır.

Abdülhamid'in indirilmesini izleyen dönemde büyük bir sevinç yaşanması, aynı zamanda sona eren dönemle ilgili birikmiş hınçların salıverilmesi normaldir. Ama karikatürde (başka alanlarda da) bunun epey uzun sürdüğü de söylenebilir. Bir müstebitin yıkılması karşısında duyulan sevinç bu kadar uzayınca, yavaş yavaş, düşene vurma gibi bir izlenim vermeye başlıyor. Bu dönemin bu özelliğine dikkat çekmek istedim, çünkü benzer durumları daha sonra da görmeye devam edeceğiz.

Cumhuriyet: Erken Dönem

1923'te genel olarak basında 1908'dekinden çok daha büyük bir sevinç vardır. Bu elbette çok anlaşılır sebeplere dayanır. 1908'i aralıksız ve uğursuz bir savaşlar zinciri izlemişti. 1923 ise bunların sona erdiğinin ve korkulan toptan yıkıma karşı toplumun direnç göstererek ayakta kalmaya başladığının müjdesini verir. Karanlık günlerin geride kaldığına artık inanılabilir.

Bu önemli ve çarpıcı olaylar, altüst oluşlar, doğal olarak bütün kültürel üretimi etkilemektedir. Karikatür topluma kitle iletişim araçlarıyla ulaşan bir sanat türü olduğu için burada politizasyon, politik bağıtlanma v.b. başka türlere göre daha ileri derecelere varır. Cumhuriyet'in bu ilk yılları da, sonraları devam edecek eğilimlerin biçimlendiği bir dönem gibi görülebilir.

Bütün Batılılaşma sürecinde olduğu gibi, Batı'nın biçimlerini, kurallarını burada yeniden üretmek isteyen, bu amaçla bu sanatları öğrenenler, sırf bu işi yapmakla, süregiden Doğu/Batı veya Eski/Yeni çatışmasında bir taraf konumuna gelmiş oluyorlardı. Bu dönemde incelediğimiz karikatürlerin hemen hemen hepsinde böyle bir "taraf olma" kararını gözlemleriz. Özellikle bu, günümüze kadar devam eden bir özellik olmuştur.

Çizgi'nin henüz özerkleşmediği bu erken dönemlerde "söz"ün önceliği üstünde durmuştum. Cumhuriyet'i izleyen yıllarda bu da devam etmekte, böyle olunca da, karikatürden bugün bekleyeceğimiz aslî işlev, yani mizah, çok gerilerde kalmaktadır. Örneğin, 1923'ten bir "karikatür"de kalpaklı askerleri ve onlara çiçek veren kız çocuklarını görüyoruz. Belli ki Türk ordusu İstanbul'a girmiş. "Dört yıllık hasretliler" başlığının altında Karagöz konuşuyor: "Kıymetli aslanlar, İstanbul'un bu yavrucukları sizi, kendi-

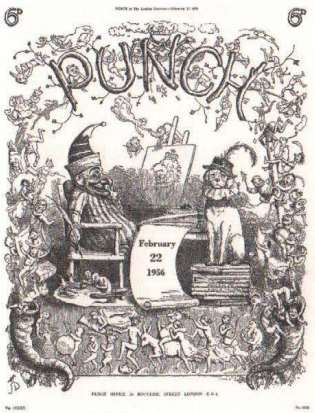

Punch, 22.2.1956

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

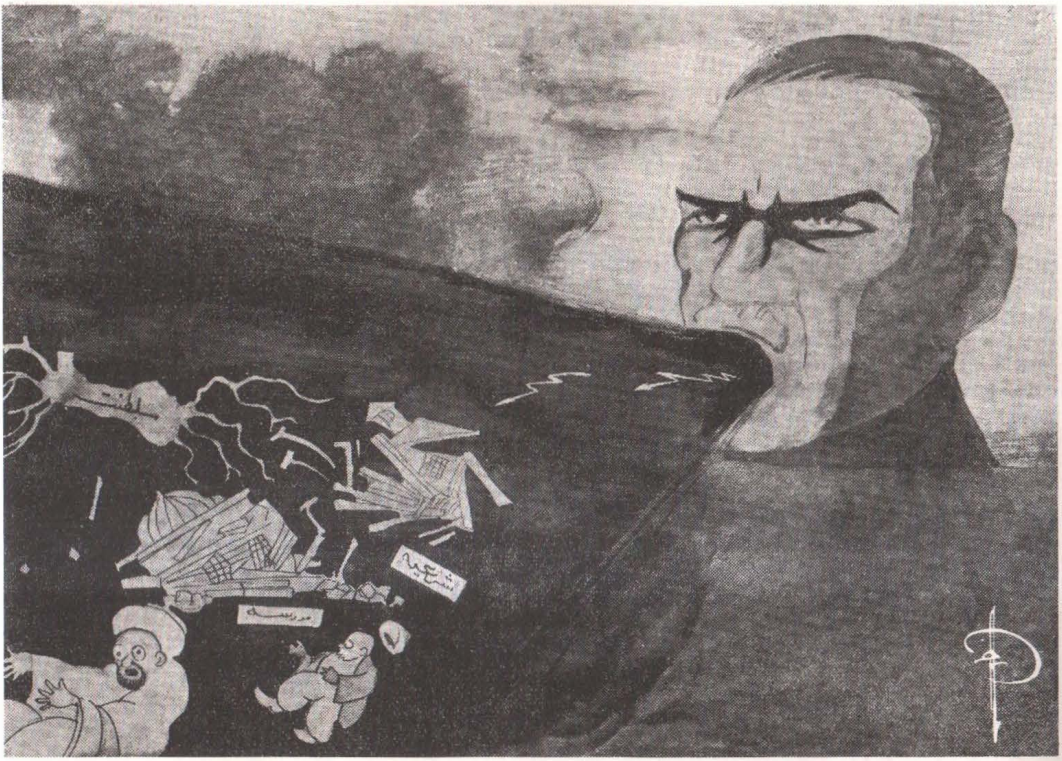

Teceddüt [yenilenme] fırtınası memleketteki köhne müesseseleri kökünden yıktı.

Ramiz Gökçe
Akbaba, 13.3.1924, S. 133, s. 1

leri gibi güzel çiçeklerle karşılayanlar. O çiçekleri alınız, ki biz o çiçekleri dört yıldır kanlı gözyaşlarımızla suladık." Bu karikatür filan değil, düpedüz bir tirad. Karikatürler zaten, genel olarak, varolan ideolojiyi orasından burasından çimdiklemeleri gerekirken, ideolojinin amplifikatörü olmayı seçiyorlar.

Milliyetçiliğin, "Türklerden gayrı" herkese düşman olmanın dozu –o günlerde de– bir hayli yüksek. Bu, yabancı ülkelerin yanısıra, buradaki azınlıkları da kapsıyor. Ama aynı zamanda Osmanlı'dan kalan ne varsa, başta Saltanat, ağır hakarete uğruyor. Türkiye (genç, güzel bir adam) ve gırtlağından kan emen vampirin ("Düyun-u Umumiye") resmedildiği, gene karikatürle ilgisi olmayan ajitatif resmin altında "Osmanlı saltanatının Türkiye Cumhuriyetine son mirası" yazıyor. Bu bütün "düşman"ları birleştiren bir kompozisyon. Bir başkasında (gene Karagöz, Hacivat, ama yanlarında Mustafa Kemal) "irtica" ağacı baltalarla kesilirken "Cumhuriyet fidanı" sulanıyor. Havalanan balondan, "safra" olarak, Osmanlı kılıklı adamlar atılıyor! Ama bir yandan da, "Batılılaşma"yı kadınların anadan doğma soyunması gibi gösterenleri var.

O dönemlerden başlayarak, "politikacı" bir "olumsuz tip" haline geliyor. Bu tipe "frak" ve "silindir şapka" giydirme alışkanlığı tek-parti döneminde başladı ve böyle bir kılıkla hiç ilgisi kalmayan popülist politika dönemlerinde de devam etti. Anti-komünizm başlıyor. Karikatürcünün dolaysız alıcısının "memur" olduğu çok belli; nitekim, memurların ekonomik sıkıntıları da sık dile getirilen bir konu.

20'lerin başında bir "Cumhuriyet fidanı" görmüştük. 1929'da ağaç büyümüş, "me-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

KARAGÖZ– Kıymetli arslanlar, İstanbul'un yavrucukları bu sizi, kendileri gibi güzel çiçeklerle karşılıyanlar. O çiçekleri alınız ki, biz o çiçekleri dört yıldır kendi gözyaşlarımızla suladık!

Anonim
Karagöz, 6.11.1923, S. 1623, s. 1

deni kanun", "yollar", "sulama", "şapka", "yeni harf", "şimendüfer" ve "asayiş" gibi meyvalar vermiştir (Hayal gücünün nirengileri de pek değişmiyor). Şapkalı, kentli bir adam (aydın), "ne çabuk serpilip büyüdü, ne bereketli meyva verdi, değil mi?" diye sorar. Yanındaki asker ya da işçi kılıklı adamdan gelen cevap şöyledir:

"Elbet... Etrafındaki parmaklığa baksana, onu ne iyi muhafaza ediyor."

Evet, öyle bir parmaklık vardır. Direklerinin biri kurşun, biri mürekkepli kalem, ikisi kılıç ve biri tüfek, birer de çekiç ve tırpandır. Ramiz'in bu çizgisi bize ideallerin yanısıra, Cumhuriyet seçkinlerinin (olan ve olması istenen) korporatist karakterini gösterir. Ama kalem ve silahlardan bir çit içinde korunan Cumhuriyet, bu ideolojinin bugününü de açıklamaya yeten bir ikonografidir. Bunlar, devletin ilerici bir misyonu olduğunun çok yaygın bir inanç olduğu zamanlar ilericiliği benimseyen sanatçı (karikatürcü) devleti de destekliyor. Sonraki evrelerde alışkanlık olmuş herhalde, ilerici misyon kalmasa da devleti destekliyor. 1933'te *Akbaba*'da çıkan bir "karikatür"de, cami olduğu anlaşılan boş bina kazma kürek ile yıkılır ("Türkiye'nin ilerlemesi" tablosudur bu). Bunlar da "düşmanlar" koalisyonunu temsil eder.

30'lara girerken gazetelerde Cemal Nadir imzası görülmeye başlıyor. Bu gerçekten önemli, çünkü çağdaşları ve öncülerinin hepsinden çok onda, içten gelen bir mizah yeteneği, hayata tutarlı bir mizahî açıdan bakma yetisi hissedilir. Gününün "ileri" sayılan akımlarını desteklemekten geri durmaz, ama siyasî temaların, görüşü önüne engel dikmesine de izin vermez.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

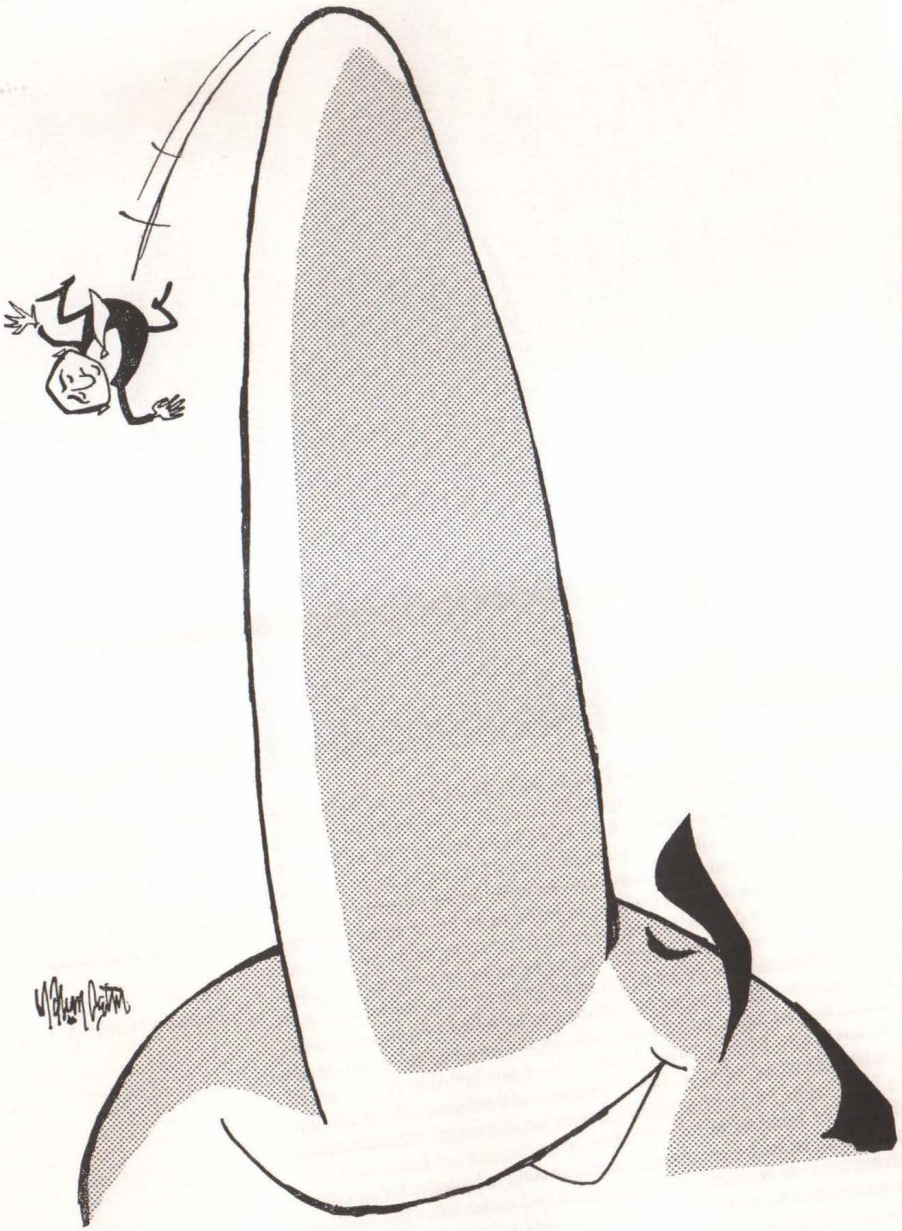

Yalçın Çetin, *Akbaba*, 23.6.1960, S. 432, s. 10

"Tombul Teyze"

Ramiz Gökçe, *Mizah*, 28.5.1948, S. 99, s. 568

İkinci Dünya Savaşı yaklaşırken dünya sorunlarını konu alan karikatürler de çoğalır. Ama bunlar, daha önce de, daha sonra da, olduğu ve olacağı gibi, dünyada gerçekten ne olduğundan çok, olanın bizi nasıl etkilediği üstünedir. O zamandan bu zamana böyle konulara bakış pek değişmediği gibi, karikatüre "espri" getiren "buluş"ların da fazla değişmediğini söyleyebiliriz. Örneğin, bizim sevmediğimiz bir varlık, bu bir ülke veya bir akım olabilir, bir "kukla" olarak resmedilmiştir ve arkasında onu "oynatan" daha büyük bir "güç" vardır. Bu güç, "emperyalizm" gibi, görece daha soyut bir kavram veya o sırada gene bizi hoşnut etmeyen özgül bir ülke olabilir.

Çok-Partili Rejim'e Geçiş

Cumhuriyet'in aydınları, sanatçıları olarak karikatürcüler, Cumhuriyet'in kurucu ideolojisi ve değerleriyle aralarına fazla mesafe koymamışlardı. Onun için, CHP'nin iktidarda olduğu yıllarda, bu partiye karşı fazla muhalefet etmediler. Karikatür de, muhalif olmayınca pek fazla yaratıcı olamayan bir sanat dalıdır. Ayrıca, tek-parti rejimi toplumda ister istemez oldukça monist ve monoton bir atmosfer yaratır. Bu da, karikatürün serpilmesine yatkın bir hava değildir.

Ama Demokrat Parti'nin kurulması ve kısa süre sonra iktidara gelmesi bu atmosferi ciddi bir biçimde değiştirdi. Aynı zamanda, yeni karikatürcü kuşakları da sahneye çıkmaya başlamıştı: Ferruh Doğan, Ali Ulvi, Bedri Koraman, Turhan Selçuk, Nehar Tüb-

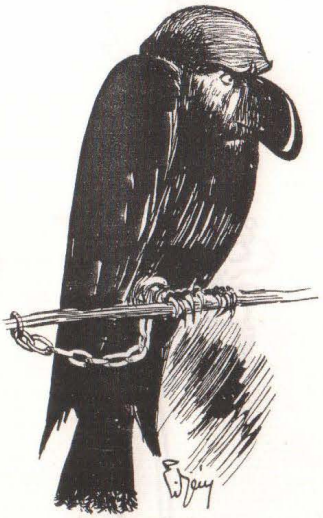

(Sultan II. Abdülhamid)

Cemil Cem
[*Karikatür Albümü*], 1908

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

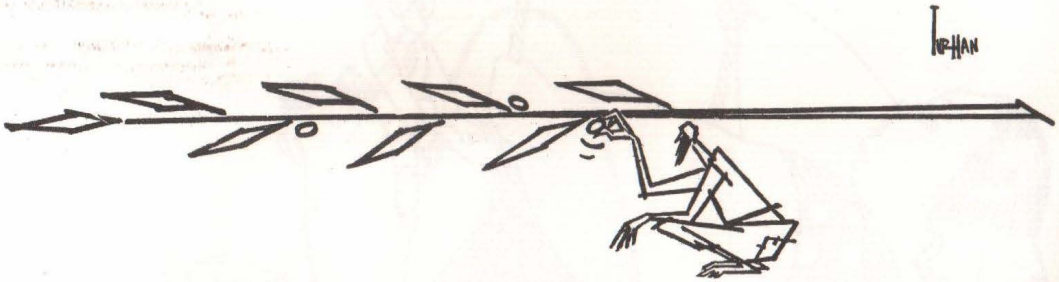

Turhan Selçuk
Yön, 31.10.1962, S. 46, s. 3

lek bu kuşaktan karikatürcülerin bazılarıdır. 1950-60 arası, Türkiye'de siyasî karikatürün gelişmesi bakımından belki en zengin dönem olmuştur. Karikatürcüyü protestoya götürecek, muhalif olmaya itecek özelliklerde bir rejim vardı, ama bu rejim, Abdülhamid veya "tek-parti" rejimleri gibi, protestonun ve muhalefetin yayımlanmasını engellemiyor veya engelleyemiyordu. Bu koşullarda, karikatürcü, politik ortamda önemli bir etken haline de gelebiliyordu. DP'ye karşı genişleyen muhalefette onların da özel bir yeri vardı. Ratip Tahir gibi hapse düşenler de oldu. Bu muhalefetin dışında kalan karikatüristler, bu sanatın tarihinde, muhalif olanlar kadar iz bırakmamıştır.

27 Mayıs darbesini izleyen dönem ise aynı sanatçılar için tersine bir durum yarattı: Abdülhamid sonrasında olduğu gibi, bu dönemde de yeni koşullarda DP'ye "vurmak" bir "muhalefet" biçimi olmuyor, "intikam" gibi sanat açısından pek sevimli sayılamayacak bir lezzet içeriyordu. Ayrıca, o andaki iktidara yaranma yolu olarak da görülebilirdi. Onun için, böyle şeylere ihtiyaç duymayan karikatürcüler böyle konular üstünde fazlaca durmadılar. Bu arada, Ferruh'un 1960'taki "Kurucu Meclis" altyazılı karikatürü, "Silâhlı Kuvvetler", "Üniversite" ve "Basın"ı yan yana, gülümseyerek göstermekle, bugün de devam edegelen bir ittifakı, ironi payı olmadan, ortaya koymuştur (bugün bu üçlüye "Yargı"nın da eklenmesi gerekiyor).

"Prof. Nimbüs"
Jean Darthel, *Cumhuriyet*, 19.2.1958, s. 2

Altmışlar ve Yetmişler

Altmışlı yıllarda Türkiye hem 27 Mayıs'ın yeni anayasasıyla daha demokratik bir rejime yöneliyor, hem de o zamana kadar çok dar bir çerçevenin dışına taşamayan "sosyalizm"le tanışıyordu. Sosyalizm öncelikle inteligentsia üstünde güçlü bir hegemonya oluşturdu. Tabii dolayısıyla karikatürcüleri de bu yönde etkiledi. 1950-60 arasında genel bir Kemalist çizgiyi izleyen, hattâ komünizm sözkonusu olduğunda oldukça düşmanca tavırlar alabilen karikatürcüler de bu gidişe ayak uydurdular. Aslında altmışların büyük kısmı AP hükûmetlerinin yönetiminde geçtiği ve AP de büyük ölçüde DP'yi izlediği için, bu noktada radikal bir değişim yoktu. Ama AP'ye yönelen muhalefet ve bu arada karikatür, 1950-60 arasında olduğu gibi "irtica/ilerleme", "aydınlık/karanlık", "özgürlük/despotluk" ya da "memur/esnaf" gibi basit ve şematik kalıplardan bir ölçüde sıyrılmıştı. Çeşitlenmeden söz edilebilirdi. Muhalefetin içeriğinin derinleşmesinden de söz edilebilirdi. Altmışların, yetmişlerin dili, her alanda, farklılaşmıştı. Aradaki 12 Mart dönemi de bu çerçevede önemli bir değişiklik yaratmamış, varolan eğilimleri tersine çevirmemişti.

Band-dessinée tarzı, çizgiyle anlatıyı bir araya getiren tarz, Türkiye'de hep vardı. Ramiz veya Cemal Nadir gibi karikatüristler "Amcabey", "Tombul Teyze" gibi karakterler de yaratmışlardı. *Cumhuriyet*'te yıllarca yayımlanan "Profesör Nimbüs", *Milliyet*'te daha sonra başlayan "Hoş Memo" bu tarzın çeşitli imkânlarını veren örneklerdi. 1950-60 arası dönemde Turhan Selçuk "Abdülcanbaz" karakteriyle bu tarza yeni bir soluk getirdi. Oğuz Aral da "Hayk Mammer"i altmışlarda yerleştirdi.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

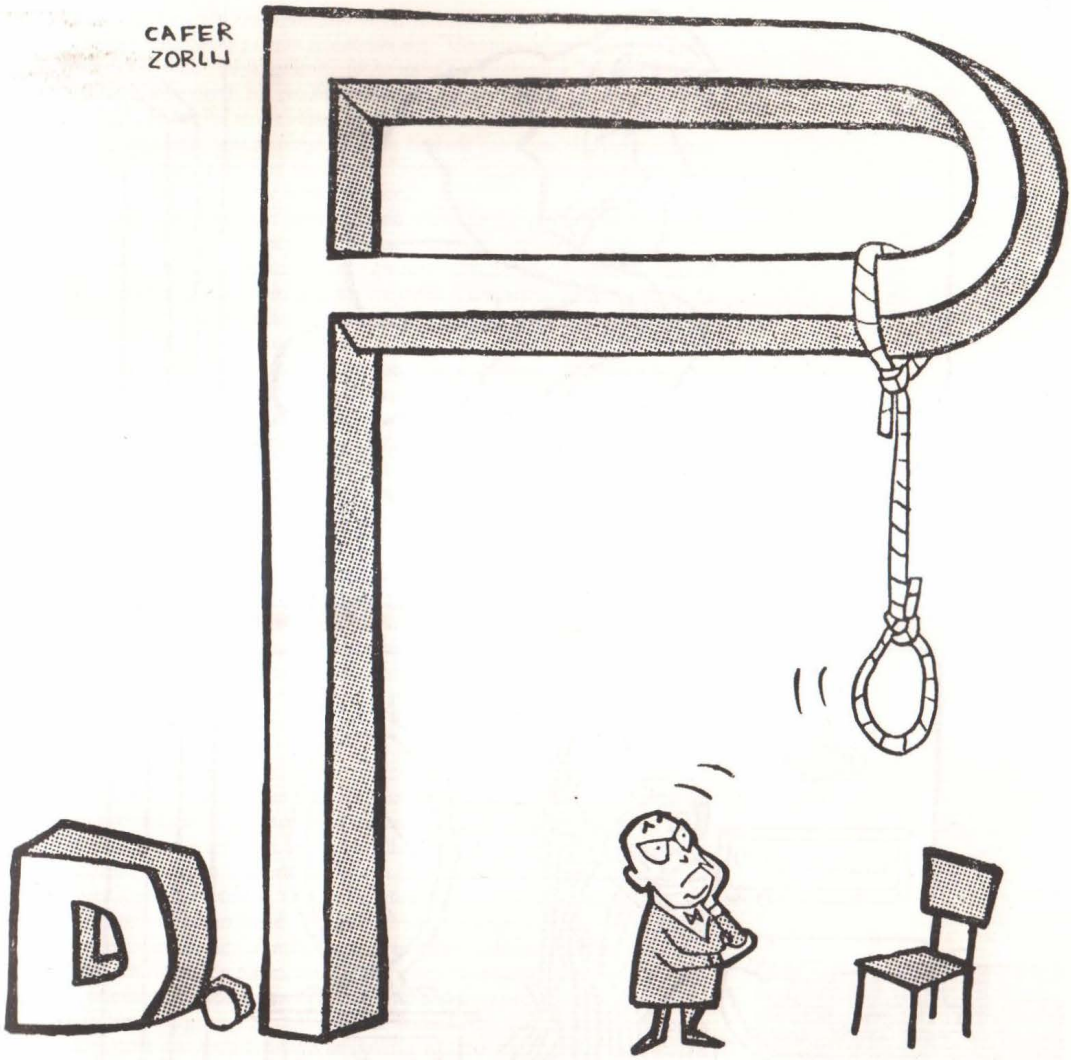

Yazısız.

Cafer Zorlu, *Akbaba*, 28.7.1960, S. 437, s. 3

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

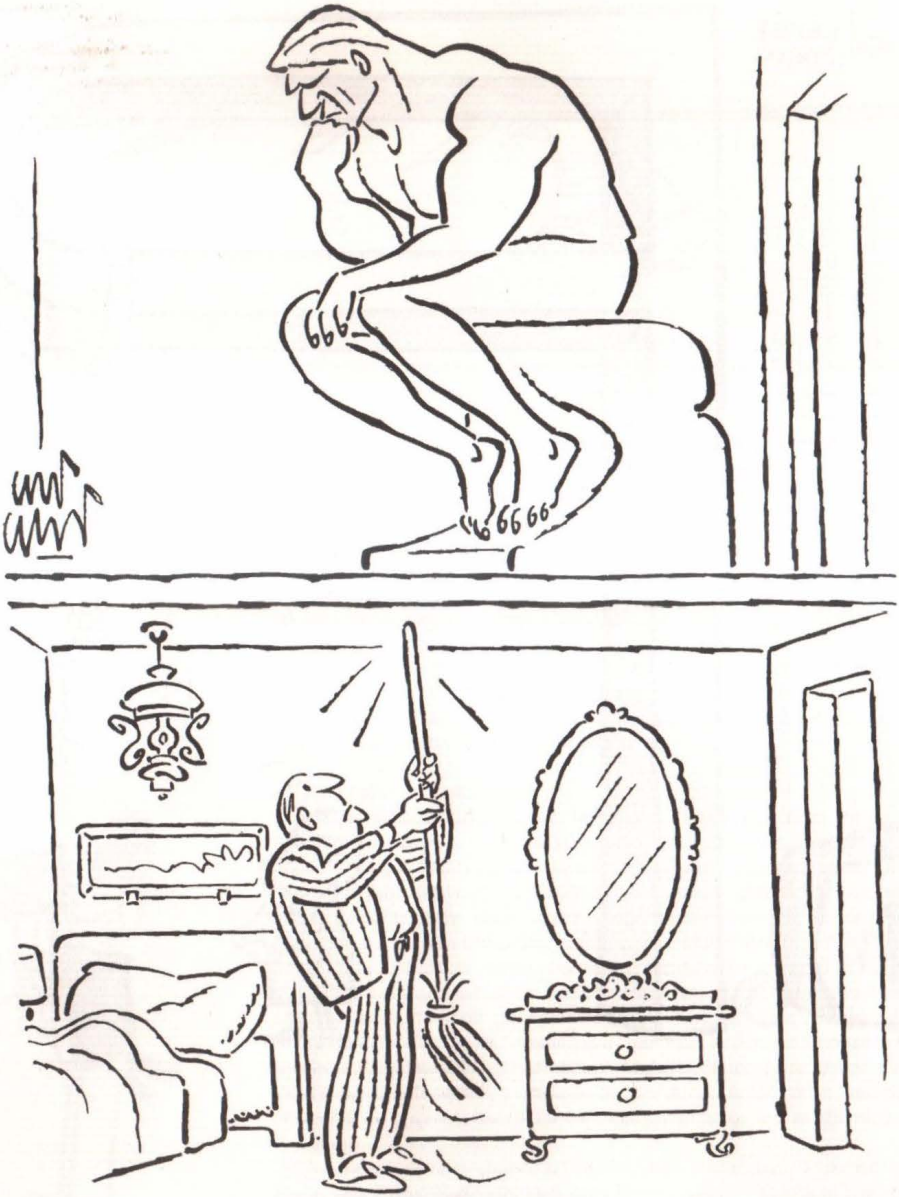

Ali Ulvi Ersoy, *Karikatürler*, 1996, s. 14

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Yetmişlerde Oğuz Aral *Günaydın* grubunda, *Gün* adlı gazetede çalışmaya başlayarak daha sonra *Gırgır* olacak yayının tohumunu attı. "Utanmaz Adam" tipini yaratarak kendi çizgi-roman kariyerini de geliştirdi (daha sonra bu karakterlere "Avanak Avni"yi katacaktır), ama asıl önemli bir yenilik karikatürcü bir genç kuşak yetiştirmesi oldu. Aral'ın karikatür üstüne bir tezi ve iddiası vardı. Bu sanatı popülerleştirmek istiyordu ve isteğini gerçekleştirmeyi başardı. *Gırgır*, *Mad* ile *Krokodil*'den sonra, dünyanın üçüncü çok-satan mizah dergisi oldu. Öte yandan, bu "popüler" anlayışından ötürü, öteki karikatürcülerle de epey sürecek bir tartışmaya girdi.

Ferruh Doğan gibi sanatçılar, sözden kaçarak bütün espriyi çizgiye yüklemeye çalışan bir kariyer izlemişlerdi. Bu, şüphesiz, karikatür sanatının yapısından doğan bir eğilimdi. Popülerlik arayışı ise, bunun tersini yaptırıyor, anlaşılır olma kaygısıyla, çizgide verilmiş esprinin bir de yazıyla tekrarlandığı oluyordu. Tartışmanın odağı buydu ve bu iki perspektifi uzlaştırmanın imkânı yoktu. Olsa olsa, popüler çizginin gitgide daha geniş kitlelere karikatürü sevdirmesi, sonra da, bu yeni izleyicilerin daha ince bir zevkle üretilmiş eserlere yönelmesi gibi, birbirlerini tamamlayacak süreçler düşünülebilirdi.

Ancak, *Gırgır* içinden de, bu "incelmiş" tarza yönelenler oluyordu. Örneğin Hasan Kaçan'ın "Cork"ları başlangıçta anlaşılmaz hecelerle konuşan soyut yaratıklardı (ama sonra Oğuz Aral'ın baskısı o dili bir lehçeye indirgedi); Sarkis'in gerçeküstü buluşları da genel popüler-popülist çizgiden ayrılıyordu. Öbür çizgide, Tan Oral, baskı dönemlerini de asgarî sözle azamî biçimde hicveden karikatürler üretti. Yılların sanatçısı Ali Ulvi'nin çizdiği, yukarı kattaki adamın düşünmesinden çok tedirgin olarak tavanlara vuran adam gibi karikatürler de incelmiş bir mizahın örneklerindendir.

Bu zamana kadar, daha çok "çizgiye öncelik veren karikatürcüler" arasında espriyi doğrudan çizginin üstüne yükleme eğiliminin güçlendiğini ve iyi örnekler verdiğini de eklemek gerekir. Bütün sanatlar gibi karikatür de, hayat hakkında bir şey söylemeye çalışır elbette. Bunu yapmak için elindeki araç çizgidir. Ama çizgi, fiziksel olarak hayatta olmayan, daha simgesel bazı şeyleri de resmetme imkânı verir. Tan'ın 12 Mart döneminde yaptığı bir karikatürde, gece vakti evin penceresinden içeri siyah rengin akması gibi.

Seksenlerden Bugünlere

Türkiye'de her zaman kitlelere daha dolaysız hitap edebilmiş ve bunun için de sevilmiş olan karikatür sanatı, yetmişlerde ve seksenlerde *Gırgır* dergisiyle büyük bir hamle yaparak okur kitlesini genişletti. Süreç, bu yıllarda ülkede görülen, kırdan kente hızlı göçle başlayan, hayatın her alanında yansıma ve uzantılarını gösteren toplumsal süreçle karşılıklı etkileşim içinde yürüdü. Dolayısıyla, ele aldığı konular da çok çeşitlendi – yaşanan hayatın bütün alanları işlendi. Derginin çizerlerinin çoğu, kendileri de, bu büyük sürecin ürünleri oldukları için konularına ve hitap ettikleri kitlelerin ruh haline aşinaydılar. "Zihni Sinir"den "En Kahraman Rıdvan"a veya "Zalim Şevki"ye insanların özlemlerini, mantıklarını yakından tanıyor, bunu yansıtabiliyorlardı.

"Popülerleşme" çağımızın sanat ortamında "sorunlu" bir kavramdır. Herkes buna erişmek ister, ama dünyanın bugünkü entelektüel koşullarında "popüler" ile "yüksek nitelikli" sıfatlarını bir araya getirmek mümkün mü?

Bu bazen olabiliyor. Geçmişte, I. Elizabeth çağında tiyatronun, 19. yüzyılda romanın, günümüzde sinemanın iki kavramı bir araya getirebilen türler olarak büyük bir parlama dönemi geçirdiğini görmüştük. Böyle bir parlama için bir uçta sanatsal yetenek gerekiyorsa, öbür uçta da kitlenin bunu alımlayacak bir kıvamda olması zorunlu; yoksa "buluşma" mümkün olmuyor. Bu yıllarda Türkiye'de karikatür on beş yıl kadar süreyle bunu yapabildi, ama sonradan iklim değişti.

Böyle durumlarda, bir yayını çıkaranların kendi aralarında çeşitli fikrî ayrılıklara düşmeleri rol oynayabilir – ki bu örnekte de bunların rol oynadığını biliyoruz. Ama temelde, ne olduğu tam kavranamayan, daha köklü toplumsal değişimler olmadan, bu gi-

Gün, 23.5.1972, s. 1

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Hasan Kaçan
Cork, 1991, s. 55

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

bi bireysel olaylar akışın yönünü değiştirmez.

Gırgır'la tanıdığımız birçok çizer şimdi çeşitli yayın organlarında, bireysel kariyerini sürdürüyor. *Gırgır*'ın çizgisini sürdürmeye çalışan çeşitli dergiler ise artık o düzeyi tutturamıyor. Muhtemelen bugünkü "kitle"lerinin mizah ihtiyacı ve beklentisi, *Gırgır* günlerinde olduğunun çok gerisinde, çok daha kaba ve çok kez sağlıklı ergenleşmemiş bir aşamada.

Öbür uçta, gene çağımızda birçok sanat dalında gözlemlenen karşıt eğilim var: kendini çok daha zor ele veren bir "espri" ve mizah anlayışı ve aynı zamanda çok daha "sofistike", neredeyse "ressam işi" bir çizgi ile üretilmiş karikatürler. Mimarî alanında yarışmalar açılır ve nice planlar çizildikten sonra, ödül alamayıp çekmeceye konan veya ödül alsa bile uygulanmamış nice proje vardır. Bunun gibi, çeşitli yarışmalar için çizilen "rafine" karikatürler oluyor. Birinci, ikinci geleni ödül verilen günlerde görür gibi oluyoruz, sonra piyasadan çekiliyorlar.

Karikatür, birçok sanata oranla, kitlelere açılmaya daha fazla ihtiyaç duyan (hele Türkiye gibi bunun bir geleneğini kurar gibi olmuşken), bundan yoksun kalınca soluklanma imkânlarını kaybeden bir sanattır. Onun için, ne kadar kaba saba olursa olsun, kalabalıkla bir ilişki sürdürüyor olmak, gene de olumludur. Kitlenin zevki inceldikçe (bu, tabii, zaman alır) ürünlerin düzeyi de yükselecektir. Öte yandan, bu tür ilişkilerin dışında, daha seçkin bir zevke hitap edenler de hep bulunmalı, bu diyalektiğin öbür yanı boş bırakılmamalıdır. Örneğin Selçuk Demirel hep o tarafta durur ve iyi ki o tarafta durur.

Ancak, bir süreden beri, Türkiye'de bu iki ucun birbirine pek fazla yaklaşmadığını görüyoruz.

Tabii medyada "siyasî karikatür" tarzı her zamanki gibi sürüyor. Popüler çizgiden gelen Latif Demirci de, daha estetikçi çizgiden gelen Tan Oral da, kendi sanat anlayışlarının çerçevesini zorlamadan, politik ortamın ve politik karikatürün hakkını verebiliyorlar. Gelgelelim, "siyasî karikatür" alanında bugün üretilen pek çok ürün de yirmilerin veya otuzların "angaje" karikatürleriyle şaşırtıcı bir ortaklık içinde. Bunu, Cumhuriyet'in kurucu ideolojisinin, ideolojinin temalarının ve temaları ele alma biçiminin değişmezliğiyle açıklamak gerekecek herhalde.

Seksen öncelerinde daha çok yabancı örneklerden bildiğimiz, dizi karikatürlerin de çok iyi yerli versiyonları yapılır oldu. Bu bağlamda Mordillo gibi daha çok olağandışı, fantastik bir espriye yönelenleri değil de, Bretecher gibi sıradan insanlara, olağan ilişkilere, gündelik hayat sahnelerine yönelenleri düşünüyorum: örneğin Piyâle Madra ve Behiç Ak bu tarzın çok başarılı ürünlerini verdiler, bugün de vermeye devam ediyorlar.

Sonuç olarak, bugünün ortamında karikatürün durumuna bakıldığında, sözgelişi tiyatro veya şiir gibi çağdaş hayat koşullarından daha olumsuz etkilenen (özellikle Türkiye'de) sanat dallarının yanında, burada özellikle endişe edilecek çok bir şey olmadığı söylenebilir. Yukarıda kısaca değindiğim ideolojik tıkanıklık yalnız buraya özgü bir şey değil, tersine, bütün alanlarda yaşanan ve sonuçları hissedilen bir durum. Umulur ki, gene her alanda birden aşılacak, oraya varıldığında, Türkiye, estetik yaratıcılık alanında kendini daha iyi gösterebilecektir.

"Amcabey"

Cemal Nadir Güler
Akbaba, 22.6.1944, S. 16, s. 5

"Utanmaz Adam"

Oğuz Aral, *Gün*, 30.7.1972, s. 5

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Karikatürler

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Cumhuriyet ve Tek Parti Dönemi

1923-1946

Tek parti döneminin en önemli özelliği, 1908'de Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayan devrimsel dönüşümün CHP diktatörlüğü yönetimindeki Türkiye'de iyice köktenleşerek sürmesidir. Nitekim bu köktenleşmenin belki de önkoşulu olan anayasal düzenin değişmesinden Latin alfabesinin benimsenmesine, hilâfetin kaldırılmasından Medenî Kanun'un kabul edilmesine, takvimin değiştirilmesinden laikleşmeye kadar, akla gelen tüm gelişmelerin II. Meşrutiyet döneminde de tartışıldığı ve bazılarının tedricî olarak uygulamaya konduğu söylenebilir. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e geçişte görülen bu köktenleşmede, İttihat ve Terakkî Cemiyeti içindeki nöbet değişimi kadar yeni yönetimin meşruluğunun da payı büyüktür. Bu meşruluğun bir kaynağı, muhalefetin, yani Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın, bir yanda imparatorluğun dağılmasıyla birlikte adem-i merkeziyet ilkesinin önemli oranda desteksiz kalması, diğer yanda da Sultan Vahdettin'in anayasal düzene son vermesi ve Anadolu'daki meşrutiyet yanlısı direnişçileri hain ilân etmesi sürecindeki suç ortaklığı nedenleriyle çökmesidir. İkinci kaynak ise köktencilerin başı çektiği meşrutiyetçi grubun direnişi zafere ulaştırabilmesidir.

Köktencilerin önce saltanatı kaldırıp sonra da Cumhuriyet'i ilân etmesiyle birlikte ortaya çıkan yeni muhalefet ise, hilafetin kaldırılmasından sonra partileşme yolunu tuttu. Millî Mücadele'nin önemli önderlerinin oluşturduğu Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, toplumsal-kültürel alanlarda köklü hamleler yapmaya hazırlanan iktidarın bir süre için işi ağırdan almasına neden oldu. Ama önce Şeyh Sait İsyanı (Şubat 1925), sonra da İzmir'deki suikast girişimi (Haziran 1926), iktidara sert tedbirler alabilmek için gereken bahaneleri temin etti. Mart 1925 başında çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu, TBMM'ni bile devre dışı bırakarak hükümetin muhalefeti tümüyle susturmasını sağladı. Dört yıl boyunca yürürlükte kalan Takrir-i Sükûn Kanunu döneminde ise yeni rejim, toplumsal yaşamı çok köklü bir değişime zorlayan reformlarını uygulamaya koydu.

I. Dünya Savaşı'nın getirdiği iktisadî yıkım nedeniyle 1919-1920 yıllarında işgaller karşısında bile yer yer kayıtsızlık gösterebilen halk kalabalıklarının, 1920'lerde en önemli öncelikleri siyaset alanında değildi. Dolayısıyla, fesin yasaklanmasına karşı ufak tefek bazı ayaklanmalar dışında, toplumdan yana ciddî bir direniş gözükmedi. Türkiye toplumunun önemli bir bölümü, iki buçuk milyon civarında Rum ve Ermeniden kalan sermaye sayesinde zenginleşmeyi bekliyordu. Ancak bu beklentinin, aşar vergisinin

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Şubat 1925'te kaldırılmasının tarım sektörüne sağladığı göreli rahatlama bir yana bırakılırsa, pek karşılandığı söylenemez. Türkiye ekonomisi 1920'lerin sonlarına doğru hâlâ I. Dünya Savaşı öncesindeki seviyesine ulaşabilmiş değildi. Bu durumun doğurduğu memnuniyetsizlik, 1929 Dünya Bunalımının etkilerinin ülkede hissedilmesiyle birlikte arttı ve bir dereceye kadar siyaset sahnesinin tekrar hareketlenmesine yol açtı.

Ağustos 1930'da kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası, çok partililiğe dönüş konusunda ciddî bir çaba değildi. Ama ekonomik krizin vurduğu bölgelerde büyük halk desteğiyle karşılandı. CHP iktidarı, ağır bir hayal kırıklığı pahasına da olsa, Millî Mücadele'de elde edilen başarının parti kurucularına toplum katında sağladığı meşruiyet sermayesinin artık tükenmiş olduğunu anladı. Böylece kendisine çeki düzen verme zamanının geldiğini de farkeden CHP'nin 1931 kongresinde ilk kez bir parti programı hazırlandı. Bu programın daha sonra "Altı Ok" adını alan temel ilkeleri de, partinin jakoben doğasını ilk defa açık biçimde dile getiriyordu. "Halka rağmen, halk için" sloganıyla özetlenen CHP jakobenliği, bu tarihten itibaren Türkiye'yi, iki dünya savaşı arasında Doğu ve Güneydoğu Avrupa'nın hem kırsal ağırlıklı hem de büyük çapta eğitimsiz toplumlarında iktidara gelen rejimlerinkilere benzeyen yöntemlerle yönetti.

Ancak, 1930'ların ikinci yarısında, CHP'yle devletin bütünleşmesi yönünde bir dizi eylemi de görülen tek parti diktatörlüğünün daha 1930'ların ortalarından itibaren yumuşama emareleri gösterdiği de söylenebilir. Bu eğilimin ilk önemli göstergesi, iktidarca kovuşturulmuş ve bazı arkadaşları darağacına kadar gitmiş olan birtakım önemli İttihatçının (Mithat Şükrü Bleda, Halil Menteşe) ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurucusunun (Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele), daha Gazi Mustafa Kemal hayattayken parlamentoya dönmüş olmalarıdır. Öte yandan, her ne kadar CHP'nin Altı Oku partiyle devletin bütünleşmesi sürecinde Anayasa'ya girmişse de, CHP'yi Mussolini'nin Ulusal Faşist Partisi'ne benzetmeye çalışan Genel Sekreter Recep Peker, Atatürk tarafından 1936'da görevinden uzaklaştırılmıştır. Atatürk'le İsmet İnönü'nün aralarının kesin olarak açılması sonucunda başbakanlığa Celâl Bayar gibi sermaye çevrelerine, dolayısıyla da liberal ekonomiye daha yakın birinin getirilmesi de bu açıdan anlamlıdır. İsmet İnönü de, cumhurbaşkanı olduktan sonra partiyle devletin bütünleşmesi sürecine hemen 1939'da son verdiği gibi, eski muhaliflerin parlamentoya kazandırılmaları politikasını sürdürmüştür. Aynı yıl devreye giren ve jakoben yaklaşımlardan uzaklaşmaya başlandığını düşündürten ilginç bir gelişme de, CHP jakobenliğinin dudak büktüğü, yarım tedbirler dizisi olarak küçümsediği Tanzimat sürecinin itibarının iade edilmiş olmasıdır. Ayrıca, Tanzimat'ın yüzüncü yılı pek şatafatlı bir şekilde kutlanmakla kalmamış, 1930'larda üniversite gençliğinin özgürlük adına sarıldığı, ama CHP yöneticilerinin ve birçok rejim yanlısı aydının önemsemediği "Hürriyet Şairi" Namık Kemal'in doğumunun yüzüncü yılı da parlak bir biçimde kutlanmıştır.

Ancak, çok partililiğe dönüş sürecinin kökenlerini İnönü'nün cumhurbaşkanlığının ilk yılında aramak pek akla yatkın değildir. 1945-1946'da gerçekleşen açılım, İnönü'nün iki gerçekçi tespitine dayanıyordu. Bu tespitlerin birincisi, 1960'ların "Ortanın Solu" politikasına kadar tam anlamıyla partileşememiş olan CHP'nin dayandığı derme çatma ulusal uzlaşmanın, II. Dünya Savaşı yıllarının iktisat ve maliye politikaları sonucunda iflas ettiğine ilişkindi. Bu politikalar, Toprak Mahsulleri Vergisi'yle tarım sektörünü, Varlık Vergisi'yle de tüccar ve sanayicileri CHP'den koparmıştı. Ekmeğin karneyle dağıtıldığı büyük kentlerde de CHP sempatisinin pek yaygın olduğu söylenemezdi. İnönü'nün ikinci tespiti ise, savaş sonunda beliren bloklardan biriyle yakınlaşmanın kaçınılmaz olduğuydu. İç politikada gelinen durumun çok partililiğe dönme potansiyeli sağladığı Türkiye'nin Batı bloğuna sırf bu nedenle yaklaşması gibi kendiliğinden oluşan bir tercih de söz konusuydu. Ayrıca bu tercihin, savaş sırasında perişan olmuş ülke ekonomisinin yeniden kalkınabilmesi için gereken paranın tek olası kaynağına yakınlaşma gibi bir de çıkar boyutu vardı. Bunlara ABD ile daha 1930'ların ikinci yarısında başlayan yoğun ticarî ilişkiler ve aynı ülkeye savaş sırasında önemlice bir borç birikmiş olması eklenince, İnönü'nün kararı da biçimlenmiş oluyordu.

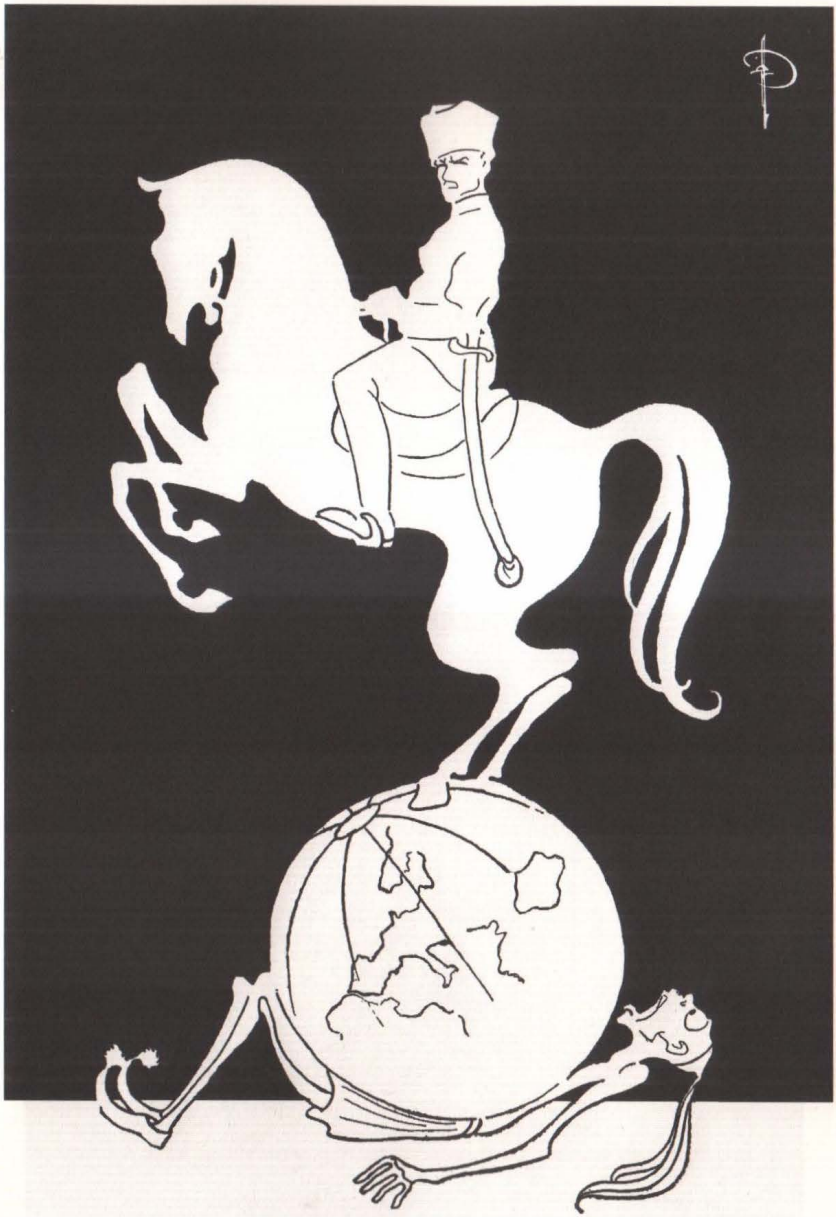

Zafer Abidesi

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 18.1.1923, S. 13, s. 1

Beyoğlu'nda sulh bayramı: Yeni nümayişler [gösteriler]!..

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 30.7.1923, S. 68, s. 1

– Ah vire kale! Bizi bırakıp da nereye gidiyorsunuz?..

(Lozan Antlaşması gereğince işgal kuvvetleri, 24 Ağustos'ta İstanbul'u boşaltmaya başladı.)

Münif Fehim Özarman, *Kelebek*, 4.10.1923, S. 26, s. 1

Harpten çıkan Türkiye başını dinlendiriyor!..

(Sol üstte hilafet yanlısı *Tevhid-i Efkâr* yazarı Hüseyin Cahit'in hoparlörle söylediği: "Gözünü aç"; sol altta *Cumhuriyet* başyazarı Yunus Nadi'nin söylediği, "Aşağı"; sol çizmenin dibindeki kişinin söylediği, "Açız"; davulcunun söylediği, "Askere"; sağda *İleri*'nin başyazarı Celâl Nuri'nin sandalyesini çektiği *Tevhid-i Efkâr*'ın sahibi Velid Ebüzziya'nın söylediği, "Şeriat isteriz.")

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 19.11.1923, S. 100, s. 1

Kimi mala ile kimi kazma ile:

KAZMALILAR– Yeni Türkiye'yi biz imar edecektik!..

(Soldan sağa: Amerika, Fransa, İngiltere ve İtalya.)

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 30.4.1923, S. 42, s. 3

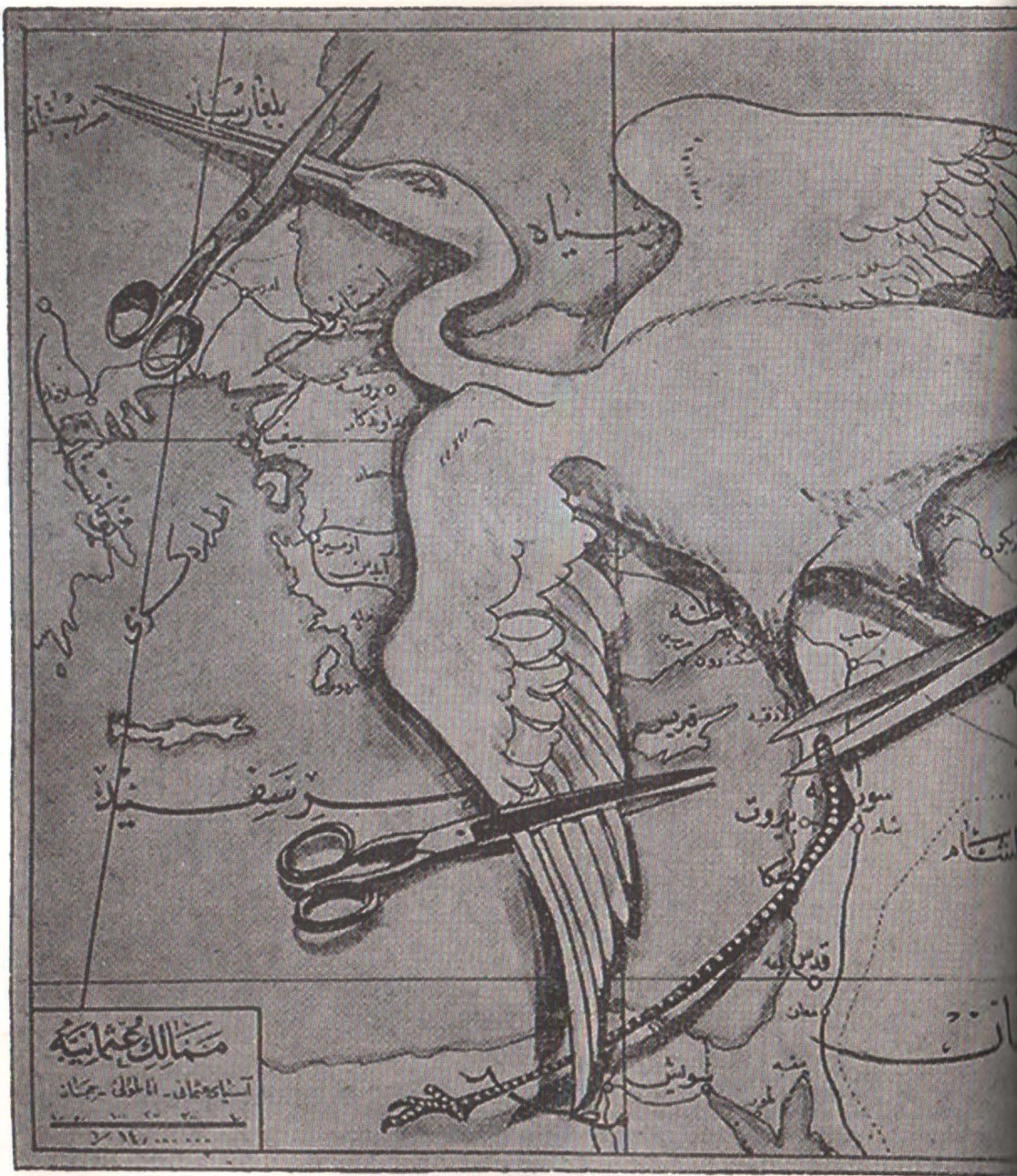
بلغارستان
روسیه
حلب
بیروت
قدس
ممالك عثمانیه

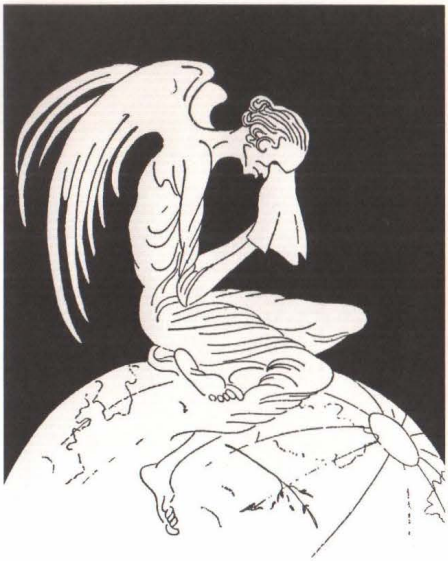

SULH– Ağlarım baktıkça istikbale.

Ramiz Gökçe, *Zümrüdüanka*, 11.1.1923, S. 1, s. 1

Cumhuriyet Haritası: Şimdi kuşa benzedik.

(Haritanın sol alt köşesindeki etiket: "Memâlik-i osmâniyye")

Münif Fehim Özarman, *Kelebek*, 11.10.1923, S. 27, s. 1

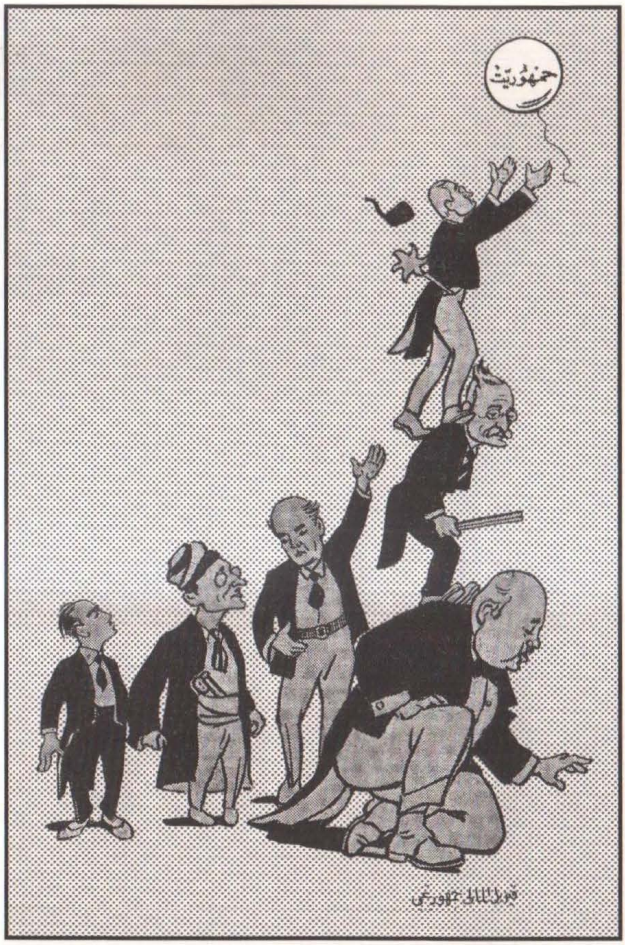

Balon uçurdular, ama galiba ucunu kaçırıyorlar!

TANİN– Hocam ne diyorsun, acaba yetişip tutabilecek mi dersin?
TEVHİD– Zannetmem arkadaş, baksana Celâl Nuri dostumuz büsbütün (kaçırmış!) gibi, görünüyor.

(Balon üzerindeki yazı, "Cumhuriyet."
Soldan sağa: Ahmet Emin [Yalman/*Milliyet*], Velid Ebüzziya [*Tevhid-i Efkâr*], Hüseyin Cahit [Yalçın/*Tevhid-i Efkâr*], Agayef [Ağaoğlu] Ahmet ve Celâl Nuri [İleri/*İleri*]. Altında "Kızıl Elmalı Cumhuriyetci" yazan diz çökmüş kişi, Ziya Gökalp.)

Ali Rıza, *Tevhid-i Efkâr*, 30.10.1923, s. 1

Güzele ne yakışmaz!

(Mustafa Kemal Paşa'nın göğsündeki şeritte "Cumhuriyet" yazıyor.
29 Ekim'de Cumhuriyet ilan edildi. Gazi Mustafa Kemal Paşa, Cumhurbaşkanı seçildi.)

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 1.10.1923, S. 86, s. 1

Ordumuz İstanbul'a girerken:

İstikbal.

Ramiz Gökçe
Akbaba, 4.10.1923, S. 87, s. 1

"İsmet Paşa vekâleti kabul etti." (Gazeteler)

– Güle güle kirlen Paşam!..

(30 Ekim'de Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa'yı [İnönü] başbakan atadı.)

Münif Fehim Özarman, *Kelebek*, 8.11.1923, S. 31, s. 1

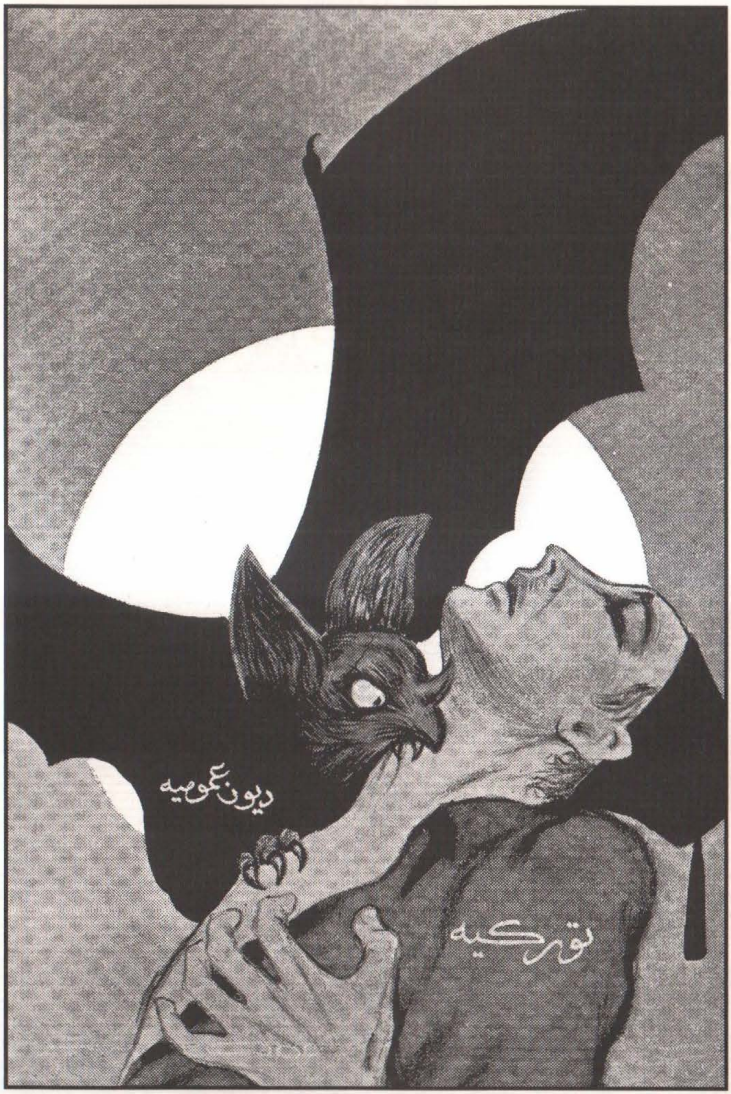

Osmanlı saltanatının Türkiye Cumhuriyeti'ne son mirası.

(Yarasa'nın üstünde "Düyun-ı Umumiye", Genç'in üzerinde "Türkiye" yazıyor.
Düyun-ı Umumiye İdaresi, Osmanlı Devleti'nin dış borçlarını ödemek için –alacaklı devletler tarafından– 1881'de kuruldu! Borçların son taksidini Türkiye Cumhuriyeti, 24.5.1944'te ödedi.)

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 29.11.1923, S. 103, s. 1

Gözlerimiz yolda kaldı: Lozan'dan İstanbul'a: Gelin alayı.

(Lozan Antlaşması 24 Temmuz'da imzalandı. 10 Ağustos'ta İsmet Paşa [İnönü], Lozan'dan İstanbul'a döndü. TBMM, Lozan Antlaşması'nı 23 Ağustos'ta onayladı.)

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 23.7.1923, S. 66, s. 1

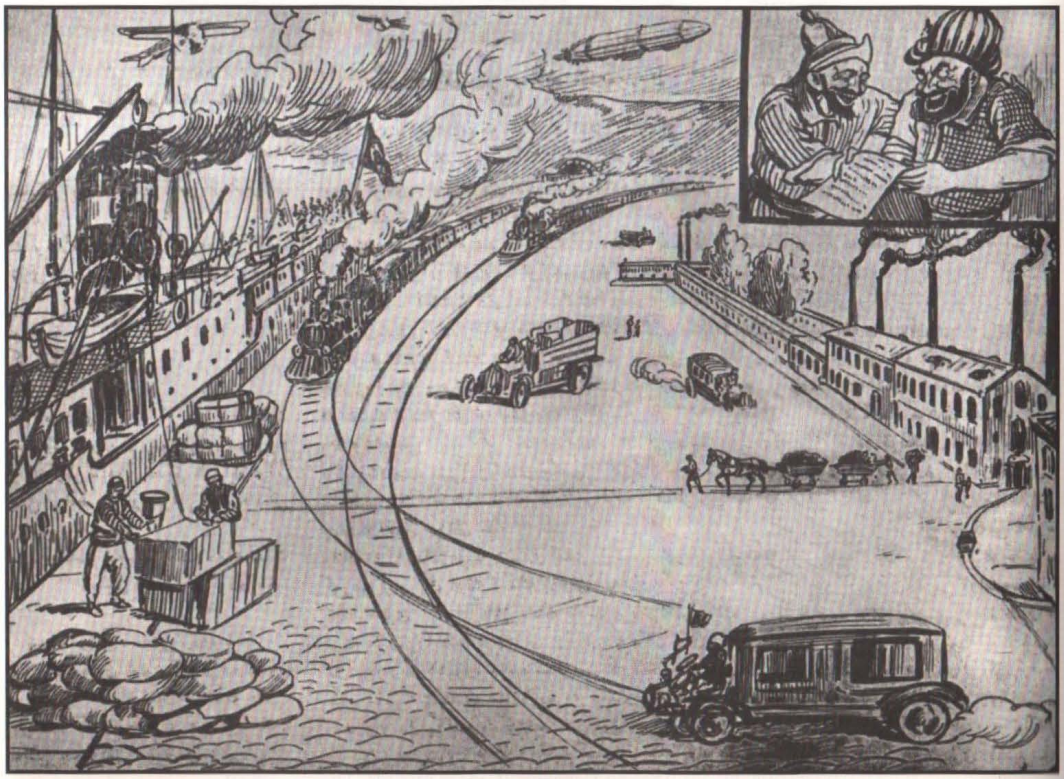

HACIVAT– Ooh ne âlâ, ne âlâ, hay Allah şu Heyet-i Vekile'den [Bakanlar Kurulu] razı olsun, bir beyanname ile memleketi cennete çevirdi!

Anonim, *Karagöz*, 12.9.1923, S. 1616, s. 4

İhtilaflar münasebetiyle:

HASAN EMMİ– Çalkalamayın efendiler, bizi mahrum edeceksiniz!

("Kupa"da "Cumhuriyet" yazıyor.)

Ahmet Rıfkı, *Zümrüdüanka*, 25.10.1923, S. 83, s.1

Mübadele meselesi:

Onlar nasıl gidiyor!..

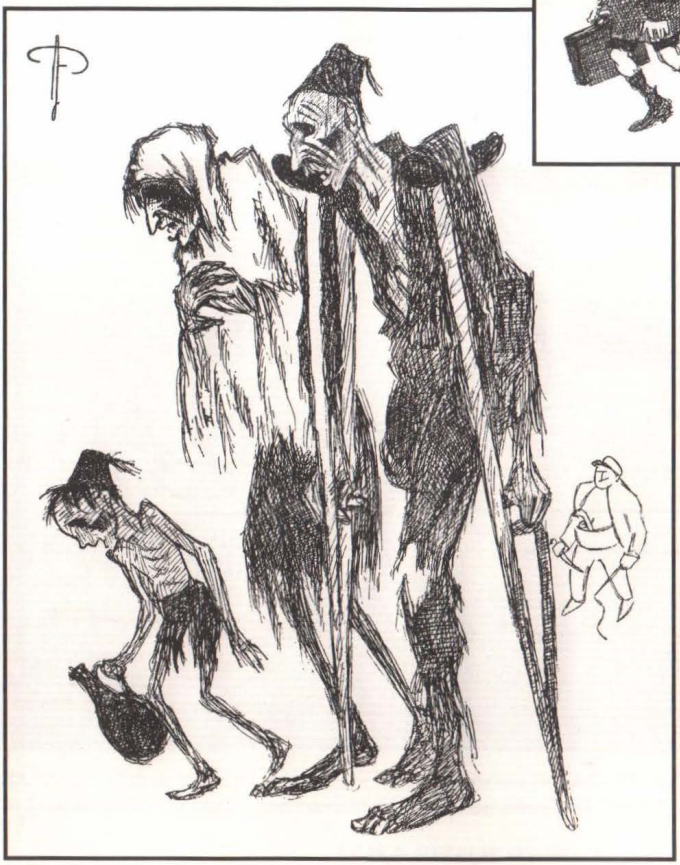

Bizimkiler nasıl geliyor!.

(Çuvalın üstünde "Türk parası" yazıyor.)

Ramiz Gökçe
Akbaba, 15.11.1923, S. 99, s. 2-3

İngiliz teyyareleri Süleymaniye'yi [Irak] bombarduman ettiler (Gazeteler).

İNGİLİZ– Bütün dünyaya ilan ediyoruz ki, biz burada ahalinin refah ve saadeti namına duruyoruz!..

Cevat Şakir Kabaağaçlı
Akbaba, 29.10.1923, S. 94, s. 1

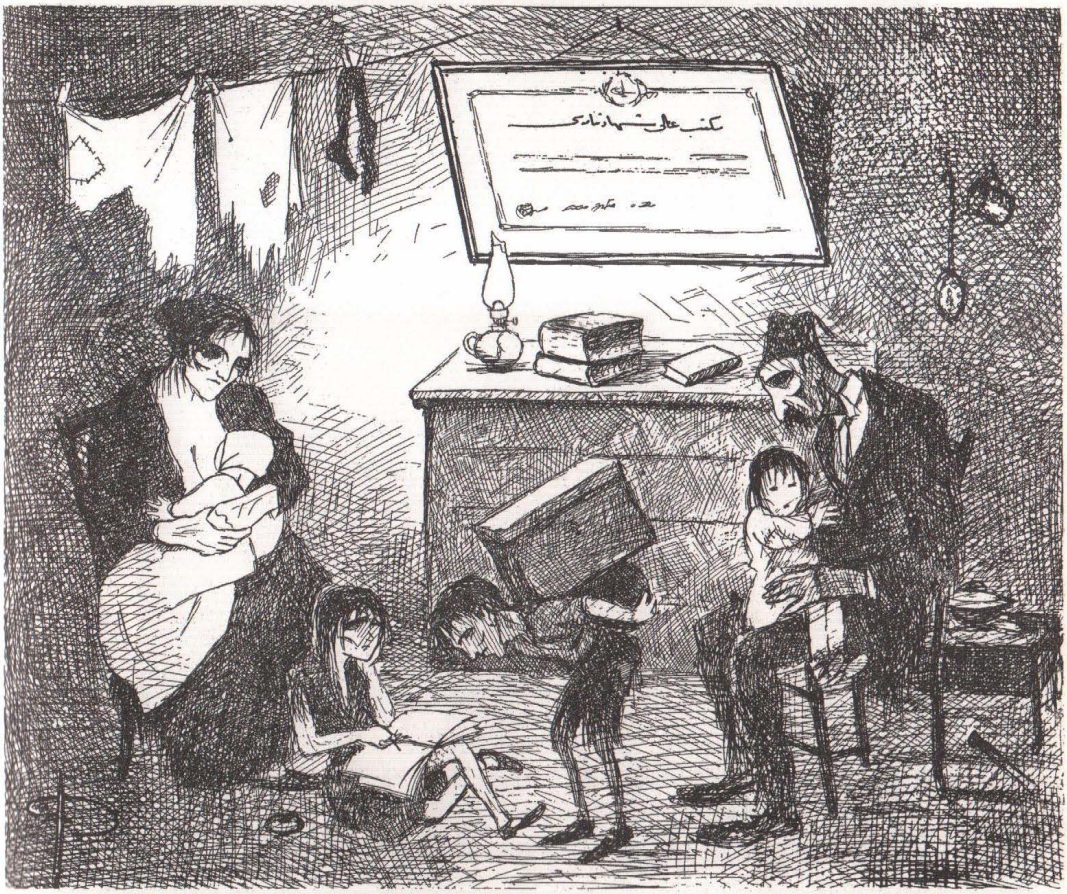

BABA– Aferin oğlum, bugün on beş okka kaldırdın, yarın yirmi okkaya çalış!

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 8.11.1923, S. 97, s. 1

İsmet Paşa [İnönü], İzmir seyahatinde halkla temasta:

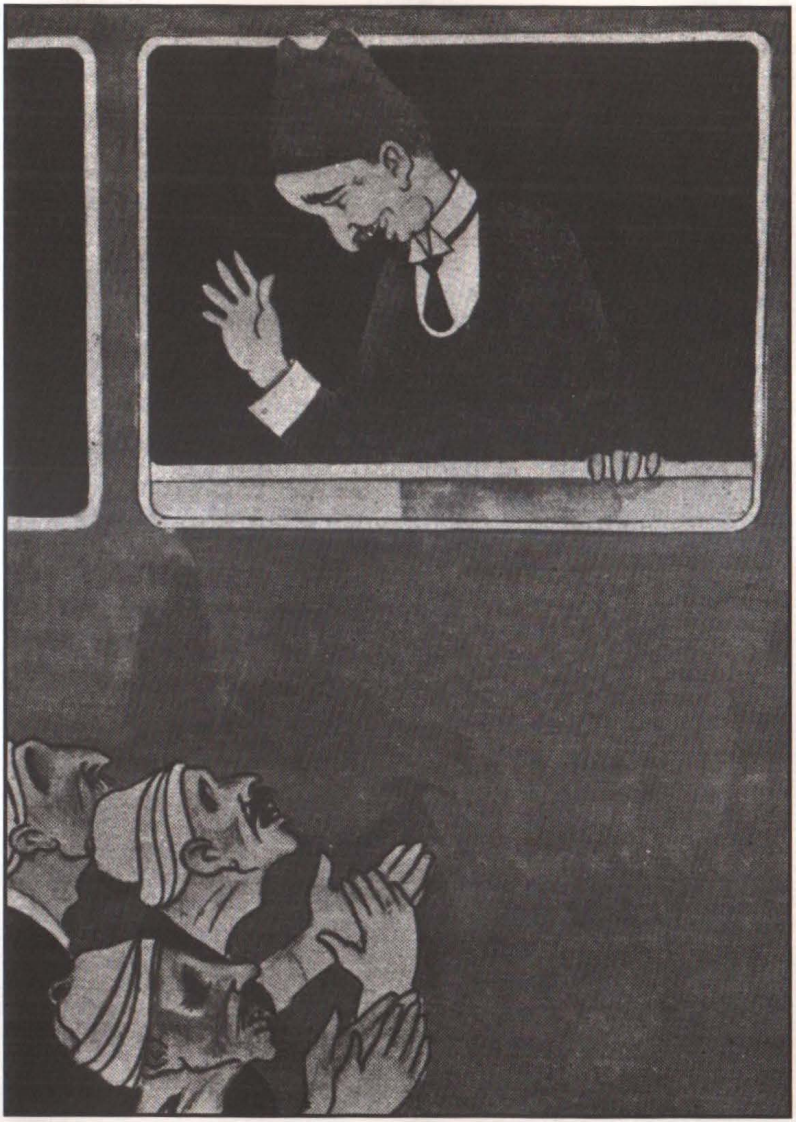

İSMET PAŞA– Köyünüze mektep yapacağız, hastahane yapacağız, şimendifer [tren] yapacağız, yol yapacağız, köprü yapacağız...
HALK– Yaşasın halk hükümeti, bize yapacak bir şey bırakmadı!..

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 17.7.1924, S. 169, s. 1

Hayat pahalılığı gittikçe artıyor!..

ZENGİN– Fakir, fukarayı düşünmekten insanın boğazından bir şey geçmiyor ki!..

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 21.2.1924, S. 127, s. 1

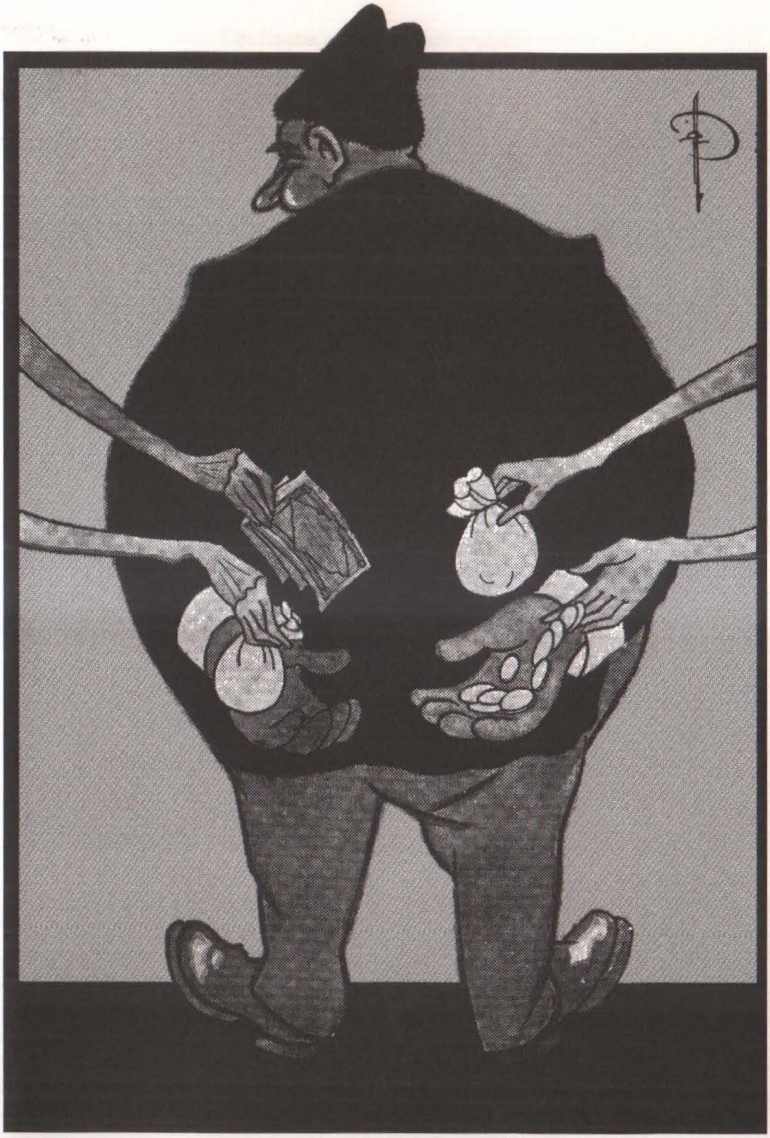

Yeni Türkiye'de nükseden eski hastalık: Malum!

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 14.4.1924, S. 142, s. 1

Ankara'da son vaziyet!

(Kanca'da "Kabine"; sol kolda "Taraftarlar"; sağ kolda "Muhalifler"; yelek'te "Meclis"; sol ayakta "Fırkalar [Partiler]"; sağ ayakta "Paşalar" yazıyor.)

Cemal Nadir Güler, *Zümrüdüanka*, 6.11.1924, S. 191, s. 1

Dünya hadiselerine nazaran [göre]:

Sulh kuşunun tüneği!

Cemal Nadir Güler
Zümrüdüanka, 13.10.1924, S. 184, s. 1

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası doğdu!

Loğusa çayları içilirken!

(TCF, 17 Kasım'da kuruldu ve partinin Genel Başkanlığına Kâzım Paşa [Karabekir] seçildi. 5.6.1925'te Bakanlar Kurulu kararıyla kapatıldı.)

Cemal Nadir Güler, *Zümrüdüanka*, 24.11.1924, S. 196, s. 1

Matbuat kanun dairesinde serbesttir!!!

Yeni kânuna nazaran [göre] Türkiye'nin matbuatı nasıl serbest olacak?

("Feryad-ı şuûn" başlıklı köşenin karikatüre eşlik eden metninde, Ali Saip Bey'in Meclis'e sunduğu yeni kanun önerisi kabul edilirse, Türk basınının –Klemanso'nun, [Clemenceau]– Birinci Dünya Savaşı sırasında çıkardığı– *Zencirbend Âdem*'e [Zincirli Adam] döneceği söyleniyor.)

Anonim, *Tevhid-i Efkâr*, 6.12.1924, s. 1

Genç Cumhuriyet ve ham fikirler:

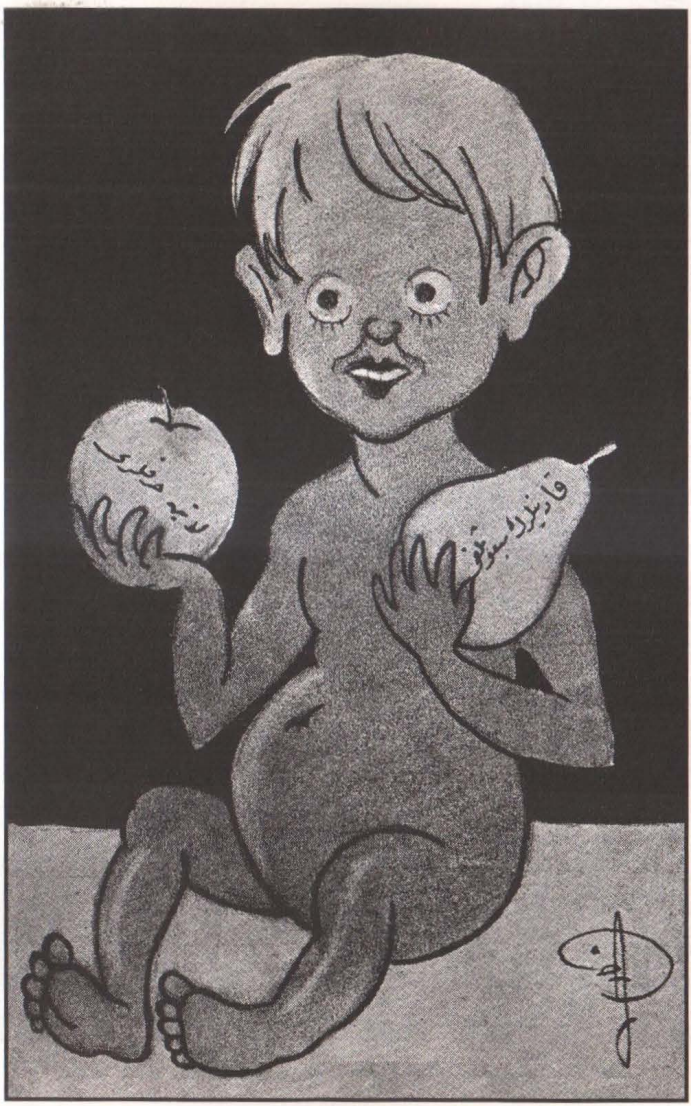

Çocuğa olmamış meyve verilir mi?

(Elma'da "Latin harfleri"; Armut'ta ise "Kadınların mebusluğu" yazıyor.)

Ramiz Gökçe, *Zümrüdüanka*, 20.3.1924, S. 125, s. 1

İşi sürüncemede olan memurin çocukları:

– Baba, İstidlal Mahkemesi yalnız bizi mi mahkun etti?
– Hamdolsun biz mahkûm değiliz yavrum.
– Öyle ise neden açız?

(Kurtuluş Savaşı'na katılmayan memurların görevlerine son verilmesine ilişkin yasa 26.5.1926'da TBMM'de kabul ediliyor. Çizer, İstiklal Mahkemesi'nin ilk sözcüğünü "istidlal" olarak telaffuz ettiriyor, çocuğa. Bu sözcük eski Türkçede "dat" ile yazıldığında "ayartmaya, yoldan çıkarmaya çalışma" anlamlarına geliyor. "Delalet"ten gelen "istidlal" ise bir tanıt çıkarma; tanıt getirme" anlamlarına geliyor. "Mahkûm" sözcüğü ise "masum" anlamına gelen "mahkun" olarak söyletiliyor.)

Ahmet Rıfkı, *Zümrüdüanka*, 18.2.1924, S. 116, s. 1

Meclis'in son kararları münasebetiyle:

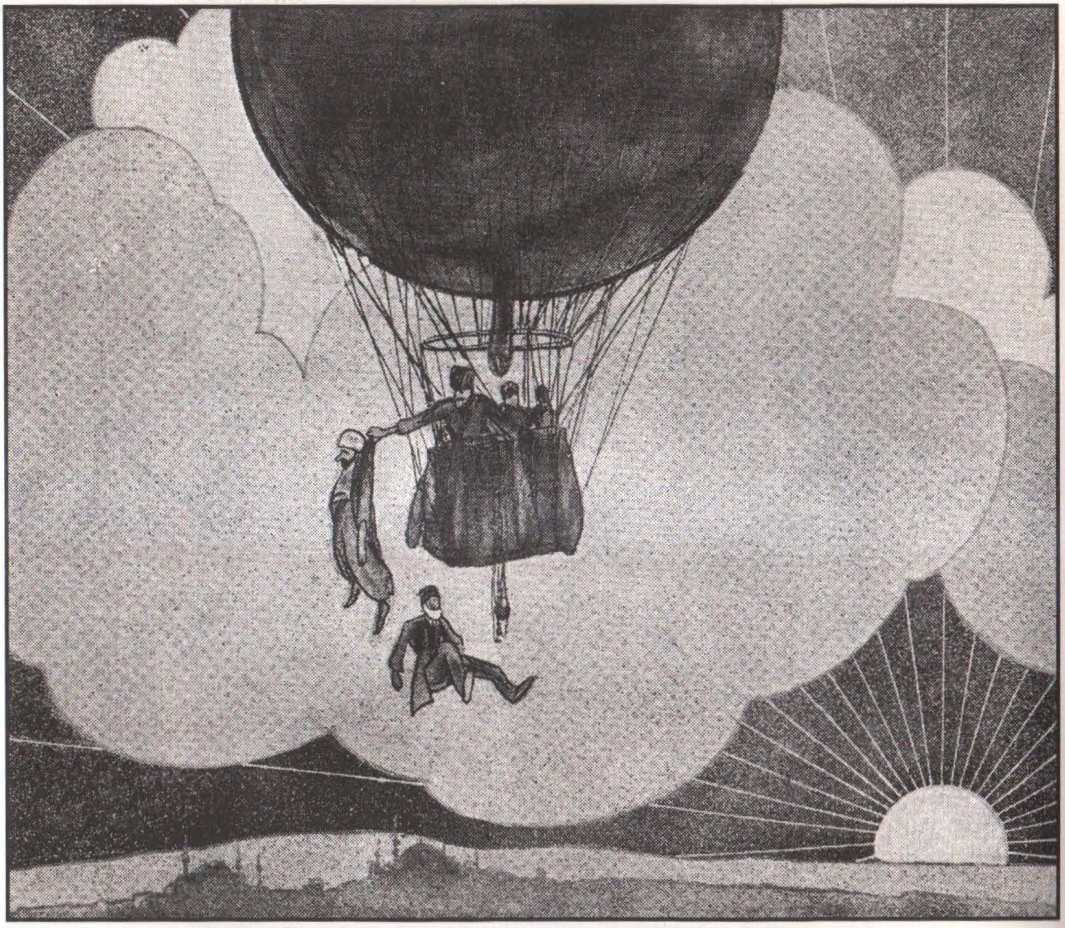

Yeni idarenin yükselmesi için beyhude ağırlıkların ve mazi enkazının atılması zaruri idi.

(Meclis, halifeliğin kaldırılması ve Osmanlı hanedanı mensuplarının yurtdışına çıkarılmalarına ilişkin kanunu 3 Mart'ta kabul etti; aynı günün gecesi Halife Abdülmecit Efendi, yurtdışına çıkarıldı.)

Münif Fehim Özarman, *Kelebek*, 6.3.1924, S. 48, s. 1

Hüseyin Rahmi Bey mahkemede:

– Ben deli miyim?!..

(Hüseyin Rahmi [Gürpınar], *Son Telgraf*'ta tefrika edilen *Ben Deli miyim*? adlı romanı dolayısıyla "ar ve hayaya mugayir [aykırı] neşriyat"tan yayıncısı Fevzi Lütfi'yle [Karaosmanoğlu] birlikte Ceza Mahkemesi'nde yargılandı. Hüseyin Rahmi, kamuoyuna açık mektubunda kendini şöyle savundu: "Susmak, Abdülhamit devrinde bu, meşrutiyette bu, cumhuriyette de mi böyle olacak? İkazen derdi göstereni niçin fenalığın mucidi sanıyorsunuz?")

Hüsamettin Hâşim, *Akbaba*, 29.9.1924, S. 190, s. 4

Ermeniler mıntıka-i memnua [yasak bölge] haricine çıkıyorlar!.. (Gazeteler)

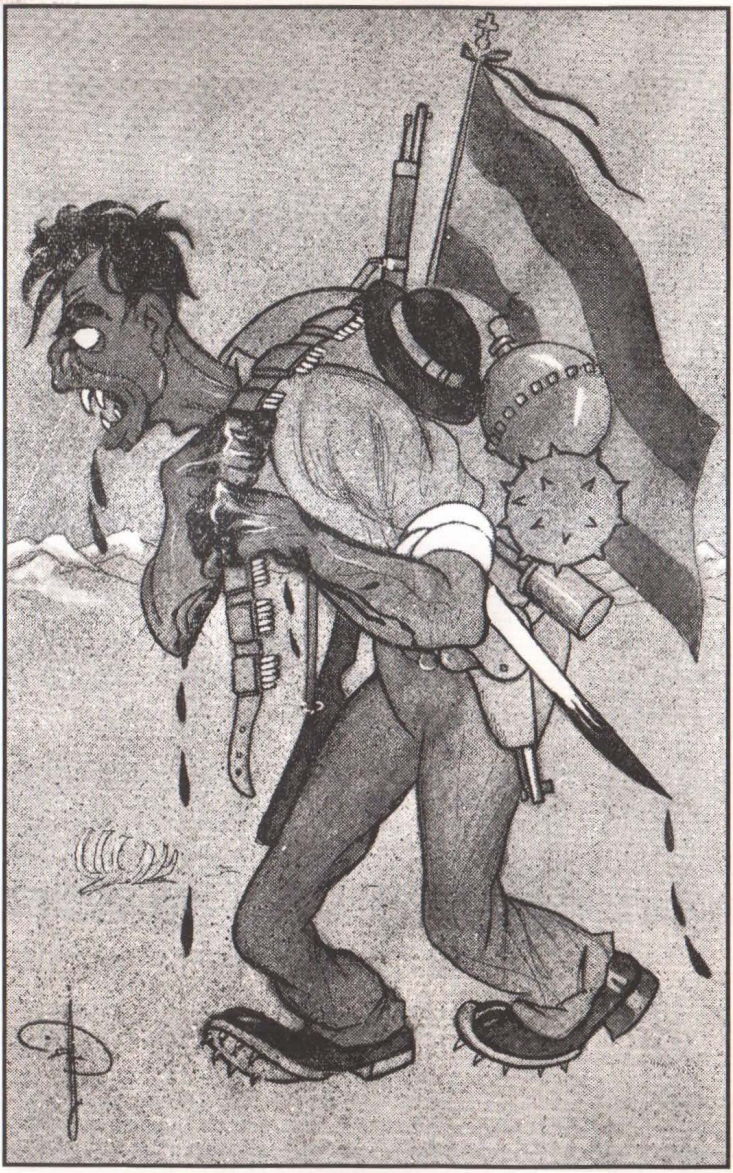

– Bütün hüsnüniyetimize rağmen vatandaş olduğumuzu anlatamadık!..

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 3.4.1924, S. 139, s. 1

Şehit ailelerine "İstiklal Madalyası" verilirken (Gazetelerden).

(Şehit yetimlerine "İstiklal Madalyası" verilmesine ilişkin kanun kabul edildi.)

Cemal Nadir Güler, *Zümrüdüanka*, 27.11.1924, S. 197, s. 3

İngiliz Parlamentosu'nda Lozan Muahedesi'ne [Antlaşma'sına] ve Türklere hırlayan biri:

Bereket versin saldıracak vaziyette değil!

(İngiliz Başbakanı Lloyd George.)

Ratip Tahir Burak
Zümrüdüanka, 16.6.1924, S. 150, s. 1

YENİ ZENGİN– Olur şey değil... Yaş kırk beşi buldu ama hâlâ karıların gözü bende!..

Cemal Nadir Güler, *Akbaba*, 2.7.1924, S. 156, s. 3

Faşizm.

Burjuvazi iki defa silaha sarılır:
Bir doğarken, bir de ölürken. Faşizm,
can çekişen burjuvazinin son silahıdır.

Anonim
Aydınlık, Mayıs 1924, S. 21, s. 559

İstanbul hanımlarının mitingi:

HANIMLAR– Şeriye Encümeni'nin kararlarını biz bu asırda kabul etmeyiz, etmeyiz, etmeyiz!
HOCA EFENDİ– Ah Karagöz, şunların dördünü bir çatı altına nasıl olur da kapatmazsın?
KARAGÖZ– Avucunu yala hocam, şimdi öyle ortaklık edecek kadın kalmadı. Görüyorsun ya daha lafına bile isyan ediyorlar.

(Tabelada "Türk Ocağı" yazıyor.
3 Mart'ta, Şeriye [Şeriat] ve Evkaf Bakanlığı, 8 Nisan'da Şeriye Mahkemeleri kaldırıldı.
7 Şubat'ta, Kadınlar Birliği kuruldu.)

Ratip Tahir Burak, *Karagöz*, 19.1.1924, S. 1653, s. 1

Şiddet kabinesi:

– Var mı bana yan bakan?..

(İsmet Paşa [İnönü], gerici ve ayrılıkçı hareketlere karşı sertlikten yanaydı. Halk Fırkası'nın [Partisi] bu eğilimi benimsememesi karşısında istifa etti; yerine Fethi Bey [Okyar] getirildi. 13 Şubat'ta, Doğu'da Şeyh Sait Ayaklanması başladı. Fethi Bey hükümeti düşürüldü. 3 Mart'ta, İsmet Paşa hükümeti ikinci kez kurdu. Hükümeti olağanüstü yetkilerle kuşatan Takrir-i Sükûn Kanunu kabul edildi. Bu bağlamda, "Şark" ve "Ankara" olmak üzere iki İstiklal Mahkemesi kuruldu.)

Ratip Tahir Burak, *Akşam*, 5.3.1925, s. 1

Gazi'nin büyük nutku!

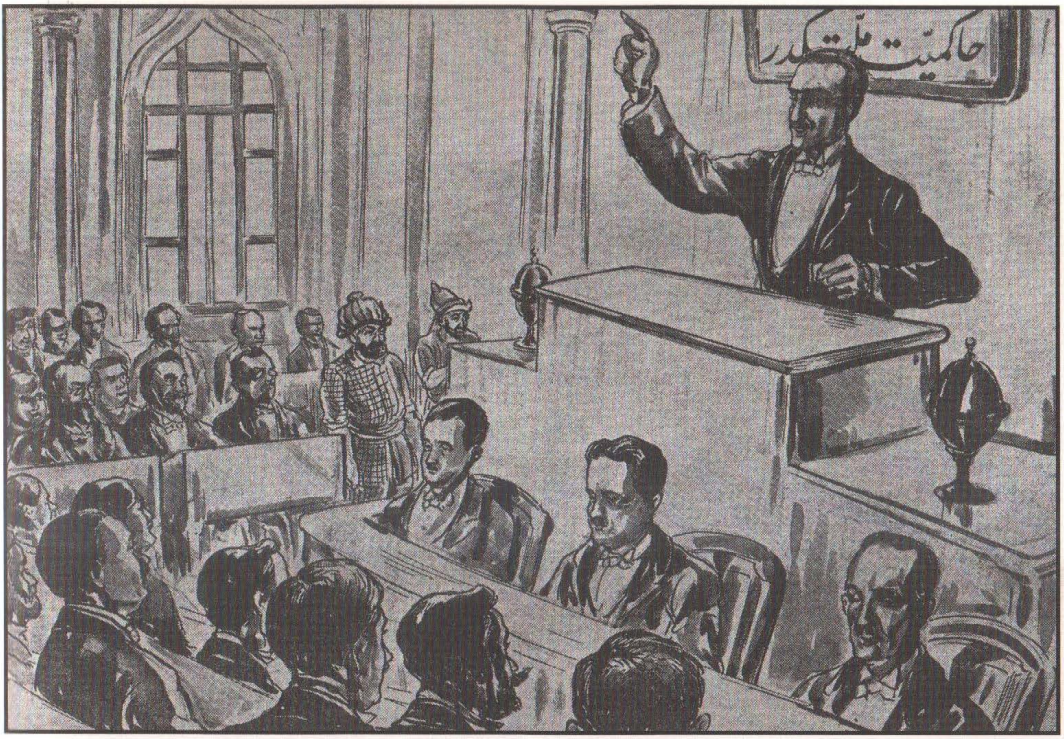

GAZİ– Efendiler, attığımız adımlarda sebat etmek, medeniyet cihanına bütün kuvvetimizle karışmak lazımdır. Türkiye Cumhuriyeti, bu hususta hiçbir engel tanımayacaktır.
KARAGÖZ– Sen çok yaşa paşam, millet gösterdiğin yolda bütün gönlüyle yürüyecek, muhterem mebuslarımız da milletin bu hareketini kolaylaştıracak kanunlar yapacaklardır.

(Duvardaki levhada "Hâkimiyet milletindir" yazıyor.)

Anonim, *Karagöz*, 4.11.1925, S. 1840, s. 1

Medeniyet yolunda Cumhuriyet'in Zafer Arabası:

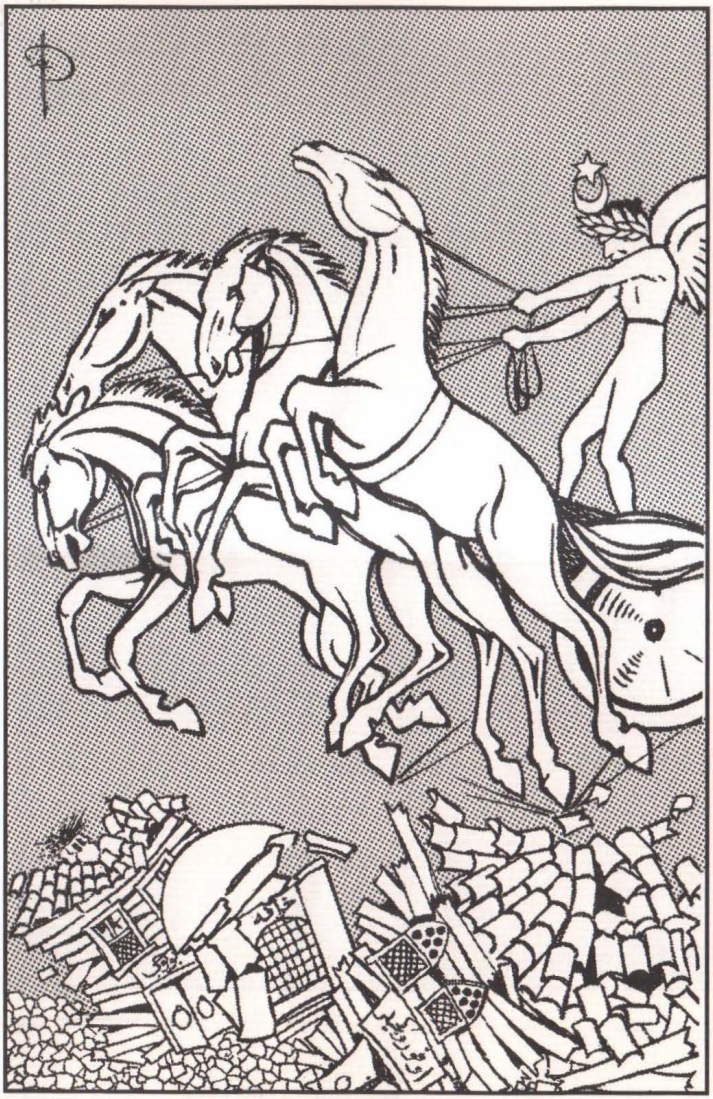

Köhne maniaları yıkıyorum, arkamdan gelenler rahat yürüyecekler!

(Yıkıntıların üzerinde soldan sağa "Büyücü", "Hurafe" ve "Üfürükçüler" yazıyor.)

Ramiz Gökçe, *Vakit*, 4.9.1925, s. 1

Evvela bu makineden geçmek lazım:

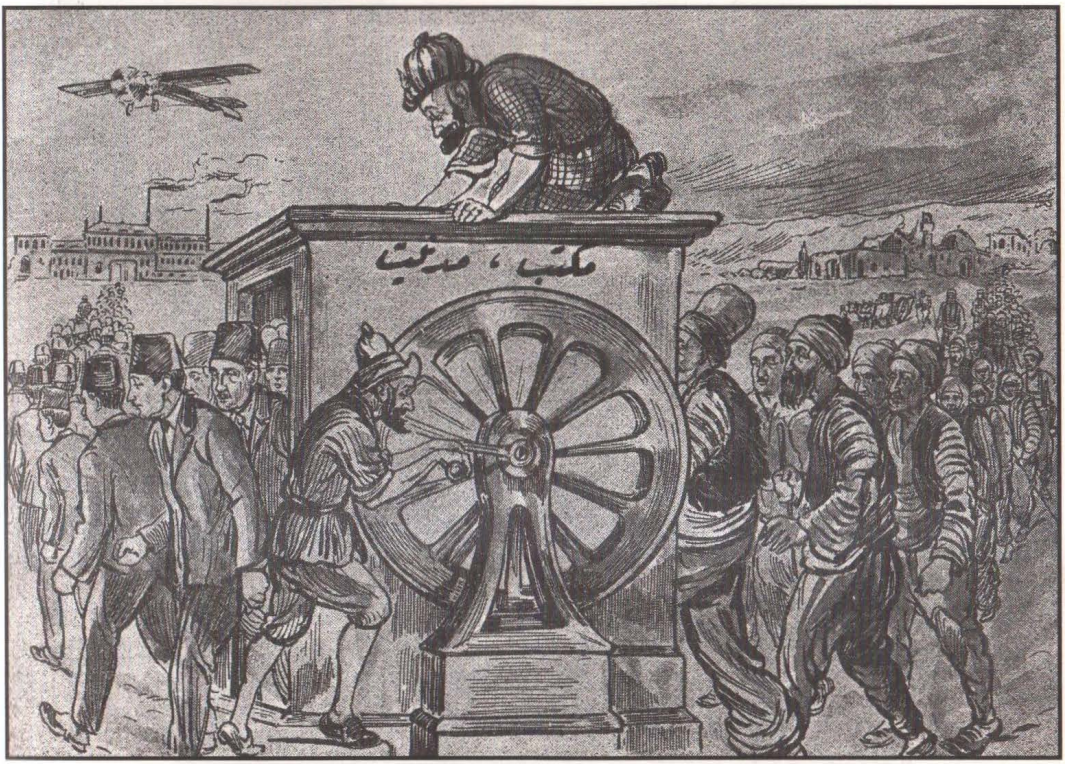

KARAGÖZ– Çevir Hacivat çevir, bu makine işledikçe milletin gözü açılacak, cehaletten, sefaletten, felaketten kurtulacak, millet bak yeniliğe, terakkiye [ilerlemeye] alışıyor. Ha koluna, buduna kuvvet, çevir Hacivat çevir!

(Makinenin üzerinde "Mektep, medeniyet" yazıyor.)

Anonim, *Karagöz*, 25.4.1925, S. 1785, s. 4

İki doymaz boğaz karşı karşıya!

İNGİLİZ– Ah şunu bir lokmada yutabilsem!
RUS– Ah şunu bir hamlede gövdeme indirebilsem!
KARAGÖZ– Ah ne olur, ikiniz birbirinizi yeseniz de dünya âlem rahat etse!

Anonim, *Karagöz*, 11.7.1925, S. 1807, s. 1

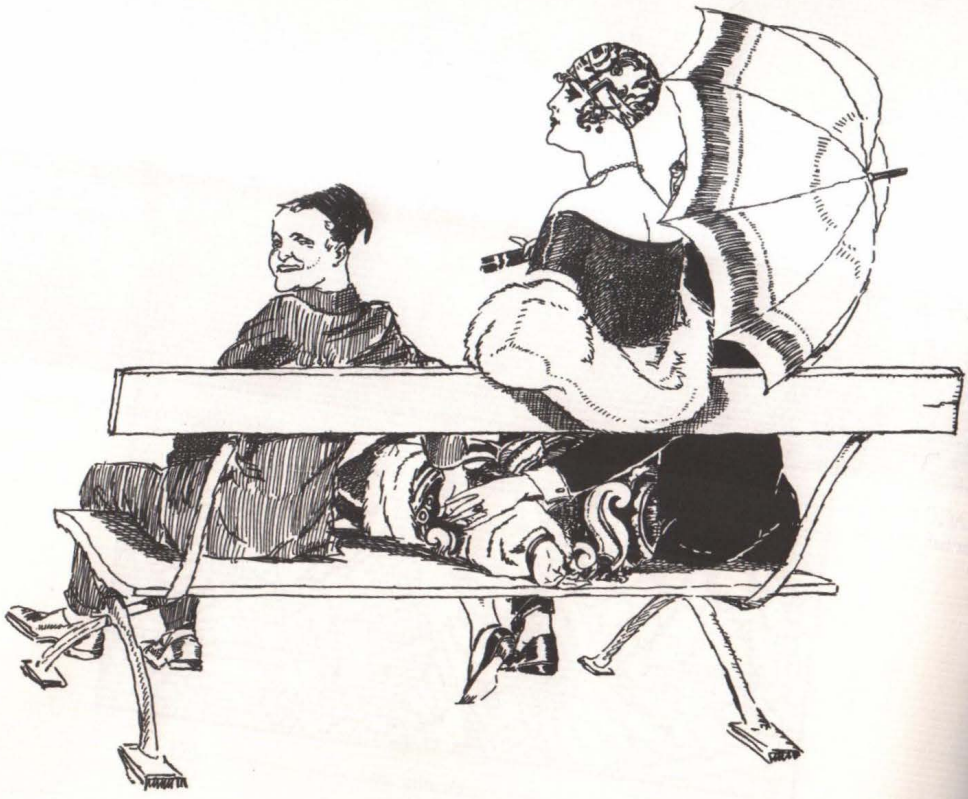

El ele!

Münif Fehim Özarman, *Papağan*, 3.5.1925, S. 59, s. 1

Şapkacı dükkânlarında!

HACİVAT– Bana öyle yakıştı ki sorma Karagöz.
KARAGÖZ– Güzele ne yakışmaz aslanım. Sen benim ışkırlağa bak, son moda şapkalara benzemiyor mu? Ne dersin Hacivat, ben herkese değil, herkes bana benzedi! Anadan doğma medeniyim vesselam!

("ışkırlak": Geleneksel Karagöz giysisini tamamlayan, başlık.
Gazi Mustafa Kemal Paşa, Panama şapkasıyla İnebolu'da [Kastamonu]
halka seslendi [27 Ağustos]: "Bunu açık söylemek isterim. Bu serpuşun ismine şapka denir.
Redingot gibi, bonjur gibi, smokin gibi, frak gibi, işte şapkamız!")

Anonim, *Karagöz*, 5.9.1925, S. 1823, s. 2-3

Amerikan murahhası [delegesi] Türkiye'yi nasıl görüyor!

AMERİKALI MİSTER KİNG– Tuhaf şey ben Türkiye'de bir Ermeni yurdu, bir Rum cemaati göreceğimi zannediyordum. Karagöz Efendi siz ne yaptınız Lozan Muahedenamesi'ni!
KARAGÖZ– Büktük, kestik, kıvırdık, sardık da Türkiye'ye gelen ecnebilerin kuruntusuna şifa verilsin diye muska yaptık. Efendi kendine gel, Amerika'da bir Japon yurdu, bir Rum cemaati, bir ecnebi hukuku var mı? Burası Yeni Türkiye, Yeni Türkiye. Aç gözünü de iyi bak!

Anonim, *Karagöz*, 18.7.1925, S. 1809, s. 4

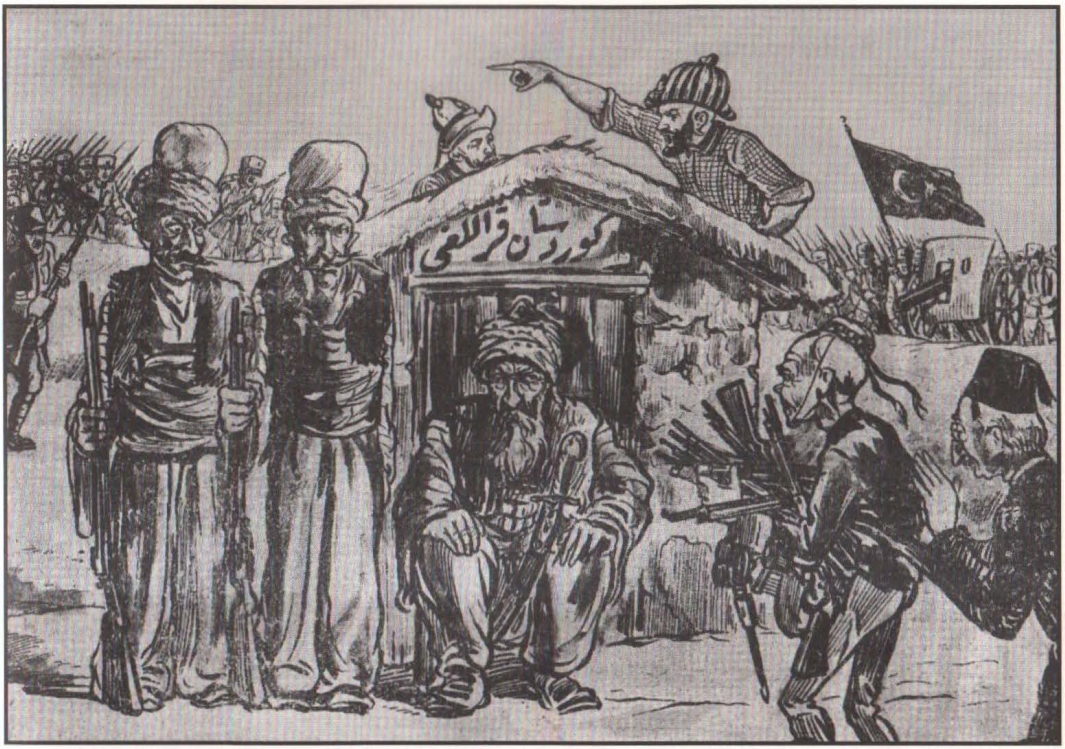

İNGİLİZ– Ey Şeyh, ey haşmetli Kürt Kralı, yeni hükümetinize fabrikadan yeni çıkmış silahlarımız var. Kabul eder misiniz?..
KARAGÖZ– Davranmayın! Etrafınız çevrildi. Genç Türk kendisine suikast yapanları işte böyle eşkıyasıyla, yardakçısıyla, tepeden inme yakalar. Kahraman asker acıma, vur!..

(İngiliz'in arkasındaki kişi, VI. Mehmet Vahidettin'dir.
Kulübenin alnında, "Kürdistan Krallığı" yazıyor. Şeyh Sait kuvvetleri 4 Mart'ta Diyarbakır'a saldırdı.
Mürsel Paşa, ordu birlikleriyle ayaklanmayı dağıttı.)

Anonim, *Karagöz*, 14.3.925, S. 1773, s. 1

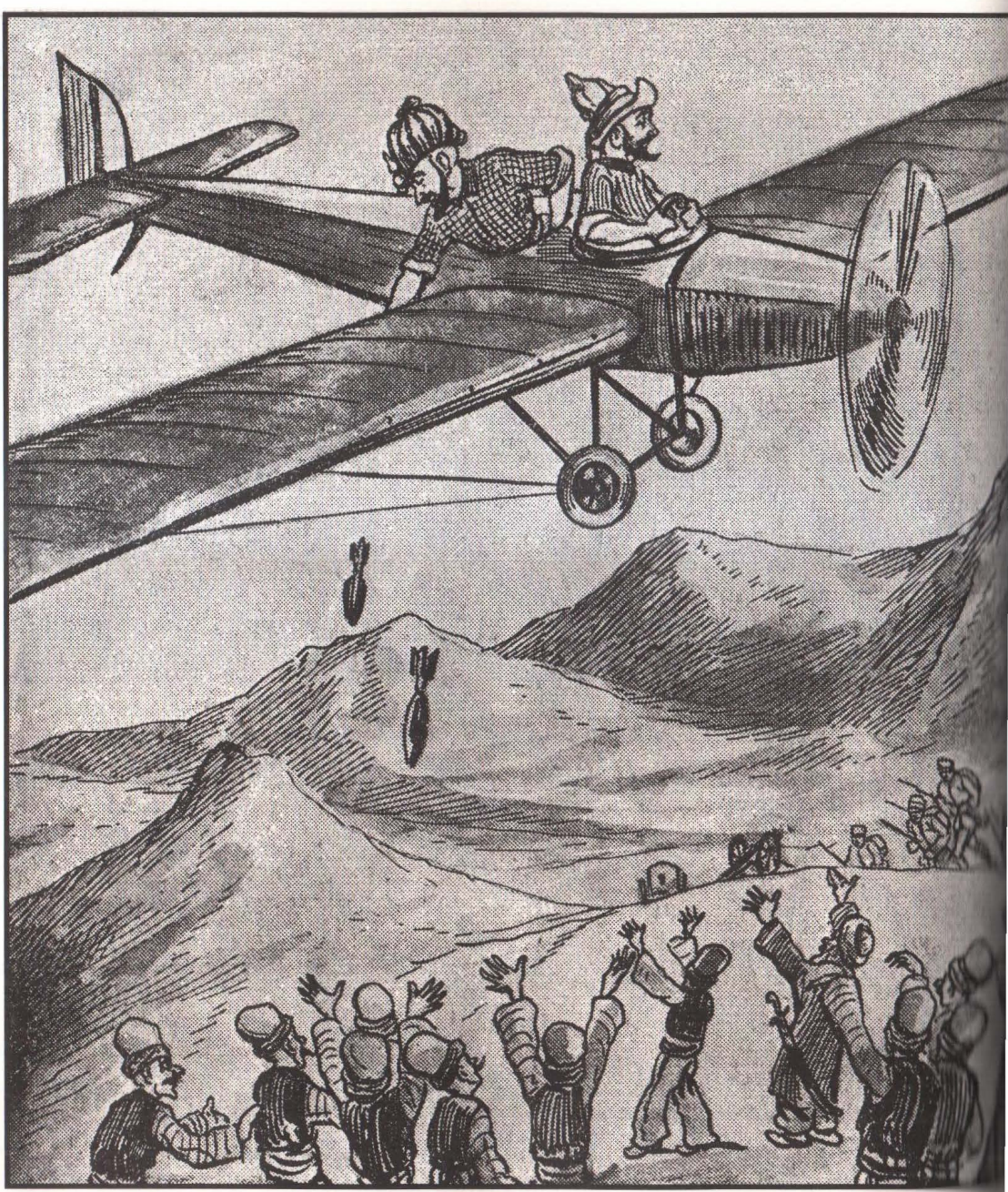

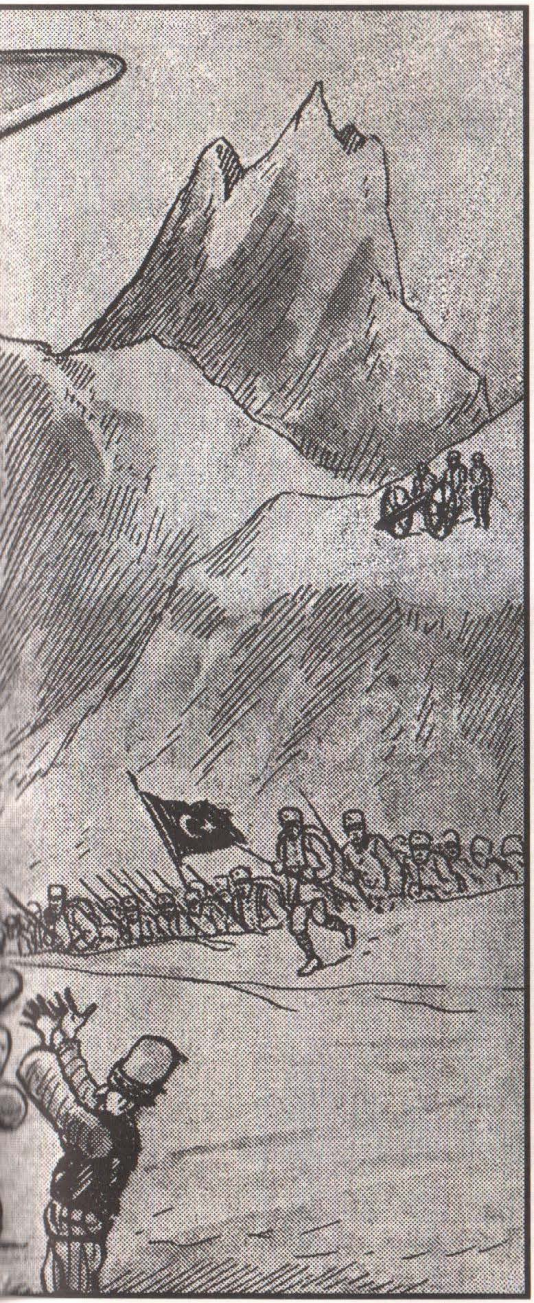

Tepeden inme de var!

ŞEYH– Aç kaldık diye bağırmayın,
işte bize ekmek atacaklar yetişti!
KARAGÖZ– Onları bekleme iblis herif, onlar seni kışkırttılar.
Şimdi hududun ötesinde keyiflerine bakıyorlar. Bir dakika bekle.
Bakalım imanım tayyare sana ekmek mi veriyor, bomba mı?

(Şeyh Sait Ayaklanması boyunca Doğu'da sıkıyönetim sürdü.
Takrir-i Sükûn Kanunu'na bir ek yapıldı. Bu maddeyle birlikte
artık, Divan-ı Harp'te verilen idam cezaları, Ankara'nın "onay"ı
gerekmeden yerine getirilebilecektir. Ayaklanmaya karşı
askeri harekat üç ay sürdü. Şeyh Sait arkadaşlarıyla birlikte yakalandı
ve yargılama sonucunda, Diyarbakır'da 5 Mayıs'ta idam edildi.)

Anonim, *Karagöz*, 25.3.1925, S. 1776, s. 4

Kanun ve kuvvet altında sükûn!

HACİVAT– Bu müthiş silah başımızda durdukça bir tehlike çıkarmaz mı diyorsun Karagöz?
KARAGÖZ– Yok Hacivat, bu silah başımızda durdukça tehlike bize yaklaşmaz. Çünkü bu silah tecdidi [yenilemeyi], medeniyeti, ırzı, namusu himaye; fenalığı, fitneyi, fesadı mahv eden bir adalet silahıdır!

(Kılıç üzerinde "Takrir-i Sükûn Kânunu", kılıcı tutan elde ise "Cumhuriyet" yazıyor. Hükümetlere olağanüstü yetkiler veren bu kanun, 4 Mart'ta kabul edildi.)

Anonim, *Karagöz*, 11.3.1925, S. 1772, s. 4

Kadınlar çoraplarını resimlerle tezyin ediyorlar [süslüyorlar] (Gazetelerden)!

Çoraplara resim yapmak, yazı yazmak moda olduğu zaman neler göreceğiz?!..

(Çorap'ta buluşmalar için "Kabul saatleri" yazıyor.)

Cemal Nadir Güler, *Papağan*, 5.8.1925, S. 78, s. 1

Avrupa'nun Asya'ya siyaset cilvesi:

ASYA– Ah efendim, canım, cananım,
ne zaman beni kendine layık göreceksin, civanım!
AVRUPA– Haydi oradan kaba adam. Daha birkaç yüz sene bana hidmet [hizmet] et, beni besle, benim kadar incelip nazikleş de ondan sonra!
KARAGÖZ– O zaman da o seni beğenmeyecek a iki gözüm!

Kozma Togo, *Karagöz*, 13.2.1926, S. 1869, s. 1

Memleketi selamete çıkarana kıyılır mı be yahu!

KARAGÖZ– Vay gidi dinsiz, imansız, namussuz herifler vay. Ulan Allah'tan korkun, milletten utanın be. Bizi ölümden kurtarıp selamete çıkarana silah mı çekiyorsunuz? Ben sizi geminin serenlerine birer birer asayım da anlarsınız siz!

(Geminin bordosunda, "Türkiye" yazıyor. Başüstünde Gazi Mustafa Kemal, kıçüstünde İsmet Paşa [İnönü].
14 Haziran'da, Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya İzmir'de bir suikast planı ortaya çıkarıldı. Gazi, Anadolu Ajansı'na suikast girişimi üzerine 18 Haziran'da şunları söyledi: "Benim naciz vücudum bir gün elbet toprak olacaktır, fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar [sonsuza değin ölümsüz] kalacaktır.")

Kozma Togo, *Karagöz*, 3.7.1926, S. 1909, s. 1

Musul meselesi örtbas edildi.

– Cunbul efendi, şuna emin olunuz ki,
bir gün gelecek, ben yine hortlayacağım!..

(Cunbul: İngiliz.
Tabutun üstünde, "Musul meselesi" yazıyor.")

Ramiz Gökçe
Akbaba, 7.6.1926, S. 366, s. 1

Galata Kulesi'nden Beyazıt Kulesi'ne kurduğumuz mahya:

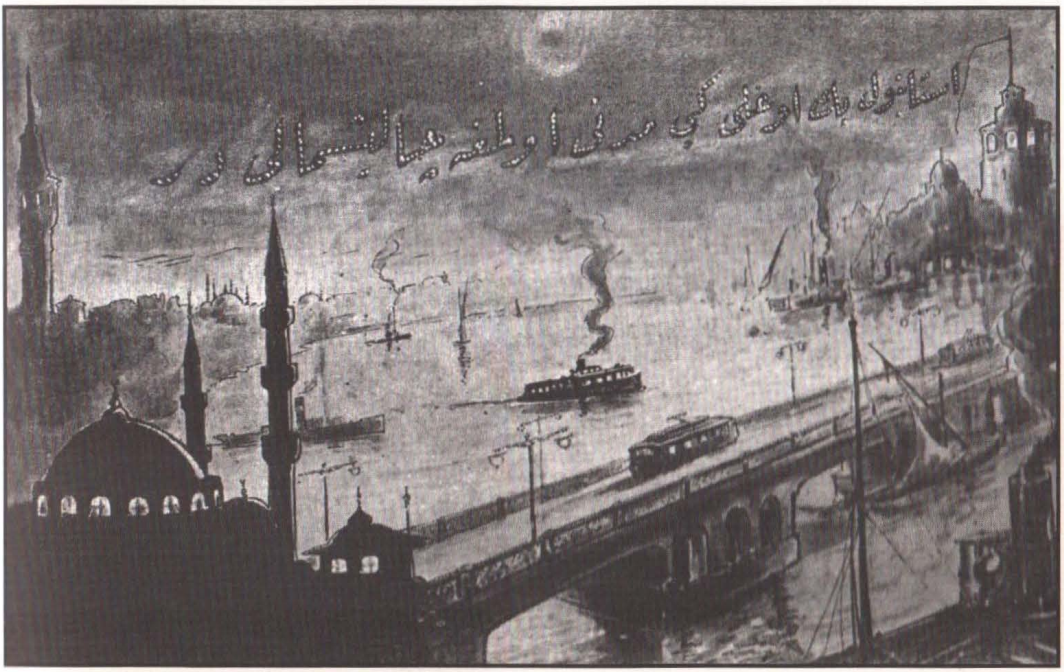

Ramazanda İstanbul'un iki minareli camileri mahya kurar, güzel yazılarla halka uyandırıcı fikirler verirler. *Karagöz*, çok sevgili karilerinin [okuyucularının], kalpleri Türklüğün ve Müslümanlığın faziletleri ile dolu olduğu halde hayatlarını, kazançlarını medeni Avrupa insanlarının hayatlarına ve kazançlarına uydurmalarını istediği için o arzu ile Galata Kulesi'nden İstanbul Kulesi'ne bu mahyayı kurdu. Bu yazı bizim için hiddetle değil, ibretle okunup ezberlenecek bir levhadır.

(Beyazıt Kulesi ile Galata Kulesi arasında gerili olan mahya: "İstanbul Beyoğlu gibi medeni olmağa çalışmalıdır.")

Kozma Togo, *Karagöz*, 20.3.1926, S. 1879, s. 1

Seyyar Sergi Avrupa limanlarına gidiyor.

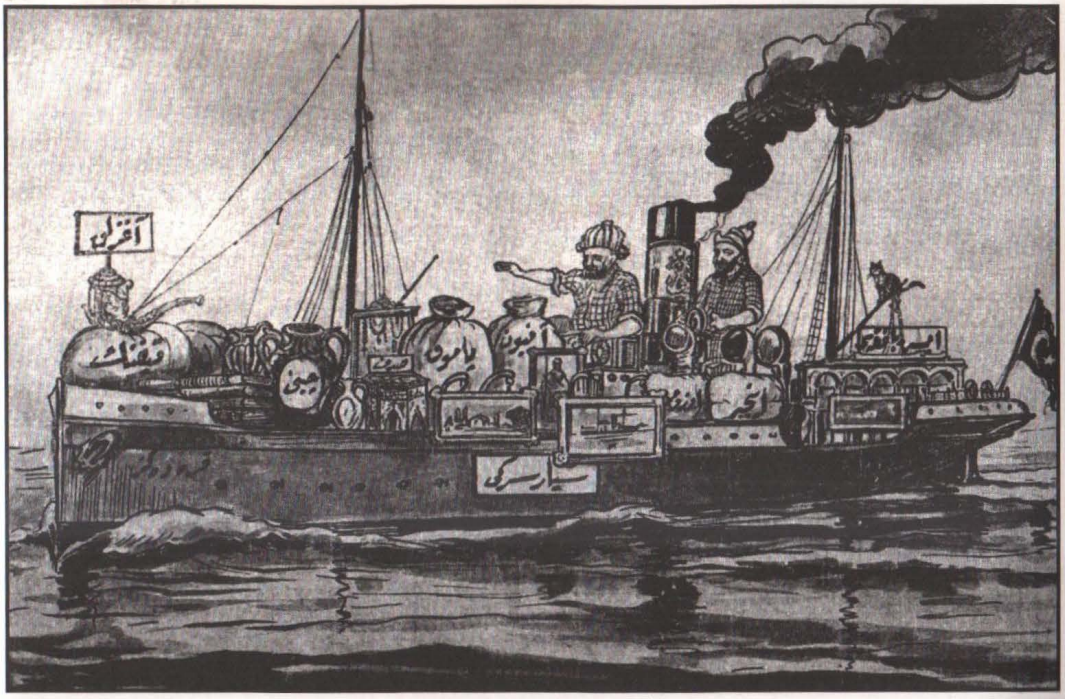

HACİVAT– Bir şey unuttuk mu dersin, Karagöz, şöyle bir baksana bakalım.
KARAGÖZ– Eskişehir tesbihinden, Ankara kedisine varıncaya kadar canlı cansız memleket malından her şeyi aldık. İçeride banka bile var. Sıkışınca para alırız, ama hemen mevlam müsait havalar ihsan ede!..

(Geminin pruvasında "Karadeniz"; bordosunda "Seyyar sergi" yazıyor. Başüstünden (soldan) kıçüstüne (sağa) güvertedeki yazılar: "Tiftik", "Ağızlık", "Çini", "Sandık", "Pamuk", "Afyon", "Üzüm", "İncir", "İş Bankası". Genç Türkiye, kendini dünyaya tanıtmak, ticaret ilişkilerini geliştirmek istiyor. Gemiye, ülkenin o dönemdeki zenginlikleri yerleştirip –Cumhurbaşkanlığı Orkestrası eşliğinde– dünyaya görücüye çıkarılıyor. 285 yolcuyla, 12 Haziran'da hareket eden gemi, 12 ülkede 16 limana bağlanıp ve toplam 65 bin ziyaretçiyi ağırlıyor.)

Anonim, *Karagöz*, 21.5.1926, S. 1898, s. 4

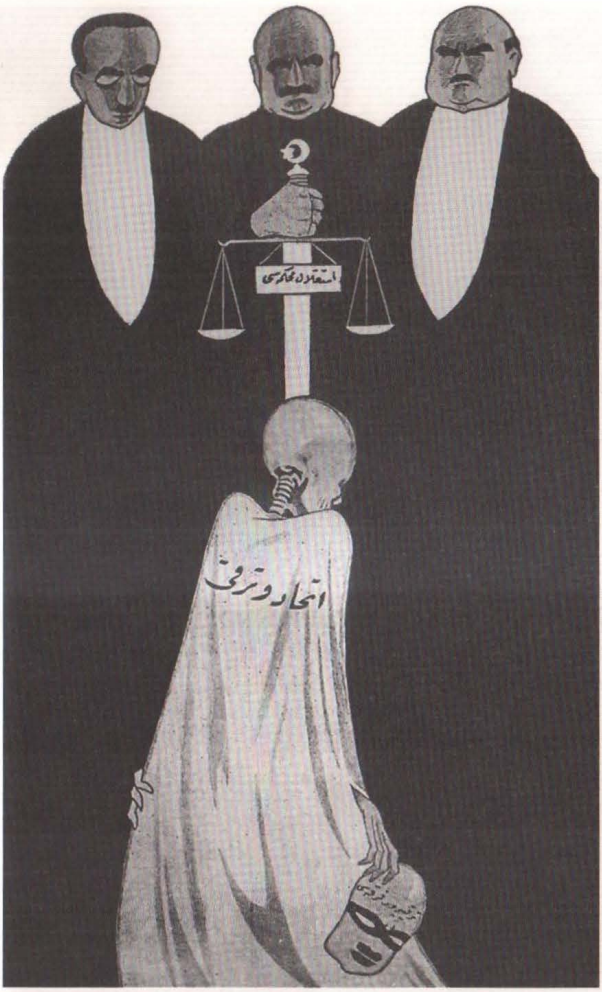

Huzur-ı adalette eski mücrim [suçlu]!..

(Ankara İstiklal Mahkemesi'nin üç üyesi: Ortada, başkan Kel Ali [Çetinkaya]; solda, Necip Ali [Küçüka] ve sağda, Zır Ali. Terazideki yazı: "İstiklal Mahkemesi". İskeletin üzerindeki yazı: "İttihat ve Terakki [Fırkası / Partisi]"; iskeletin elindeki maske üzerindeki yazı: "Terakkiperver Fırkası". Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, 1924'te bir grup muhafazakâr Kemalist tarafından kuruldu. Gerici ve ayrılıkçı hareketlerle ilişkisi olduğu gerekçesiyle 1925'te kapatıldı.)

Cemal Nadir Güler, *Papağan*, 30.6.1926, S. 139, s. 1

Biz de iş bilmeğe başladık!

KARAGÖZ– Beyler, hanımlar, çocuklar, artık yetimin, fakirin malı, mülkü hile-i şeriye ile külâh yapılmayacak. Bu bankada işletilip çoğaltılacak! İsteyen para alsın, iş yapsın, dileyen para versin faiz alsın!

("hile-i şeriye": Şeriat hilesi. "külah yapmak": Hileyle, el çabukluğuyla para kazanmak. Tabelada "Emlak Bankası" yazıyor. Emlak ve Eytam Bankası 22 Mayıs'ta kuruldu.)

Anonim, *Karagöz*, 2.1.1926, S. 1857, s. 4

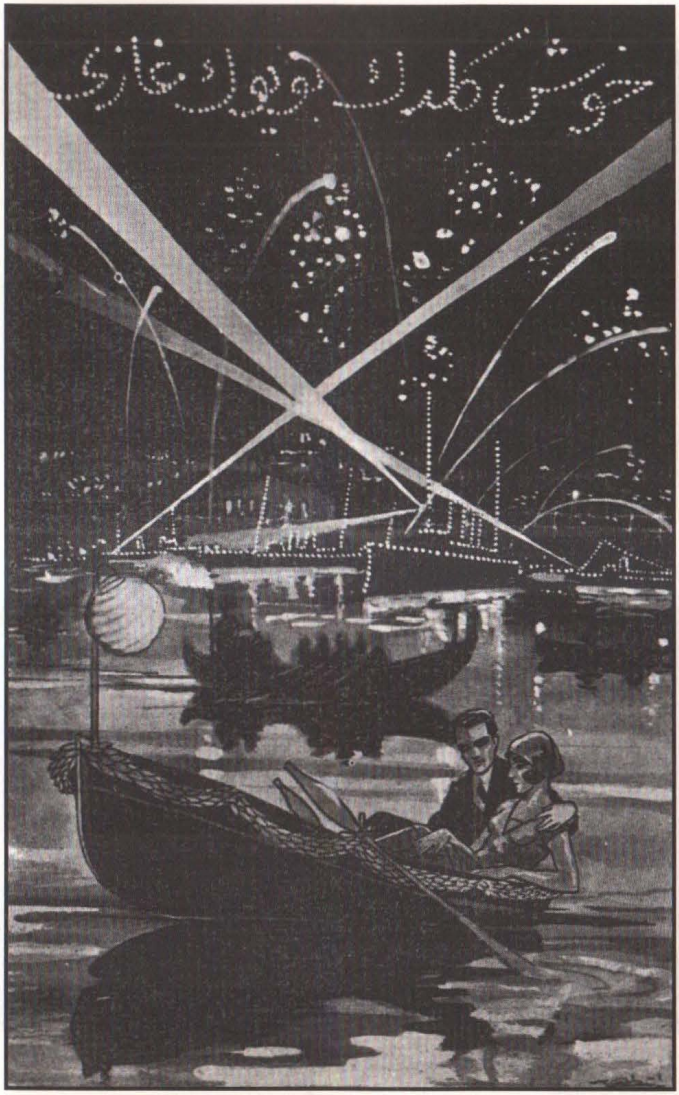

Fener alayı.

(Mahyada "Hoşgeldin Büyük Gazi" yazıyor.
Gazi Mustafa Kemal Paşa, cumhuriyetin kuruluşundan 8 yıl sonra ilk kez,
1 Temmuz'da İstanbul'a geldi ve büyük bir coşkuyla karşılandı.)

Ratip Tahir Burak, *Papağan*, 6.7.1927, S. 227, s. 1

14 Milyonluk halis Türk Devleti, 30 milyonluk Osmanlı türlüsünden çok kuvvetlidir:

HACİVAT– Yazıldık, sayıldık Karagöz. Tamam on dört milyonluk bir millet olduğumuzu anladık.
KARAGÖZ– Halis Türk olduktan sonra bu daha iyi ama Hacivat, merak etme rahatı, kazancı yerinde olursa bu millet iki senede bir misli çoğalır.

(Güreşcinin kuşağında "14 Milyon" yazıyor.
Birinci nüfus sayımı sonucunda Türkiye'nin 13.650.000 olduğu saptandı.)

Anonim, *Karagöz*, 9.11.1927, S. 2050, s. 1

Maliye vekilimiz Avrupa'da gezerken borç para vermek isteyenler peyda oldu.

AVRUPALI BANKACILAR– Bravo siz Türklere... Kaç senedir bir yerden on para borç almadan yol yaptınız, bina yaptınız, şehirler, kasabalar imar ettiniz. İnandık ki ciddi iş[ler] yapıyorsunuz. İster misiniz size borç para verelim?
KARAGÖZ– Borç etmek hoş bir şey değil ama, madem ki yola, şimendifere [trene], imara harcayacağız, alabiliriz. Bana kalırsa çok nazlanmayalım azizim Vekil Bey!

(Soldan ikinci, Maliye Bakanı Abdülhalik Renda.)

Anonim, *Karagöz*, 20.8.1927, S. 2027, s. 4

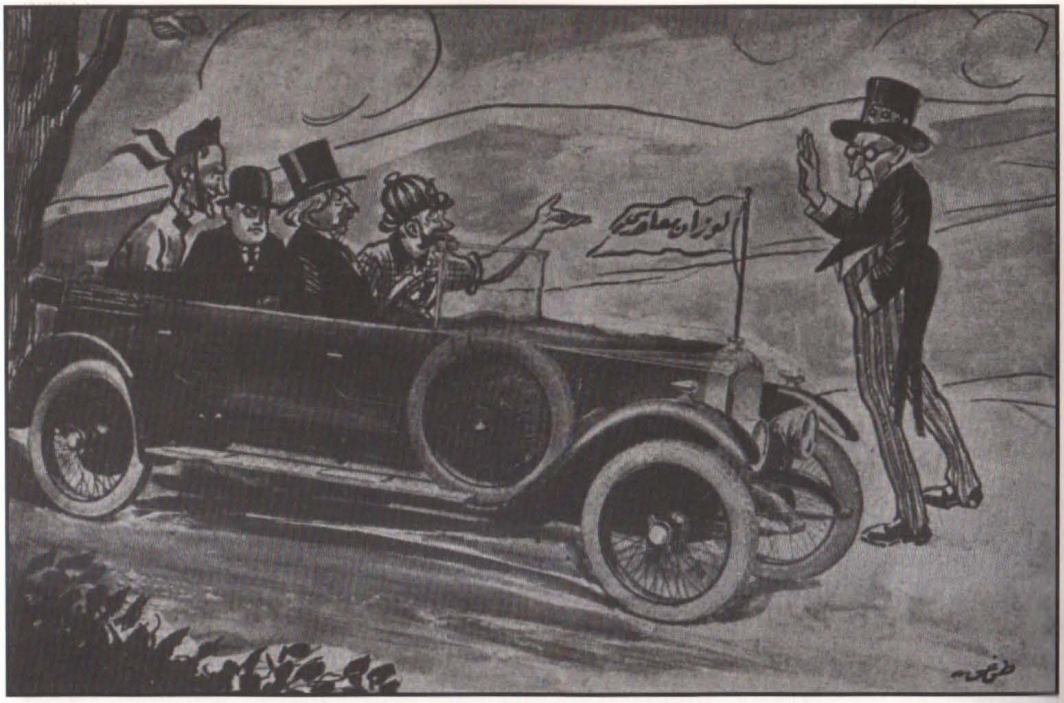

Amerika'nın muahedeyi [antlaşmayı] tasdik etmemesi de mesele mi ya!

KARAGÖZ– Bak kuzum, biz Lozan sulhunu yapıp tasdik edeli yıllar oldu. Şimdi böyle eski dostlar gibi otomobillerde gezip tozuyoruz. Sen işin yoksa uğursuz kuzgun yavrusu gibi açıklarda dolaş. Bize vız gelir.

(Soldan sağa: Fransa, İtalya, İngiltere, Karagöz ve Amerika.
Flama'da "Lozan Muahedesi" yazıyor. Lozan Antlaşması, ABD Senatosu'nda reddediliyor.)

Kozma Togo, *Karagöz*, 26.1.1927, S. 1968, s. 4

Ah, bir vergisiz memleket olsa!

(Köpekler'in üzerindeki yazılar, soldan sağa: "Kazanç", "İstihlak [Tüketim]", "Tütün", "Şeker", "A'şar [mahsüllerden alınan ondabirler], "Müskirat [sarhoş eden, sorhoşluk veren şeyler]", "Evkâf [Vakıflar], "?". Çizer, bu karikatürden dolayı "halkı vergiden soğuttuğu" gerekçesiyle yargılandı ve bir yıla mahkûm oldu, ancak beraat etti.)

Cemil Cem, *Cem*, 15.12.1927, S. 1, s. 1

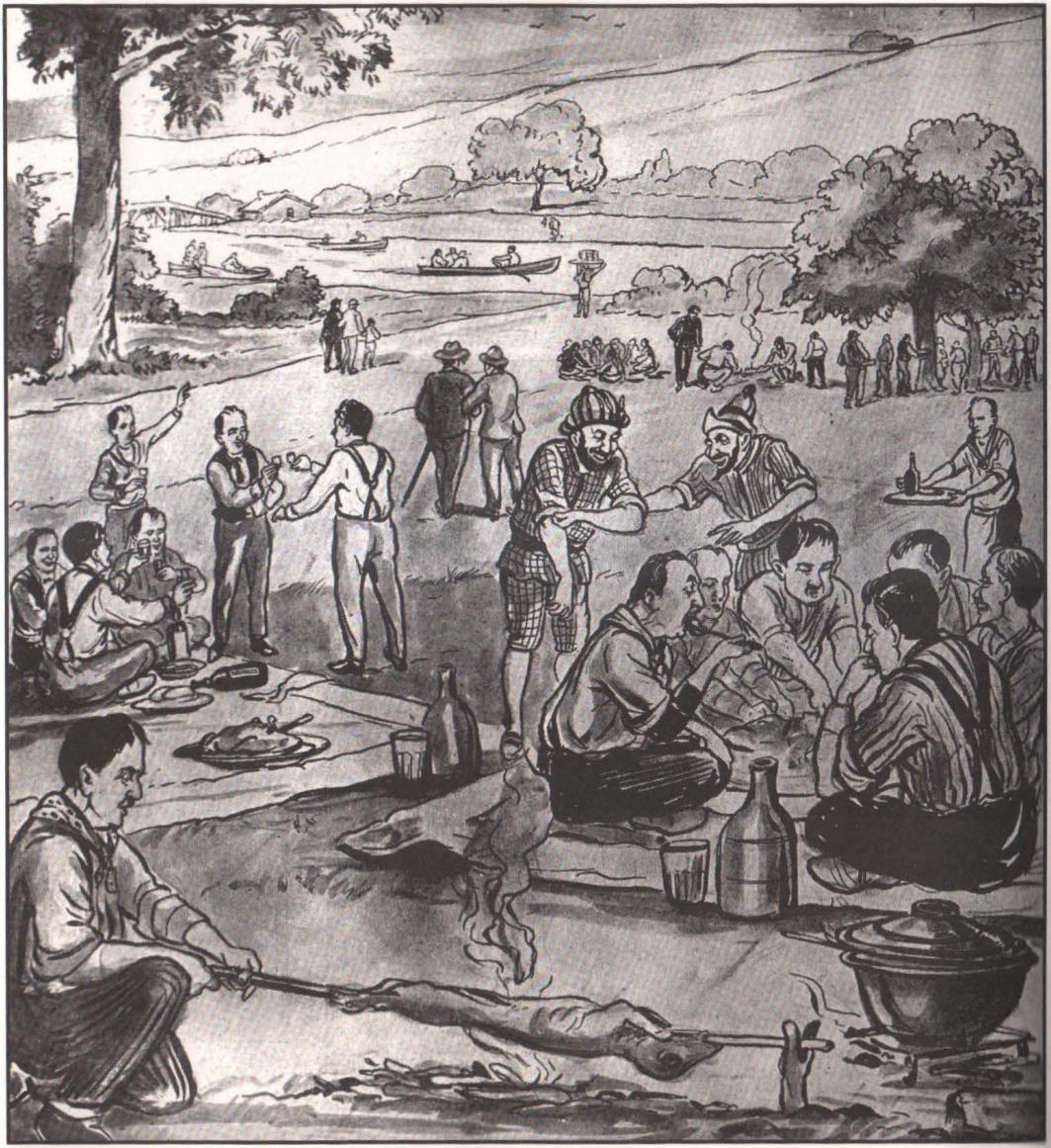

Yarın Bir Mayıs'tır, baharın ilk gününde bütün işçiler gezecek, eğlenecek, zevk edeceklerdir.

Anonim, *Karagöz*, 30.4.1927, S. 1995, s. 1

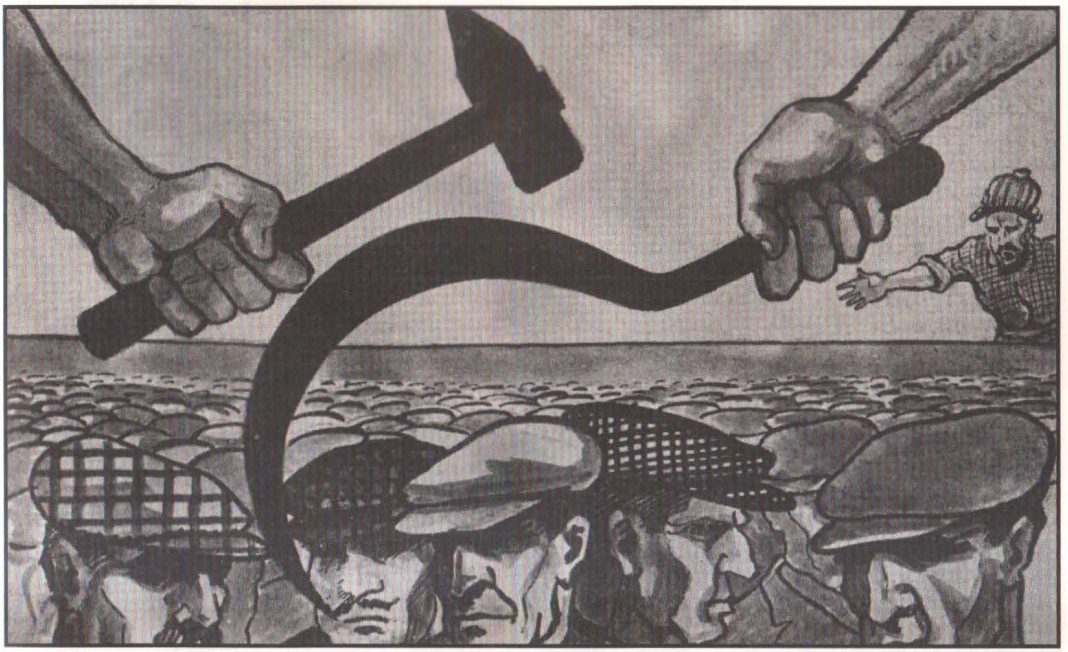

Orak ve çekiç siyasi ellere geçince işçinin ve rençberin katili olur.

KARAGÖZ– Ey fedakâr Türk amelesi, Türk işçisi ve Türk rençberi [çiftçisi]; senin rahatını bozup canına susayan insanlardan kaç. Sana ekmek getiren orakla çekiç, siyasi ellere girince nafakanı, rahatını ve hayatını mahvedecek bir alet olur.

("1927 Komünist Tevkifatı", 8 Kasım'da İstanbul ve İzmir'de başladı.)

Anonim, *Karagöz*, 23.11.1927, S. 2054, s. 4

Papağan tüneğinde akbaba!..

(Çizerin, dönemin mizah dergilerinden *Akbaba*'yı eleştirdiği düşünülebilir.)

Cemil Cem
Cem, 19.1.1928, S. 6, s. 8

Hükümetimizin, büyük bir muvaffakiyet-i siyasiyesi [siyasi başarısı] olan Türk-Afgan, Türk-İtalyan dostluk itilaflarından [anlaşmalarından] sonra, Türk-İngiliz dostluğu da mevzubahis [sözkonusu] olmağa başladı...

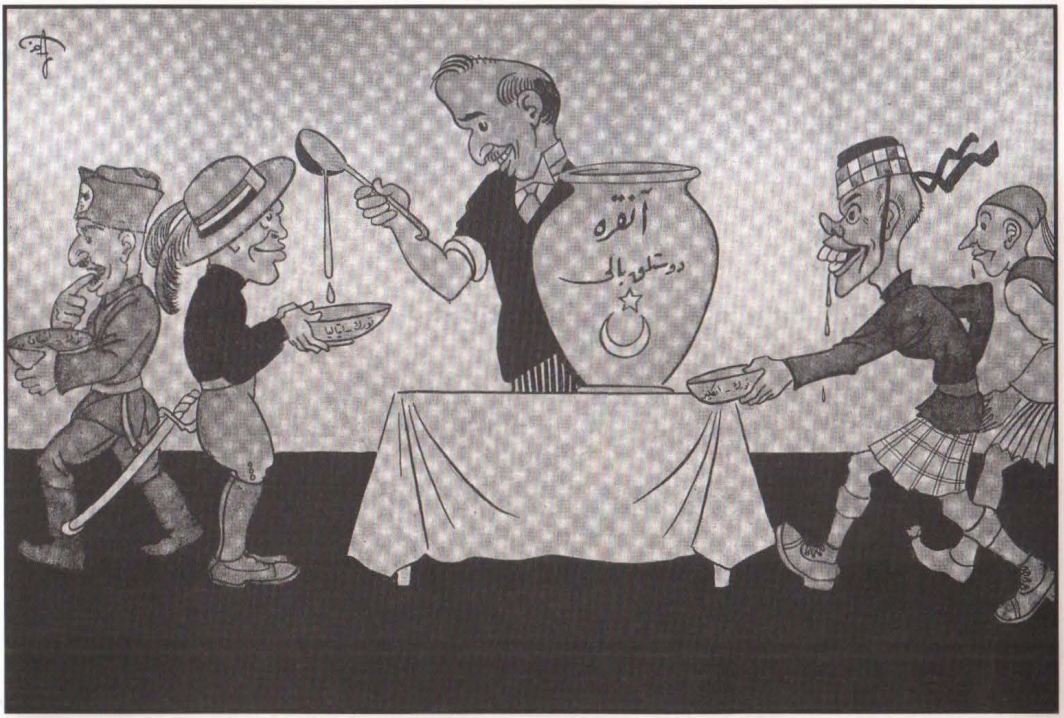

İSMET PAŞA– E... var mı başka ağzını tatlılamak isteyen!..

(İsmet Paşa [İnönü], "Ankara dostluk balı"nı dağıtıyor (soldan sağa): "Türk-Afgan Dostluğu", "Türk-İtalya", "Türk-İngiltere".)

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 11.6.1928, S. 574, s. 1

Hicret!..

(Türkiye Cumhuriyeti, 1 Kasım'da Latin alfabesine geçti.)

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 1.12.1928, s. 1

Türk inkılabı Asya'nın masum milletlerini de uyandırmaya başladı.

KÖROĞLU– Hey komşu İran, hey dost Afgan[istan], Türk halaskârının [kurtarıcısının] bize verdiği bu meşale size de ışık veriyor. Hemen arkamızdan gelin!

Anonim
Yeni Köroğlu, 19.9.1928, S. 42, s. 1

Evlad-ı Arab gibi mi?

– Bu mahkemeden sağ salim, yüzümün akıyla şöyle bir kurtulursam inşallah komisyonu[,] on parasına kadar Tayyare Cemiyeti'ne iade edeyim.

(Bahriye Bakanı İhsan Bey [Eryavuz], ünlü Yavuz zırhlısının havuz onarımından rüşvet aldığı gerekçesiyle Yüce Divan'da yargılandı. Bakan suçlu bulundu ve iki yıl ağır hapis cezasına çarptırıldı. Bu, Yüce Divan'ın ilk mahkûmiyet kararıydı.)

Cemil Cem, *Cem*, 22.1.1928, S. 7, s. 16

Odun yerine!..

– Demek kışın da köşkte kalacaksınız... İyi ama o karda kıyamette nasıl yaşayacaksınız, üşümez misiniz?
– Ah, niçin üşüyelim? Babamın kütüphanesi Arap harfleriyle yazılmış koca koca kitaplarla dolu, onları yakar yakar ısınırız!

İhap Hulusi Görey, *Akbaba*, 4.10.1928, S. 607, s. 1

Senelerden beri dedikodusu bitmeyen mübadiller meselesini,
Yunanistan mütemâdiyen [sürekli] hüsn-i niyet [iyi niyet] ninnisiyle uyutmaya çalışıyor.

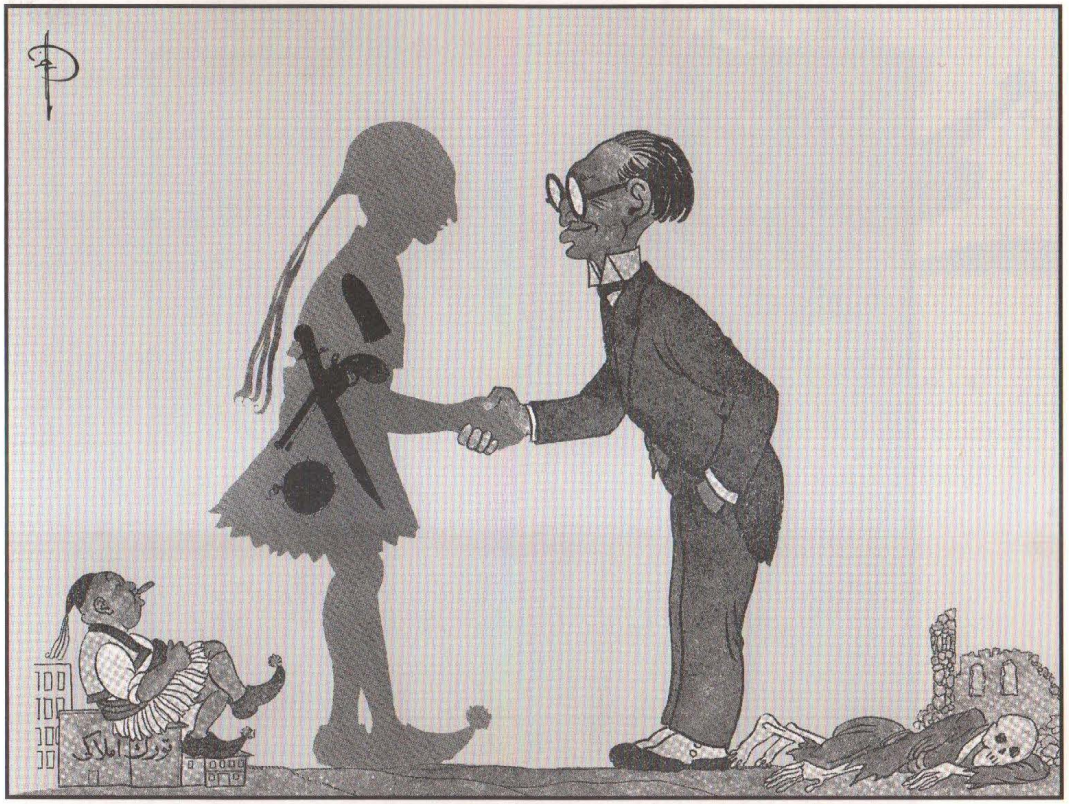

YUNAN– Emin olunuz ki, size karşı içimiz hüsn-i niyetle doludur!...

(Yunanlı'yla tokalaşan, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras.
"mübadil": Türkiye'den gönderilen Rumlara karşı, Yunanistan'dan gelen Türklere verilen ad.
Evin üzerinde "Türk emlakı" yazıyor.)

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 16.2.1928, S. 541, s. 1

Cumhuriyet fidanının meyveleri her sene artıyor...

– Ne çabuk serpilip büyüdü, ne bereketli meyva verdi, değil mi?..
– Elbet.. Etrafındaki parmaklığa baksana, onu ne iyi muhafaza ediyor...

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 28.10.1929, S. 716, s. 1

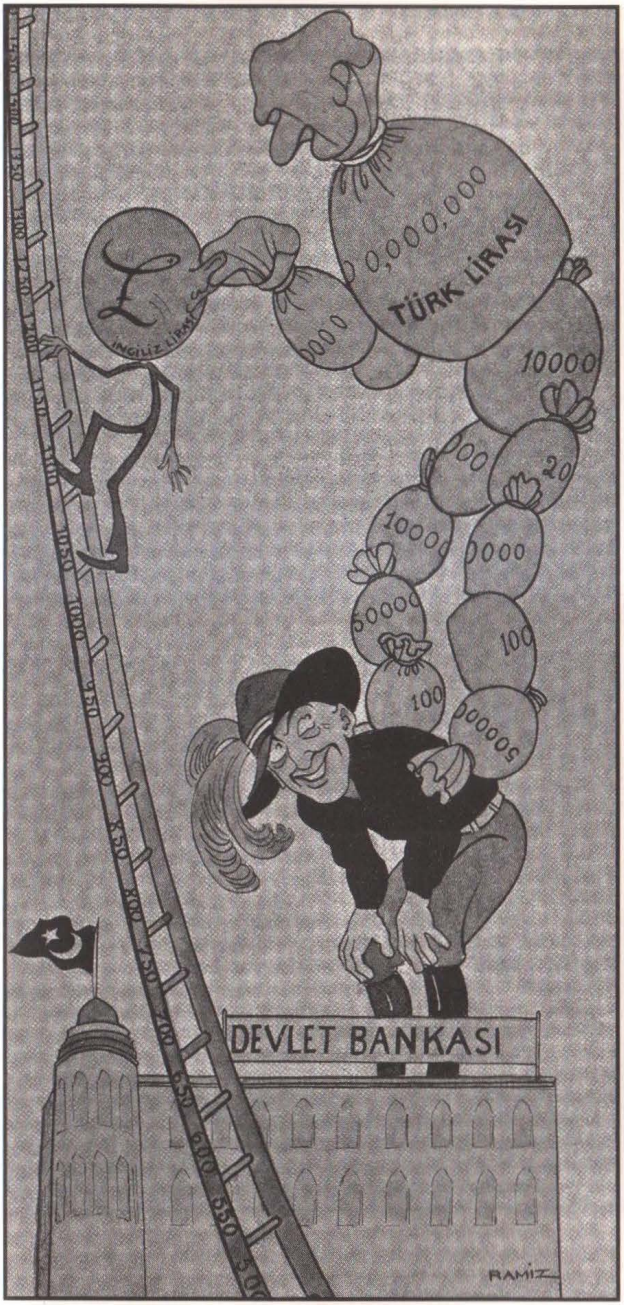

Bütün dünya, sulhu muhafaza için harbe hazırlanıyor...

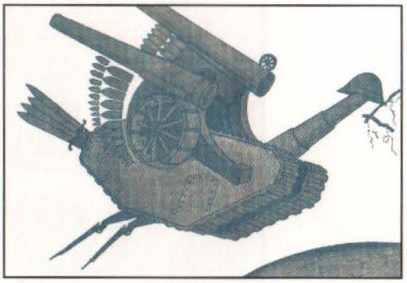

Sulh güvercini!..

Ramiz Gökçe
Akbaba, 17.1.1929, S. 637, s. 4

Devlet Bankası, İtalyan sermayesinin de iştirakiyle yakında açılıyor...

TÜRK PARASI (İngiliz Lirasına)– Haydi bakayım, in aşağı!..

(TC Merkez Bankası'nın kuruluşuna ilişkin kanun, TBMM'de 11.6.1930'da kabul edildi.)

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 11.11.1929, S. 720, s. 1

Yerli Malları Sergisi'nde:

AVRUPA MALLARI– Hanımefendi, gerçi yerli mallarınız daha güzel, daha sağlam, daha ucuz ama, ben ismimle sizi yine kandırırım!..

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 19.8.1929, S. 696, s. 1

İngiltere, 70.000 Türk nüfusu olan Kıbrıs adasını Yunan'a veriyor...

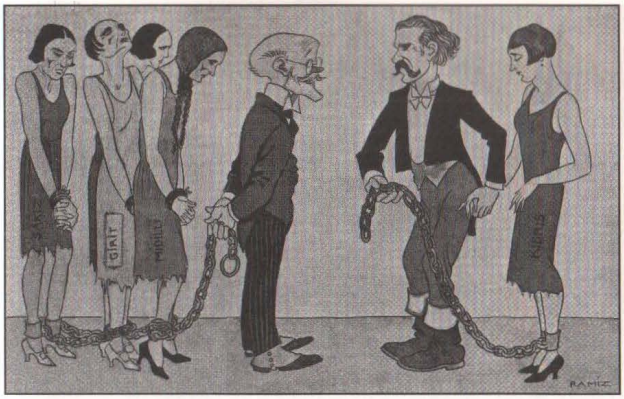

Bahr-i sefit'te [Akdeniz] esir ticareti...

(Yunanistan Başbakanı Venizelos ile
İngiltere Başbakanı Ramsay McDonald.)

Ramiz Gökçe
Akbaba, 3.9.1929, S. 706, s. 1

Yaşayan bir ölünün fethimeyyiti [otopsisi]:

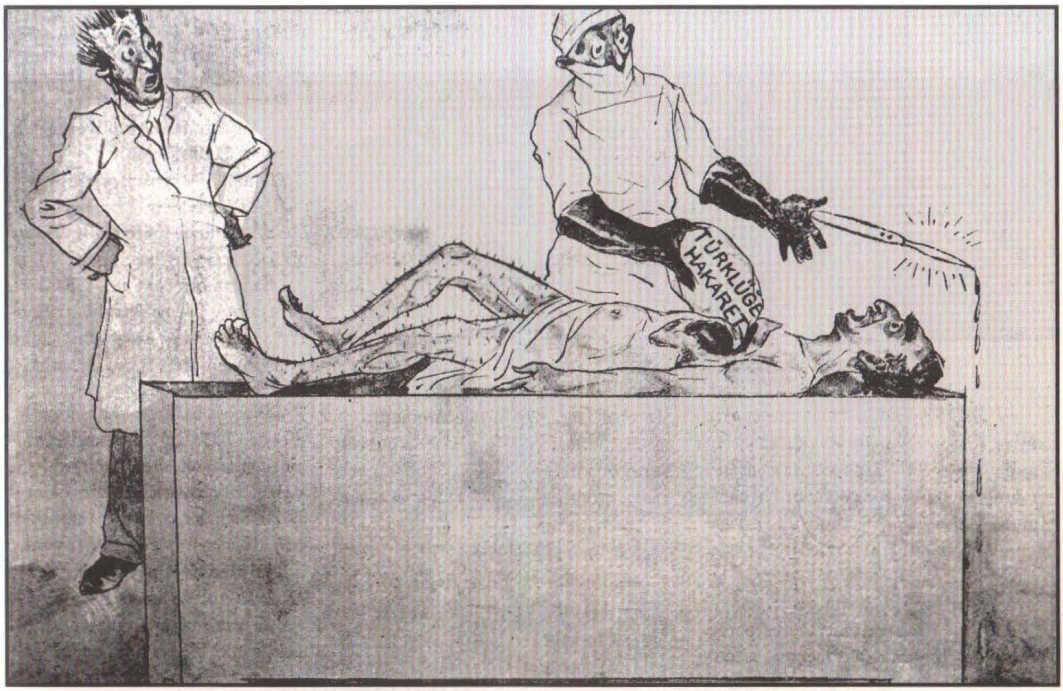

OPERATÖR– Aman!.. Kalbinden çıkan "ur"a bakın...

Hulki Onaran, *Hareket*, 6.7.1929, S. 16, s.1

Hâmit'i inkâr eden bir piç kurusu...

"Atarlar seng-i târizi diraht-ı meyvedâr üzre [Meyveli ağacı taşlarlar]!

(Nâzım Hikmet, 1929'da Sovyetler Birliği'nden döndükten sonra *835 Satır* adlı şiir kitabı büyük yankı uyandırdı. Aynı yıl *Resimli Ay*'da, "Putları yıkıyoruz" başlıklı eleştirel bir yazı dizisine başladı. Türk edebiyatının önde gelen isimleri üzerine yaptığı "yıkıcı" eleştiriler şaşkınlık düzeyinde yankı uyandırdı. "Şair-i Âzam" Abdülhak Hâmit de eleştiri öznelerinden biriydi. Nâzım Hikmet'in yazı dizisi, bir bakıma Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devr olmuş "eski" edebiyatçıların "tasfiye"si anlamına da geliyordu.)

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 13.6.1929, S. 677, s. 2-3

Beş sene sonra garibeler!

– Haydi efendiler, giriniz... İçeride, dünya yüzünde eşi kalmamış, okuma, yazma bilmeyen bir adam göreceksiniz!

("garibe": Daha önce görülmemiş, tuhaf, şaşılacak şey.
Yeni Türk harflerini öğretmek için kurulan Millet Mektepleri, açıldı.)

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 10.1.1929, S. 635, s. 1

Devletler muhayyel [hayali] bir Avrupa Devleti için çalışıyorlar...

SULH– Bakalım, benim gibi kız mı doğuracak, senin gibi oğlan mı?

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 7.8.1930, S. 777, s. 1

Saltanat devrinin mirası: 1.000.000.000 lira borç!..

TÜRKİYE– Bu zinciri kırmadıkça ilerlemeye imkân yok!..

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 13.3.1930, S. 754, s. 1

FETHİ BEY [OKYAR]– Şu bir buçuk aylık fidana bak Ağam, ne güzel meyveler verdi... İnşallah biraz daha büyüsün, sayesinde oturup rahat ederiz!..

(12 Ağustos'ta kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın [Partisi] Genel Başkanı Fethi Bey [Okyar] ile kurucu üyelerden Agayef Ahmet [Ağaoğlu]. SCF, 17 Kasım'da kendini kapatmak zorunda kaldı.)

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 20.10.1930, S. 795, s. 1

[Serbest Fırka Reisi] Fethi Bey'e ve avanesine [yardımcıları] Noel hediyesi!..

– Şeriat isterük!..

(Menemen'de, yedeksubay öğretmen Mustafa Kubilay, Derviş Mehmet ve yardımcılarının 23 Aralık'ta çıkardığı gerici harekette öldürüldü. "Devrim Şehidi" olarak anılacak olan Kubilay'ın başı, şeriat bayrağının tepesine takılarak gezdirildi. Bu gerici hareketin suçluları hızla yargılandı ve birçoğu asılarak idam edildi. Gericiliği sonsuza değin lanetlemek için Menemen'e Kubilay Anıtı dikildi.)

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 29.12.1930, S. 815, s. 1

Şark vilayetlerimizde hasat:

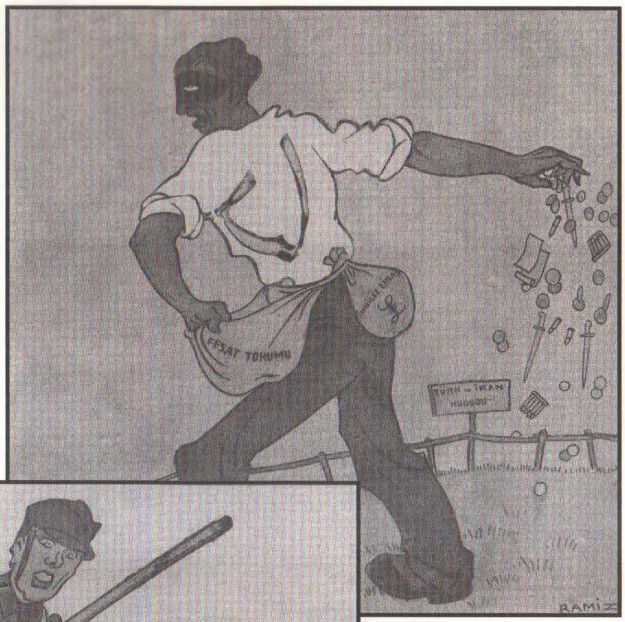

Böyle ektiler...

Böyle biçtik!..

(İran sınırından geçen çetelerin kışkırtmasıyla 20 Haziran'da Zeylan'da [Ağrı], Kürtler ayaklanmaya başladı.)

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 17.7.1930, S. 774, s. 1

Manyetizma tecrübeleri:

HALK FIRKASI (Gençliğe hitaben)– Vaziyet nefistir, işler yolunda, bana bayılıyorsun... Bütün bunlara inandın, değil mi?

(Başbakan İsmet Paşa [İnönü].)

Abidin Dino
Hür Adam, 9.12.1930, S. 9, s. 1

Buz buhranında...

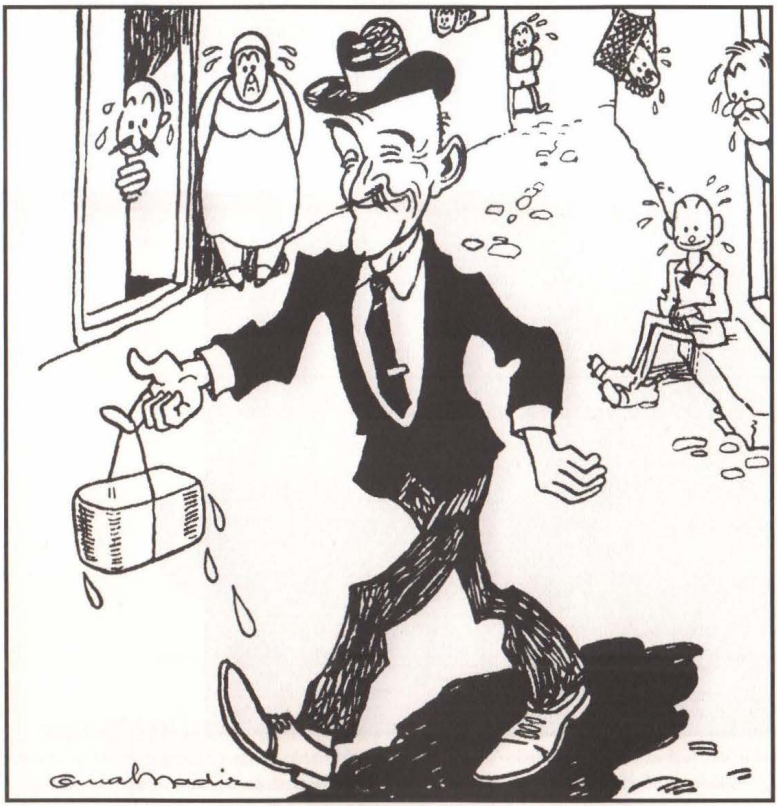

Mahallenin en mesut adamı!..

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 23.7.1930, s. 1

Kadınlar Halk Fırkası'na aza olmaya başladılar.

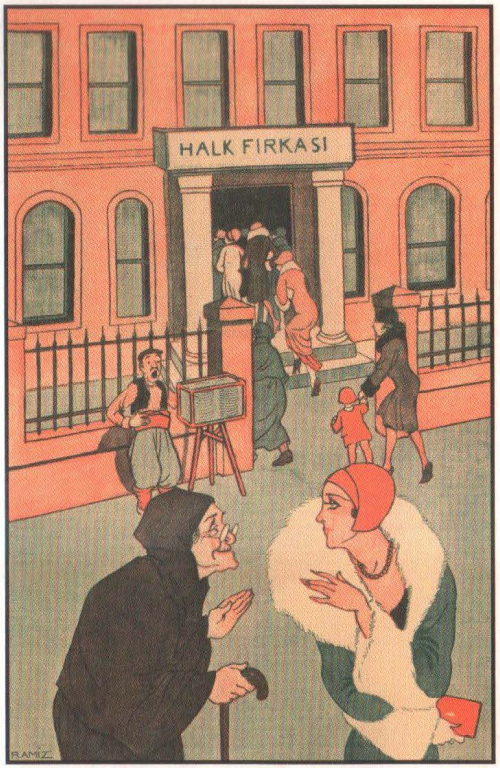

İHTİYAR– Kızım, düğün mü var burada?

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 17.4.1930, S. 761, s. 1

– Laf değil Amcabey, ben senelerce dirsek çürütmüş...

... Kafa patlatmış bir adamım...

İlmi kimya, ilmi simya, ilmi cifir, ilmi nücüm...

... İlmi arabi, ilmi farisi... ne istersen bilirim!..

AMCABEY– Bunlar para etmez hazret, 25 lira aylıkla geçinmenin ilmini bilir misin?

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 1.12.1930, s. 3

Cenevre'de,
Biriand'ın hazırladığı
Avrupa Birliği maddesini
hal için müzakereye başlandı...

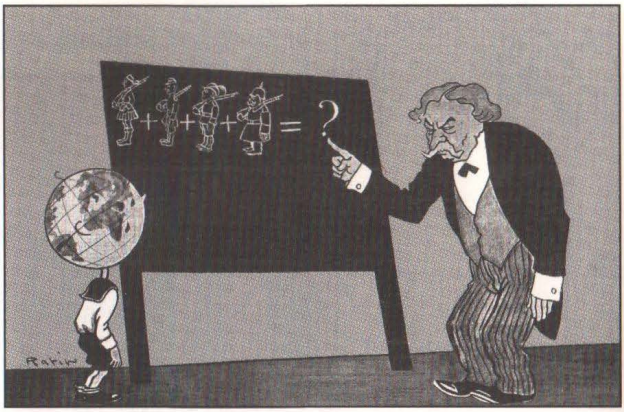

BİRİAND– İngiliz, zait [artı] Fransız, zait İtalyan, zait Alman, müsavi [eşit]?..
DÜNYA– Harp!..

Ratip Tahir Burak, *Akbaba*, 22.1.1931, S. 822, s. 1

"Geçti Bor'un pazarı..."

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 15.12.1931, s. 1

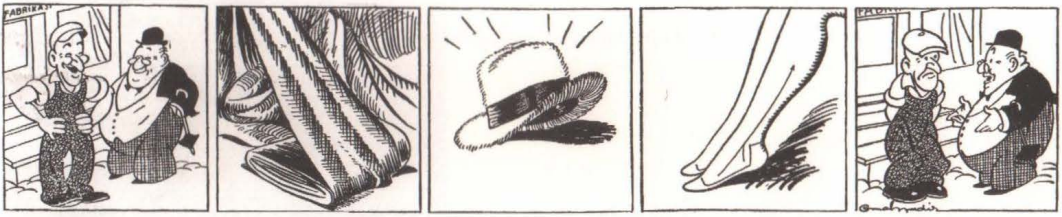

USTABAŞI– Eh Amcabey, artık bir diyeceğin yok ya...

... Avrupa'nınki gibi ipekli dokuyoruz...

... Avrupa'nınki gibi şapka yapıyoruz...

... Avrupa'nınki gibi ipek çorap yapıyoruz...

AMCABEY– Aaaaaa, güzel amma iki gözüm efendim, Avrupa'nınki gibi reklam yapamıyoruz!..

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 15.12.1931, s. 3

Hakimiyet-i Milliye'den: Söyliyecekler, fakat hiyanet edemiyecekler!..

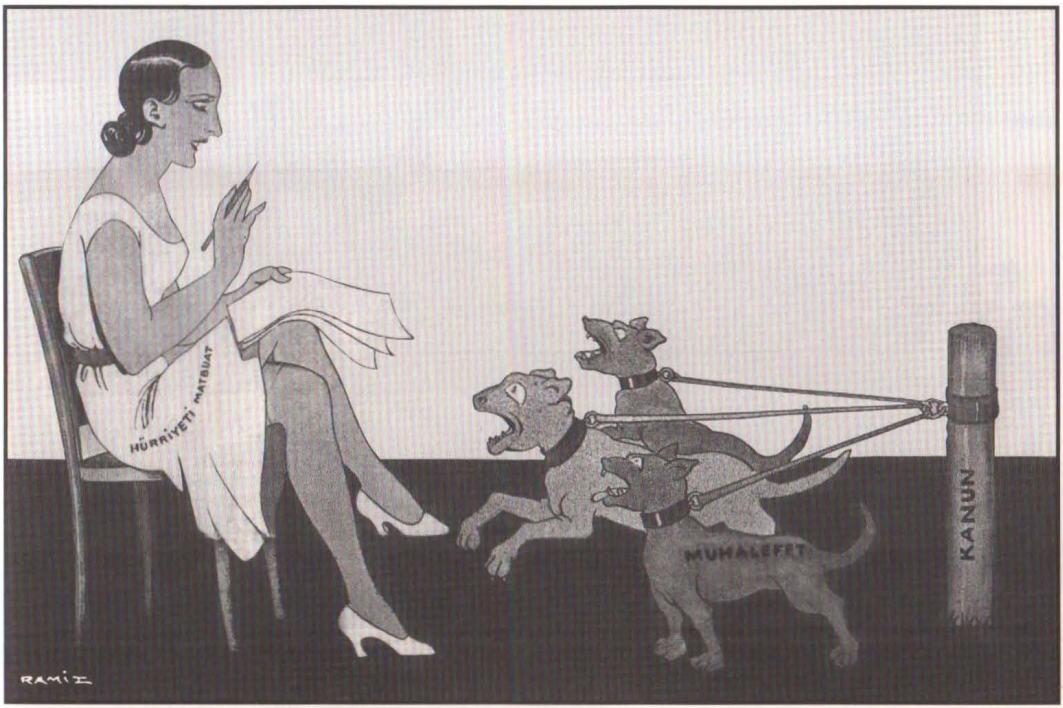

MATBUAT HÜRRİYETİ– Artık korkum yok... İstediğin kadar havla!..

(Cumhuriyet döneminin ilk basın yasası, 25 Temmuz'da kabul edildi.
Çok ağır yaptırımlar içeren yasa, basın özgürlüğünü neredeyse tümden kaldırıyordu.)

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 16.7.1931, S. 862, s. 1

Bütün dünya, iktisadi buhran içinde sarsılıyor!

HARP– Ben hepsini yiyip bitiremedim...
Biraz da sen kemir!

Ramiz Gökçe
Akbaba, 25.6.1931, S. 859, s. 2

Okuma seferberliği ve ilim ordusu ne halde...

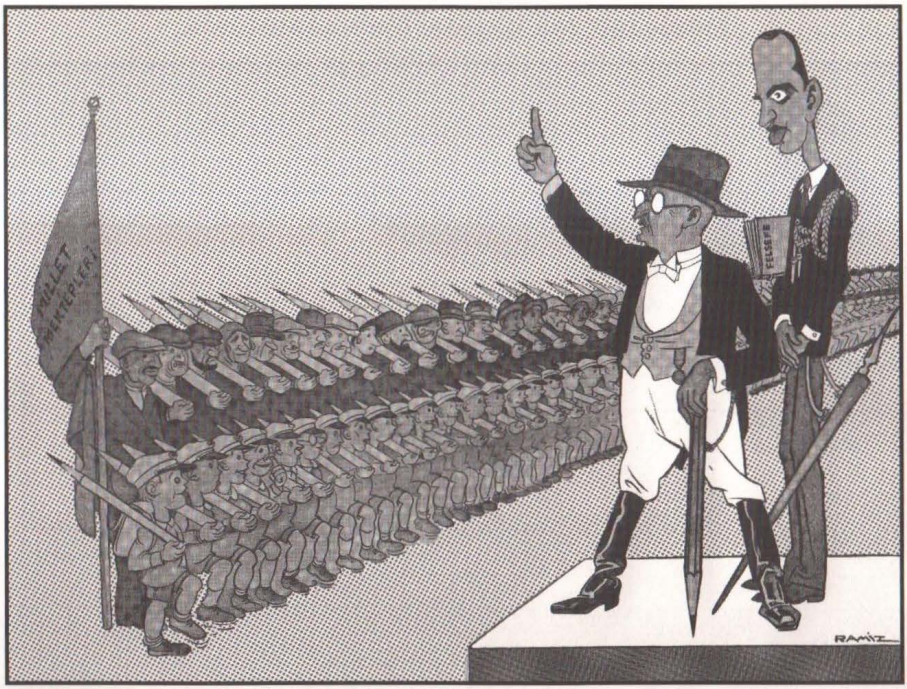

MAARİF VEKİLİ [ESAT SAGAY]– Yerinde say!..

(Batı uygarlığını örnek alan Türkiye Cumhuriyeti, Arap alfabesini bırakıp, Latin alfabesine geçti. Bütün yurtta kurulan Millet Mektepleri'nde halka okuma-yazma öğretildi. Basın da bu konuda olağanüstü bir çaba sarfetti. Kimi yayınevleri, "ucuz kitaplar serisi" yayımlayarak halkın kolayca kitap alabilmesini ve dolayısıyla popüler de olsa edebi yapıtlara yönelmesine olanak sağladı.)

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 28.5.1931, S. 855, s. 1

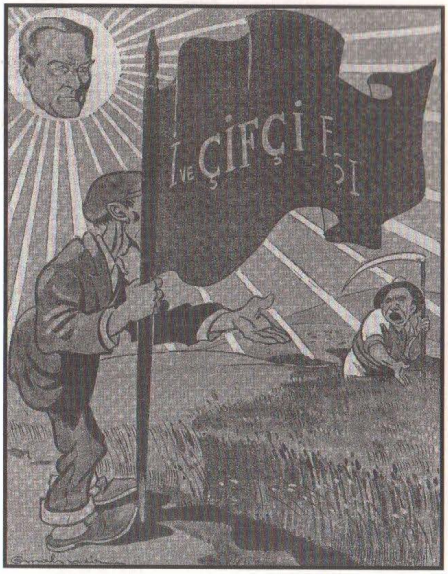

KÖYLÜ– Heeeeeey!... Eli bayraklı!... Gölge etme...

(*Yarın* gazetesi sahibi ve başyazarı Arif Oruç'un öncülük ettiği İşçi ve Çiftçi Fırkası'nın [Partisi] kuruluş başvurusu 17 Haziran'da yapıldı.)

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 6.7.1931, s. 1

Rahmetli sağ olsaydı ananızı böyle üzebilir miydiniz?

("Anne", Başbakan İsmet Paşa [İnönü]. 1925'te çıkarılan, gericilik ve ayrılıkçı hareketlere karşı sert önlemler getiren ve hükümete olağanüstü yetkiler sağlayan Takrir-i Sükûn Kânunu, 1929'da yürürlükten kaldırılmıştı.)

Erol, *Hür Adam*, 6.1.1931, S. 37, s. 1

– Küçük hanım, tasarruf haftası sizde de iktisat fikrini uyandırdı mı?
– Tabii değil mi? Güzellik müsabakasına girip bedavadan bir Avrupa seyahatini yapmaya karar verdim!

Melilâ Fuat, *Cumhuriyet*, 17.12.1931, s. 1

Dil Encümeni, Türkçemizi güzelleştiriyor... Himmeti meşkûr [çabası teşekküre değer] olsun!

BESİM ATALAY BEY– Ey dilimin oynaşı, yüreğimin kaynaşı kız.. Seni İstanbul şairleri kendi dileklerince giydirip kuşatmışlar, güzelliğini bozmuşlar, seni kaknemleştirmişler [çirkinleştirmişler]... Gel, arkandan bu çaputları atıp Kapçaklardan getirdiğim şu sorgucu [tüylerden ve mücevherlerden oluşmuş püskül] başına takam.. Baykallarda dokuttuğum şu çulu beline saram.. Boz kıyılarda yaptırdığım şu çarıkları ayağına geçirem de ünlü bir yalabuk [ışıltılı güzel] ol!..

(Soldan sağa: Yakup Kadri [Karaosmanoğlu], Celâl Sahir [Erozan], Besim Bey [Atalay], Reşat Nuri [Güntekin]).

Ratip Tahir Burak, *Akbaba*, 2.2.1931, S. 825, s. 1

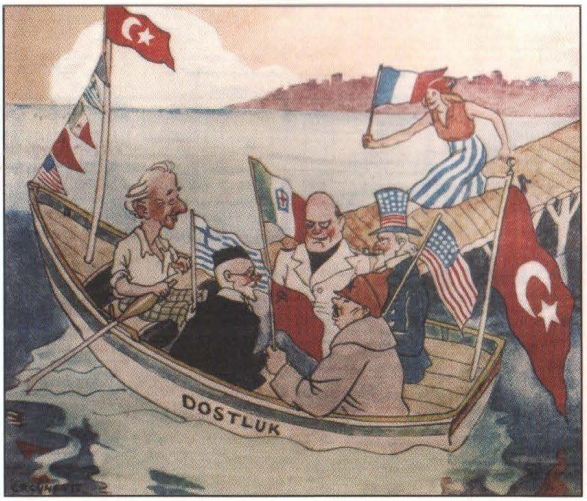

Türk-Fransız dostluğu yeni ve samimi bir safhaya giriyor.

İSMET PAŞA– Haydi kalkıyor... Dolmuşa bir adam!..
FRANSIZ– Dur, dur... Ben de geliyorum!

(Soldan sağa: İsmet Paşa [İnönü], Yunanistan [Venizelos], Rusya [Stalin], İtalya [Musolini], Amerika ve iskelede koşan Fransa.)

Ercüment Kalmuk, *Cumhuriyet*, 24.10.1932, s. 5

– İmdaaaaaaat!.

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 15.3.1932, s. 1

Türk kızı Dünya Güzeli oldu.
Güzelliğin zaferi!

(Keriman Halis [Ece], Belçika'da düzenlenen
Dünya Güzellik Kraliçesi Yarışması'nda
22 Aralık'ta birinci seçildi.)

Ercüment Kalmuk
Cumhuriyet, 3.8.1932, s. 1

Filorinalı Nâzım Bey kendisini Şiir Kralı ilan etti:

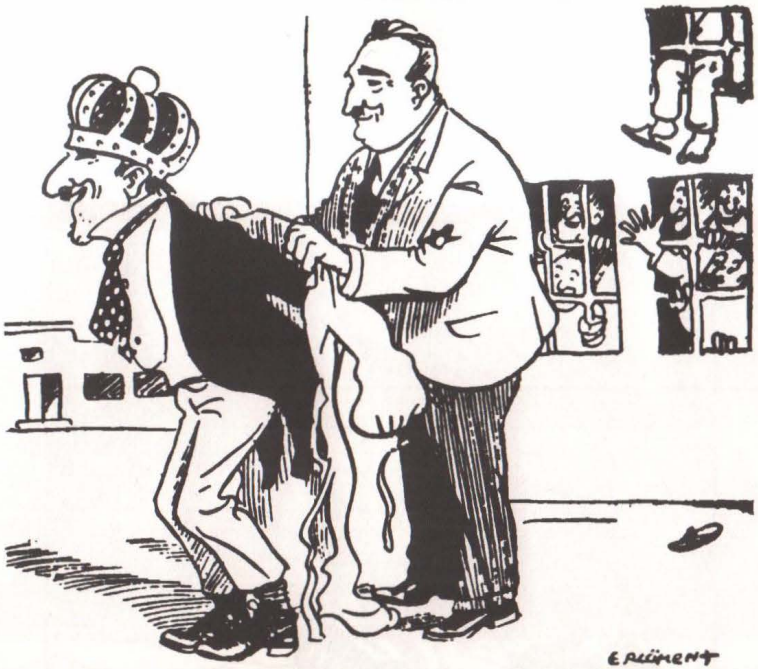

Haşmetlû Filorinalı Nâzım Hz.'ne Mâzhar Osman Bey tarafından hil'at giydirildiğinin resmidir!

("hil'at", padişah ya da vezirlerin, iltifat amacıyla bir kimseye giydirdiği kaftan. Kendini "Şiir Kralı" ilan eden Filorinalı Nâzım [Özgünay], dönemin en ilginç kişiliklerinden birisiydi. Bir Abdülhak Hâmit hayranı olan Filorinalı, şiirlerini parayla gazetelerin "ilan" sütunlarında yayımlatırdı. Mâzhar Osman [Usman] ise, dönemin Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nin başhekimidir.)

Ercüment Kalmuk, *Cumhuriyet*, 18.1.1932, s. 1

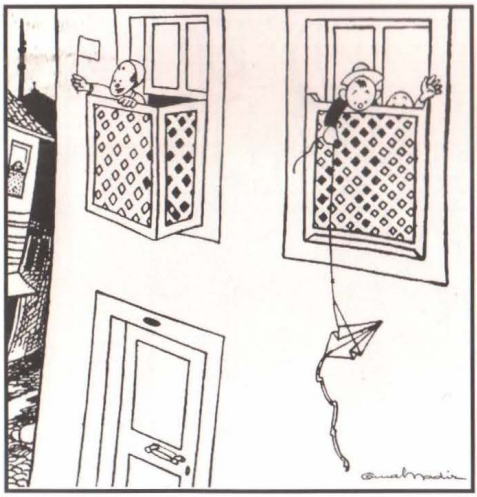

Çocuk bahçeleri!...

Cemal Nadir Güler
Akşam, 7.3.1932, s. 1

Yarım asır sonra bizde spor:
1932'de Taksim Stadyumu'nda Galatasaray-Fenerbahçe maçı oynanırken:

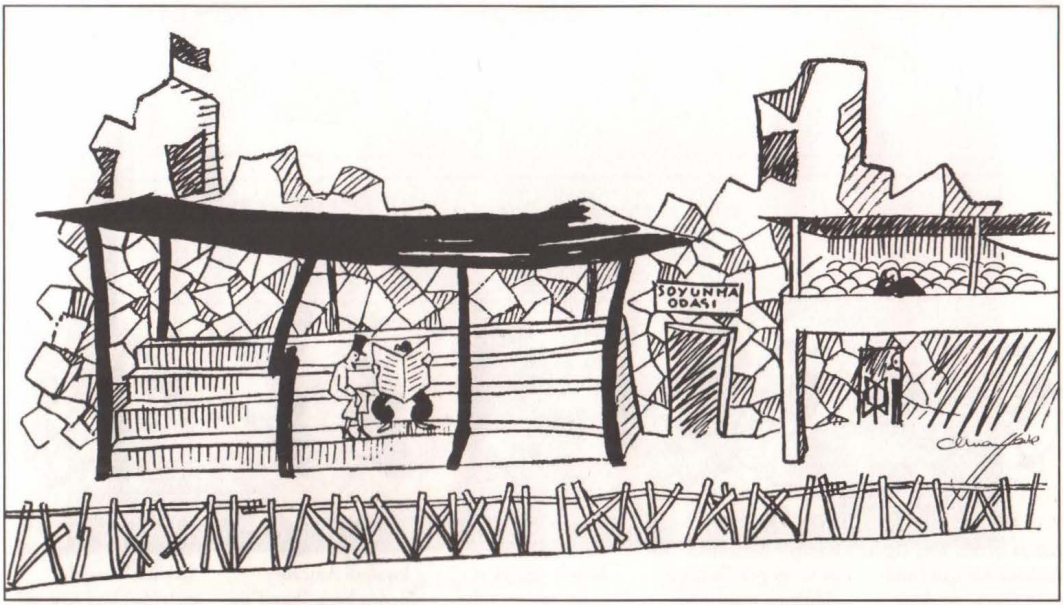

SEYİRCİLERDEN BİRİ– Bak gazete ne yazıyor: Belediye Yenibahçe'de bir stadyum yaptırmaya karar vermiş.

Muvaffak İhsan Garan, *Olimpiyat*, 3.12.1932, S. 84, s. 7

18 yaş!...

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 17.1.1932, s. 1

KARAGÖZ– Gördün mü şu işi Amcabey'ciğim, koskoca Karagöz bendenizi "hayal"dir deyip işin içinden çıkıverdiler.

AMCABEY– Darılma Karagöz'üm amma, ben de senin pek "hakikat" olduğuna inanlardan değilim!..

KARAGÖZ– Aşkolsun be Amcabey, ben de seni okur yazar, lakırdı anlar bir çelebi sandımdı...

... Eeeeey, bakalım bostan patlıcanı kıyafetli Amcabey, neden bana "hayal"sin diyorsun?

AMCABEY– Amman Karagöz'üm kızma, eğer "hakikat" olsaydın asırlardan beri seni tatlı tatlı kemse seyretmezdi!..

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 23.8.1932, s. 3

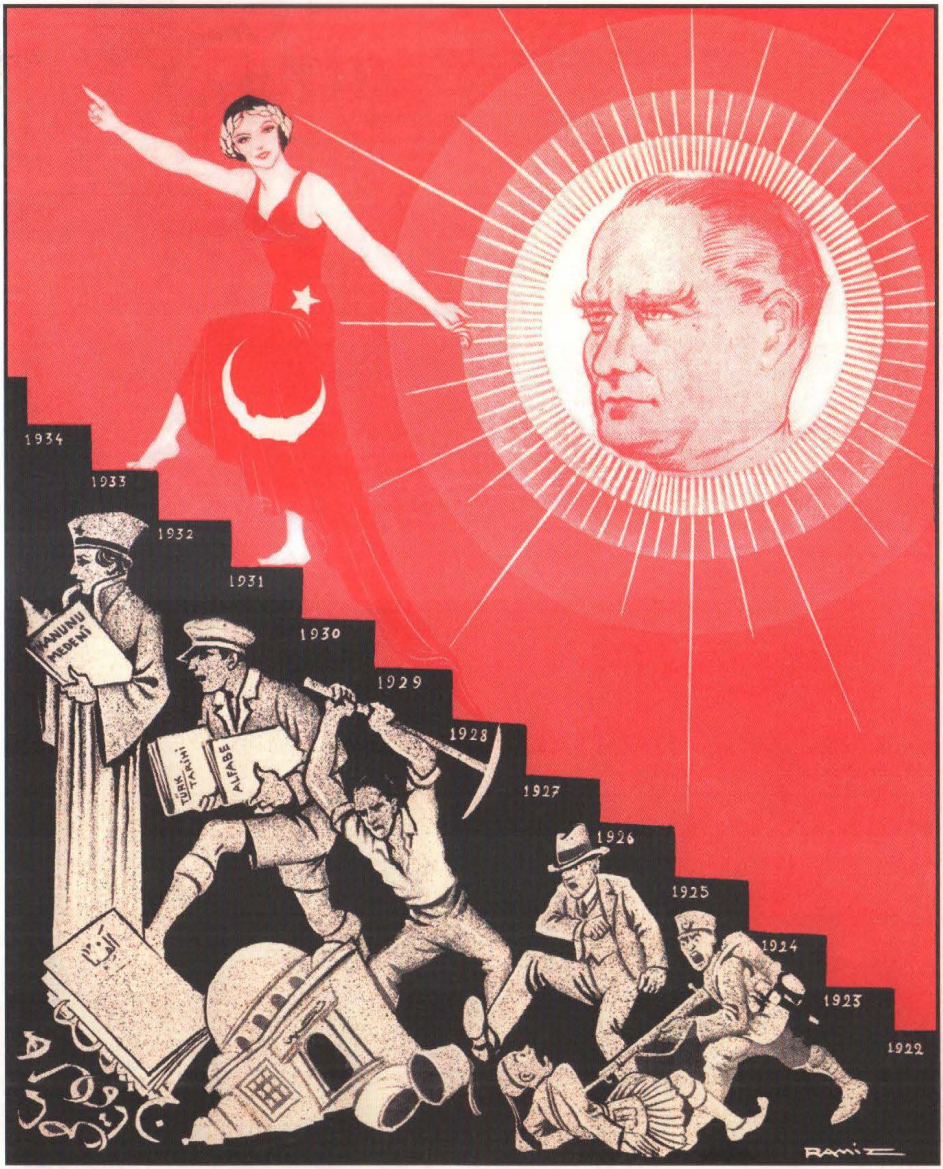

1922'de başlayan zafer hâlâ devam ediyor!

ZAFER– Bu güneş yolumuzu aydınlattıkça ilerleyeceğim!

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 30.8.1933, S. 39, s. 1

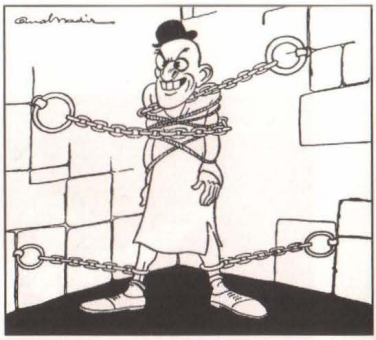

Asriliğin [modernliğin],
insanları deliliğe doğru götürdüğü hakkındaki
iddiaya göre: 1999'da asri adam!..

Cemal Nadir Güler
Akşam, 20.2.1933, s. 1

Cumhuriyet'in Onuncu Yıldönümü'nde Yüzellilikler'den bazılarının da affedileceği söyleniyor...

– İmdat... İmdat!..

(Salda, –Kurtuluş Savaşı muhalifi olan ve yurtdışına sürgüne yollanan– 1938'de affedilen 150'liklerden tanınabilen iki kişi var: Mendil sallayan Refik Halit [Karay] ile yanındaki Filozof Rıza Tevfik [Bölükbaşı].)

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 5.8.1933, S. 32, s. 1

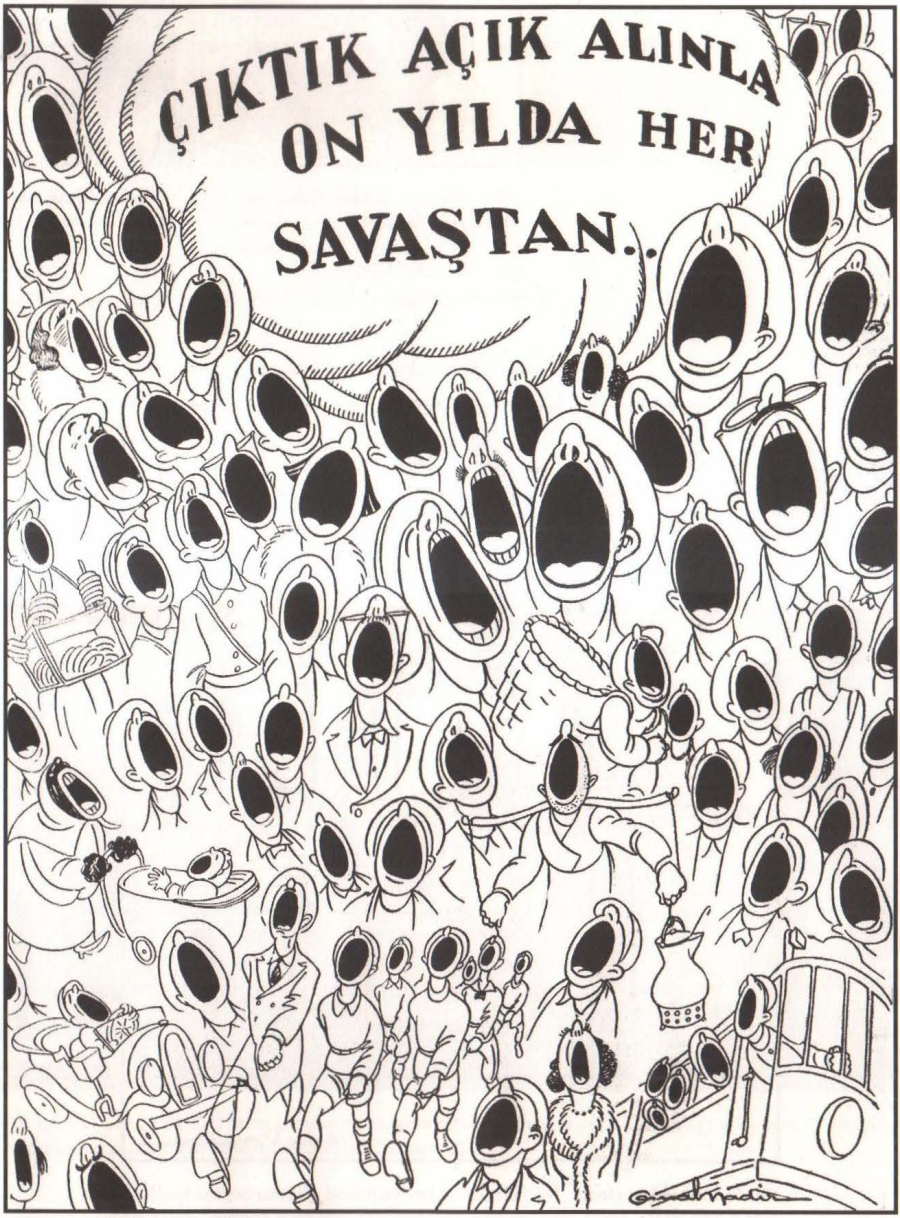

Bugün Türkiye'de yegâne yükselen ses!..

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 29.10.1933, s. 12

– Eski dünyayı anladım Amcabey, amma yeni dünya neresi?
AMCABEY– On bir sene evveline kadar Amerikalılardır derlerdi, yavrum...

... Fakat 30 Ağustos 1922'de Mustafa Kemal'in yarattığı...

Cumhuriyet'in Onuncu Yıldönümü'nde:

MUALLİM– Naci efendi, Naci efendi!.. Haydi sınıfına!.. Burası beşinci sınıf!..
NACİ EFENDİ– Aman muallim bey, "Memlekette sınıf farkı yoktur!" diyen siz değil miydiniz?

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 1.12.1933, s. 1

... Yeni Türk dünyasından sonra...

... artık böyle bir iddia kalmadı, Amerika eskidi, Avrupa çürüdü.

Cemal Nadir Güler
Akşam, 29.8.1933, s. 3

Maarif vekilimiz, genç ve mütefekkir [düşünür] unsurlarla Darülfünun'umuzu canlandırıyor...

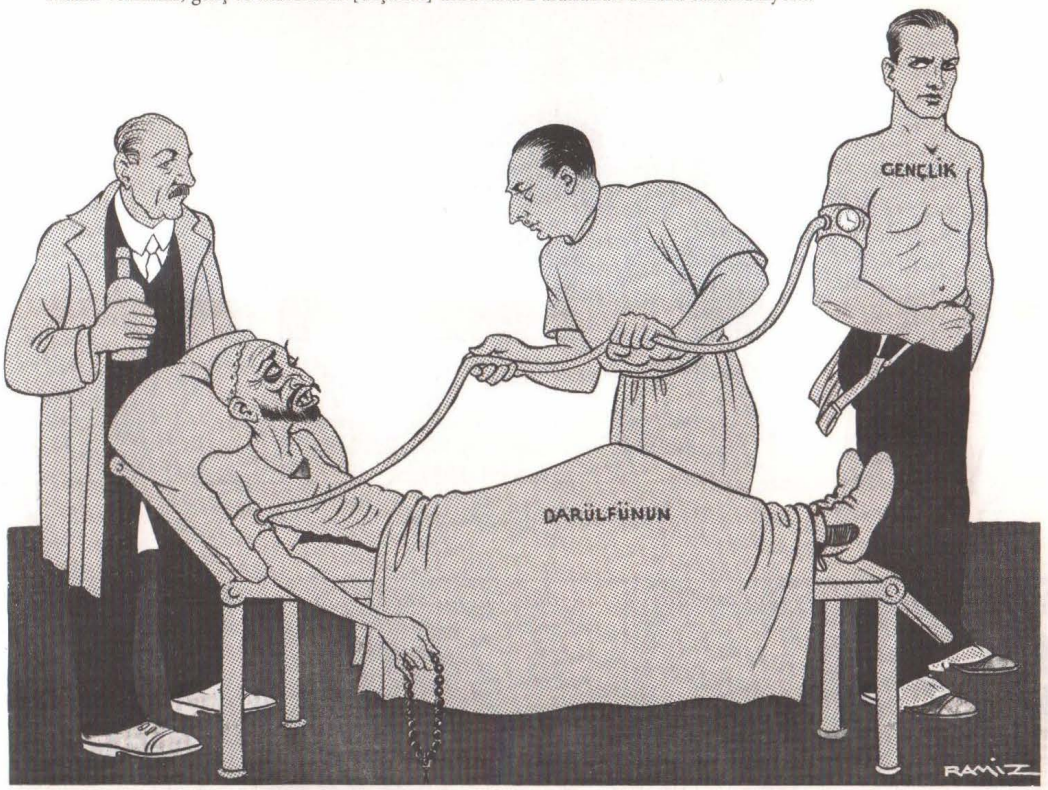

DOKTOR REŞİT GALİP BEY– Hazret, sana asrın en kuvvetli ilacını veriyorum... Eğer, bu gençlik kanı da seni harekete getirip çalıştırmazsa, derdini feth-i meyyitte [otopside] anlayacağız!

(Maarif Vekilliği'ne getirilen Dr. Reşit Galip, İstanbul Üniversitesi'nde –öğretim kadrosunun yenilenmesi dahil– köklü değişiklikler gerçekleştirdi ve büyük yankılar uyandırdı.)

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 19.7.1933, S. 27, s. 1

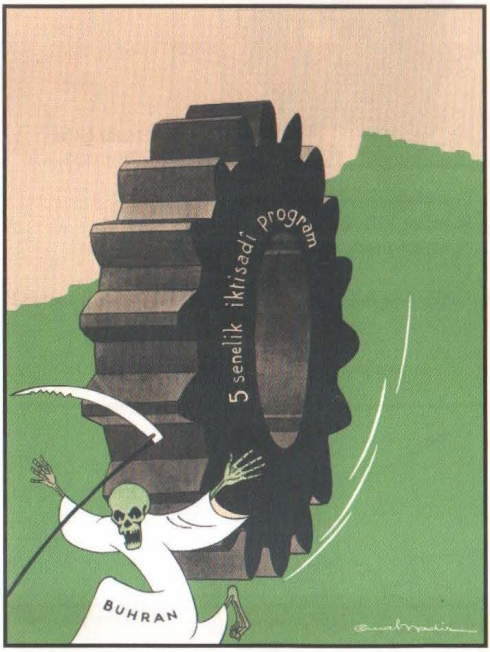

– Benim programımda işte bu yoktu!

(1932'de Prof. Orlov'un başkanlığında bir SSCB heyeti tarafından hazırlanan "I. Beş Yıllık Kalkınma Planı", 17 Nisan'da kabul edildi.)

Cemal Nadir Güler, *Akbaba*, 11.1.1934, S. 2, s. 1

TELLAL– Haraç!.. Haraç!.. Tamam 175 kuruş!.. Veriyorum!.. Harraç!..

... Bir adet levha, maa yaldızlı çerçeveeeee!..

... Haraaaaç haraç!.. 175 kuruuuş! Var mı taliplisi?

AB– Benden 500 kuruş! T– Amcabey'de 500!.. Haraç!.. Beş yüüüz!.. Veriyorum, veriyorum, ver... diiiiim!

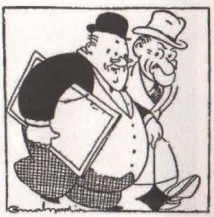

– Darılma amma pek müsrifsin Amcabey, bu kötü levha 500 kuruş eder mi? AB– Elbette eder! İçinde Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihi yazılı...

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 15.4.1934, s. 3

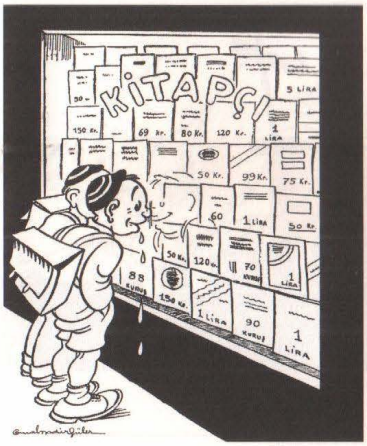

Aç çocuklar!..

Cemal Nadir Güler
Akşam, 25.12.1934, s. 1

Ticaret Odası, beş nüfuslu bir aileye ayda en az yüz yirmi dört lira lâzım diyor...

– Biz, dokuz kişiyiz... Kazancımız ayda otuz lira... Bu hesapça kaçımız bir insan yerini tutuyor?..

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 22.2.1934, S. 8, s. 4

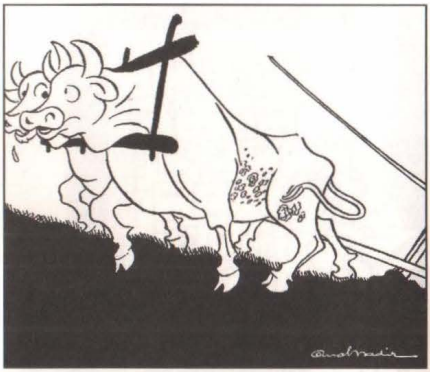

– Tarlanın bütün işleri artık bize kalacak!..
– Neden?
– Devlet, ağanın çocuklarını zorla mektebe götürüp okutacakmış!..

Cemal Nadir Güler
Akşam, 20.3.1934, s. 1

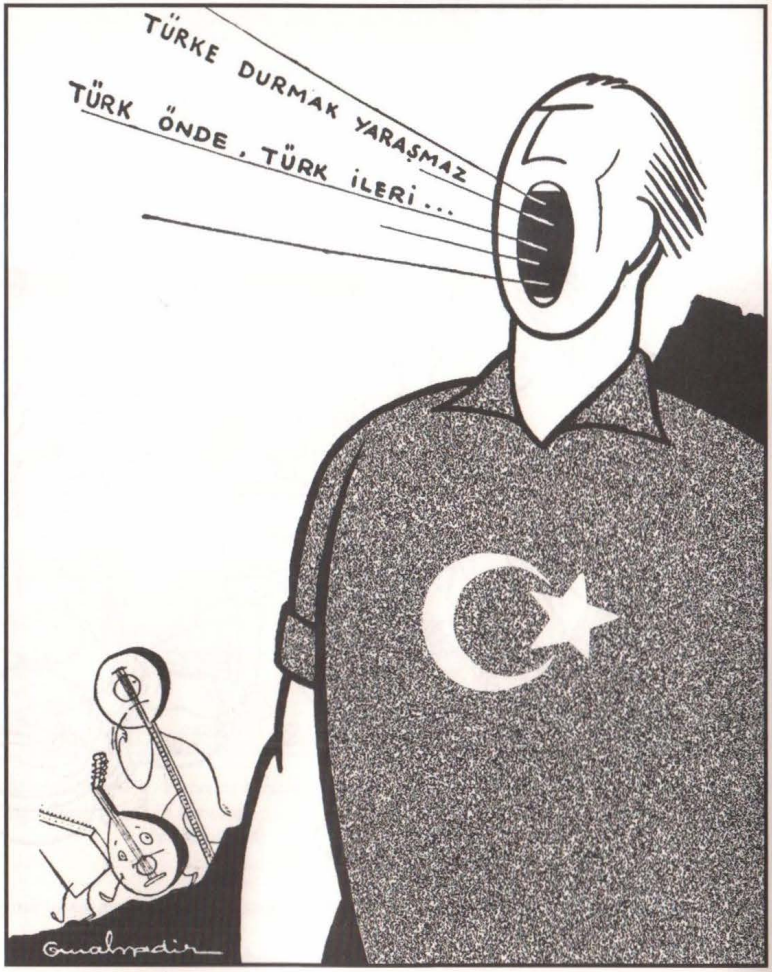

UT VE TANBUR– Nasıl olsa bu yüksek sese uyamazdık!..

(Müzikte, alaturka-alafranga tartışmaları 1933'te başladı. Alaturka müziğin içli içeriğinin, insanları içkiye yönelttiğine inanılıyordu. Atatürk'ün TBMM açılış konuşmasına dayanılarak, alaturka Türk müziği radyolarda 8 ay yasaklandı.)

Cemal Nadir Güler
Akşam, 7.11.1934, s. 1

Ramazan eğlencelerinden:

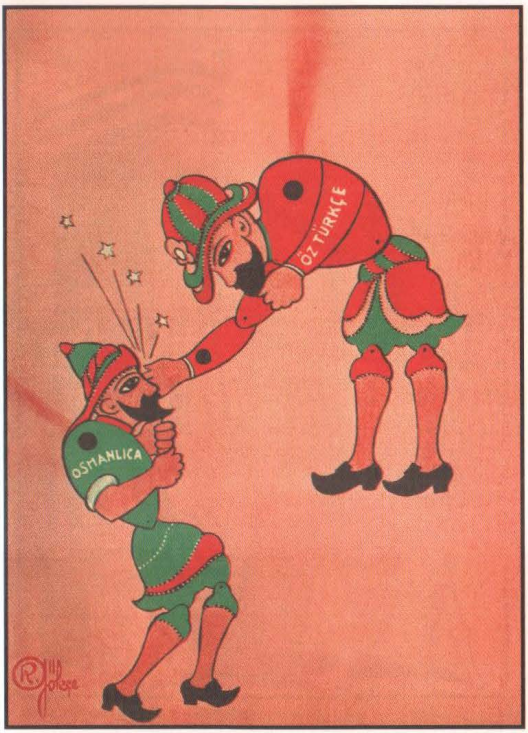

HACİVAT– Karagöz'üm, bana vurmanın esbabı mucibesi?
KARAGÖZ– Türk dilinin ne kavuğu kaldı ne de cübbesi!

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 6.12.1934, S. 49, s. 1

– Hah hah hah hah!.. Şu adamcağızın haline bak Amcabey...

... Dükkânına iki çekiç, bir örs koymuş...

... Kapısına bir de kocaman "fabrika" levha asmış...

... Sanki büyük bir iş yapıyormu? gibi de böbürleniyor!..

AMCABEY– Ne kadar böbürlense yeridir!..
– Neden?
AMCABEY– İşsiz değil!..

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 8.5.1934, s. 3

Ankara'da açılan Yerli Sanayi Sergisi'nde
Sümerbank köşesi.

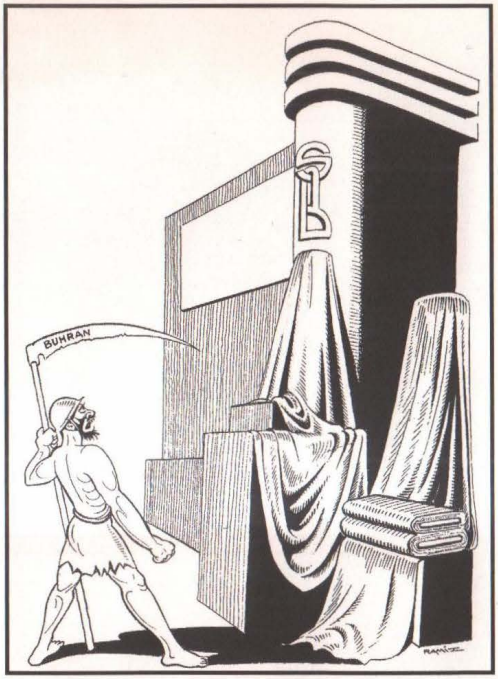

İKTİSADİ BUHRAN– Artık kendime başka memleket ara[ya]yım... Bu (SB) anahtarının kilitlediği kapılardan içeri girmeme imkân yok!..

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 8.11.1934, S. 45, s. 3

– Karşımızda yalnız bir sesin emir kumandasıyla...

... hep berden hareket eden...

... İleri yürüyen...

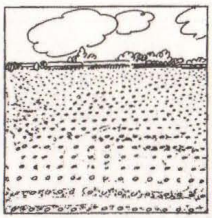

... Şu 3.100 genç, yarınki ahenkli ve canlı neslin bir numunesidir, Amcabey!..

AB– Hayır, tek bir sesle canlanan, yürüyen, ilerleyen bugünkü Türkiye'nin küçük bir örneği!

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 28.5.1934, s. 3

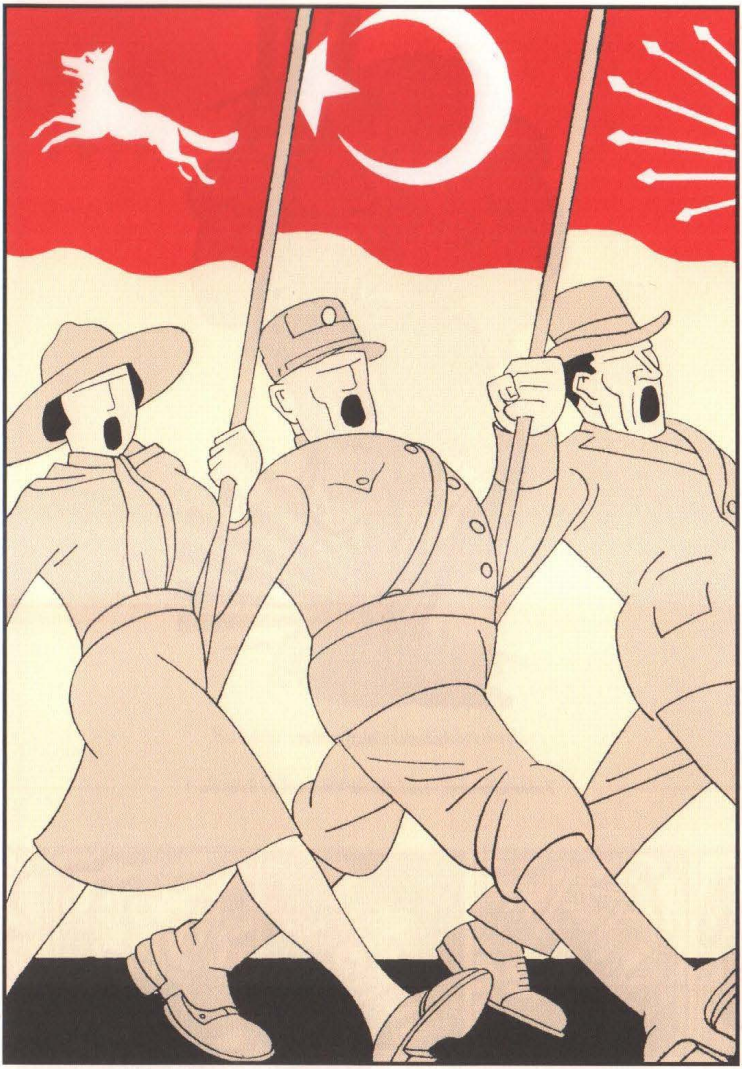

Türk'üz, Cumhuriyetin göğsümüz tunç siperi,
Türk'e durmak yakışmaz, Türk önde, Türk ileri

(Cumhuriyet'in 10. yıl kutlamaları için, sözlerini Behçet Kemal [Çağlar] ile Faruk Nafiz'in [Çamlıbel] yazdığı, Cemal Reşit'in [Rey] bestelediği "Onuncu yıl marşı"nın iki dizesi.)

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 29.10.1935, s. 1

Şimdiki burjuvalar.

Zahir Güvemli, *Yeni Adam*, 18.7.1935, S. 81, s. 1

– Kadınlar Kongresi'nin Türkiye'de toplanışı bizim için ele geçmez, büyük bir kazanç oldu, Amcabey...

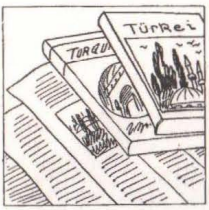

... Birçok yabancı, kitap ve gazete sahifelerinden...

... Kartpostallardan öğrendikleri Türkiye'yi...

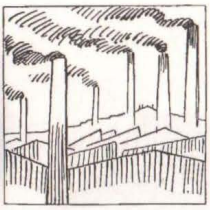

... Gözleriyle görmeye fırsat buldular!..

AB– Biz de inkılâp yolunda ne kadar yol aldığımızı bir daha öğrendik!.. Baksana, kongrede hâlâ erkeklerin birkaç kadın almasından, kadına seçme hakkı verilmesinden şikâyet eden uluslar var!

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 20.4.1935, s. 3

Bu oklar varken yılan baş kaldıramaz!..

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 9.5.1935, S. 71, s. 3

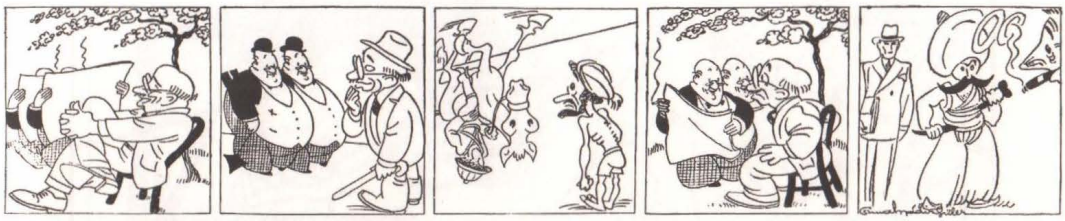

– Bizim mahallede Halkevi açıldı açılalı her hafta bir konferans dinliyoruz, Bay Amca. Geçen gece de göz hastalıklarına dair bir konferans dinledim...

... Meğer benim şehlâlık, korkulacak bir şey değil mi?...

... Asya ortalarında öyle zavallı göz hastaları varmış ki her şeyi tersine görürler miş!..

AMCABEY– Bu bir şey değil, Avrupa ortalarında daha acınılacak göz hastaları var...

... İnkılap Türkiyesi'ne bakıp hâlâ şalvar, sarık, harem, selamlık görüyorlar!..

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 8.4.1935, s. 3

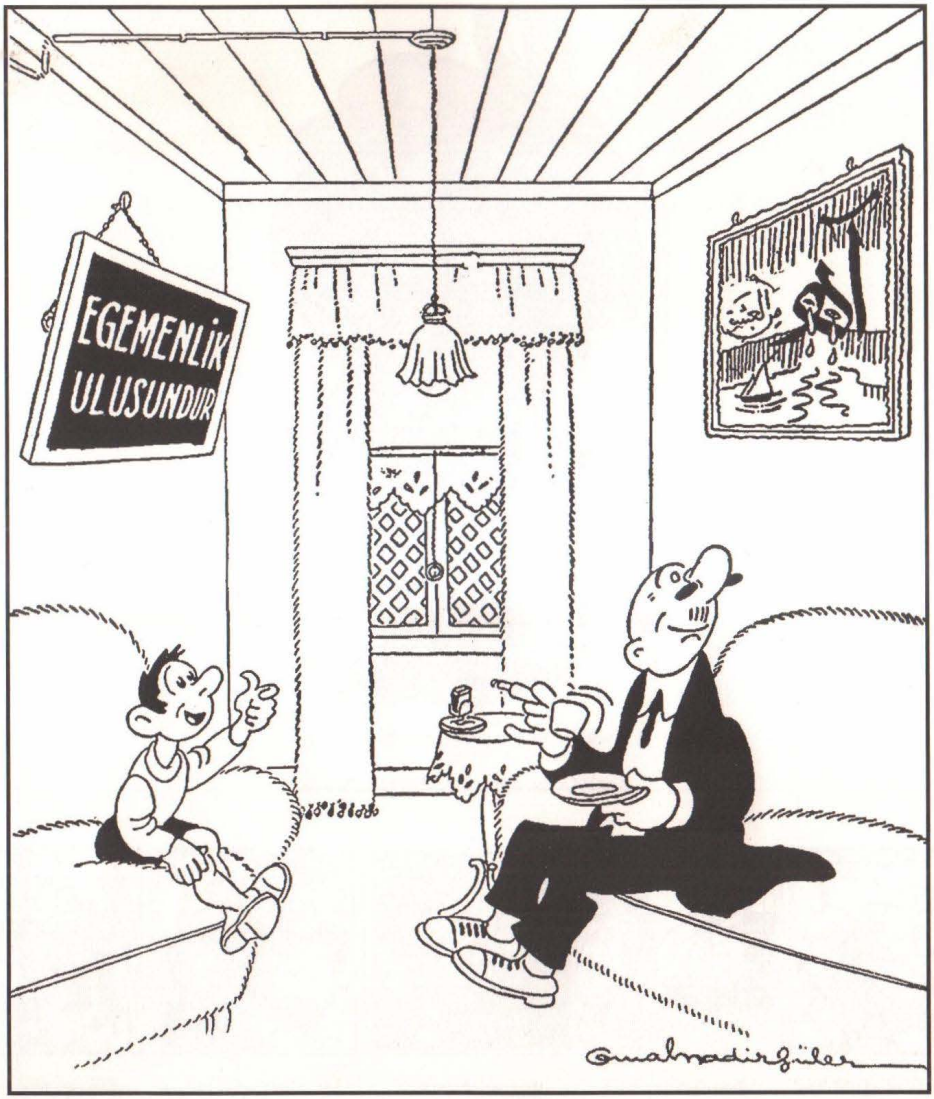

– Şuna bak konuk amca, yeni Türk yazısının, yeni Türk dilinin ışığında gözleri kamaşmış!..

(Sağ duvardaki hat levha: "Ah minel aşk".
Osmanlı döneminden kalma, yapıların dış cepheleriyle ev içlerine asılan "Maşaallah", "Allah", "Peygamber"; "Bu da geçer", "Ah minel aşk" gibi hat levhalar, –Kemalist devrimin bir gereği olarak– indirildi ve yasaklandı.)

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 27.9.1935, s. 1

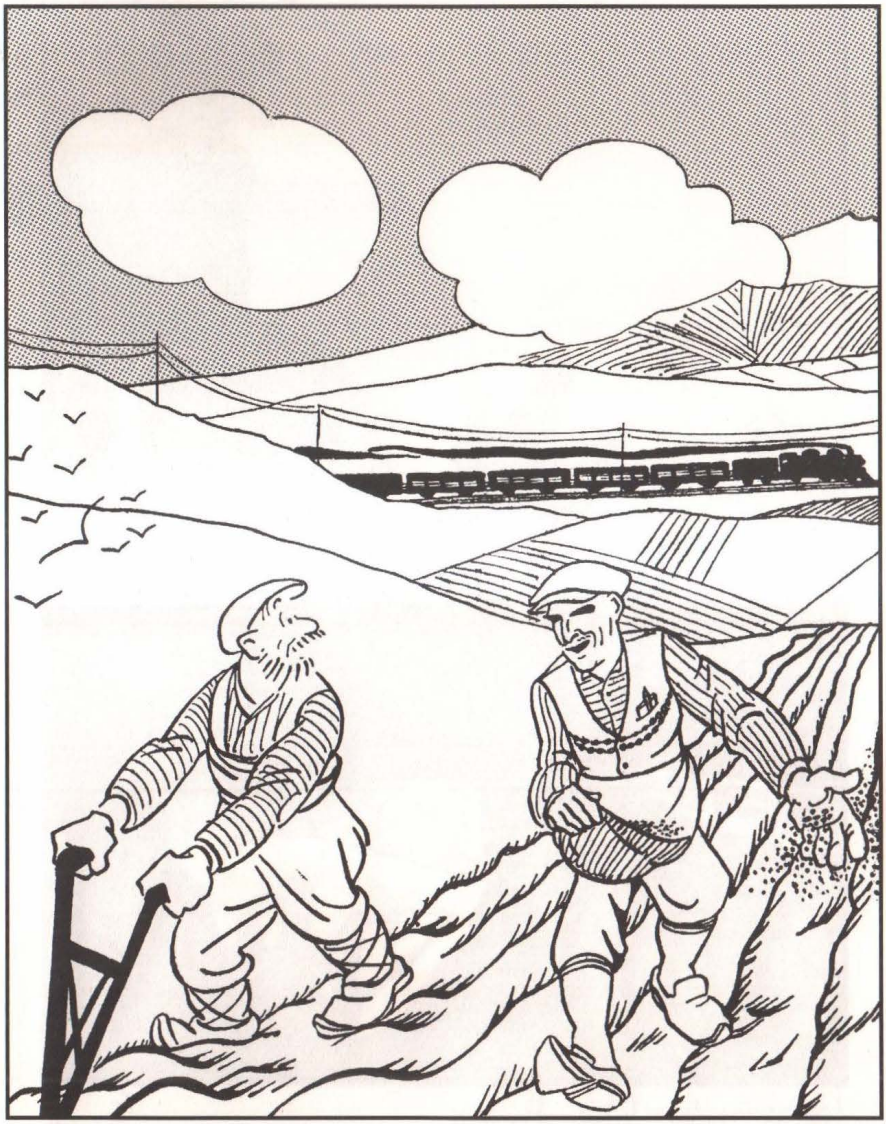

Şimendiferin yeni ulaştığı yerlerden:

– Kendi kendine yürüyor, amma yarım günlük yolu bir saatte nasıl gidiyor?.. Bunu anlıyamadım!..
– Anlamıyacak bir şey değil!.. Dev adımı ile yürüyen inkılabın eseri bu!.. Elbette gider.

Cemal Nadir Güler, *Akşam,* 18.11.1935, s. 1

GÖÇMEN– Hamdolsun, toprağımıza kavuştuk!

(Kurtuluş Savaşı sonrası esir değişimi, 1923'te kısa bir sürede sonuçlandı. Peşinden mübadil [ahali değişimi] sorununa sıra geldi. 1924'te başlayarak Rumeli'den Türk kökenli aileler gelmeye başladı.)

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 30.11.1935, S. 99, s. 1

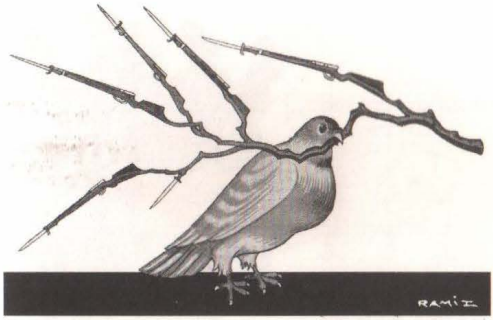

Avrupa'nın
sulh güvercini ile
Afrika'ya gönderdiği
sulh dalı!

Ramiz Gökçe, *Akbaba*, 16.11.1935, S. 97, s. 5

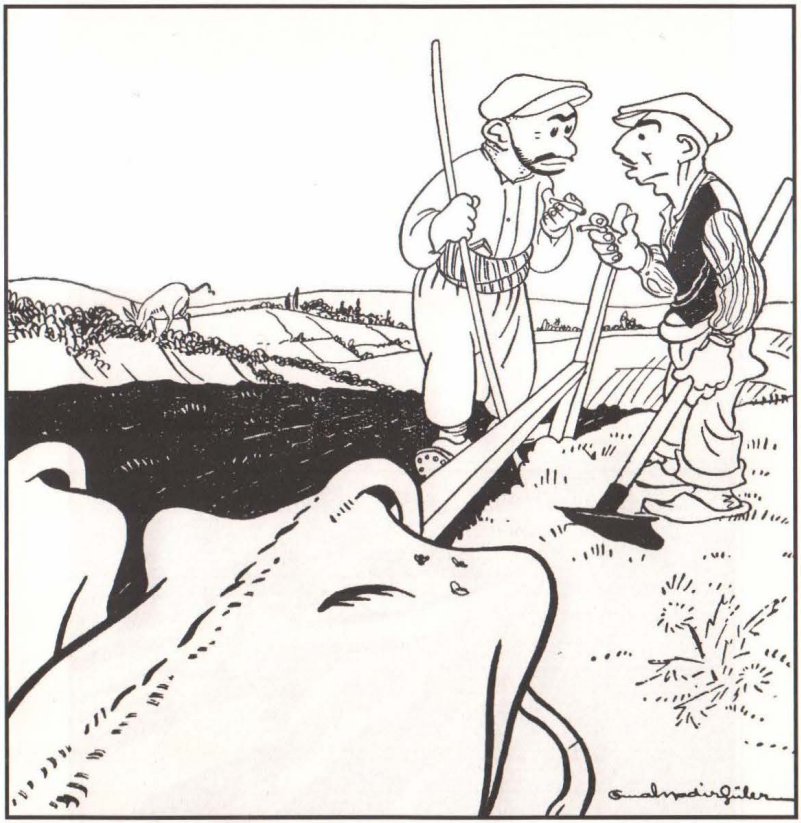

– Yakında bütün köylere (Alettrik) adında biri gelecekmiş. Evlerimizi o aydınlatacak, değirmenlerimizi o çevirecek, yağhanemizi o işletecek, yükümüzü o taşıyacakmış!...
– Kimlerdenmiş bu delikanlı, be Aliş?..
– Bilmem amma dayı, bu kadar kuvvetine bakılırsa Devlet Baba'nın oğlu olmalı!..

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 12.5.1935, s. 1

Filistin'de Yahudi'lere rahat yok!
(Gazetelerden)

İğneli fıçı!

Ramiz Gökçe
Akbaba, 2.5.1936, S. 121, s. 1

– Gel keyfim gel, yelkeni açınca Boğazı tuttuk!

(Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras. Türkiye'nin, Boğazlar üzerindeki tam egemenliğini sağlayan "Montreux Boğazlar Sözleşmesi" 20 Temmuz'da imzalandı.)

Ramiz Gökçe, *Karikatür*, 25.7.1936, S. 30, s. 20

Memleket edebiyatı nasıl olmalıdır?

Hüseyin Rahmi'ye [Gürpınar] göre, böyle.

Zahir Güvemli
Kültür Haftası, 5.2.1936, S. 4, s. 70

Gazeteler: Süreyya Paşa Fabrikası'nda, gündeliklerini alamayan işçiler grev yaptı:

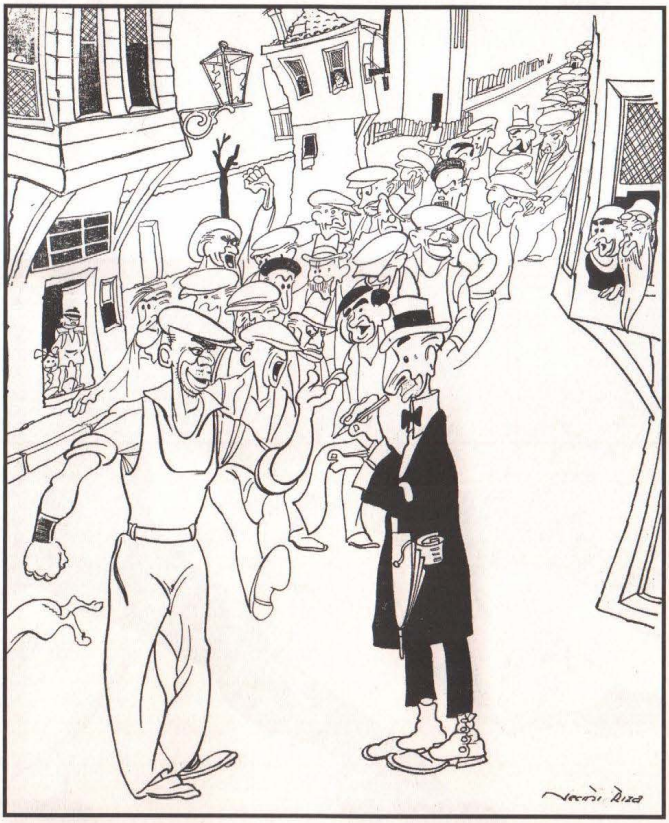

İŞÇİ– Süreyya Paşa Fabrikası'nda kumaş örüyorduk..
GAZETECİ– Şimdi?
İŞÇİ– Şimdi, o bizim başımıza çorap örüyor!

Necmi Rıza Ayça, *Akbaba*, 28.3.1936, S. 116, s. 3

İmtiyazsız, sınıfsız, bir bölünmez kütleyiz!

Necmi Rıza Ayça, *Akbaba*, 31.10.1936, S. 147, s. 1

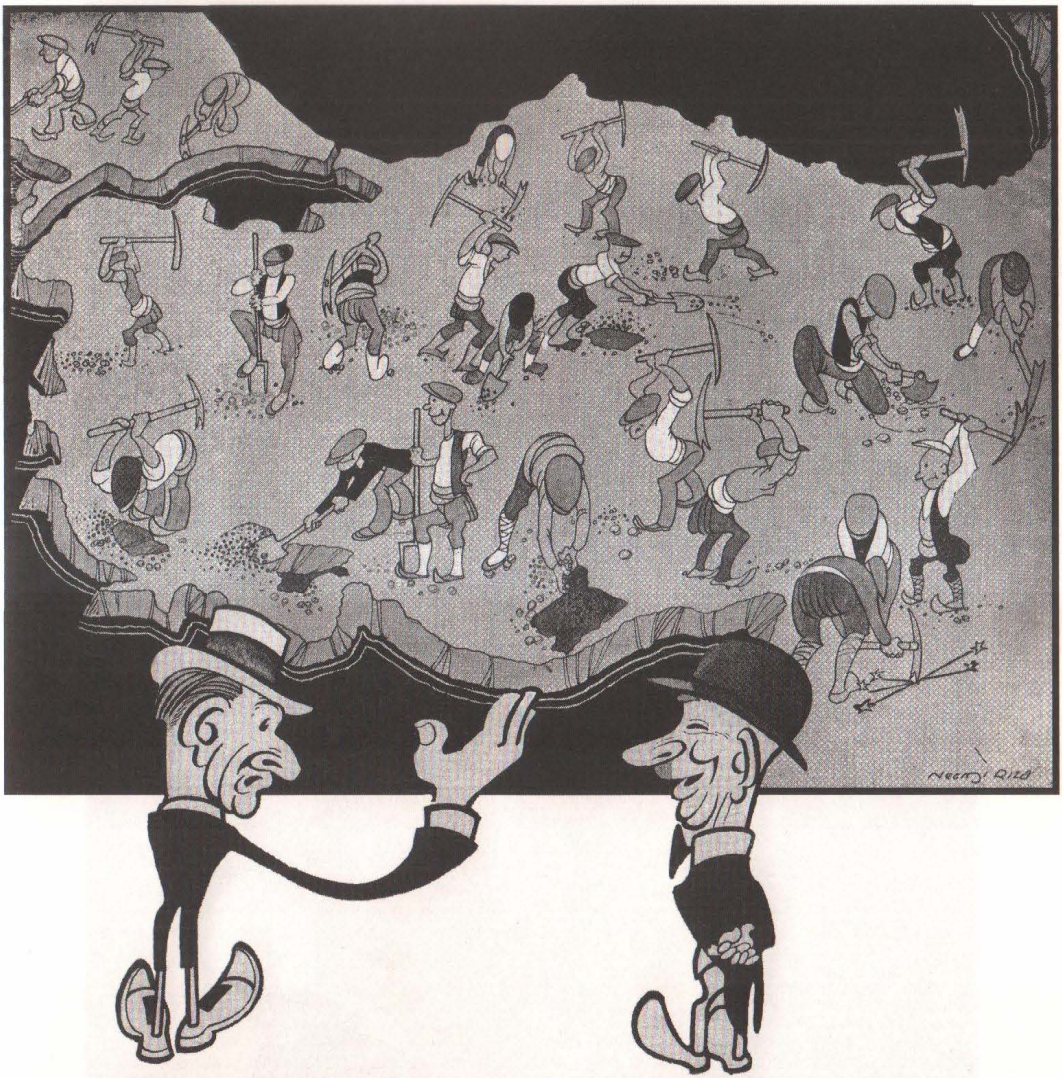

– Maşallah, bütün memlekette ziraat faaliyeti dehşetli..
– Yok canım, onlar define arıyorlar!..

Necmi Rıza Ayça, *Akbaba*, 30.5.1936, S. 125, s. 9

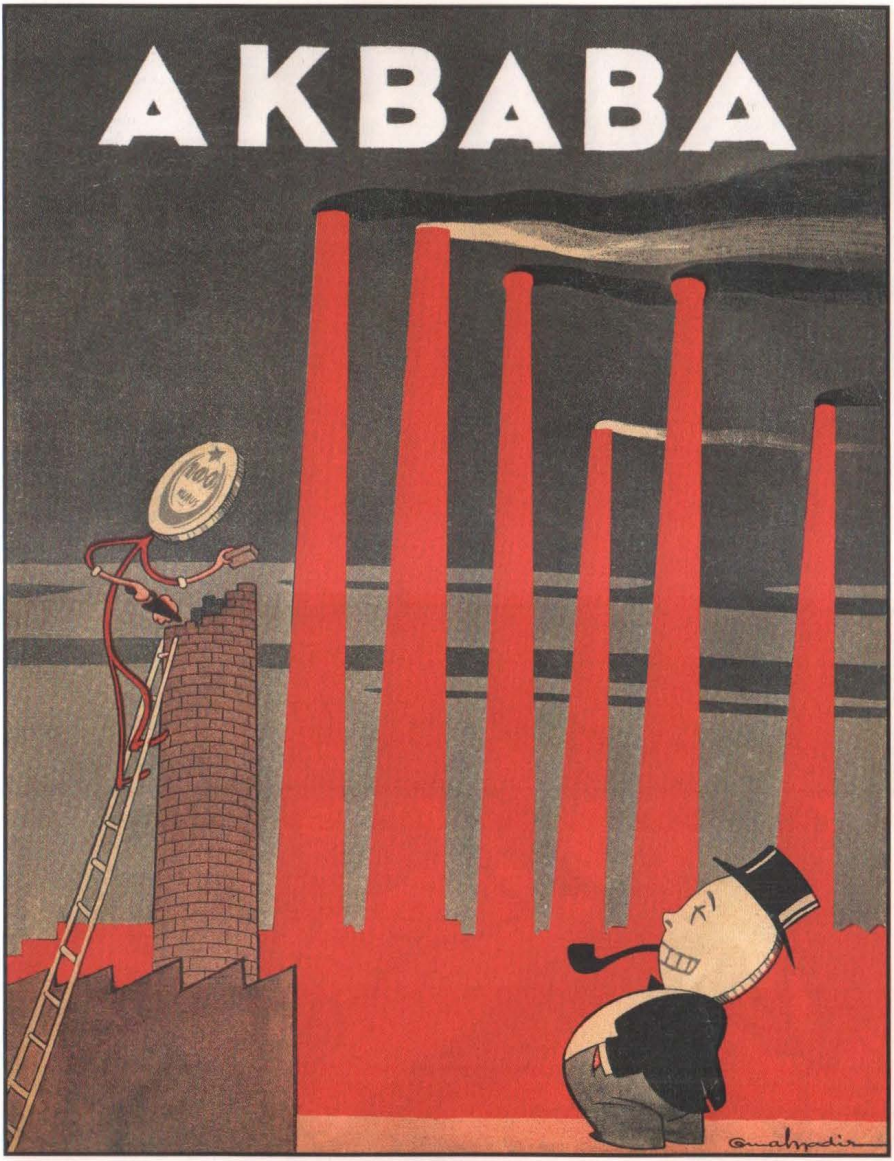

ECNEBİ PARASI– Bu fabrikalarla kendine top mu yapacaksın?..
TÜRK PARASI– Hayır, size top attıracağım!..

Cemal Nadir Güler, *Akbaba*, 16.4.1937, S. 171, s. 1

– Anne bak, Sabiha Gökçen uçuyor...
– Bakamıyorum... Gözlerim kararıyor!..

(Sabiha Gökçen: Türkiye'nin ilk kadın pilotu.)

Cemal Nadir Güler, *Akbaba*, 2.7.1937, S. 182, s. 10

Nişantaşı mehafilinde [çevresinde] telaş:

– Kendine sülemiştim ben, Mehpare Hanımcığım, ama yine dinlemedi. Sen Bolşevizmle, faşizmle neylersin dedim, kapitalizm dururken!..

Sedat Nuri İleri, *Karikatür*, 6.11.1937, S. 97, s. 12

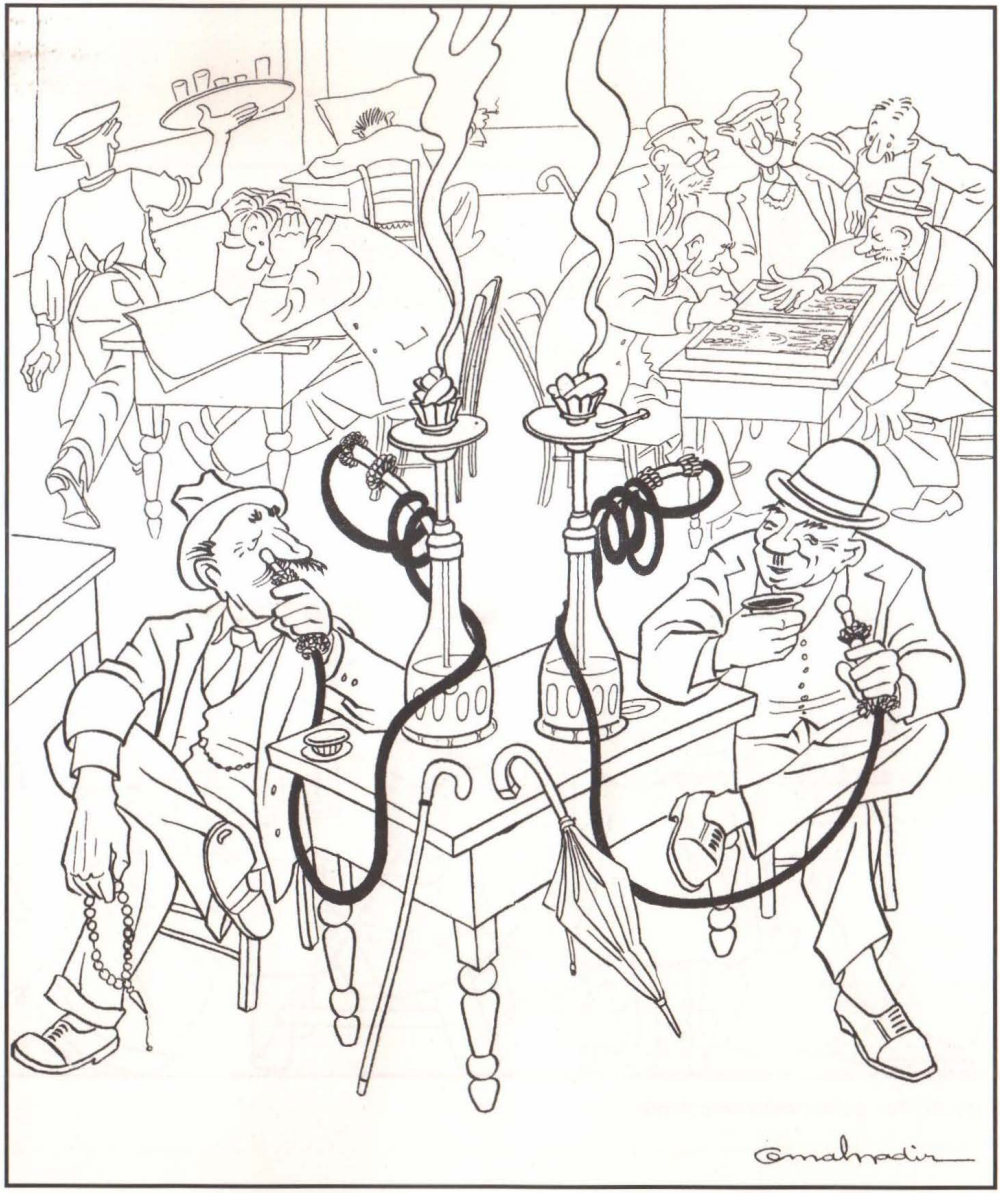

– Yahu eskiden ramazanlarda meddaha giderdik. Acaba hâlâ meddah var mı?..
– Var ya... Hiç gazete okumuyor musun?

Cemal Nadir Güler, *Akbaba,* 12.11.1937, S. 201, s. 7

SALOMON– Bize bir tane vesika fotoğrafı çek!..

Cemal Nadir Güler, *Akbaba*, 9.12.1937, S. 205, s. 10-11

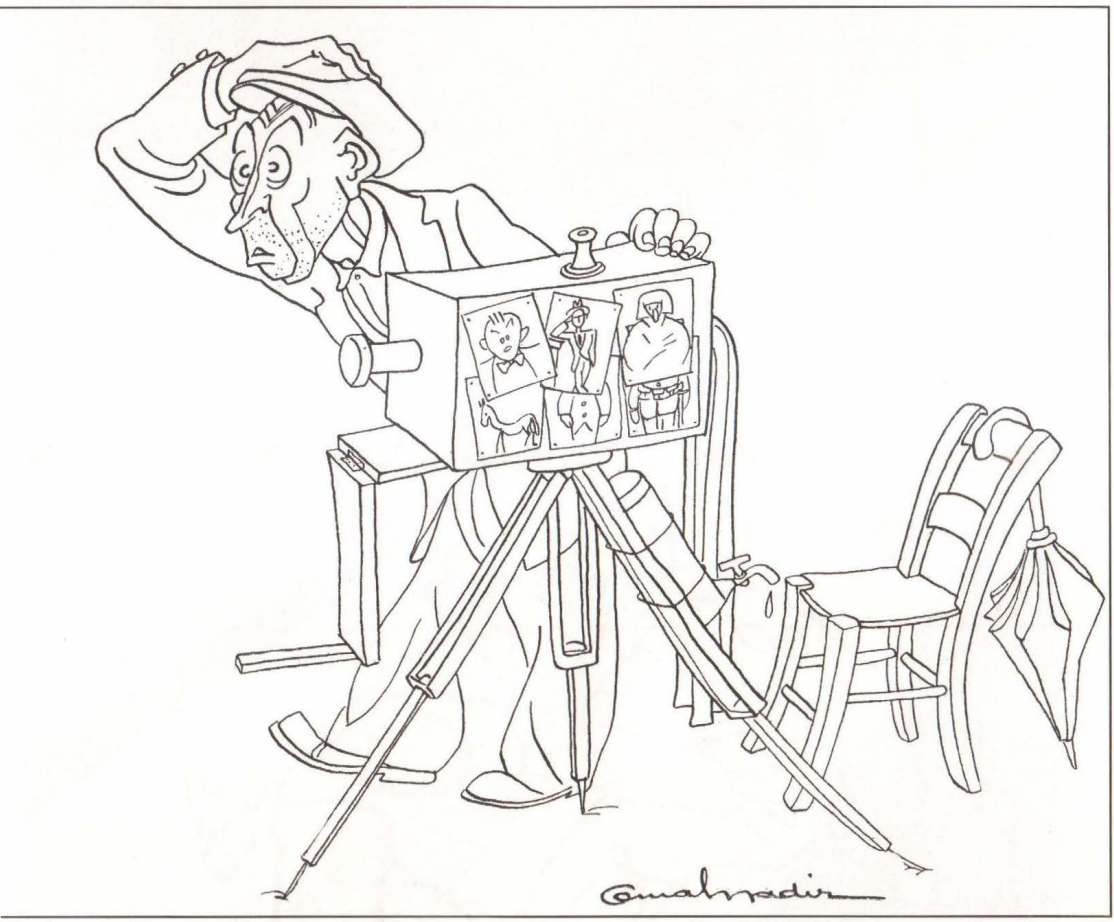

(TC Cumhurbaşkanı
Mustafa Kemal Atatürk öldü.)

Ramiz Gökçe
Akbaba, 17.10.1938, S. 254, s. 5

HARP VE SULH– İkimiz de
kahramanımızı kaybettik!..

10 Kasım 1938, Cuma: Saat 9,05

Abidin Dino, *S.E.S.*, 15.11.1938, S. 1, s. 1

Onun yolu...

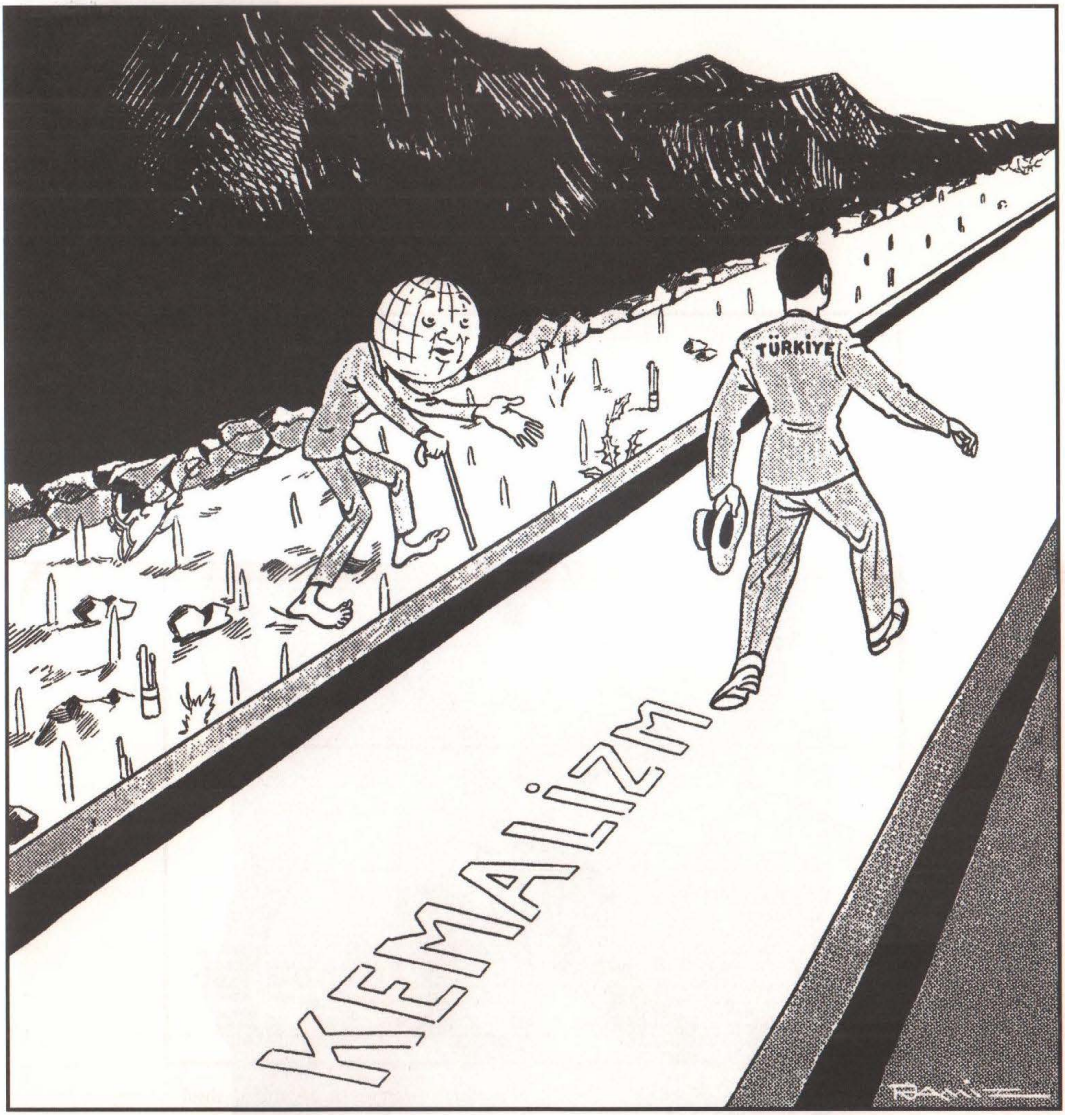

DÜNYA– Yavrum, ne mutlu sana ki o güzel yoldan gidiyorsun da benim gibi ikide bir de sendelemiyorsun!

Ramiz Gökçe, *Karikatür*, 24.11.1938, S. 152, s. 3

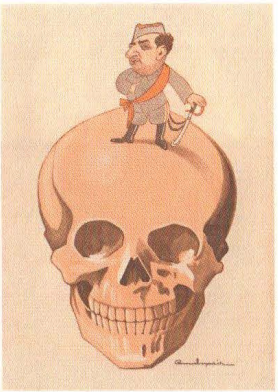

İspanya'da mevkii iktidar!

(İspanya'da Cumhuriyetçilerin,
Franko faşizmiyle savaşı sürüyor.)

Cemal Nadir Güler
Akbaba, 2.9.1938, S.243 s. 1

Müstakil Hatay Devleti doğdu...

FRANSA– Ne iyi ettik de birleştik... Dostluk ve muhabbetimizin bu kadar güzel mahsul vereceğini ümit etmemiştim!..

(Hatay, 2 Eylül'de bağımsızlığına kavuştu ve Tayfur Sökmen Cumhurbaşkanı seçildi. Hatay Devleti, Hatay ili olarak 7 Temmuz 1939'da da Türkiye Cumhuriyeti'ne katıldı.)

Ramiz Gökçe, *Karikatür*, 8.9.1938, S. 141, s. 3

1938 Baharı'nda:

– Ah sevgilim, dünya gözüyle
birbirimizi görmek nasip olacak mı?..

Cemal Nadir Güler
Akbaba, 31.3.1938, S. 221, s. 1

Bedestende:

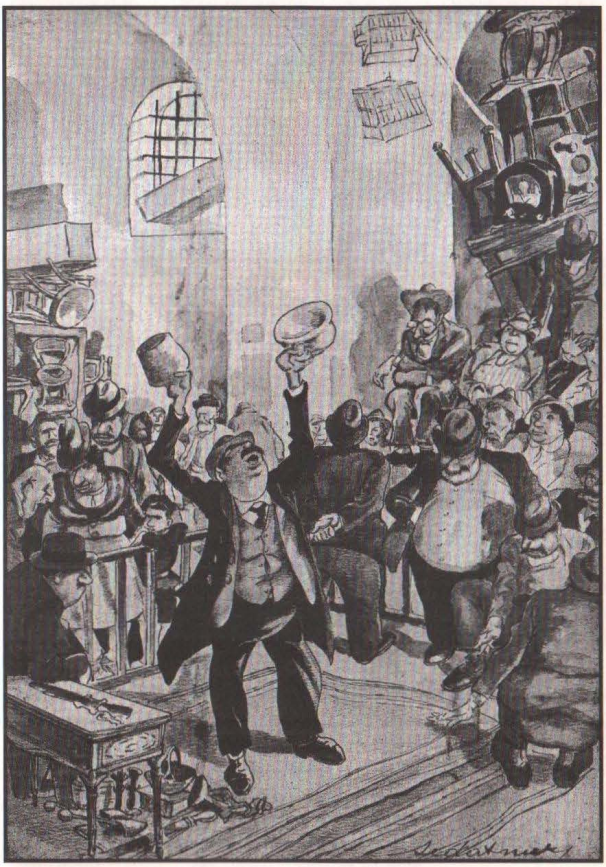

– Biri lüks, diğeri harcıâlem bir çift ilazımlık on yedi buçuk kuruşa! Haraç!...

Sedat Nuri İleri, *Karikatür*, 6.10.1938, S. 145, s. 15

Dersim'de son harekât başlarken:

"Cumhuriyet böyle vatandaş tanımıyor!"
([Başbakan] Celâl Bayar'ın nutkundan.)

(Alevi Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Dersim'in adı, 1935'te Tunceli (ilk biçimi Tunçeli] olarak değiştirildi. Dersim'de 21 Mart 1937'de başlayan ayaklanma 22 Ekim'de bastırıldı. Askeri harekât sırasında halk yerleşim alanlarını terk ederek mağaralara sığında. Askeri komuta, mağaraları bombalayarak ve zehirli gaz vererek toplu ölümlere yol açtı. Dersim Ayaklanması davasında 58 isyancı yargılandı; Seyit Rıza ve oğlu dahil 11 kişi asıldı. Haziran-Ağustos 1938'de gerçekleştirilen askeri harekâtlarla, 1937'den kalan isyancılar da öldürüldü.
1926'da yazılan bir devlet raporunda, "Dersim, Cumhuriyet hükümeti için bir çıbandır. Bu çıban üzerinde kesin bir ameliye yapmak ve elim [üzücü] ihtimalleri önlemek, memleket selameti bakımından mutlaka lazımdır." deniliyordu.
[*Cumhuriyet Ansiklopedisi* / 1923-1940, c. 1, s. 276].)

Cemal Nadir Güler, *Akbaba*, 4.7.1938, S. 236, s. 1

DAHİLİYE DOKTORU– İçi, dışı, her tarafı sağlam... Aslan gibi maşallah!..

Cemal Nadir Güler, *Akbaba*, 23.11.1938, S. 255, s. 1

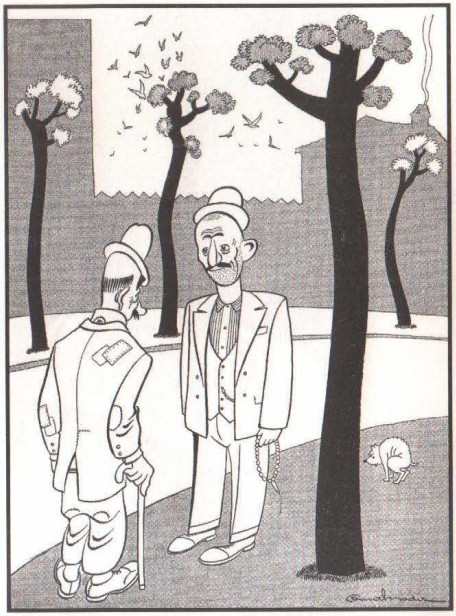

ŞEHİRLİ– Üstümün başımın perişanlığına baksana: Benim köylüye benzer yerim var mı?.. Şehirliyim!..

Cemal Nadir Güler,
Akbaba, 18.5.1939, S. 280, s. 14

Maarif meselesi.

Abidin Dino, *S.E.S.*, Ağustos 1939, S. 2, s. 3

Gazetelerden: Bir vapur dolusu Yahudi muhaciri İzmir limanından geçti...

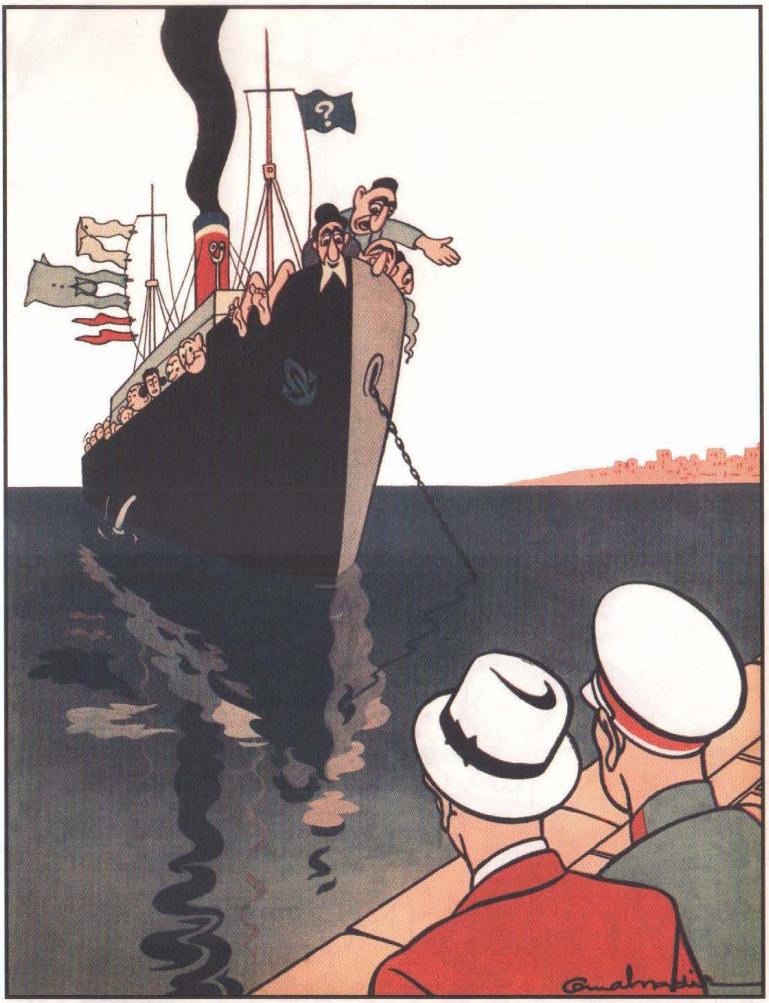

YAHUDİ– Açiz, parasiziz... Allahaşkiniza beş dakika karaya çıkmamiza izin verin da zingin ulup yelelim!...

(Nazi Almanyası'ndan kaçan Yahudiler, birçok kez gemiler dolusu Türkiye'ye sığınmak istedi. Bunların en ünlüsü bir faciayla sonuçlandığı için unutulmayan "Struma" gemisidir. 12.2.1941'de İstanbul'a sığınan "Struma" yolcularına, –Alman Konsolosluğu'ndan salgın hastalık olduğu bilgisi gelmesi üzerine–, karaya çıkma izni verilmedi! 70 günlük sefalet sonunda meydana gelen bir patlama sonucu 765 kişi öldü. Gemiden, rahatsızlığı nedeniyle çıkma izni verilen bir kişi kurtulabilmişti.)

Cemal Nadir Güler, *Akbaba*, 24.8.1939, S. 294, s. 1

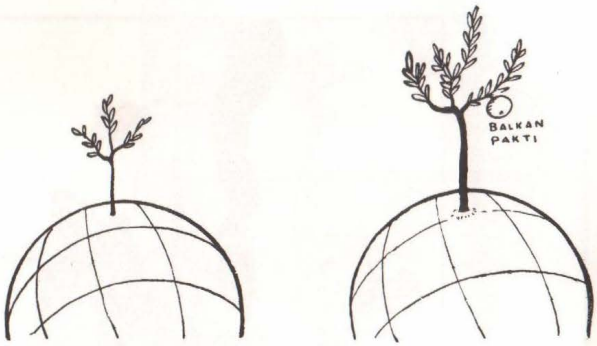

1923'te. 1932'de.

Akşam gazetesinin anketine cevap:

Bizde Akademi olursa!

(Soldan sağa, Falih Rıfkı Atay, Peyami Safa, Nurullah Ataç, Mustafa Şekip Tunç, Yahya Kemal Beyatlı.)

Cemal Nadir Güler, *Akbaba*, 9.2.1939, S. 266, s. 7

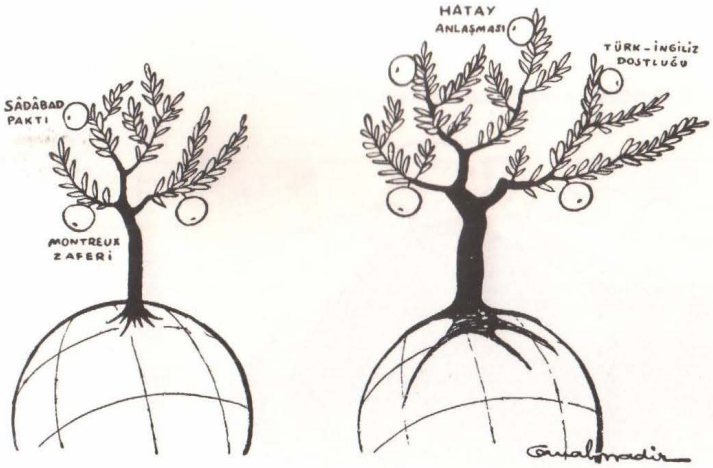

1936'da. 1939'da.

Cemal Nadir Güler
Akşam, 24.7.1939, s. 1

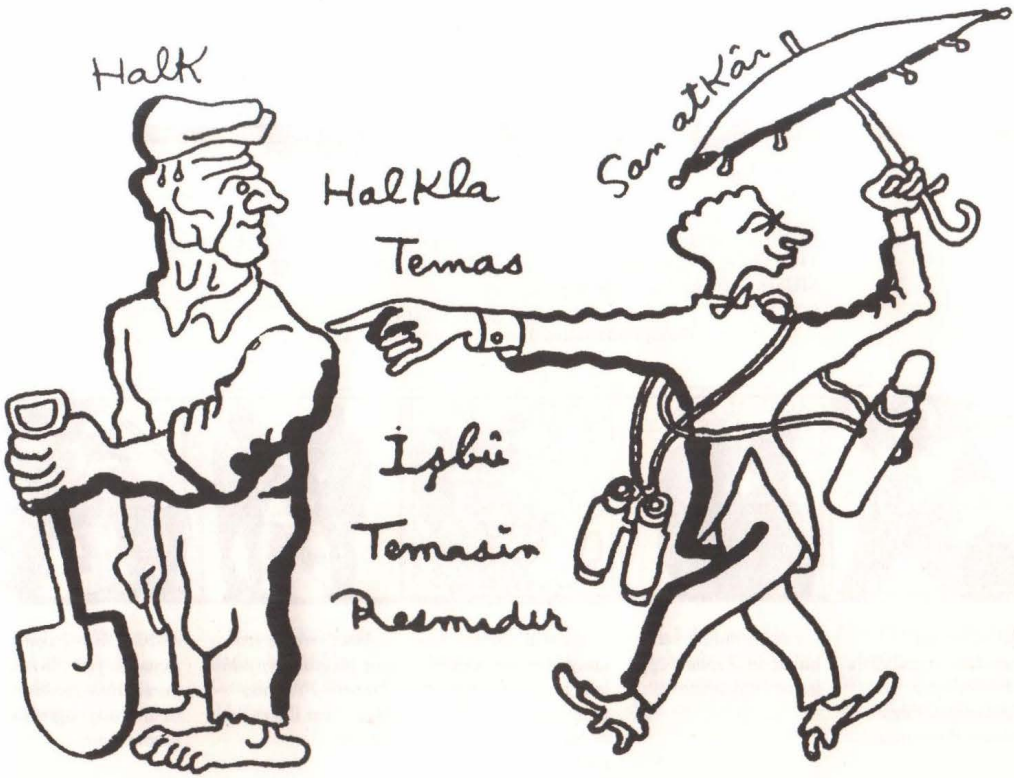

Abidin Dino, *S.E.S.*, Ağustos 1939, S. 3, s. 2

Büyük zafer ve güzel sanatlarımız:

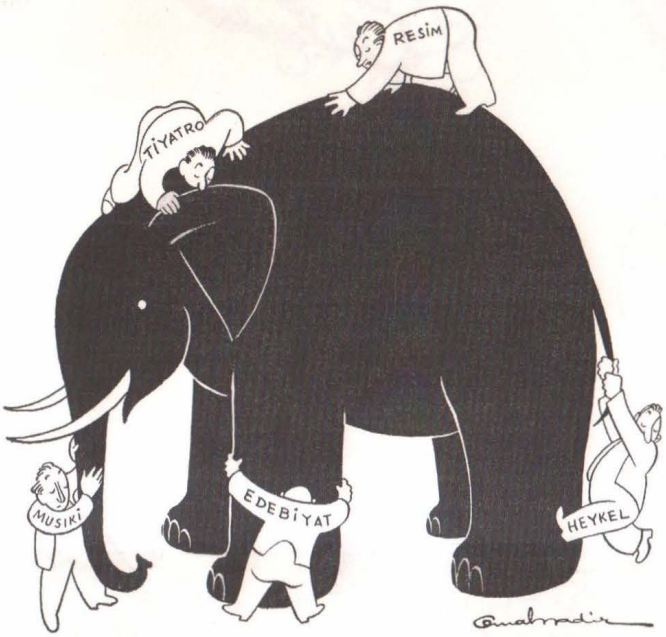

RESİM– Bu bir dağdır!...
TİYATRO– Bu bir yelpaze!...
MUSİKİ– Bu bir boruya benziyor!..
EDEBİYAT– Bu bir ağaç olsa gerek!...
HEYKEL– Bu bir halattır!...

Cemal Nadir Güler, *Yücel*, Eylül 1940, S. 67, s. 14

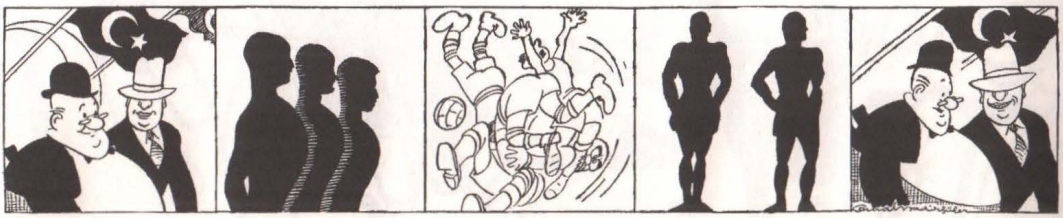

– 18 ile 45 yaş arasındaki vatandaşlara beden terbiyesi mükellefiyeti bugün başlıyor, Bay Amca...

– Fakat şimdilik yalnız birkaç sınıf spor klüplerine alınacaklarmış...

... Bu usûl –öyle sanıyorum ki– bedenlerle beraber kafaları da terbiye edecek!.. Ve malum spor vakaları tarihe karışacak!..

... Allah vere de yeni spor programları yalnız "Hazırol!.. Yerinde rahat..."tan ibaret olmasa!..

AMCABEY– Fakat bu zamanda yerinde rahat durabilmek için mutlaka hazır olmayı öğrenmek lazım bayım!..

Cemal Nadir Güler, *Akam*, 30.8.1940, s. 3

Erzincan felâketzedelerine yapılan beynelmilel [uluslararası] yardımlar devam ediyor.

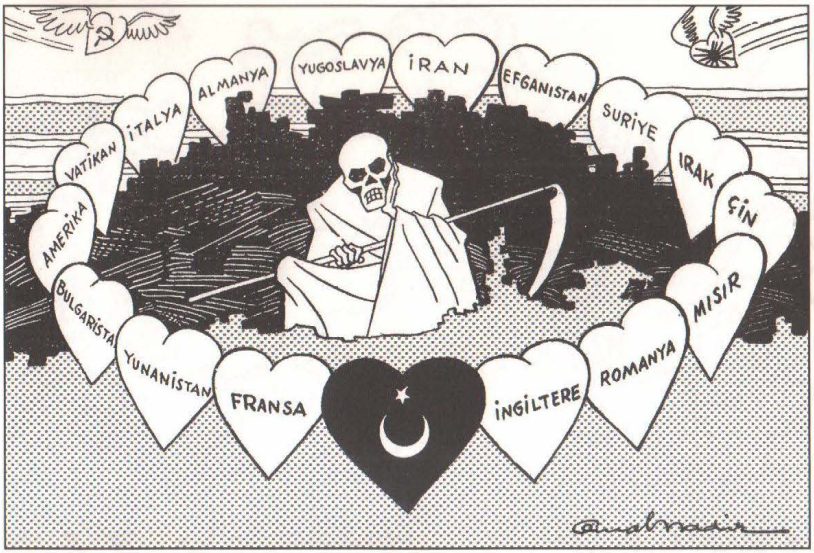

Şefkat ablukası!..

(27.12.1939'da, Erzincan ve çevresinde, Richter ölçeğine göre 8 iddetinde bir deprem oldu. Amasya, Tokat, Samsun, Ordu, Sivas, Ankara, Çankırı, Kırehir ve Kayseri'de etkili olan depremde 33 bin cıvarında kii hayatını kaybetti, yaklaık 100.000 kii yaralandı.)

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 5.1.1940, s. 1

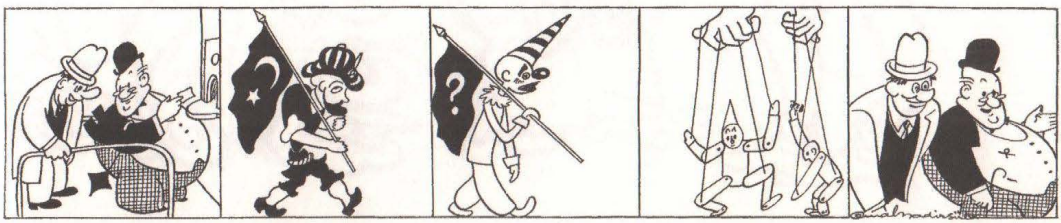

– Ankara çocuk tiyatrosu, ortaya bir de kukla münakaşası çıkardı Amcabey...

... Karagöz hakkında yazılan bir tenkitte Karagöz'ün milli olduğu...

... Kuklanınsa milli olmadığı iddia ediliyordu...

... Şu halde yeni bir mesele çıktı demektir: "Kukla milli mi, değil mi?"

AB– Elbette milli değil!
– Acaba?
AB– Çünkü memleketimiz diktatörlük değil!...

Cemal Nadir Güler, *Akam*, 29.3.1940, s. 3

Edebi neslin kavgası.

(Gavsi Ozansoy, 1939'da *İstiklâl* gazetesinde yayımladığı "Tasfiye lâzım" balıklı yazısında "Sanat ve zevk ölçütlerimiz tasfiyeye muhtaç" diyordu. Bu metinle balayan tartıma giderek büyüdü. Abidin Dino ile Sait Faik, "Yeni neslin iddiası ve davası" balıklı [*Tan*, 21.1.1940] bir bildiri yayımladı. Yenilikçiler, Osmanlı'dan devr olan tanınmı edebiyatçıların tasfiye edilerek, yeni bir dil ve edebiyatın oluturulmasını savunuyordu.

Abidin Dino, *Tan*, 28.1.1940, s. 5

Yenilikçiler arasında Sait Faik, Abidin Dino, Cahit Irgat, Melih Cevdet Anday,
Hüsamettin Bozok, Oktay Akbal vb. yer alıyordu. Tasfiye edilmesi istenen edebiyatçılar arasında
Reat Nuri Güntekin, Peyami Safa, Faruk Nafiz Çamlıbel, Yusuf Ziya Ortaç,
Fazıl Ahmet Aykaç vb. yer alıyordu.)

Volkischer Beobachter'e:

Bir zafer aranıyor!

(*Volkischer Beobachter*, Nasyonal Sosyalist Alman İçi Partisi'nin, resmi yayın organıdır.)

Cemal Nadir Güler, *Akam*, 19.1.1940, s. 1

Halkevleri'nin sekizinci yıldönümü münasebetiyle:

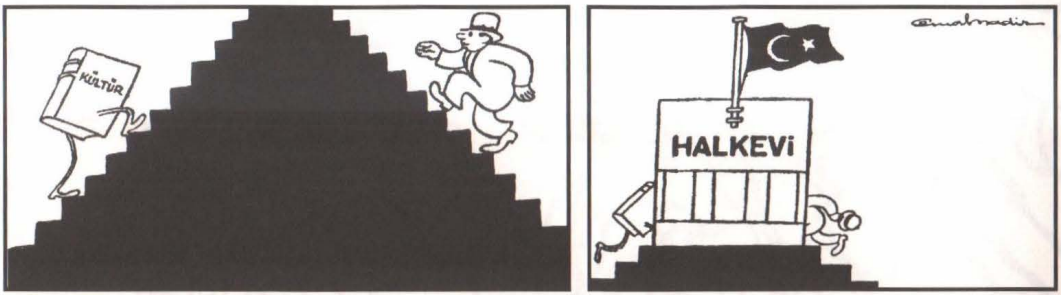

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 1.3.1940, s. 1

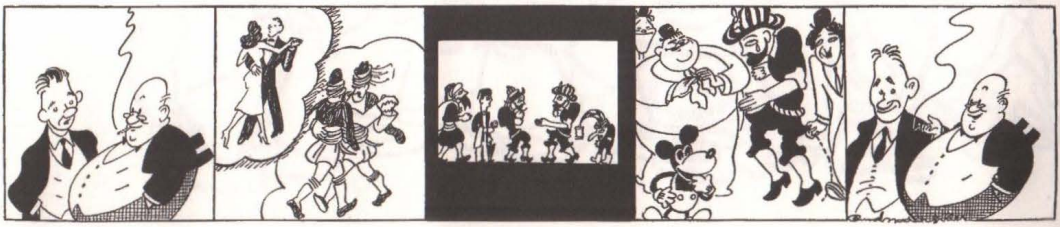

– Yenilik güzel şeydir Bay Amcabey, fakat esastan ve dört baştan yeni olmak şartıyla!..

... Mesela fokstrot her şeyiyle yenidir ve güzeldir. Fakat fokstrot gibi oynanan zeybek güzel değildir!..

... Bunun gibi bizim Karagöz de küçücük ibret perdesinde ve kendi takımı arasında güzeldir...

... Büyütülüp etrafını Miki Mavslar, Lorel-Hardiler sardığı zaman güzel değildir! Halbuki onu büyütmeye çalışanlar var mı?!

AMCABEY– Olabilir, fakat boyunun büyüdüğü nisbette kıymetinin küçüleceğini de hesaba katmak lazım!..

Cemal Nadir Güler, *Akam*, 28.3.1940, s. 3

Balkan

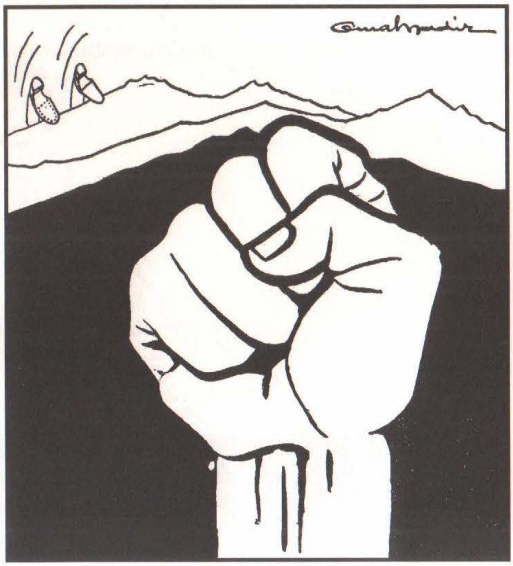

Birliği

(Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında –Nazi Almanyası tehlikesine karı– 9 Şubat'ta, Balkan Birliği kuruldu.)

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 23.1.1940, s. 1

– Kültür işlerinde yeni bir karar var, Bay Amca!.. Eğer resmi, hususi, yerli, yabancı bütün mektep talebesine tatbik edilirse fena değil...

... Malum a bizde talebe, mektep dığında istediği kıyafetle gezer...

... Ve bu serbest kıyafetle de istediği gibi hareket eder...

... İşte bunun önüne geçmek ve mektep talebesini sivillerden ayırt etmek için talebeye bir örnek elbise giydirilecek...

AMCABEY– İyi amma bir mektepli kıyafetten önce oturup kalkmasıyla, sözü sohbetiyle ayırt edilebilmelidir!..

Cemal Nadir Güler, *Akam*, 3.4.1940, s. 3

Bize el uzatanların eli böyle dost eli oldukça
onu daima sıkmaya hazırız!..

(Türk-Alman Saldırmazlık Antlaşması
18.6.1941'de imzalandı.)

Mazhar Nazım Resmor
Şaka, 26.6.1941, S. 39, s. 3

– Baba, fırtına yaklaşıyor mu acaba?
– Korkma evlat, bizim çınarımızın kökleri sağlamdır, öyle çok fırtınalara göğüs germiş, sarsılmamıştır.

Ramiz Gökçe, *Vatan*, 11.4.1941, s. 6

BAŞVEKİL– Halkın selameti namına, bıandan kesiyorum!..

(Başbakan Refik Saydam. "ihtikâr": Vurgun, vurgunculuk anlamlarına geliyor.
25.12.1940'ta çıkarılan Milli Korunma Kanunu'nda yapılan değiikliklerle, hükümete verilen yetkiler geniletildi
ve bazı cezalar ağırlatırıldı. Bu kanunla hükümet, ücretli i yükümlülüğü, iletmelere geçici olarak el koyma, içi ücretlerini sınırlandırma,
fiyatların saptanması ve ana maddelerin vesikaya bağlanması gibi yetkilerle donanıyordu.)

Ramiz Gökçe, *Karikatür*, 9.1.1941, S. 263, s. 3

– Eski ormanların çoğu elbirliğiyle meydana gelmiş Amcabey...

... Mesela günün birinde bir emir:

... Herkes bulunduğu yere bir ağaç dikmeye mecbur edilirmiş!..

..Şimdi de, çıplak yerleri ağaçlandırmak için böyle bir teşebbüse ihtiyaç var sanırım!..

... Mesela her aileye verilen 250 gram kahveye mukabil, bir ağaç istemeli!..

AB– Bundan vazgeçtik, kırlara çıkan her sevdalı çift, iki ağaç dikse ormanlardan geçilmez!..

Cemal Nadir Güler, *Akam*, 5.7.1941, s. 3

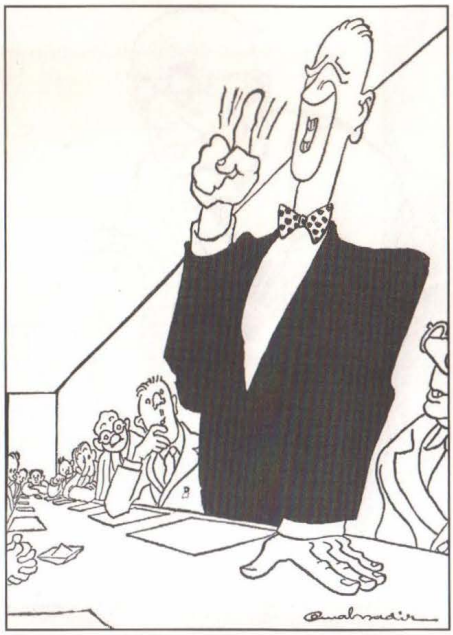

– Bizim bütün sanatkâr ve ediplerimiz eserlerini yalnız sanat için meydana getirirler baylar!..
(Bravo sesleri...)
– Evet, çünkü hiç birisi eserlerinden zengin olmayı ümit etmez!

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 18.6.1941, s. 1

– *Vakit* gazetesi terziler arasında bir anket açmış Amcabey...

... "Acaba bir Türk modası ibdâ edilemez [yaratılamaz] mi?.." diye soruyor.

... Bana sorarlarsa derhal "Evet!" diye cevap vereceğim. Çünkü, sanat tarihini güzel eserlerle doldurmuş...

... Gönlü güzel duygulara kaynak olmuş bir milletin kendine mahsus bir moda yaratması zor değildir...

... Yalnız bu ilhamı tarihten aldığımız takdirde uzun etek modasına dönmek lazım gelir ki, bu da keselere dokunur sanıyorum!..

AMCABEY– Uzun eteğin zararı yalnız keseye olsa iyi, etek öpme adetine yol açar, diye korkarım!..

Cemal Nadir Güler, *Akam*, 8.5.1941, s. 3

İstanbullu bayanlar Anadolu'da:

– Bu kadınların yüzlerindeki makiyaj nedir?
– Alın teri!..

Mazhar Nazım Resmor, *Şaka*, 25.4.1941, S. 39, s. 3

Harp sonrası dünya düşünülürken:

DÜNYA– Nasıl olsa, eninde, sonunda bir külah giyeceğim...
Bari bırakın da kafama en uygununu düşüneyim.

Ramiz Gökçe
Yeni Sabah, 12.12.1942, s. 1

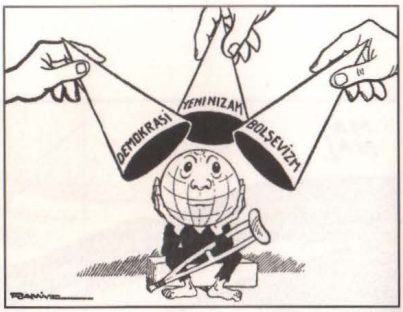

Hükümet gemimizin yeni kaptanı Saracoğlu Şükrü iş başında:

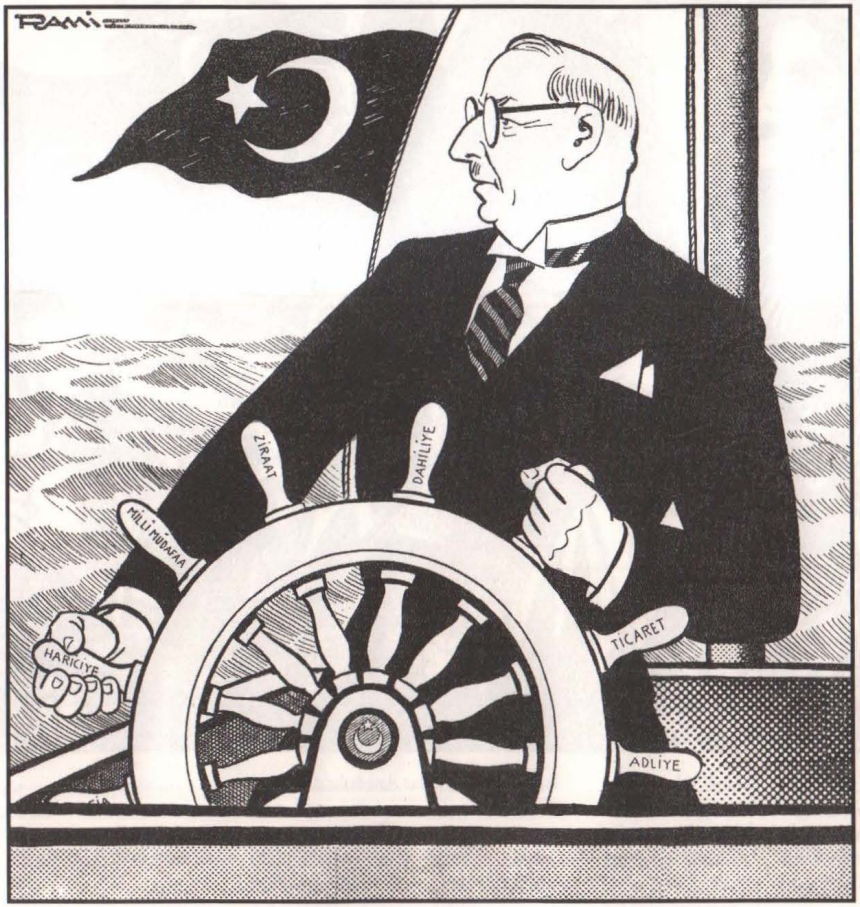

– Eski rotamızda yürüyeceğiz!..

Ramiz Gökçe, *Karikatür*, 16.7.1942, S. 342, s. 3

KEMANCI– Ne emrediyorsun bayım, çalalım?..

VURGUNCU– "Bana ne oldu da ben bilemem..."

(İşadamları ve servet sahiplerinden bir defayla sınırlı olmak üzere "Varlık Vergisi" alınmasına ilişkin kanun, 11 Kasım'da TBMM'de kabul edildi. Sorumlular, vergi borçlarını bir aylık sürede vermek zorundaydı. Bunu yapamayanların malları haciz edilerek icra yoluyla satılabilecekti. Bütün bunlara rağmen, sorumluluklarını yerine getiremeyenler borçlarını, bedenen çalışarak ödemek üzere Aşkale [Erzurum] ile Sivrihisar [Eskişehir] çalışma kamplarına gönderilecekti.)

Cemal Nadir Güler, *Amcabey*, 5.12.1942, S. 1, s. 1

Memurlara elbise, kundura, kömür, karne ile ekmek verilecek:

– Aldanma yavrum, şirin gözüksün diye bu eğreti süsleri taktılar.

Ramiz Gökçe, *Yeni Sabah*, 8.10.1942, s. 1

Bu harbin sonunda:

– Kutudaki ne?
– Baklava!..
– Ya bu kâğıt?..
– Nasıl yeneceğine dair, tarife!..

(II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'de, gıda ve kullanım maddeleri –röntgen filmi, kâğıt, kalem, vb.– sıkıntısı vardı. Ekmek ve şeker gibi yiyecekler karneye bağlanmış, pastanelerin "tatlı yiyecek" yapmaları yasaklanmıştı.)

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 1.11.1942, s. 1

ALMAN– Benim için "sulh sevmez!" diyorlar.
Ağzımla kuş tutsam, yine kimseye yaranamıyorum!..

Ramiz Gökçe
Karikatür, 25.2.1943, S. 374, s. 4

Dürüst siyasetemizi göremeyenlere:

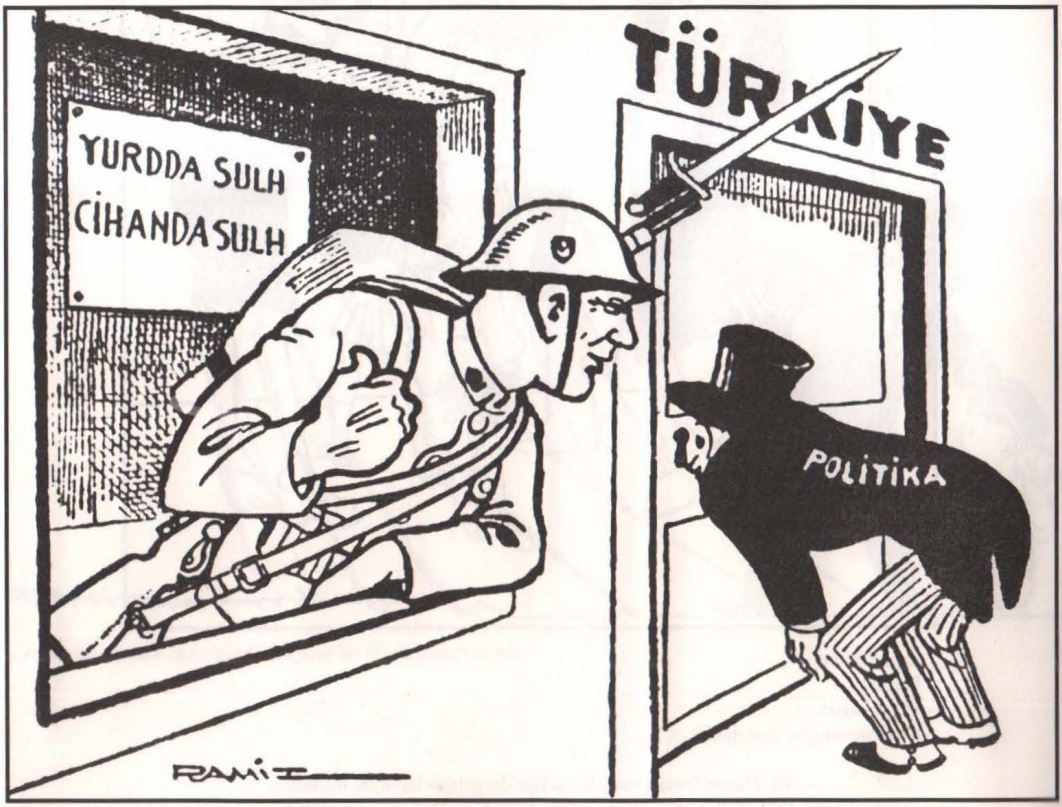

TÜRK– Arkadaş, kapı deliklerinden gözetlemeye lüzum yok. Her şeyimiz açıktır. Gel buradan bak!

Ramiz Gökçe, *Yeni Sabah*, 4.2.1943, s. 1

Aşkale'de "Varlık Vergisi" mükellefleri çalışıyorlar:

MÜHENDİS– Aferin Boharaçi, taşları güzel tanzim etmişsin.
BOHOR– Elbette paşa, İstanbul'da istifçiydim!..

("Varlık Vergisi"ni ödeyemeyenler Aşkale [Erzurum] ve Sivrihisar'a [Eskişehir] sürüldüler. TC vatandaşı müslim ve gayrimüslim vatandaşlar, borçlarını bedenen ödeyebilmek için taş ocaklarında çalıştırıldılar. Hükümet, "ulusal sermaye" yaratmak peşindedir. Bu bağlamda, ilerleyen yıllarda başka "şiddet dolu" adımlar atmayı sürdürecektir. Başbakan Şükrü Saraçoğlu, "Varlık Vergisi"ni şöyle savunur: "Bu kanun aynı zamanda bir devrim kanunudur. Bize ekonomik bağımsızlığımızı kazandıracak bir fırsat karşısındayız. Piyasamıza egemen olan yabancıları böylece ortadan kaldırarak Türk piyasasını Türklerin eline vereceğiz." [F.A. Barutçu, *Siyasi Anılar (1939-1954)*, 1997 s. 263])

Ramiz Gökçe, *Karikatür*, 28.1.1943, S. 370, s. 3

Moda, sevimli bir deliliktir.

Cemal Nadir Güler, *Amcabey*, 25.9.1943, S. 43, s. 7

– Şu gizli tarikatın adını her gazete başka türlü yazıyor. Aslı ne acaba, "ticaî" mi, "ticanî" mi!
– Bilmem, belki de "ticarî"!

(Bir Berberi olan Ahmet et-Ticani'nin kurduğu "Ticaniye Tarikatı"nı Kemal Pilavoğlu –1940'lardan başlayarak–, Türkiye'de yaymak için müritleriyle çalıştı. Eylemlerinin en dikkat çekici olanı, Atatürk heykellerini kırmaktı.)

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 24.7.1943, s. 1

Akıl akıldan üstündür...

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 24.10.1943, s. 12

– Zavallı Naşit, iyi ki öldü!
– ?....
– Bir büyük sanatkâr kaybettiğimizi anladık!.

(Bir dönemin ünlü komedyeni, Komik-i Şehir Naşit Özcan.)

Cemal Nadir Güler, *Akşam*, 30.4.1943, s. 1

Cumhuriyet idaresinin büyük başarısı: Düyun-ı Umumiye tarihe karıştı!

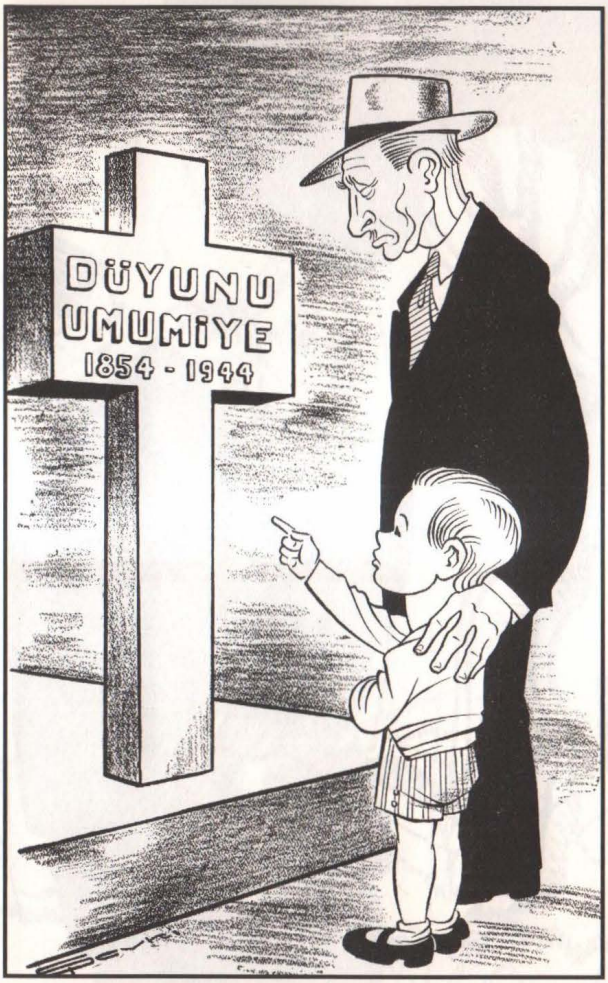

ÇOCUK– Düyunu Umumiye... Tanımıyorum!
BABASI– Ne mutlu sana!..

(Osmanlı İmparatorluğu'nun yabancı devletlerden aldığı borçlar için teminat olarak gösterdiği gelirleri toplayan yabancı memurların yönetimi, Düyun-ı Umumiye [Genel Borçlar] İdaresi, 1881'de kuruldu. Borçları, –savaş sonrası ilgili devletlerle yapılan antlaşmalar gereği– TC üstlenmiş ve son taksitini 1944'te ödemiştir.)

Şevki Çankaya, *Akbaba*, 15.6.1944, S. 15, s. 3

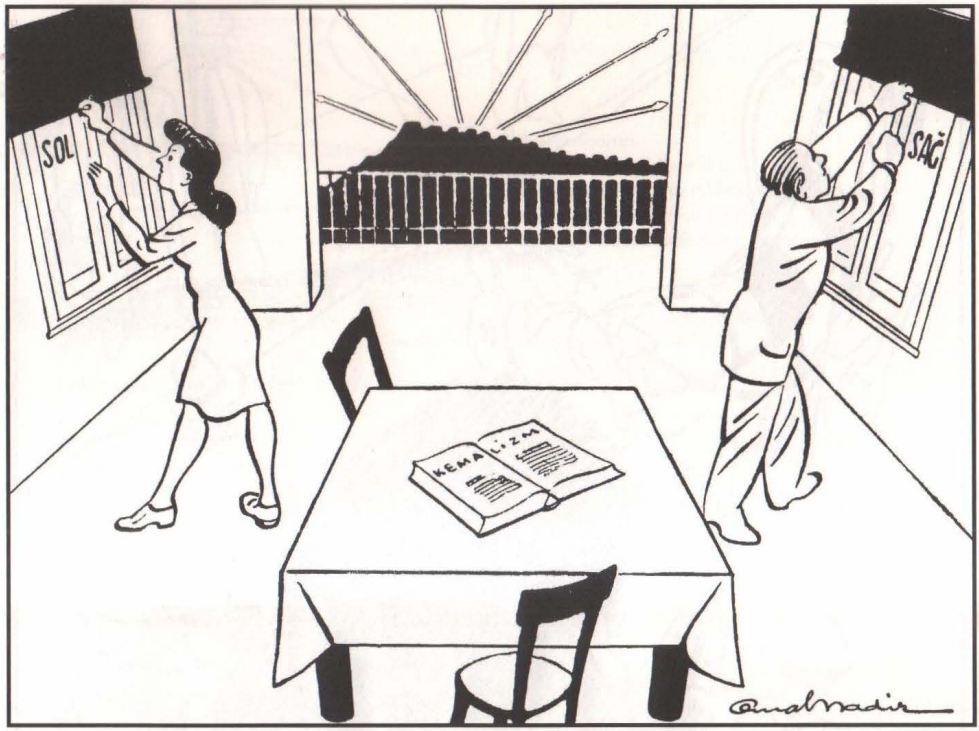

– Kapıdan gelen ışık ve hava bize yeter!..

Cemal Nadir Güler, *Cumhuriyet*, 10.3.1944, s. 1

– Çok şükür, koskoca bir Akademimiz ve onun yetiştirdiği usta heykeltraşlarımız var, Amcabey...

... Eritip heykel dökecek madenlerimiz de var...

... Adları sanat ve bilgi tarihinde yerleşen büyüklerimiz de var...

... Belediye, bir galeri yapıp içine bunların birer büstünü koyamaz mı?..

AB– Koyamaz!.. Belediye "zengin bir vatandaş, mezarına büstünü koymalı mı, koymamalı mı?" muammasını çözmekle meşgul!..

Cemal Nadir Güler, *Cumhuriyet*, 26.3.1944, s. 4

Saltanat arabası!..

Cemal Nadir Güler, *Amcabey*, 26.2.1944, S. 65, s. 6-7

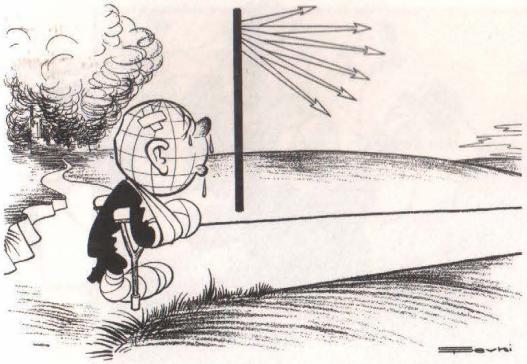

Başvekilimizin
[Şükrü Saraçoğlu] nutkundan:
Er geç, bütün dünya milletlerinin
bizim rejime benzeyen bir rejim
etrafında toplanacaklarına eminim.

DÜNYA– Sağa, sola dolaştıktan sonra
nihayet doğru yolu buldum!

Şevki Çankaya, *Akbaba*, 8.6.1944, S. 14, s. 3

– Üniversiteye imtihanla talebe kabul edilecek deniyor!..
– Artık yalnız çıkarken değil, girerken de toplar atılacak desene!..

Cemal Nadir Güler, *Cumhuriyet*, 21.7.1944, s. 1

Bu harbin olaylarından:

Çemberleme!..

Cemal Nadir Güler
Amcabey, 26.2.1944, S. 65, s. 6-7

İlk öğretim seferberliği münasebetiyle:

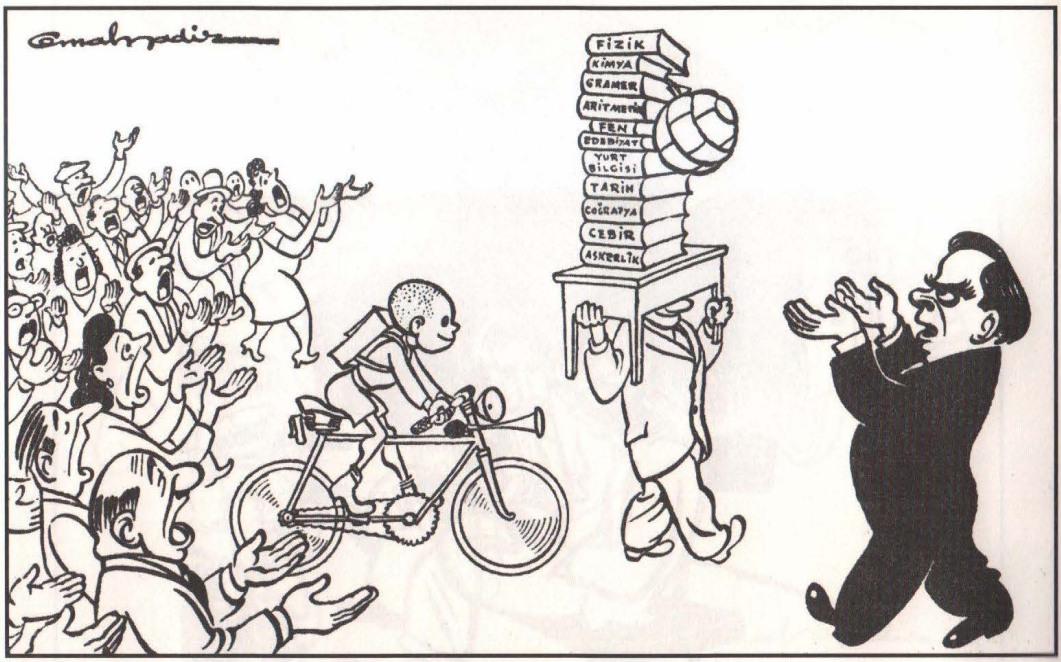

– Allah, bu asırda çocuklarını mektebe göndermeyen ana ve babalara akıl, fikir ihsan eyliye...
– Amiiiin!..
– Allah kız ve erkek, cümle evlatlarımızı bobstil olmaktan muhafaza eyliye...
– Aaaaamiiiiin!..

(Okula gitme törenini yöneten, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'dir.)

Cemal Nadir Güler, *Cumhuriyet*, 21.7.1944, s. 1

TÜRKİYE– Kusura bakmayın dostlar, boğazımı çok severim!..

(Türkiye, II. Dünya Savaşı sırasında tarafsız kaldı. İngiltere Türkiye'yi, yanında görmek istiyor; SSCB ise, bu tarafsızlığın Almanya'nın işine yaradığını düşünüyordu. Türkiye-SSCB Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nın yenilenme görüşmeleri öncesinde SSCB, Boğazlar'ın savunmasına ortak olmak istiyordu.)

Cemal Nadir Güler, *Akbaba*, 16.8.1945, S. 73, s. 1

Yeni bir yavru doğdu:

CELÂL BAYAR– Yavrum göbek adını "Kemalizm" diye koydum, asıl adını da modaya uygun olsun diye "Demokrat" koysam beğenir misin?

(Celâl Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü, 7 Ocak 1946'da tamamlanacak olan Demokrat Parti'nin kuruluş çalışmalarına başladılar. Partinin ilk genel başkanlığına Celâl Bayar getirilecektir.)

Ramiz Gökçe, *Yeni Sabah*, 4.12.1945, s. 1

– Yabancı propogandası aleyhine nümayiş yapan gençler Tan matbaasını harap etmişler!..
– Desene tan-tuna gitti!..

(SSCB, Boğazlar'ın denetimine ortak edilmezse, Türkiye-SSCB Dostluk ve Saldırmazlık Antlaması'nı iptal edeceğini söyler. Dönemin –sosyalist düünceleri de içeren– ilerici gazetesi *Tan*, SSCB ile ilikilerin bozulmaması konusunda yazılar yayımlar. Hükümetin SSCB'ye aldığı tavrı da eletiren gazete, kalabalık bir öğrenci topluluğu tarafından gazete binası önünde protesto edilir. İ çığrından çıkarak bina ve baskı makinaları tahrip edilir. Çoğunluğu İstanbul Üniversitesi öğrencilerinden oluan bu hareket, *Tan* ile –CHP'yi eletiren– diğer bazı yayınların satıldığı kitapçılara "kahrolsun komünistler, kahrolsun Serteller" sloganlarıyla saldırır.)

Ramiz Gökçe, *Yeni Sabah*, 5.12.1945, s. 1

Kütüphanemden ilhamlar:

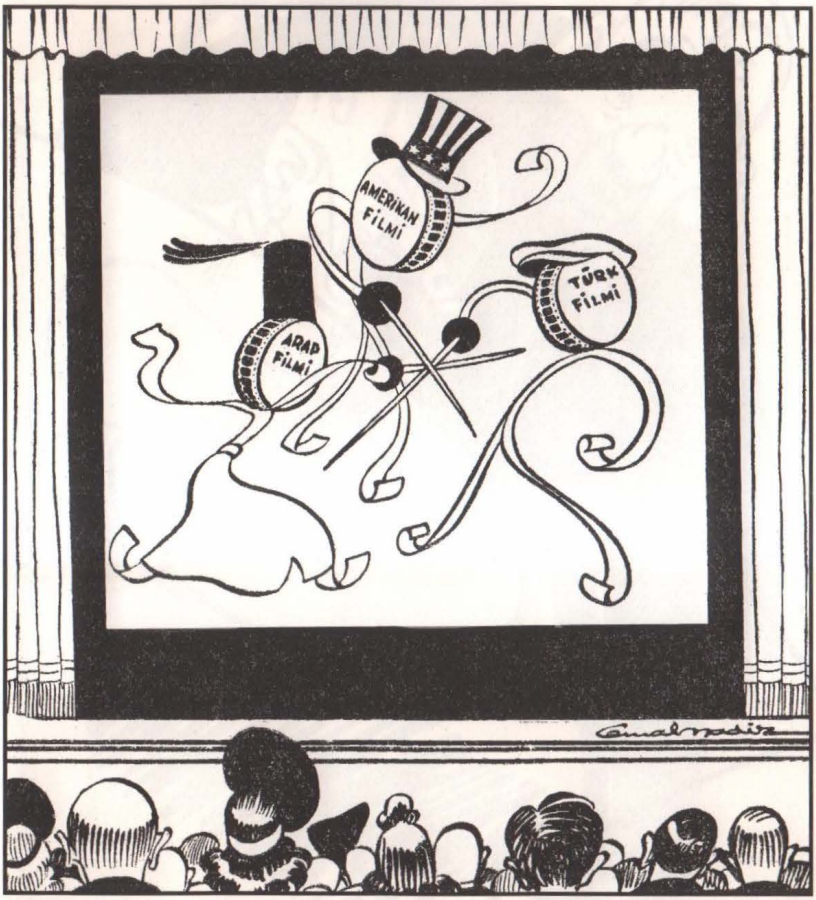

Üç Silâhşor!..

Cemal Nadir Güler, *Cumhuriyet*, 15.2.1945, s. 1

Çok Partililiğe Dönüş ve Demokrat Parti Dönemi

1946–1960

1950 yılı, iktidarın ilk defa özgür bir seçimle el değiştirmiş olması gibi devrimsel nitelikli bir yenilik nedeniyle, Türkiye'nin siyasî tarihinde çok önemli bir dönüm noktası oluşturur. Bu yüzden 14 Mayıs 1950 seçimleri, "Beyaz Devrim" olarak adlandırılmıştır. Ancak, ister uygulanan iktisat politikaları açısından olsun, ister dış politika açısından ya da politika yapma üslûbu açısından olsun, bu devrimsel yenilik herhangi bir kırılmaya neden olmamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1946'da başlattığı tarımda makinalaşma veya karayolu taşımacılığının demiryolu taşımacılığına tercih edilmesi gibi politikalar sürdürülmüş, dış ticaretteki serbestleşme artan bir hızla devam etmiş ve gerek dış ticaret açığı gerekse dış borçlar, 1946'dan 1960'a kadar istikrarlı bir artış göstermiştir.

Toplumsal açıdan bakıldığında ise, 1946-1960 dönemi ciddî bir dönüşüm gösterir. Karayollarının geliştiği ülkede hareketlilik artmış, köy nüfusu daha sık kasabaya veya yakın şehirlere gider olmuştur. Bu gelişme, köylünün daha zenginleşmesi ve alışverişe gidebilecek duruma gelmesine bağlıdır. Nitekim, hem tarımsal alanın genişlemesi, hem makinalaşmanın yaygınlaşması, hem de Kore Savaşı nedeniyle ürünün yüksek fiyatlarla ihraç edilebilmesi, kırsal toplumun yaşam koşullarında hissedilir bir iyileşme yaratmıştır. Biraz da bu nedenle nüfus artış hızı, Cumhuriyet tarihinin en yüksek seviyelerine bu dönemde ulaşmıştır. Bu ise, daha önce pek görülmeyen bir sürecin, köyden kente göçün başlamasına neden olmuştur. Gerçi 1950'lerin kente göç oranları sonraki dönemlerden düşüktür; ama bu ilk göçlerin Türkiye tarihinde toplumsal, ekonomik ve kültürel açılardan önemli bir olguyu, gecekondulaşma sürecini başlatmaları nedeniyle, önemli sayılmaları gerekir.

Türkiye toplumunun 1946-1960 dönemindeki bir özelliği de, daha siyasallaşmış olmasıdır. Çok partili siyasal yaşam, toplumun siyasetle daha çok ilgilenmesine yol açmıştı. 1950'lerde tranzistorlu radyoların yaygınlaşması, siyaseti iyice günlük yaşamın parçası haline getirdi. Ancak bu siyasallaşma, günlük gazetelerin satışlarında önemli bir fark yaratmadı. Biraz Demokratların ilgisizliği, biraz da halkın imece usulüyle okul yapma çabasına 1950 sonrasında sırt çevirmesi sonucunda, okuryazarlık oranında ciddî

bir artış olmadığı gibi, Cumhuriyet tarihinin okuryazarlık oranlarındaki tek düşüşü de 1955-1960 döneminde gözlemlenmiştir.

Dış siyaset açısından 1946-1960 dönemi gayet hareketli bir dönemdir. Soğuk Savaş'ın başlamasıyla birlikte Türkiye, Avrupa'nın yeniden yapılanması sürecinde yer almış, Avrupa Konseyi, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) gibi kurumların kurucu üyelerinden olmuştur. Batı bloğuyla bütünleşme, Kore'ye asker yollanması ve NATO üyeliği ile iyice perçinlenmiştir. Ancak Batı bloğuyla bu sıcak ilişkiler, İsrail nedeniyle Batı bloğundan gittikçe uzaklaşan Arap dünyasıyla ilişkilerin gerilmesine yol açmıştır. Fakat dönemin en önemli dış politika konusu, hiç kuşkusuz, Kıbrıs meselesidir. 1930'larda gayet iyi ilişkiler geliştiren ve 1952'de birlikte NATO'ya giren Türkiye ve Yunanistan'ın araları, Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılma olasılığının ortaya çıkmasıyla bozulmuştur. 1960'ta bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla bir süre için sakinleşecek olan gerginlik sırasında sevimsiz bir olay yaşanmış, İstanbul Rumlarına karşı 6-7 Eylül 1955'te girişilen linç ve yağmalama eylemi, Türkiye Rumlarının önemli bir bölümünün Yunanistan'a göçmesine neden olmuştur.

Dönemin en önemli özelliği ise, Türkiye'nin çok partililiğe dönmüş olmasıdır. 1946 başında kurulan Demokrat Parti, aynı yıl yapılan erken seçimlere bütün ülkede örgütlenmiş olarak giremese de, 1950 seçimlerinde büyük bir zafer kazanarak iktidara geldi. İlk seçim döneminin iktisadî açıdan çok başarılı olması, yeni partinin 1954 seçimlerinden daha da güçlü çıkmasını sağladı. Ancak, 1955'te itibaren ekonomik daralma özellikle kentlerde yaşamı olumsuz etkiledi. Yüksek enflasyon ve bazı temel ihtiyaç mallarında darlık yaşanması Demokrat Parti'nin prestijini zayıflattı. Demokrat Parti'den pek farklı bir çizgisi olmayan Cumhuriyet Halk Partisi'nin muhalefeti de 1955'ten itibaren sertleşince, Demokrat Parti iktidarı giderek baskıcı bir üslûp tutturdu. Muhalefete karşı alınan sert tedbirlerin yanısıra basın da II. Abdülhamit döneminden sonraki en zor yıllarını yaşadı. Birçok gazete kapatıldı, gazeteciler hapse atıldı veya büyük para cezalarına çarptırıldı.

Başbakan Adnan Menderes'in kişiliği, Demokrat Parti'nin büyük çapta tek parti döneminde rol almış insanlardan oluşması ve partilerarası rekabete özgü siyasal kültürün henüz olgunlaşmamış olması, çok partili politikayı bir hayli zorlaştırıyordu. Bunların yanısıra, çok partililiğe dönüş aşamasında Anayasa'nın değiştirilmemiş ve yeni sistemin gerektirdiği bazı kurumların yaşama geçirilmemiş olması yahut seçim sisteminin ezici parlamento çoğunlukları yaratması gibi etmenler de, parlamentodaki çatışmaların topluma sıçramasına neden oldu. 1950'lerin sonlarına doğru muhalefetin giriştiği her önemli etkinlik, parti taraftarları arasında arbede yaşanmasına neden oldu. Nitekim, uzunca bir süredir Demokrat Parti iktidarına karşı darbe hazırlığında oldukları sonradan anlaşılan bazı subaylar, Millî Birlik Komitesi adıyla 27 Mayıs 1960'ta yönetime el koyduklarında bu noktayı vurgulayarak, eylemlerine gerekçe olarak ülkenin bir kardeş kavgasının eşiğine geldiğini söylemişlerdi.

Halkla temas eden Celâl Bayar, yurt gezisinden dönüyor...

– Ankara'ya götürülen varak-ı mihr-i vefa [dostluk ve sevgi evrakları]!

Ramiz Gökçe, *Mizah*, 29.1.1946, S. 21, s. 1

– Amerika neden İstanbul'a en büyük zırhlısını gönderiyor?..
– Uzaktaki dostları da görsün diye!..

(ABD'nin ünlü Missouri zırhlısı, ülkesinden iki önemli şahsiyetin naaşını alarak Akdeniz'e doğru yol alır. Bunların ilki bir İtalyan müzisyenindi; ikincisi ise Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Münir Ertegün'ündür. Missouri'nin ziyaretinin asıl amacı, Türkiye'nin –II. Dünya Savaşı sırasındaki tarafsız tutumundan kaynaklanan– diplomatik yalnızlığına son vermektir. Missouri'nin ziyareti, Avrupa ve SSCB'nin Boğazlar'ı birlikte savunma özlemleri karşısında Türkiye'yi güçlendirmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü bu ziyaret dolayısıyla: "Amerikan savaş gemileri bize ne kadar yakın olursa o kadar iyi olur" demiştir.)

Cemal Nadir Güler, *Cumhuriyet*, 29.3.1946, s. 1

Bucak kongrelerindeki
münakaşalardan ilham:

– Bu, ne garden parti, ne kokteyl parti...
Azası [üyesi] tarafından yenilmeye başlanan parti!

Ramiz Gökçe, *Mizah*, 20.12.1946, S. 24, s. [228]

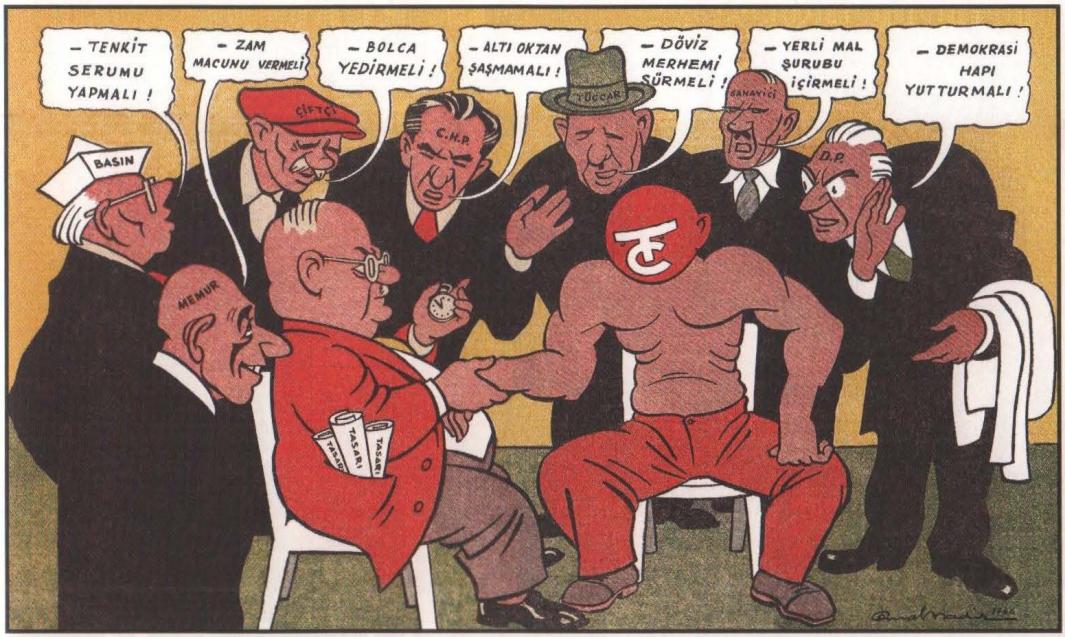

Konsültasyon!..

("konsültasyon": Bir hastalığa birkaç uzman doktorun birlikte tanı koyması.
Başbakan Recep Peker hükümeti, 14 Ağustos'ta güvenoyu alıyor.)

Cemal Nadir Güler, *Cumhuriyet*, 19.9.1946, s. 4

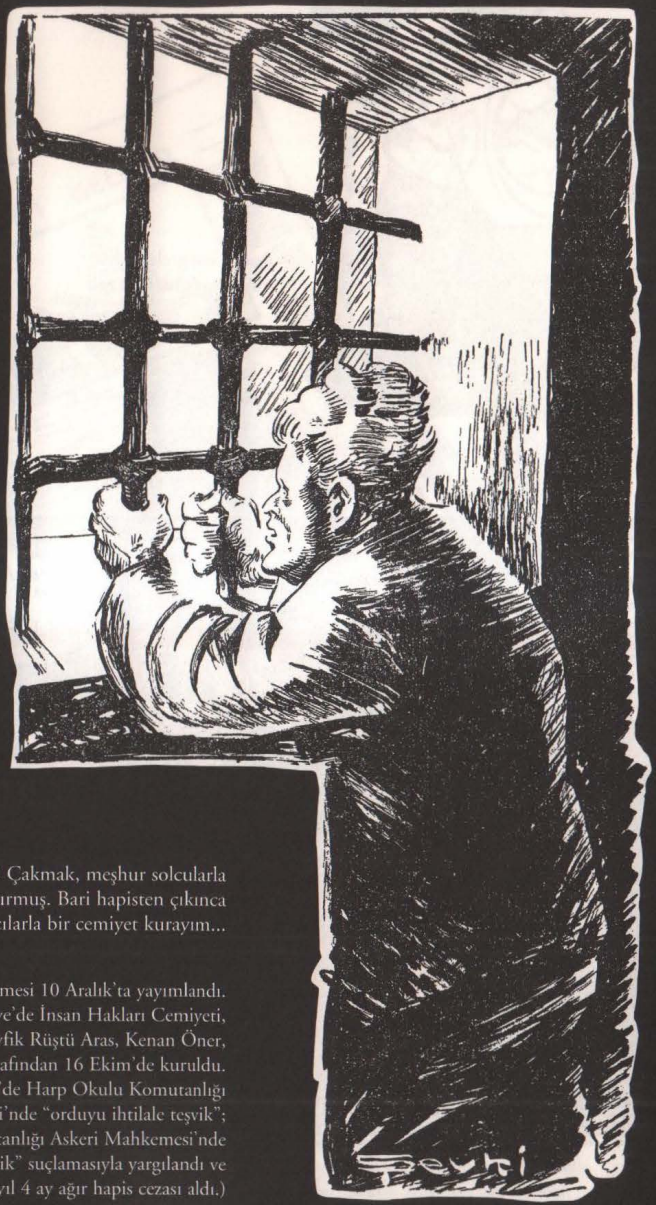

NÂZIM HİKMET– Mareşal Çakmak, meşhur solcularla bir cemiyet kurmuş. Bari hapisten çıkınca ben de meşhur sağcılarla bir cemiyet kurayım...

(İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 10 Aralık'ta yayımlandı. Türkiye'de İnsan Hakları Cemiyeti, Mareşal Fevzi Çakmak, Tevfik Rüştü Aras, Kenan Öner, Zekeriya Sertel tarafından 16 Ekim'de kuruldu. Şair Nâzım Hikmet, 15.3.1938'de Harp Okulu Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nde "orduyu ihtilale teşvik"; 10.8.1938'de Donanma Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nde "askeri isyana teşvik" suçlamasıyla yargılandı ve toplam 28 yıl 4 ay ağır hapis cezası aldı.)

Şevki Çankaya, *Akbaba*, 5.12.1946, S. 200, s. 3

– Ahşap yapı devri bir faciaymış monşer!.. Bir yangında yüzlerce ev yanar, milyonlarca liralık milli servet kül olurmuş...
– Bereket versin şu beton yapılara!.. Milyonlarca liralık servet bir bina içinde kül oluyor!..

Cemal Nadir Güler, *Cumhuriyet*, 23.1.1946, s. 1

RAHMETLİ– Lütfen şu boruyu da yanıma koyun baylar!..
CEMAAT– Neden?..
– Neden olacak "Sen dünyaya gelirsen işlerimiz düzelecek" dediniz, geldim. Fakat umduğum gibi olmadı!.. Şimdi de "Sen öbür dünyaya gidersen işlerimiz düzelecek" diyorsunuz, ben de gidiyorum. Eğer gene umduğum gibi olmazsa şunu elime alıp hepinize bir yuf borusu çalacağım!..

(II. Dünya Savaşı döneminden kalma "Ekmek Karnesi" uygulaması, 8 Eylül'de sona erdi.)

Cemal Nadir Güler
Cumhuriyet, 10.9.1946, s. 1

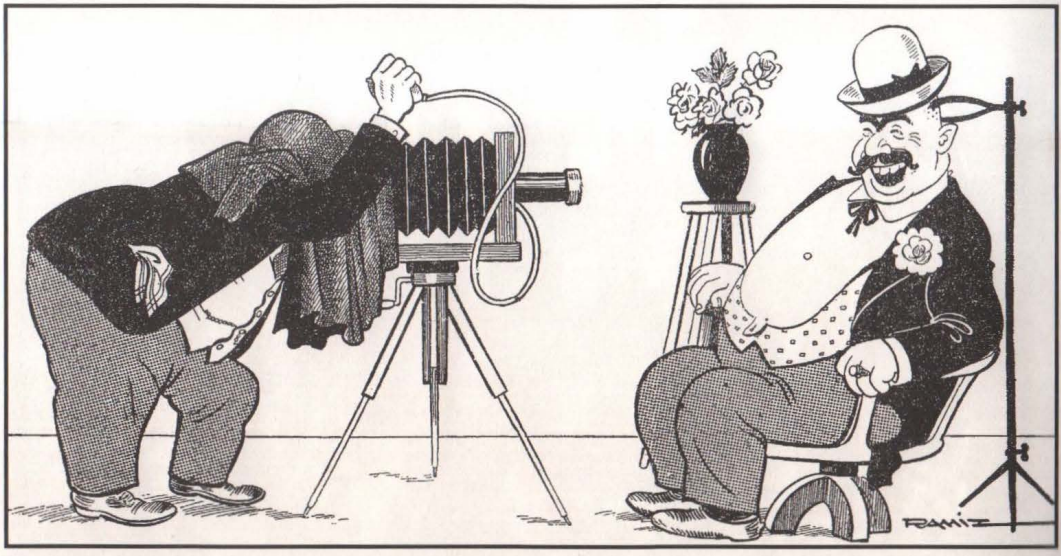

HACIA A– Fotoğrafcıbaşı, güzel çek de memlekettekiler şehir görmüş adam olduğumu anlasınlar!..

(II. Dünya Savaşı sırasında, özellikle gıda maddeleri yokluğu korkunç boyutlara ulaşmıştı. Üreticiler, ürünlerinin bir bölümünü düşük fiyatlarla devlete satmak zorundaydı. Bu nedenle ürünün geri kalanı yüksek fiyatlarla istifçi tüccarlara satılıyordu. Karaborsada fırlayan ürün fiyatları, üreticiye de tüccara da yüksek kâr olanakları getiriyordu. Savaş sırasında istifçilik yaparak zengin olan veya varlığına varlık katan taşralı zenginler, paraları büyük kentlerin bar ve pavyon gibi eğlence yerlerinde yiyordu! Basın, özellikle mizah basını bu kişilere "Hacıağa" adını vermişti.)

Ramiz Gökçe, *Hacıağalar Albümü*, 1946, s. 3

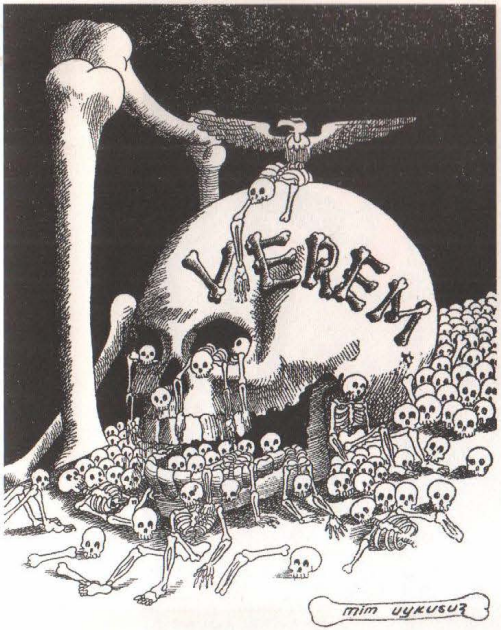

Canların sarayı.

Mim Uykusuz
Geveze, 27.8.1947, S. 13-12, s. 1

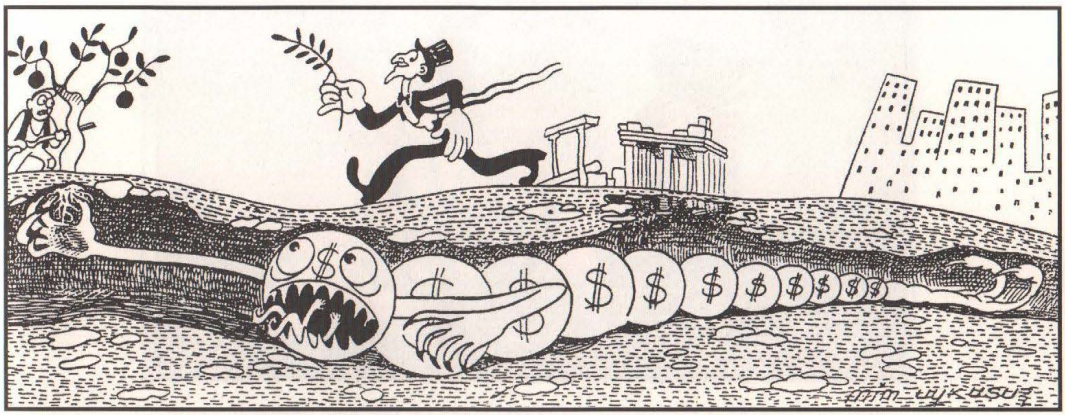

Suret-i haktan görünen Amerikan yardımı.

(ABD Başkanı Truman, SSCB'nin Avrupa'ya doğru yayılma siyasetine karşı Yunanistan ve Türkiye'ye özel bir önem veriyordu. Türkiye, "Marshall Planı" olarak bilinen programdan, 1948'den başlayarak kredi ve yardım almaya başladı.)

Mim Uykusuz, *Malûmpaşa*, 29.9.1947, S. 4, s. 4

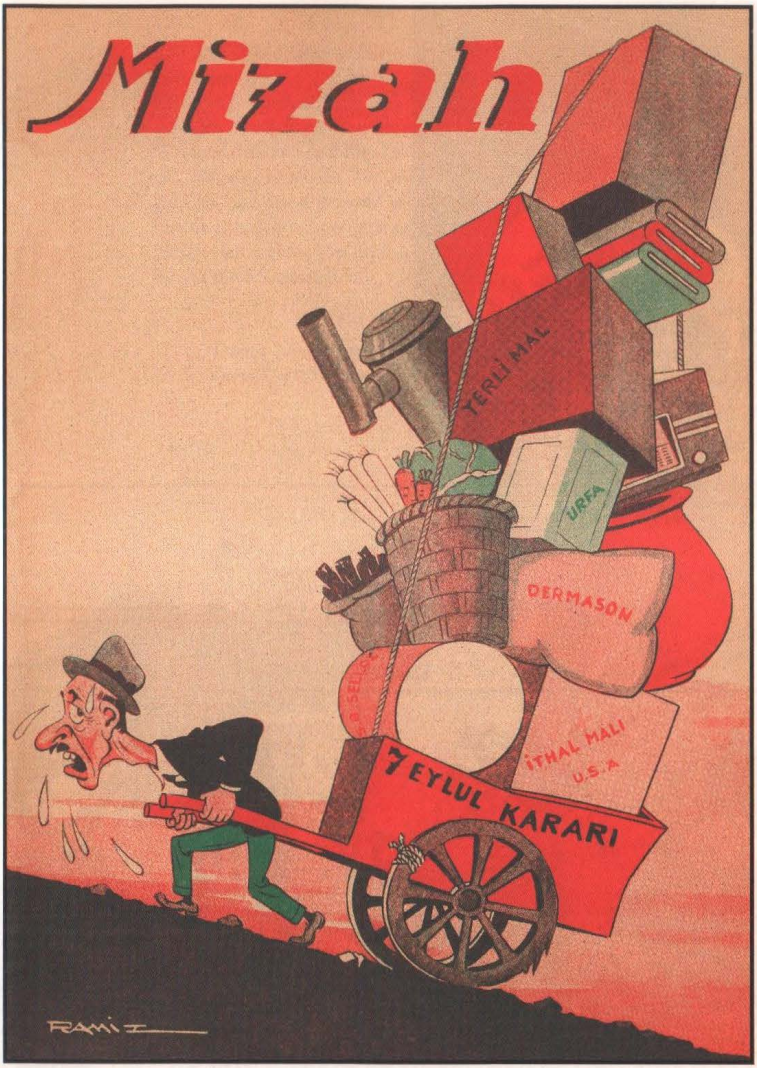

Çek çek!

(Recep Peker hükümeti, 7 Eylül 1946'da "7 Eylül Kararları" olarak adlandırılan –ekonomik alanda– bazı liberal önlemler aldı: 1) Türk Lirası'nın –ABD Doları karşısında– değeri düşürüldü (devalüe edildi); 2) Üreticinin alım gücünü yükseltmek için, dış alım ve dış satımların TL cinsinden yapılması kararlaştırıldı; 3) Altın satışları serbest bırakıldı.)

Ramiz Gökçe, *Mizah*, 14.2.1947, S. 32, s. 1

Adnan Menderes, İzmir'deki nutkunda: "Halk Partili arkadaşlarla el ele vermeliyiz" dedi.

– Artık kardeş gibi geçinmeliyiz...
– Evet, Habil ile Kabil gibi!

(Başbakan Recep Peker ile Celâl Bayar.)

Ramiz Gökçe, *Mizah*, 4.7.1947, S. 52, s. 311

Meclis, Ankara Üniversitesi'nde bir temizlik yapılmasına lüzum gördü:

BAŞKAN [KÂZIM KARABEKİR]– Evladım, bana yaklaş da başındaki parazitleri ayıkla[ya]yım.

(Ankara Üniversitesi, DTCF öğretim üyelerinden Prof.Dr. Pertev Naili Boratav, Doç. Behice Boran, Doç. Niyazi Berkes, Mediha Berkes, Adnan Cemgil ve Azra Erhat sol eğilimli oldukları için 11.1.1948 tarihinde görevlerinden uzaklaştırıldı.)

Ramiz Gökçe, *Mizah*, 23.5.1947, S. 46, s. 239

Kozlu maden kuyuları:

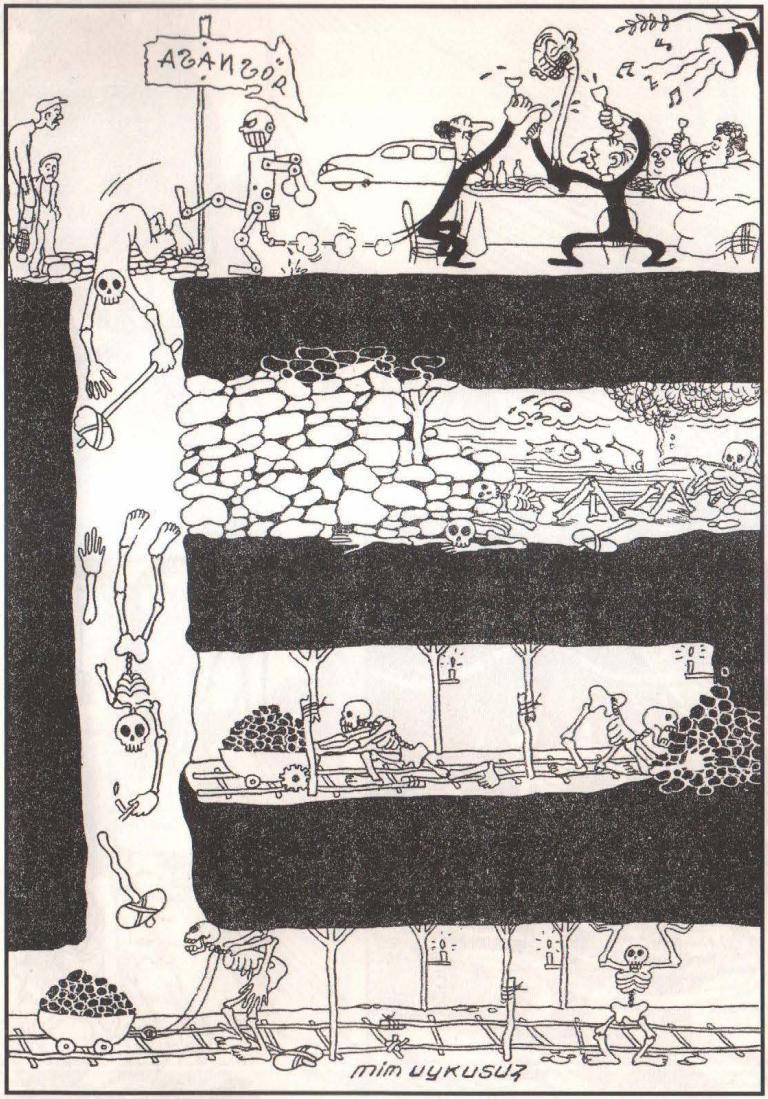

ÜST KATTA– Suyu içenler.

ALT KATTA– Suyu çekenler.

Mim Uykusuz, *Markopaşa*, 10.10.1947, S. 23, s. 1

Dalgaların maktaı [kesiti].

Mimli Uykusuz, *Büyük Doğu*, 10.10.1947, S. 67, s. 16

Tüzüğünde yaptığı tadilatla "sınıf" esasını kabul eden CHP gözü ile halkın görünüşü.

Mim Uykusuz
Geveze, 21.11.1947, S. 13-24, s. 1

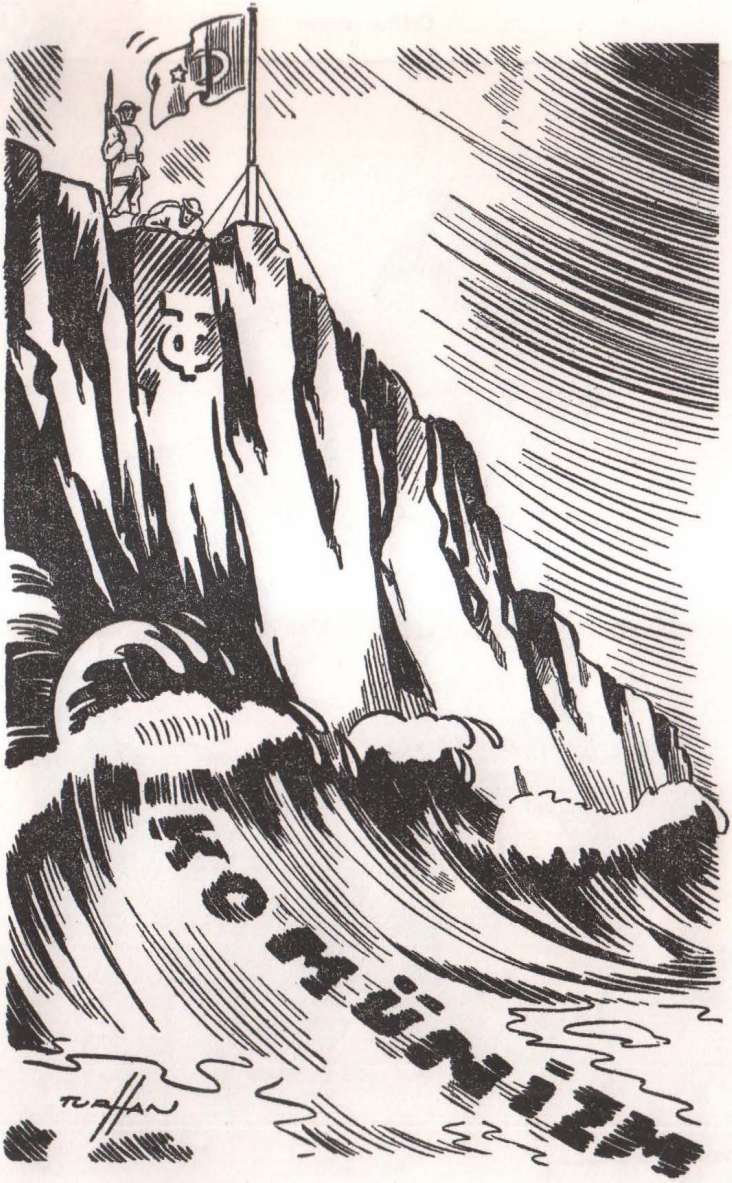

Türkiye, Yakın Şark'ın yegâne kalesidir (Basın).

Turhan Selçuk, *Aydede*, 17.7.1948, S. 91-21, s. 1

CHP'de tamirat:

– Nasıl olsa pençelenecekti, hiç olmazsa kendi elimle yapayım!

Ramiz Gökçe, *Mizah*, 23.1.1948, S. 81, s. 1

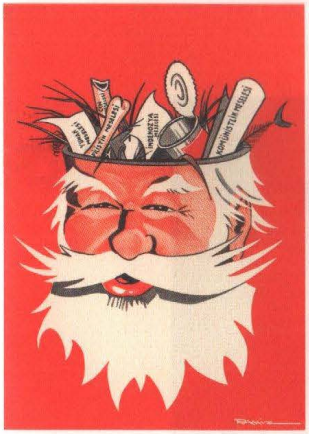

Yılbaşı değil, çöp tenekesi!

Ramiz Gökçe
Mizah, 31.12.1948, S. 130, s. 1

Bukağılardan kurtulan mağdur, kelepçesini de kırmaya hazırdır.

T. Korkmaz (Mim Uykusuz), *Aydede*, 24.7.1948, S. 91-23, s. 1

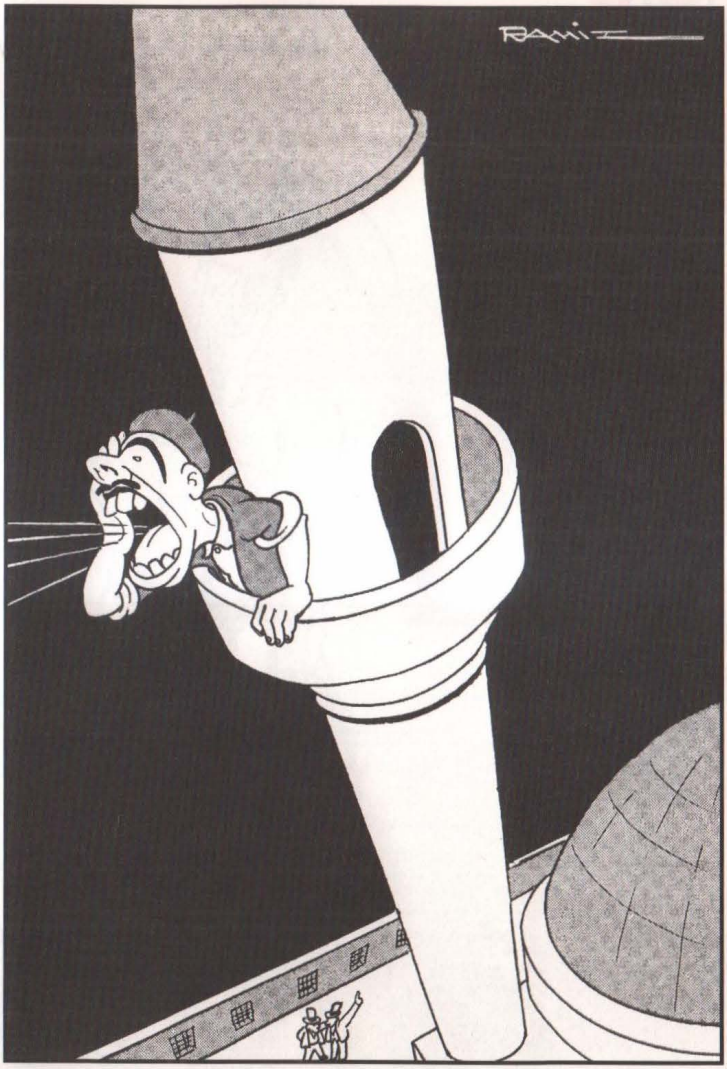

– Yahu, Arapça ezan okuyor, bunun Türkçesi yok mu?
– Var, Türkçesi yobazlık!

(4.2.1949'da CHP Meclis grubu, ezanın yeniden Arapça okunmasına ilişkin prensip kararı aldı. Aynı gün iki "meczup" Meclis'te Arapça ezan okudu.)

Ramiz Gökçe, *Mizah*, 18.2.1949, S. 137, s. [3]

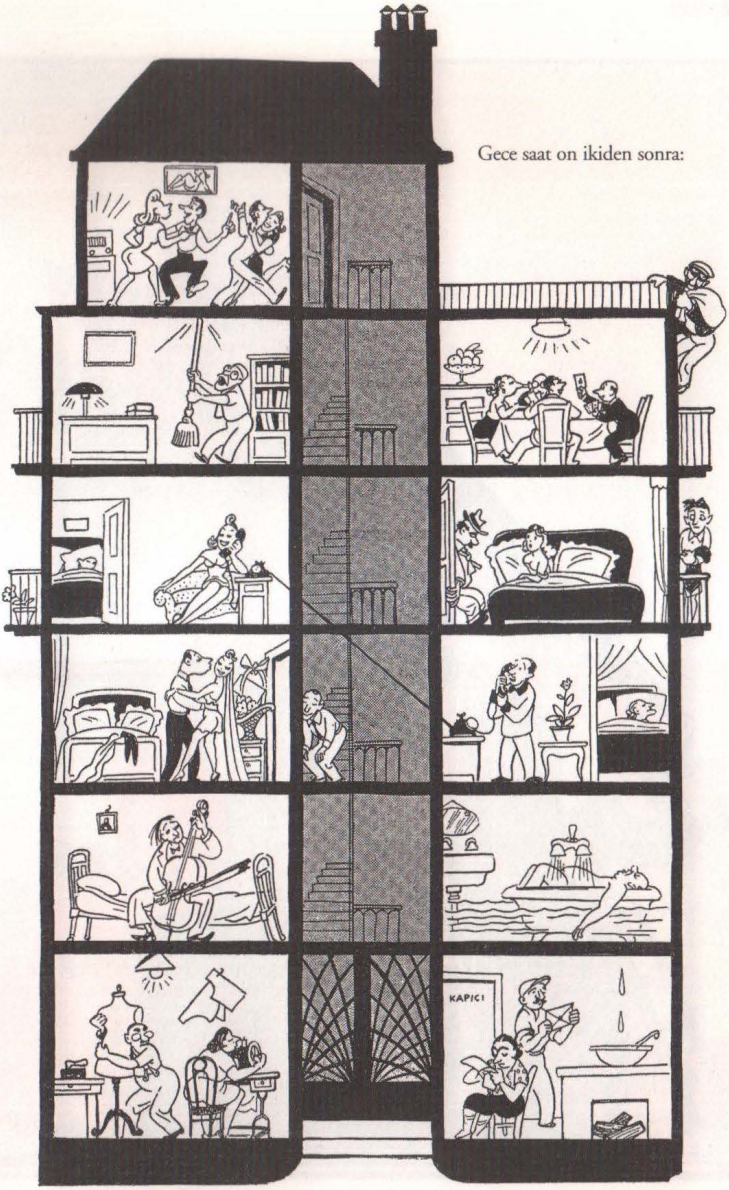

Modern bir apartıman.

Ramiz Gökçe, *Mizah*, 18.2.1949, S. 137, s. 1018

Hükümet basın hürriyetini örten kanunu kaldıracak.

ŞALCI [NİHAT ERİM]– Şu örttüğüm şalı kaldıralım, bakalım altından ne çıkacak?

Ramiz Gökçe, *Mizah*, 18.2.1949, S. 137, s. 1

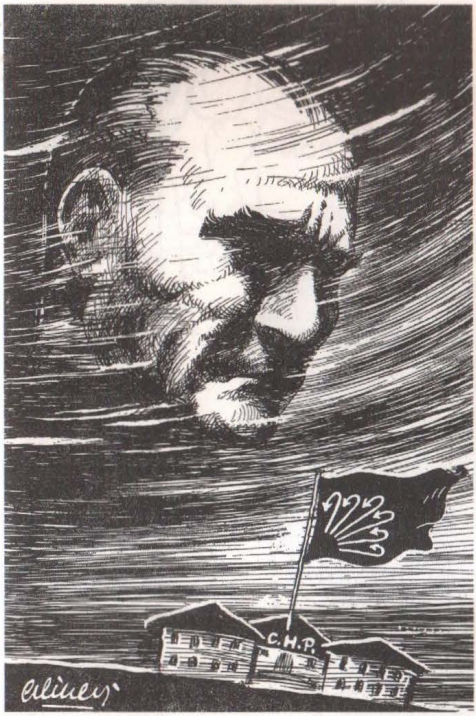

ATA'NIN RUHU– Bu değişikliğe bakılırsa ben partiyi terk edeli asırlar geçmiş olmalı!..

Ali Ulvi Ersoy
Mizah, 11.11.1949, S. 175, s. [1369]

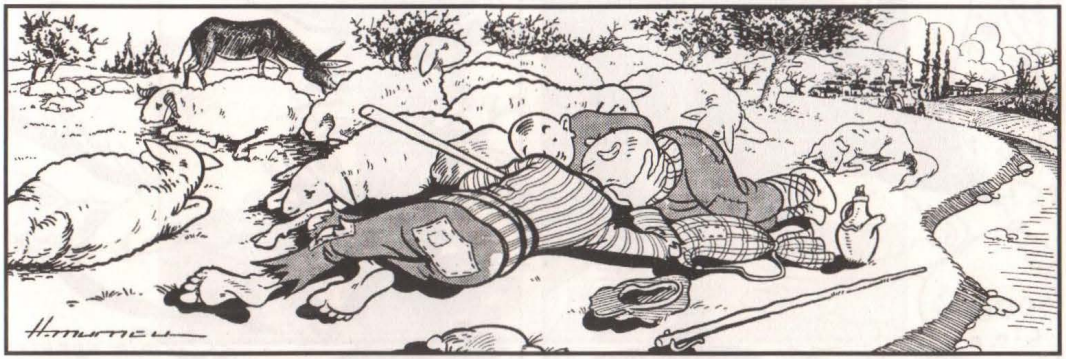

– Ahmet gel, uyuyalım len... İnsanlar uyuya uyuya, kabaklar da sulana sulana büyürlermiş.
– Vıy anam, başımızdakiler öyle mi büyümüşler?!

Hüseyin Mumcu, *Mizah*, 7.1.1949, S. 131, s. 946

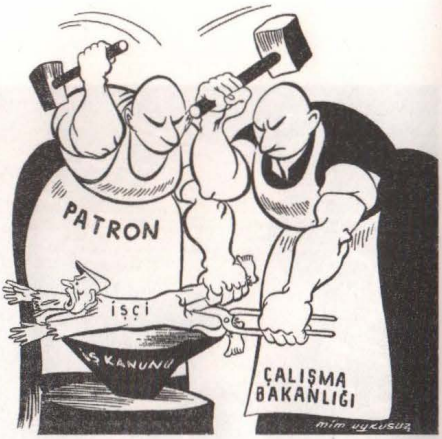

Demirciler, demir döver tunç olur!

Mim Uykusuz
Markopaşa, 7.1.1949, S. 11(36), s. 1

Sanatkârlarımıza reva görülen armağanlar.

(Şair Yahya Kemal Beyatlı ile hikâye ve roman yazını, ünlü yergi dergisi *Markopaşa*'nın ayıncılarından ve başyazarı Sabahattin Ali. Siyasi baskılardan kurtulmak isteyen S. Ali, bir süre yurtdışında yaşamak istiyordu. Yasal yollardan yurtdışına çıkması olanaksızdı. Bu düşüncesini yaşama geçirmek isterken, –daha sonra MİT ajanı olduğu ileri sürülen– yol göstericisi tarafından, 2 Nisan'da Bulgaristan sınırında öldürüldü.)

Mim Uykusuz, *Başdan*, 28.1.1949, S. 25, s. 3

– Sen kalk da biraz da yanındaki otursun..
– Peki, ben nereye oturacağım?
– Şapa!

(Celâl Bayar ile Başbakan Şemsettin Günaltay.)

Ramiz Gökçe, *Mizah*, 9.12.1949, S. 179, s. [1417]

İktidar el değiştirdi:

Bayrak yarışı.

(14 Mayıs'ta genel seçim yapıldı. DP, tek başına hükümeti kurdu ve böylece CHP'nin 27 yıllık iktidarı sona erdi.)

Turhan Selçuk, *Yeni İstanbul*, 18.5.1950, s. 1

Guliver cüceler ülkesinde...

(Kuzey Kore ile Güney Kore arasında çıkan savaşta Kuzey Kore üstün durumdaydı. Kuzey Kore'yi durdurmak için BM, üye ülkeleri Güney Kore'ye askeri destek vermeye çağırdı. Türkiye, –SSCB tehdidinin gölgesinde– Kore'ye asker yollayarak NATO'ya kolayca girmeyi de umuyordu. Türkiye, NATO'ya girebilmek için 1 Ağustos'ta başvuruda bulundu; 25 Ağustos'ta asker gönderme kararı aldı; 17 Ekim'de ilk Türk birliği Güney Kore'ye hareket etti. Türkiye, 1952'de NATO'ya alındı.)

Altan Erbulak, *Vatan*, 3.12.1950, s. 1

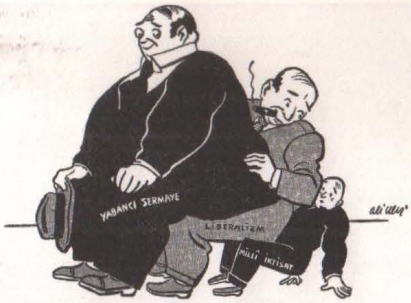

ALTTAKİ– Siz rahatınıza bakın baylar...
Ben otuz sene evvelinden bu vaziyete alışkınım!

Ali Ulvi Ersoy, *Cumhuriyet*, 19.11.1950, s. 1

"Aşırı solcular irticayı ve ırkçılığı vasıta olarak kullanıyorlar" (Adnan Menderes).

Turhan Selçuk, *Yeni İstanbul*, 2.6.1950, s. 1

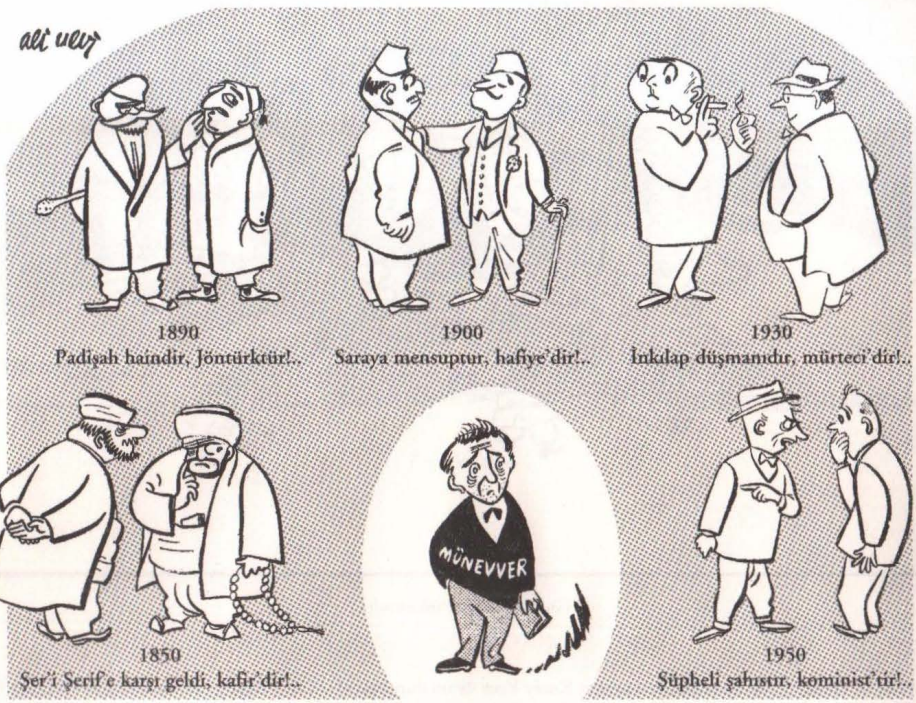

Münevverin [Aydının] çilesi!..

Ali Ulvi Ersoy, *Cumhuriyet*, 17.11.1950, s. 1

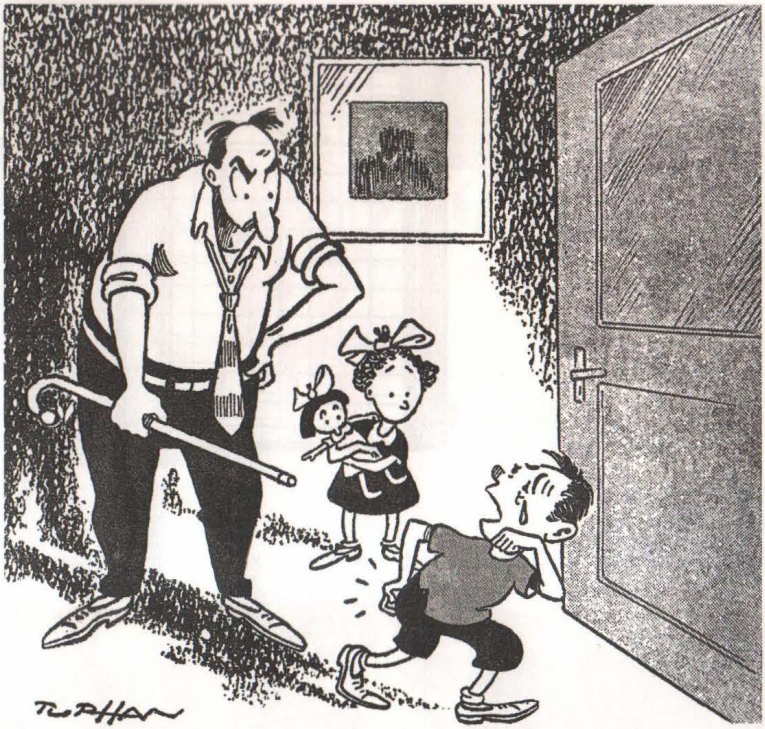

ÇOCUK– Seni ONU'ya şikâyet edeceğim, insan haklarına riayet edilmiyor bu evde.

Turhan Selçuk, *Yeni İstanbul*, 24.5.1950, s. 1

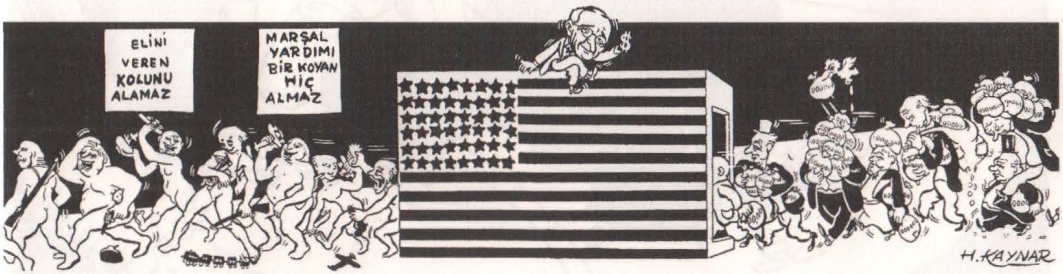

Marşal yardımı afişi: Gazetemizin ressamı, yukarıda gördüğünüz afişle, Marşal Planı Yardım Hareketi'nin açmış olduğu afiş müsabakasına katılmıştır.

H. Kaynar (Mim Uykusuz), *Medet*, 7.5.1950, S. 5, s. 3

"Hangi çılgın bana zincir vuracakmış şaşarım,
Kükrerim sel gibiyim bendimi çiğner aşarım!"

(İstiklal Marşı'ndan iki dize.)

Aziz Nesin
Medet, 26.4.1950, S. 2, s. 1

Milli Eğitim Bakanlığı'ndaki memurlara ruj, oje sürmek yasak edildi (Gazeteler).

– Bu hayaletler nedir yahu?..
– Ha.. Anladım?.. Milli Eğitim Bakanlığı'nda çalışan kadın memurlar...

Altan Erbulak, *Vatan*, 13.12.1950, s. 1

Herkes gider Mersin'e, biz gideriz tersine!

Ratip Tahir Burak, *Pazar Postası*, 4.2.1951, S. 1, s. 1

Paris'teki talebelerimizden bazıları "İleri Jön Türkler" namı altında bir komünist teşekkülü kurmuşlar...

– İleri Jön Türkler, ileri!..

(Paris'te Taci Karan tarafından kurulan Union des Jeunes Turcs Progressistes [İlerici Jön Türkler Birliği], uluslararası önemli sanat, kültür, düşün ve siyaset adamlarının desteğini alabilmek ve dünyanın dikkatlerini –hapisanede ölüm orucuna yatan– Nâzım Hikmet'in koşullarına çekebilmek için kurulmuştu. Birliği oluşturan Türk aydınları arasında Attilâ İlhan da vardı.)

Altan Erbulak, *Vatan*, 26.1.1951, s. 1

Dünya oynatıyor!

Nihat Bali
Mizah, 19.1.1951, S. 237, s. 1515

Yanlış hesap Moskova'dan döner!

(Şair Nâzım Hikmet, DP'nin çıkardığı af kanunundan yararlanarak 12 yıl 7 ay hapis yattıktan sonra 17.7.1950 tarihinde özgürlüğüne kavuştu. Harp Okulu'nda geçirdiği yıllar hiçe sayılarak askere alınmak istedi. Can güvenliği nedeniyle askerlik çağrısına uymadı. Bükreş Radyosu, 20 Haziran'da Nâzım Hikmet'in Bükreş'e geldiğini duyurdu. 26 Temmuz'da TBMM'nin kararıyla Türk vatandaşlığından çıkarıldı. Nâzım, kısa bir zaman içinde SSCB'ne geçerek yaşamının sonlandığı 1963'e değin Moskova'da yaşadı.)

Turhan Selçuk, *Bayram Gazetesi*, 6.7.1951, s. 1

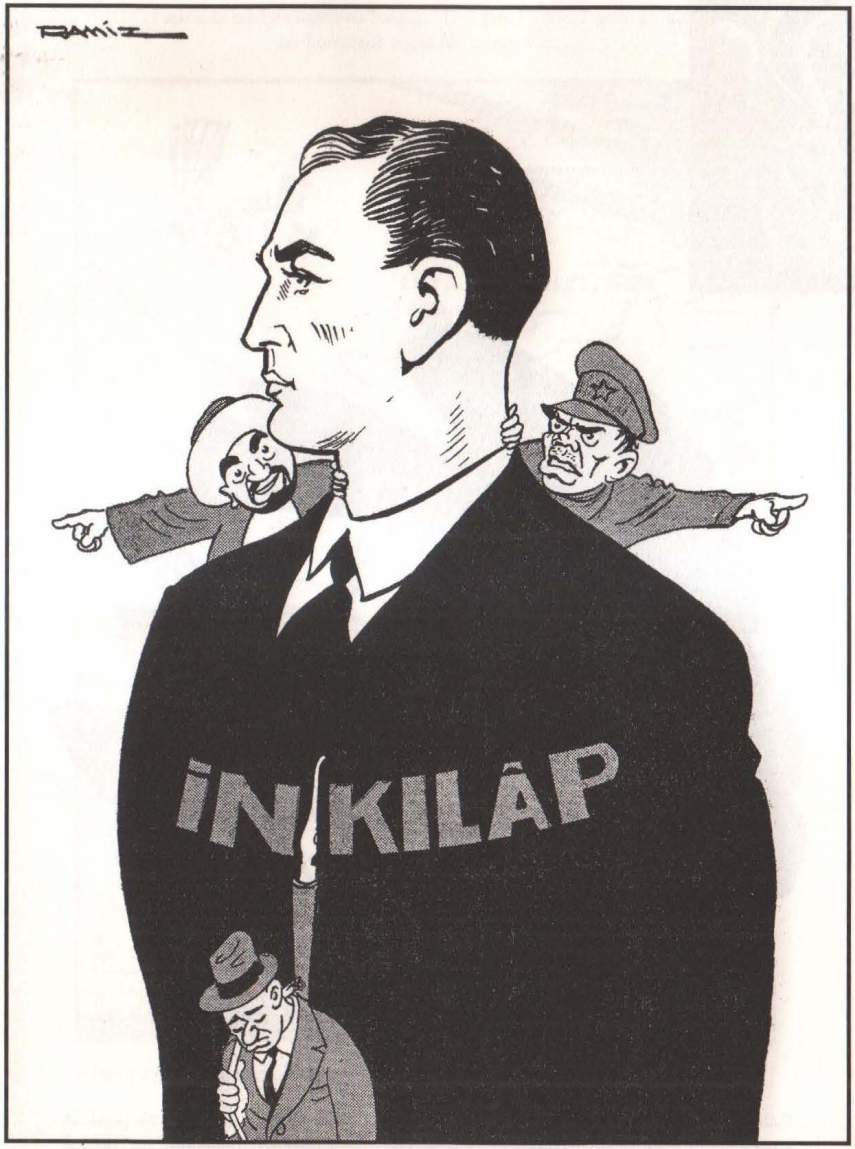

İRTİCA– Sağa gel!
KOMÜNİZM– Sola gel!
İNKILAP– Nöbetçi, kendine gel!

Ramiz Gökçe, *Mizah*, 16.3.1951, S. 245, s. 1607

[Başbakan] Menderes,
[CHP'li Şemsettin] Günaltay'a
"ordu" kelimesini ağzına almamasını ihtar etti.

– Ne tarafa teşrif beyefendi?..
– Karadeniz'de bir limana...
Başı "o" ile başlayıp sonu "u" ile bitiyor!..

Semih Balcıoğlu
Akşam, 19.1.1951, s. 1

Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, Rus ediplerinin eserlerinin toplanmasını emretti.

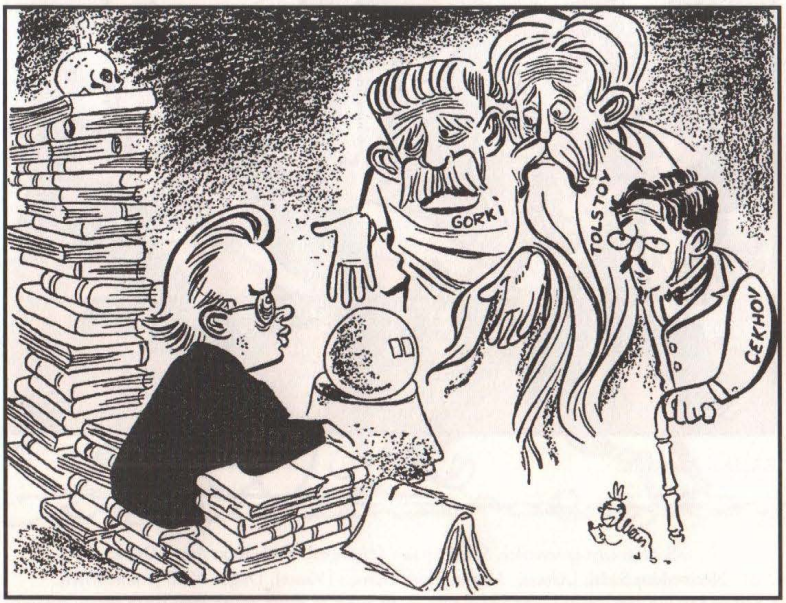

– Aman üstat, bari soyadınızı değiştirin.

Altan Erbulak, *Vatan*, 22.2.1951, s. 1

BASIN– Basmayın!

(Soldan sağa gazeteciler: Sedat Simavi [*Hürriyet*], Falih Rıfkı Atay [*Dünya*], Necmeddin Sadak [*Akşam*], Ahmet Emin Yalman [*Vatan*], Doğan Nadi [*Cumhuriyet*]. CHP ve MP'nin sert eleştirilerine hedef olan ve 26 Şubat'ta kabul edilen yeni basın yasası, düşünce ve yaratma özgürlüklerini sınırlıyordu. Bugün "159. madde"nin karşılığı, "301. madde"dir.)

Kozma Togo, *Akbaba*, 1.5.[1952], S. 7, s. 1

Güzellik ticareti!

GÜNSELİ– Galiba bunlar benden daha çok kazandılar!..

(19 Ağustos'ta İtalya'nın Napoli kentinde düzenlenen Avrupa Güzellik Yarışması'nda 1951 Türkiye Güzeli Günseli Başar, kraliçe seçildi.)

Niyazi Yoltaş, *Akbaba*, 4.9.1952, S. 25, s. 3

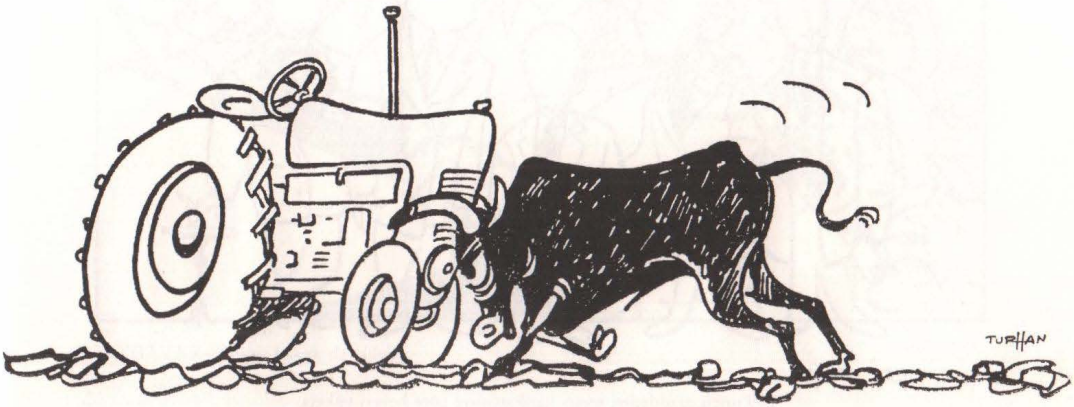

Kıskançlık!

Turhan Selçuk, *Yeni İstanbul*, 30.9.1952, s. 1

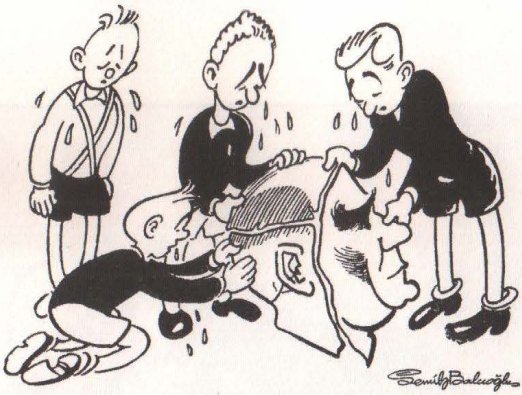

Yazısız!..

(1940'larda "Ticani Tarikatı"nın (bkz. s.183) en dikkat çekici eylemi, Atatürk heykellerini kırmaktı. Bu tarikat emniyet tarafından tasfiye edilmesine karşın, Atatürk heykellerine saldırmak sık sık karşılaşılan bir eylem biçimi haline gelmişti. Kırşehir'de kırılan Atatürk heykeli, kentte önemli olaylara neden oldu. DP kökenli Cumhurbaşkanı Celâl Bayar, Kırşehir'e bir heykel armağan etti ve kişisel olarak gösterdiği gayretlerle "Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkında yasa"nın çıkarılmasını sağladı.)

Semih Balcıoğlu, *Dünya*, 23.4.1952, s. 1

159'uncu maddeden sonra karikatüriste göre heyeti vükela.

(İktidar partisi DP'nin –tahmin edilebilir– ileri gelenleri: Soldan sağa; Refik Koraltan, Samet Ağaoğlu, Fuat Köprülü, Adnan Menderes, Hasan Polatkan. "159. madde"nin bugünkü karşılığı aşağı yukarı "301. madde"dir.)

Ali Ulvi Ersoy, *Cumhuriyet*, 19.4.1952, s. 1

Kasım Gülek, propaganda konuşmaları yapıyor:

KÖYLÜLER– Bakak bakak da gülek!

(Giyim ve propoganda konusunda kendine özgü bir biçemi olan; mizah dergilerinin gözdesi, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek.)

Ramiz Gökçe, *Zafer*, 16.7.1952, s. 1

Turhan Selçuk
Yeni İstanbul, 21.4.1952, s. 1

Amerikan mecmualarından: Türk kıyafeti Amerika'da en son moda oldu!

Amerikan kadınının kıyafeti...

Türk kadınının kıyafeti!..

Selma Emiroğlu, *Akbaba*, 26.6.1952, S. 15, s. 7

DEMOKRASİ– İmdaaat!.. Can kurtaran yok mu?!

Ratip Tahir Burak, *Yeni Sabah*, 24.7.1953, s. 1

Dünya Bankası.

(II. Dünya Savaşı sonrasında, büyük güçlükler içinde çırpınan devletlere ekonomik olarak destek vermek için 11.3.1947 tarihinde, Dünya Bankası Uluslararası Para Fonu / IMF kuruldu.)

Ali Ulvi Ersoy
Cumhuriyet, 12.9.1953, s. 1

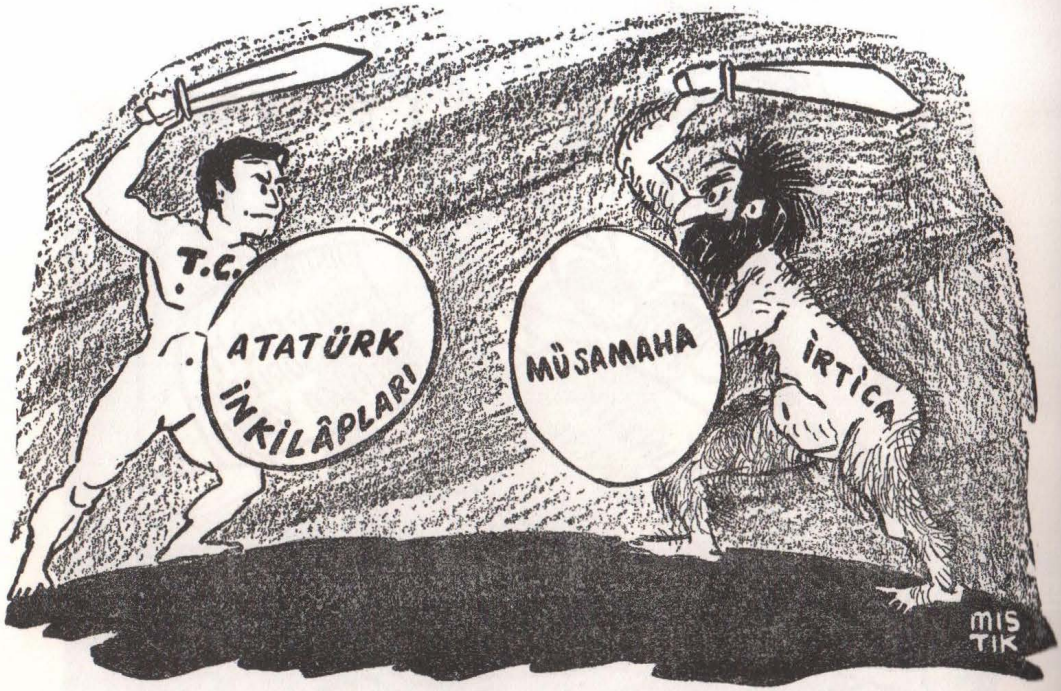

Gazetelerden: "Tevfik İleri Atatürk inkılaplarının kalkan olarak kullanılmamasını söyledi."

Mıstık (Mustafa Eremektar), *Akşam*, 17.2.1953, s. 1

Köprüaltı çocukları için
bir yurt açılacak (Gazeteler).

– Bize bir yurt açacaklarmış...
– Yaaa, acaba hangi köprüde?..

Bayram Küçük
Akbaba, 7.5.1953, S. 60, s. 1

Milli Piyango!..

(SSCB Devlet Başkanı Josef Stalin
5 Nisan'da öldü.)

Şadi Dinççağ
Akbaba, 9.4.1953, S. 56, s. 4

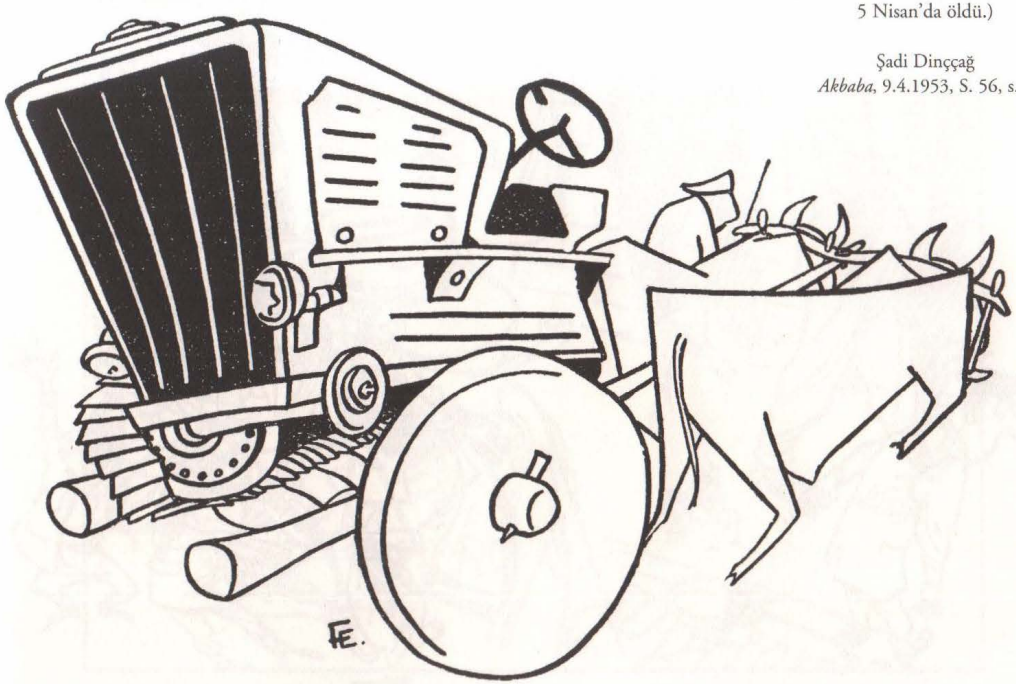

Asrileşen köy.

Ferruh Doğan Akdilek, *Akşam*, 21.12.1953, s. 5

– Eh gözün aydın azizim, kömür darlığı üç, dört aya kadar önlenecekmiş...
– Ooooh, desene gelecek kışa gel keyfim gel!..

Sinan Bıçakçıoğlu
Akbaba, 29.1.1953, S. 46, s. 7

– Haahahaaay... Telefon etmeye gidiyor!!!

Altan Erbulak, *Vatan*, 1.11.1953, s. 1

Kaldırım Çiçeği

Altan Erbulak, *Vatan*, 30.10.1953, s. 1

Demirkırat!

(DP Genel Başkanı ve Başbakan Adnan Menderes.)

Turhan Selçuk, *Yeni İstanbul*, 21.3.1954, s. 1

Müslüman Kardeşler!

(Mısır'da, Nâsır başbakan oldu.)

Necmi Rıza Ayça
Akbaba, 10.07.1954, S. 134, s. 1

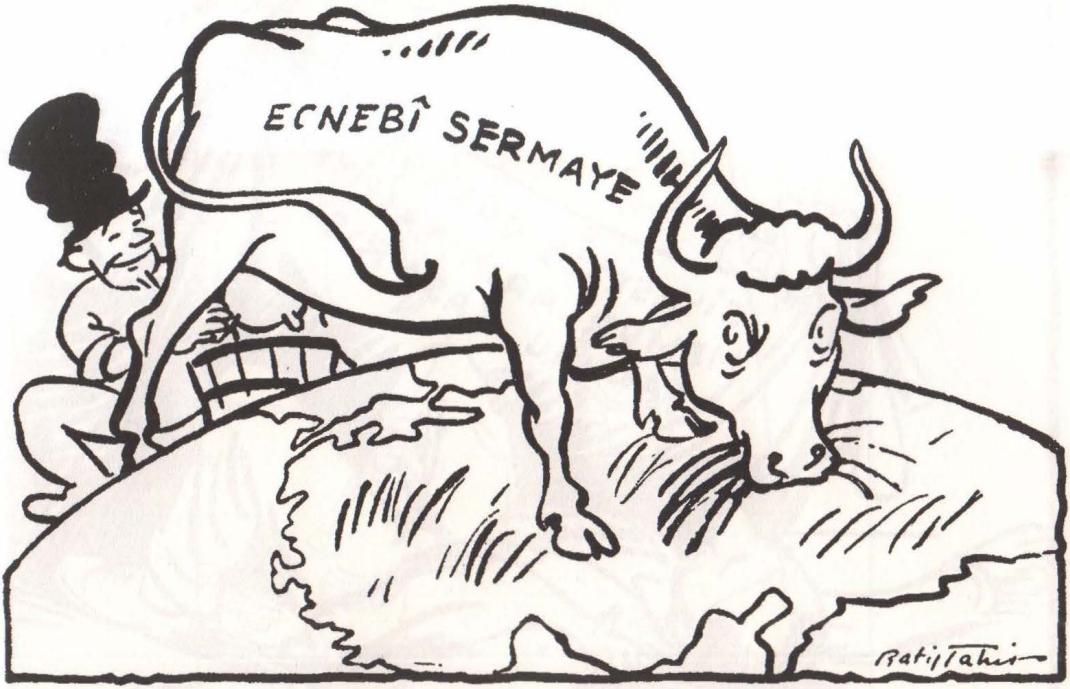

Böylesi olmaz olsun!..

("Yabancı Sermaye Kanunu", 18 Ocak'ta kabul edildi.)

Ratip Tahir Burak, *Yeni Sabah*, 17.1.1954, s. 1

Kurum!..

Suat Yalaz
Akbaba, 19.8.1954, S. 127, s. 5

Ört ki, ölem!..

Ratip Tahir Burak, *Akşam*, 2.7.1954, s. 1

Şehrin Anadolu yakasına günaşırı su veriliyor:

SAKA– Bugün var, yarın yok! Bugün var, yarın yok!..

Turhan Selçuk, *Yeni İstanbul*, 15.7.1954, s. 1

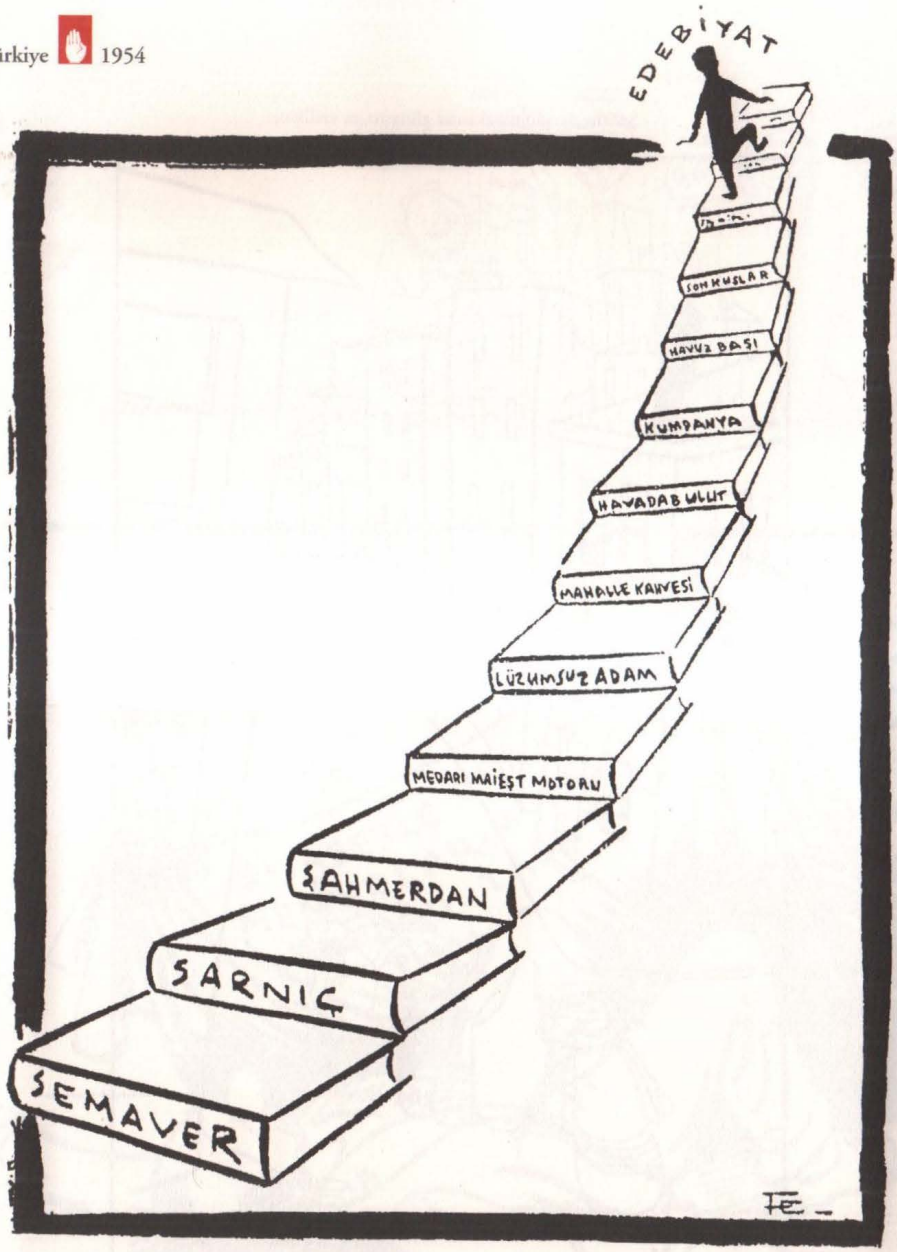

Çok sevgili Sait Faik'in aziz hatırasına.

(Hikâyeci Sait Faik Abasıyanık, 14 Mayıs'ta öldü.)

Ferruh Doğan Akdilek, *Akbaba*, 27.5.1954, S. 115, s. 14

CHP, Hürriyet Partisi'ni çok iyi karşıladı (Gazetelerden).

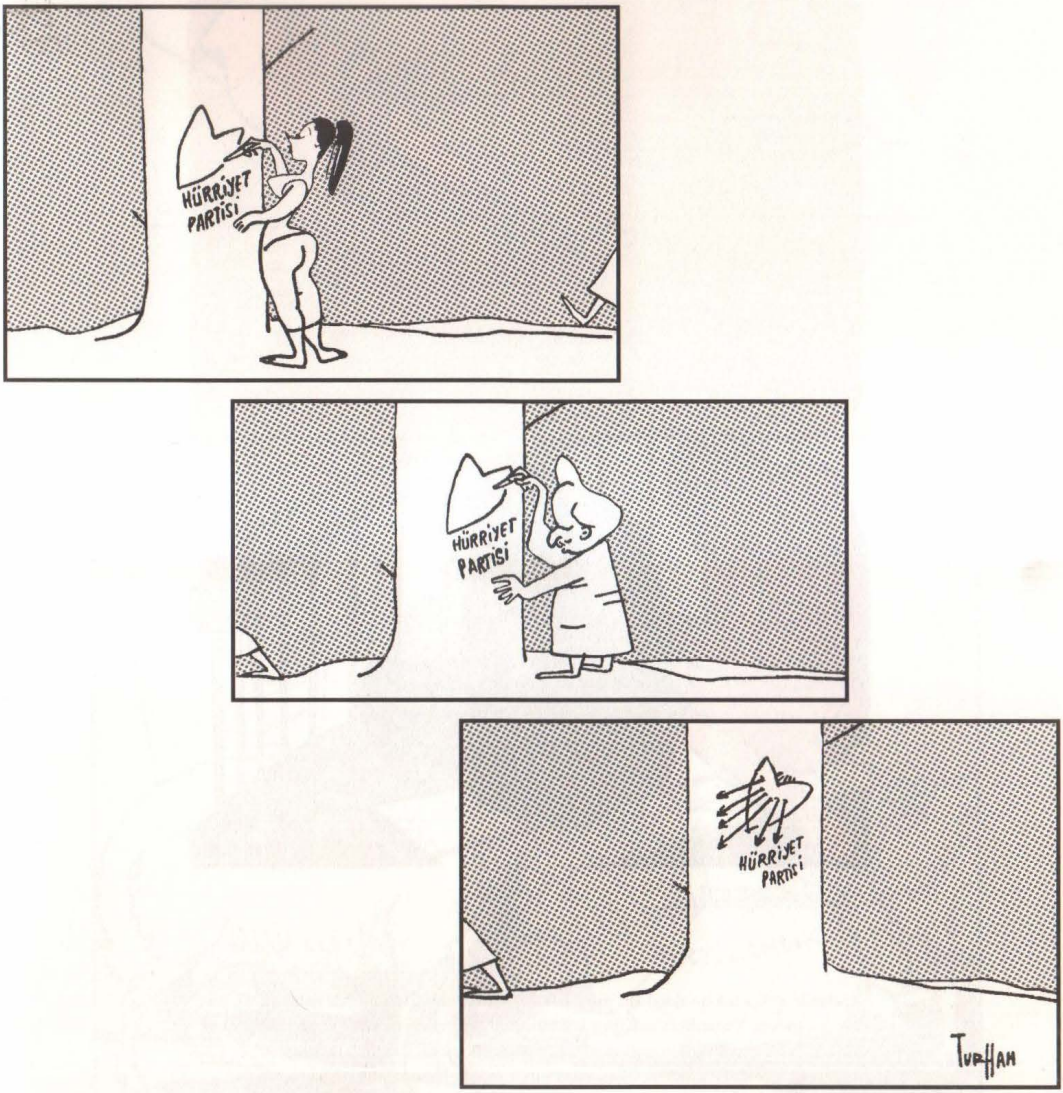

Yazısız.

(DP'den ayrılan 19 milletvekili, 20 Aralık'ta Hürriyet Partisi'ni kurdu ve başkanlığına Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu getirildi.)

Turhan Selçuk, *Milliyet*, 26.12.1955, s. 1

– Suçlular, ayağa kalkınız!

(Selanik'te Atatürk'ün doğduğu müze eve konulan bomba, İstanbul'da daha büyük bir sarsıntı yarattı. Yunanistan'ın Kıbrıs konusundaki tutumunu protesto etmeyi amaçlayan gösteriler, Rum cemaatine yöneldi. 6-7 Eylül gecesi İstanbul, tarihindeki en büyük kanlı saldırı ve talanlardan birini yaşadı. Rum azınlığın mal ve canına yönelen kanlı saldırıların ardında, ticaretin azınlıklardan kopartılıp ulusallaştırılması da yatıyordu. Dönemin en tanınmış sol eylemci ve yazarları gözaltına alındı ve bu yıkımın bir "komünist" marifeti olduğu ileri sürüldü! Kendi vatandaşını yok etmeye yönelik bu şiddet ayaklanmasının –belli ölçüde– DP tarafından tezgâhlandığı, 1960 sonrası yargılamalarda ortaya çıkacaktı.)

Necmi Rıza Ayça, *Akbaba*, 22.9.1955, S. 184, s. 1

Mecburi hizmet.

Suat Yalaz, *Tan*, 30.1.1955, s. 1

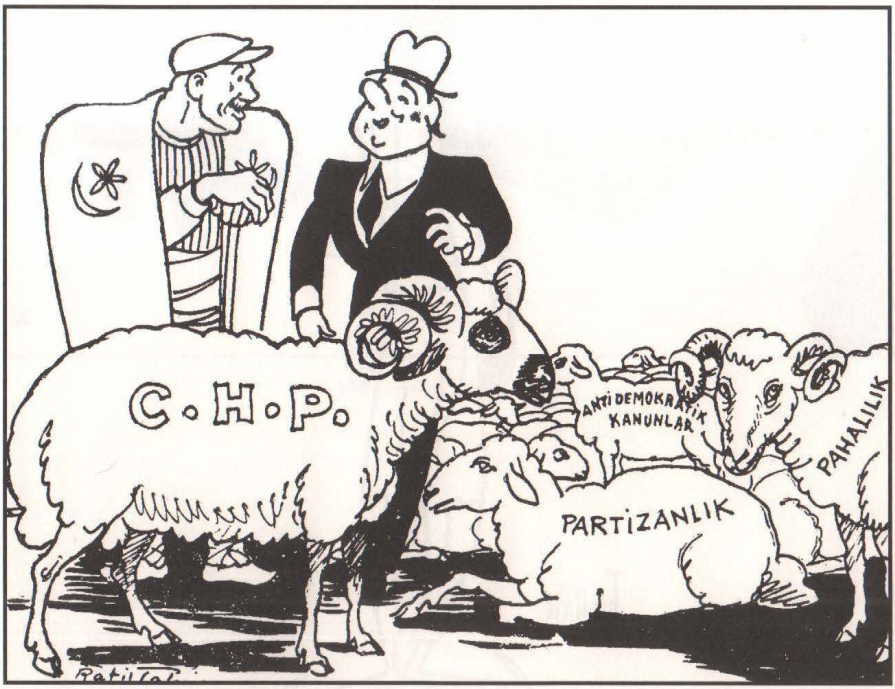

ÇOBAN– Bey, senin gözün şu kör gözlü koçta ama, o kurbanlık değil, damızlık!!..

(Çobanla konuşan, Başbakan Adnan Menderes.)

Ratip Tahir Burak, *Ulus*, 30.7.1955, s. 1

Yaşar Kemal'e ithaf:

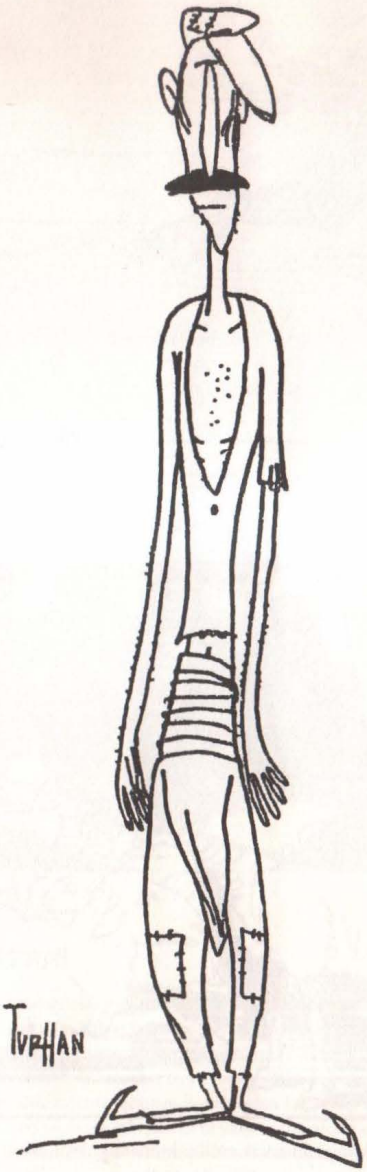

İnce Memed

Turhan Selçuk, *Akis*, 3.12.1955, S. 80, s. 22

Yaşar Kemal'e ithaf:

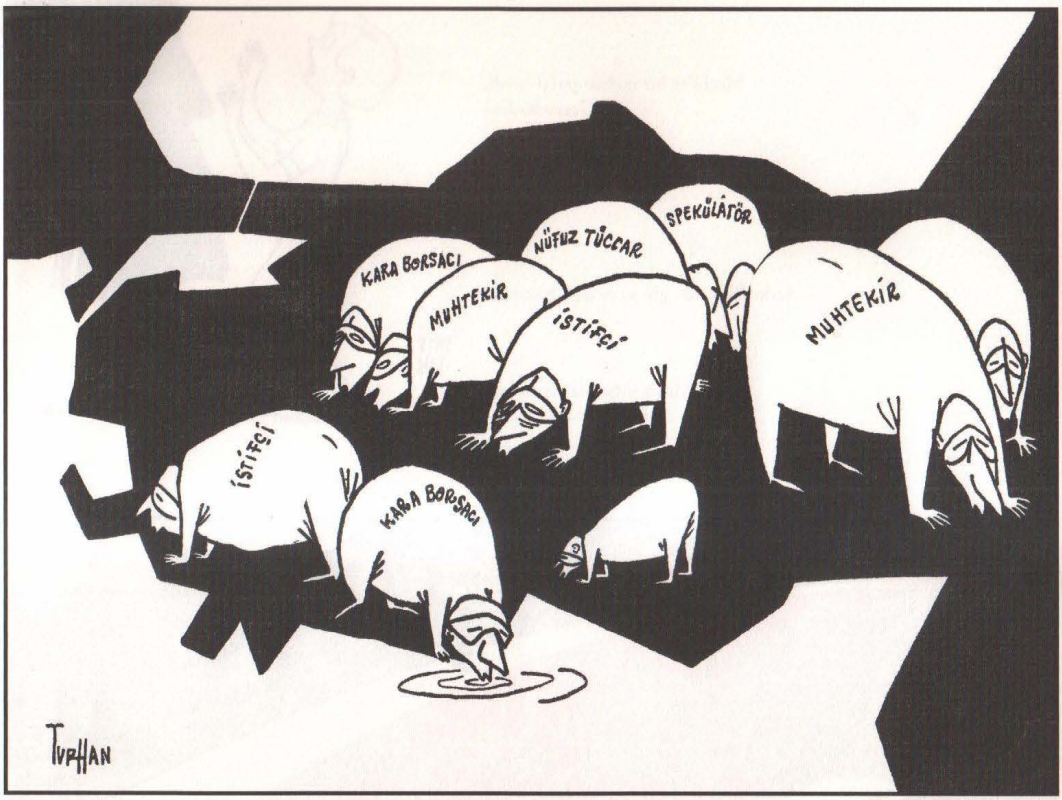

Dünyanın en büyük çiftliği.

Turhan Selçuk, *Milliyet*, 10.8.1955, s. 1

Meclis'te bir mebus şeriat istedi.
(Gazetelerden)

– Serkeşlik yeter, giy şu cicileri bakayım!

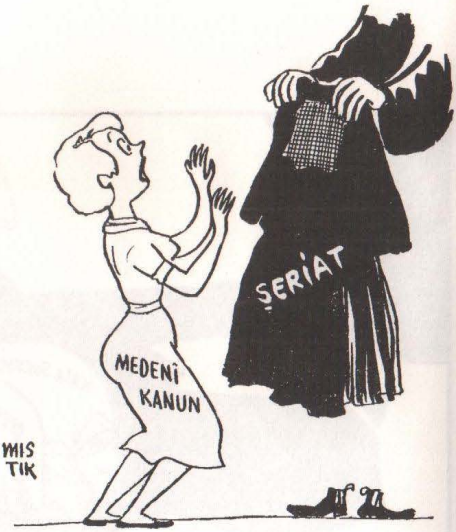

Mıstık (Mustafa Eremektar)
Akşam, 23.2.1955, s. 1

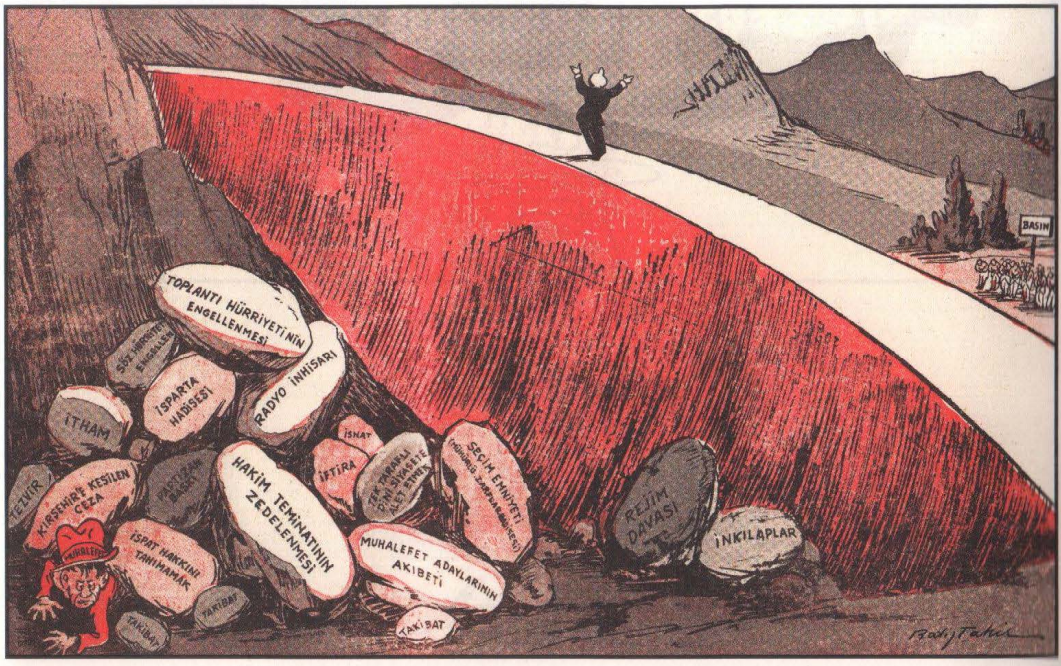

Baraj.

Ratip Tahir Burak, *Ulus*, 14.8.1955, s. 8

Üstat Cem'in ruhuna ithaf.

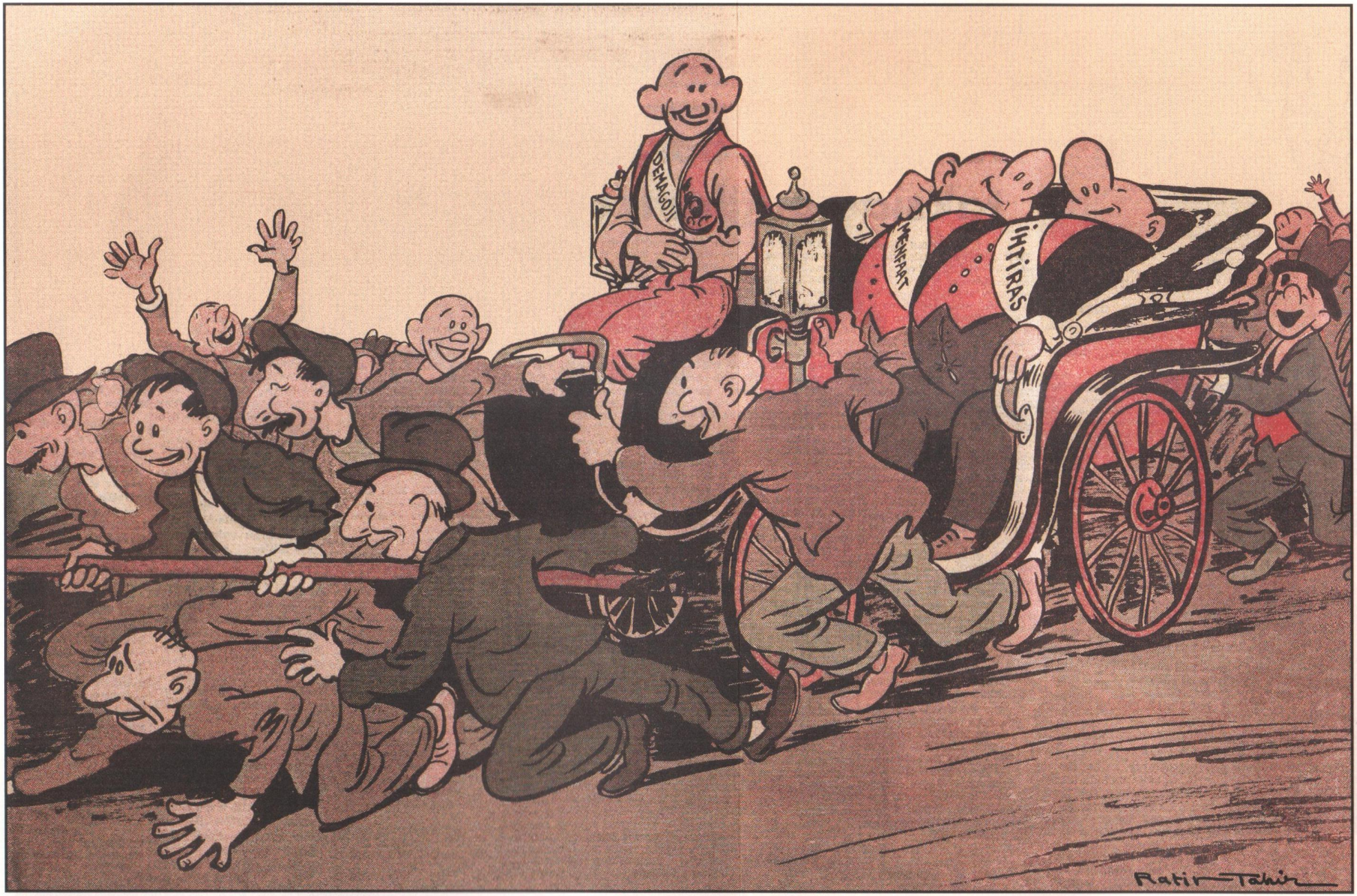

Çektiklerimiz.

Ratip Tahir Burak
Ulus, 24.7.1955, s. 8

20. Asır'da çektiklerimiz.

(İzmir'e yapılan bir seçim gezisi sırasında İttihat ve Terakki Fırkası [Partisi] ileri gelenlerinden ve Meclis Başkanı Halil [Menteşe] Bey ile Maliye Nazırı Cavit Bey yandaşları tarafından böyle taşınıyor.)

Cemil Cem, *Cem*, 9 Aralık 1910, S. 7, s. 8-9

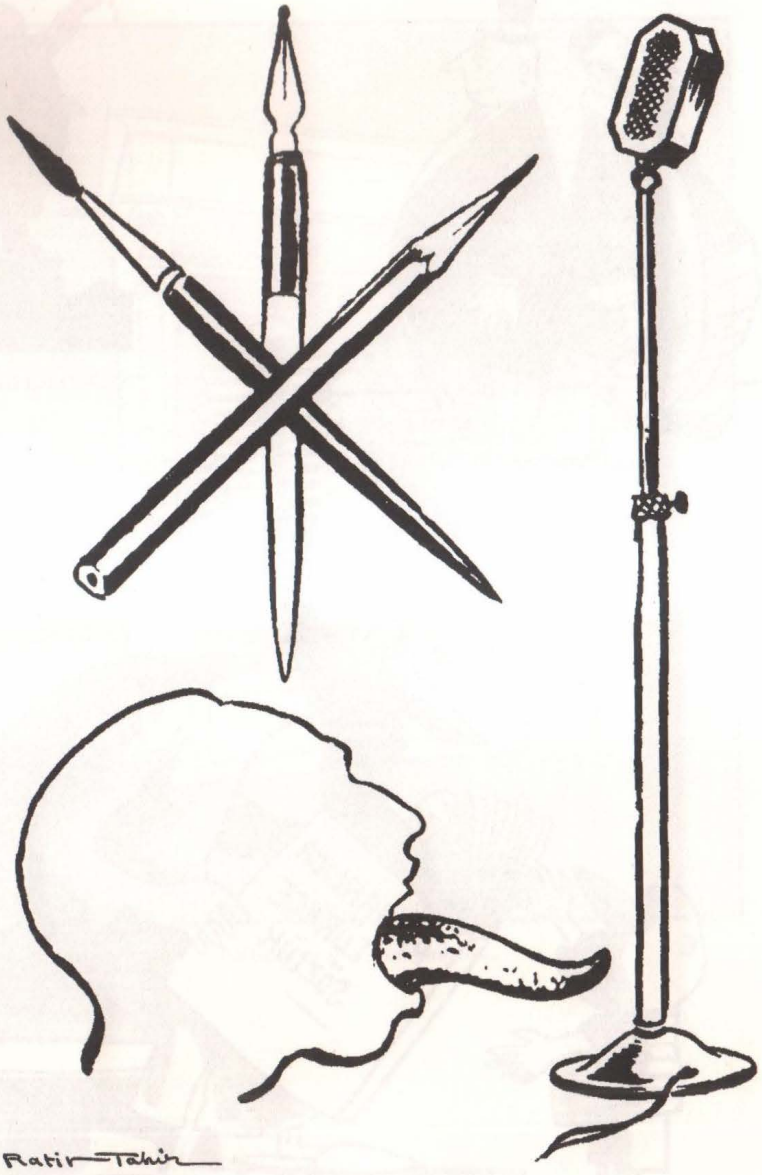

Memnu [yasak] silahlar!

Ratip Tahir Burak, *Ulus*, 26.7.1955, s. 1

Metin Gökçe, *Tan*, 30.3.1956, s. 1

(SSCB Devlet Başkanı Nikita Kruşçev.)

Necmi Rıza Ayça
Akbaba, 13.12.1956, S. 248 s. 1

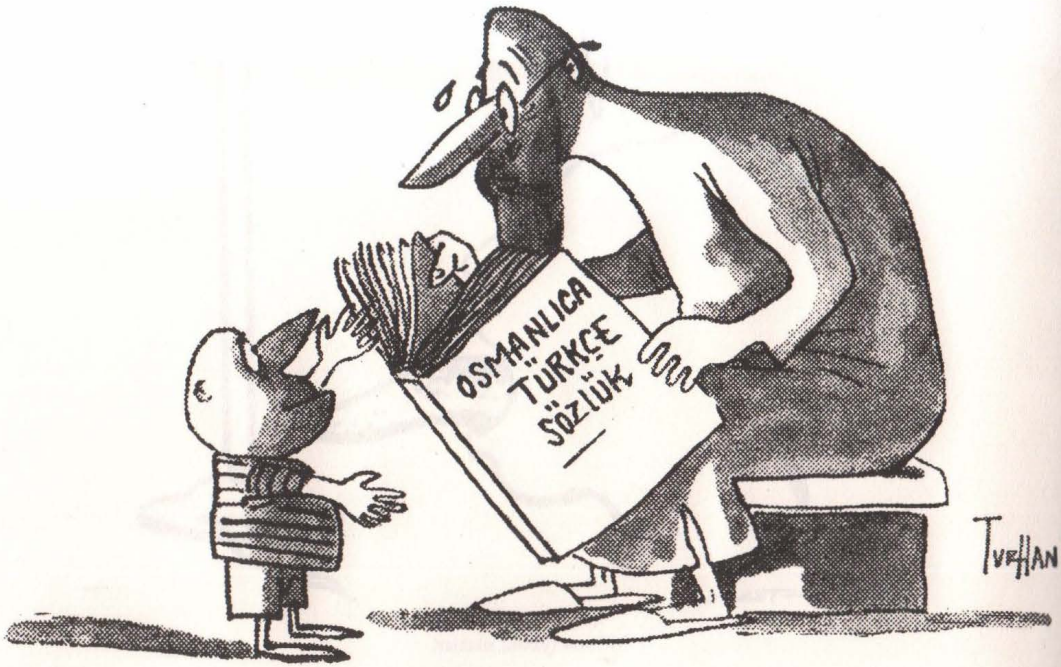

Nesiller konuşuyor...

Turhan Selçuk, *Milliyet*, 27.4.1956, s. 1

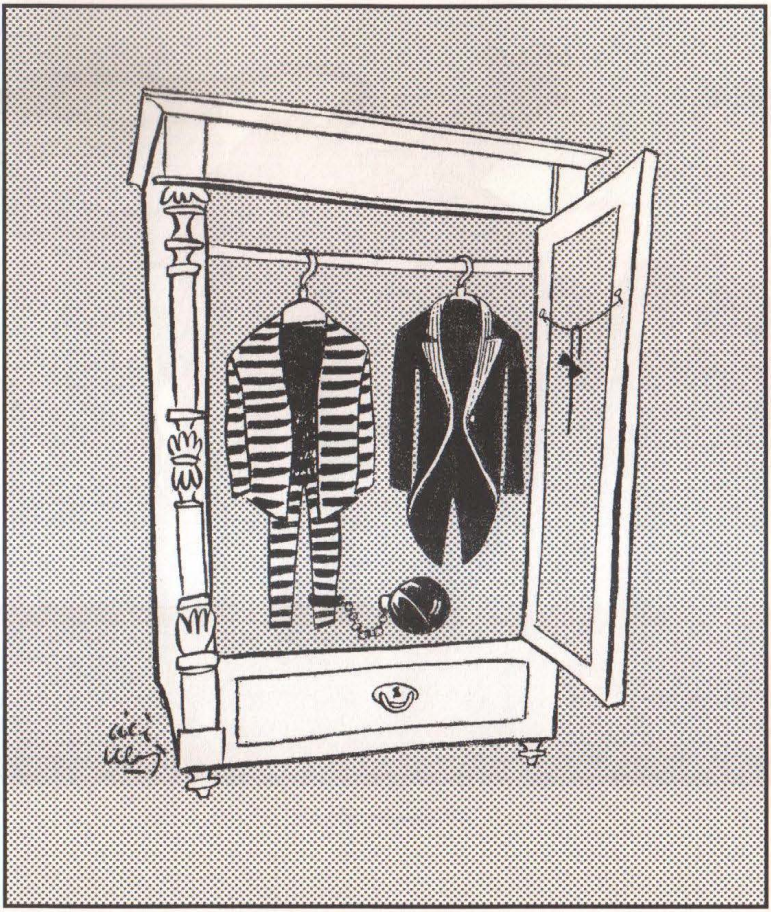

Bir basın mensubunun gardrobu...

(İran Şahı Rıza Pehlevi ve eşi Kraliçe Süreyya resmi bir ziyaret için 15 Mayıs'ta Türkiye'ye geldi. Konukların, İstanbul'da basına verdiği kokteylde simokin giyme şartı vardı.)

Ali Ulvi Ersoy, *Cumhuriyet*, 24.5.1956, s. 1

Yaşasın refah!

Ratip Tahir Burak, *Siyasi Halk Gazetesi*, 25.3.1956, s. 1

Oldu da bitti maşallah...

(Soldan sağa: "hokkabaz"lar: Emin Kalafat, Samet Ağaoğlu; "sünnetçi", Adnan Menderes; "kirve", Refik Koraltan; "yaşlı kadın", Fuat Köprülü.
Bu karikatür için çizer, 16 ay hapis cezasına mahkûm oldu.)

Ratip Tahir Burak, *Siyasi Halk Gazetesi*, 9.6.1956, s. 1

Köylü milletin efendisi!

(Savcılık, 13.11.1957 tarihli *Dolmuş*'un kapak karikatüründen dolayı toplatılması için İstanbul 5. Sulh Ceza Mahkemesi'ne başvurdu. Mahkeme karikatürde suç unsuru bulamadı. Savcılık bu sefer 10. Asliye Ceza Mahkemesi'nde dava açarak dergiyi kapatma kararı aldırdı. Toplatma isteğini kabul etmeyen 5. Sulh Ceza Mahkemesi yargıcı bu nedenle mesleğinden uzaklaştırıldı. Savcı Hicabi Dinç'in *Dolmuş*'a olan ilgisi bitmez; yeni sayının dağıtımına –Emniyet Basın Bürosu aracılığıyla– el koydurur.)

Turhan Selçuk, *Dolmuş*, 13.11.1957, S. 97, s. 1

Köylü memleketin efendisi.!

Not: Toplattırılamayacak bir kapak.

(Başbakan Adnan Menderes'in karikatürünün yer aldığı 100. sayı toplattırılınca dergi, bu sefer ana muhalefet partisi CHP'nin Genel Sekreteri Kasım Gülek'in karikatürünü kapağına yerleştirdi, can alıcı bir "not"la!)

Turhan Selçuk, *Dolmuş*, 12.12.1957, S. 101, s. 1

Teminatlı demokrasi!..

Ferruh Doğan Akdilek, *Akbaba*, 5.9.1957, S. 286, s. 1

Halim Büyükbulut, *Ulus*, 18.8.1957, s. 1

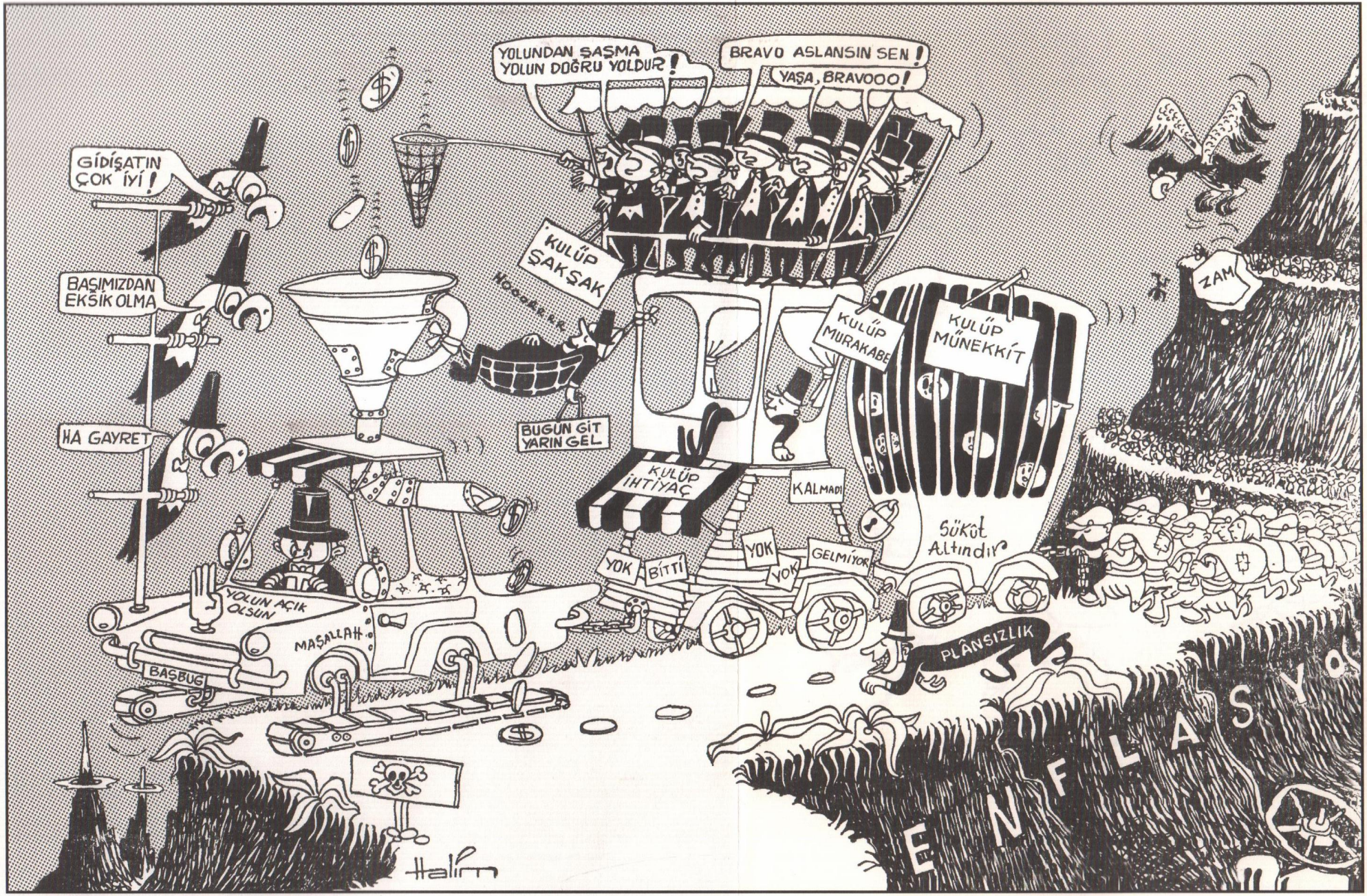

Kervan.

(Çizer, bu ve diğer 2 karikatür dolayı 1 yıl hapis cezasına mah oldu.)

Halim Büyükbulut
Ulus, 28.3.1957, s. 6

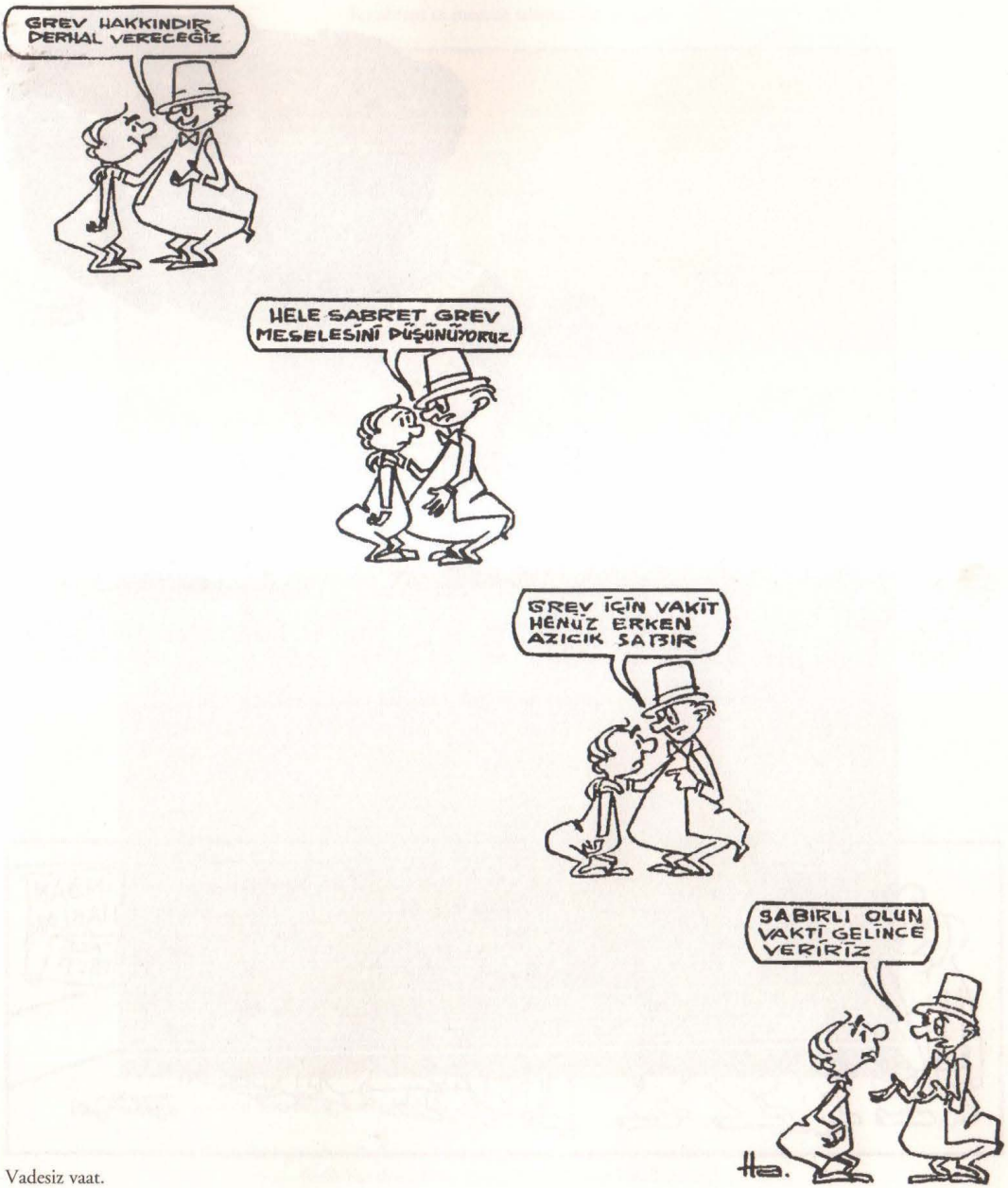

Vadesiz vaat.

Halim Büyükbulut, *Ulus*, 23.7.1957, s. 1

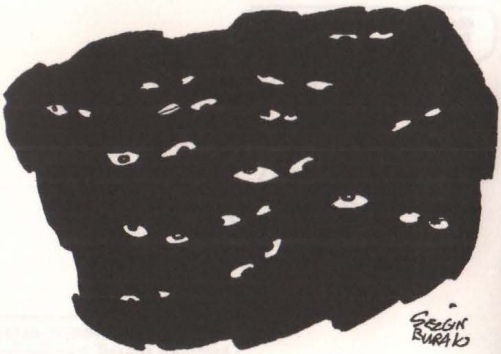

Nurcular.

Sezgin Burak
Cumhuriyet, 30.4.1958, s. 3

Büyük sözlerden küçük ilhamlar:

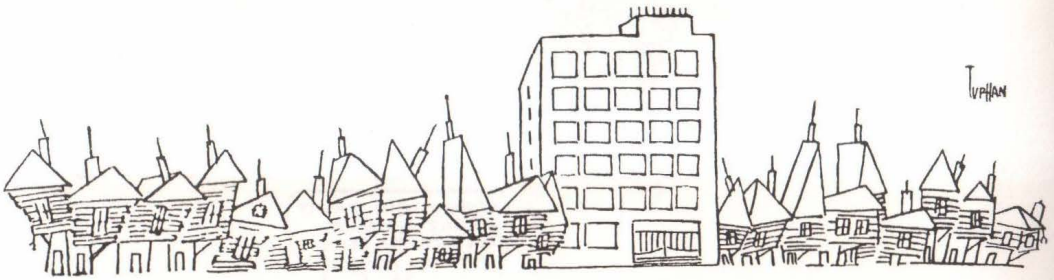

"Her mahallede bir milyoner yaratacağız" [Başbakan Adnan Menderes].

Turhan Selçuk, *Milliyet*, 7.9.1958, s. 1

Eflâtun Nuri Erkoç, *Ulus*, 1.10.1958, s. 4

Rambrant'ın meşhur tablosunun ilhamı:

– Merak etmeyin arkadaşlar, kurtaracağız...

(DP'nin ileri gelenleri: Başbakan Adnan Menderes (cerrah), Tevfik İleri, Samet Ağaoğlu, Refik Koraltan, Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan, vb.)

Turhan Selçuk, *Karikatür*, 10.12.1958, S. 9, s. 1

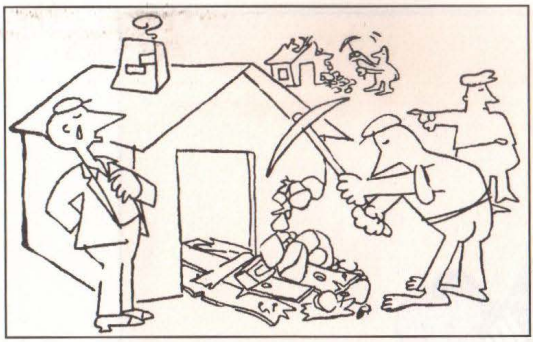

Eflâtun Nuri Erkoç, *Ulus*, 19.5.1958, s. 3

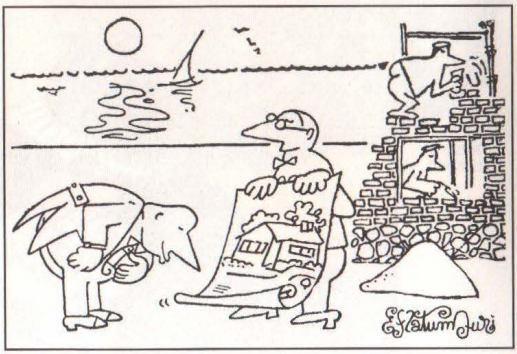

Şehirden ilhamlar.

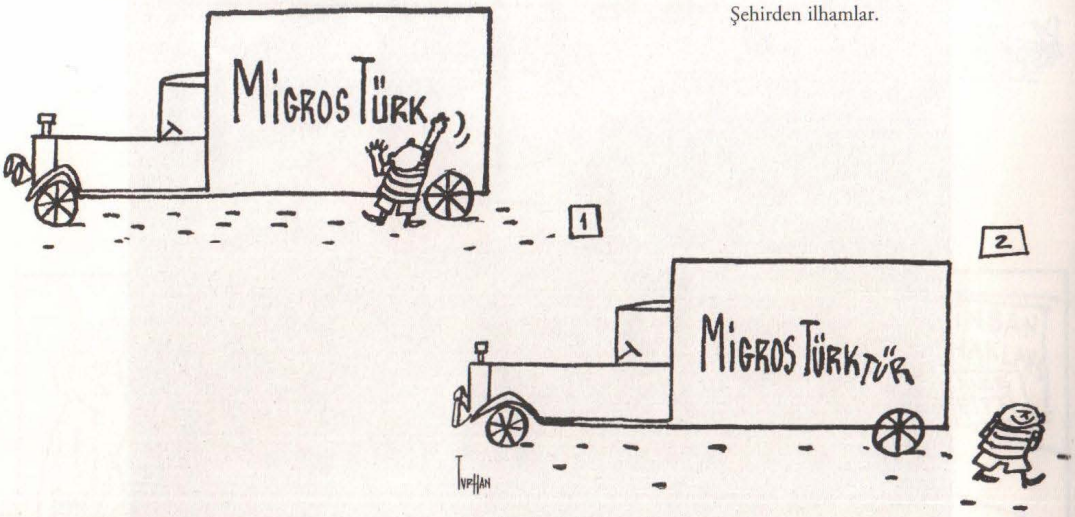

Yazısız.

(Halka ucuz gıda satmayı amaçlayan ilk büyük alışveriş mağazası Migros, İstanbul'da açıldı.)

Turhan Selçuk, *Milliyet*, 11.7.1958, s. 1

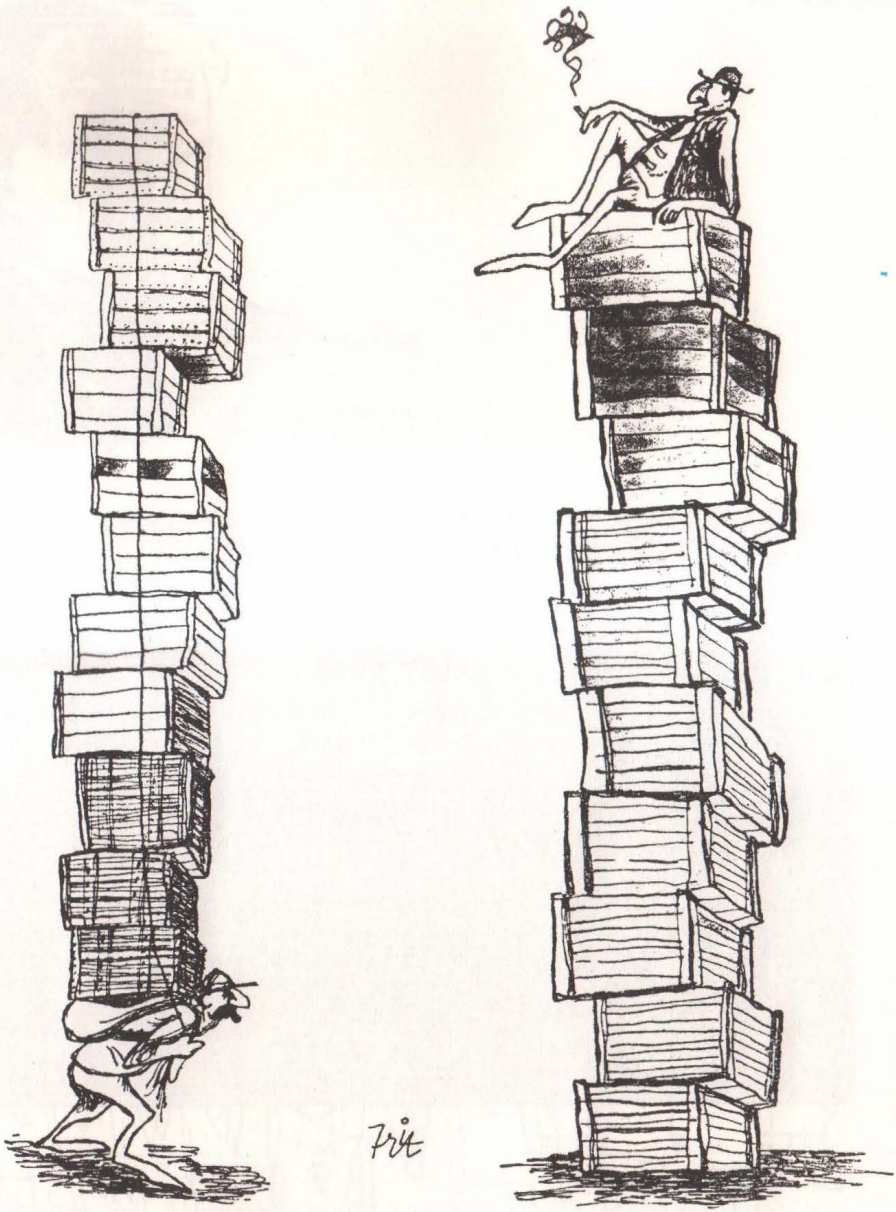

İki Ahmet!

Ferit Öngören, *Taş*, 25.10.1958, S. 2, s. 7

Alın yazısı.

Mim Uykusuz
Taş-Karikatür, 28.1.1959, S. 16, s. 14

Ferruh Doğan Akdilek, *Taş-Karikatür*, 25.2.1959, S. 20, s. 15

Âdem!..

Ferruh Doğan Akdilek
Akbaba, 23.7.1959, S. 384, s. 5

Ramazan geldi.

(DP, 1957 seçimlerinde tek başına yeniden iktidara gelmesine karşın, muhalefetin oluşturduğu "Güçbirliği"ne karşı koymak ve partiye yeni üyeler kazandırmak için "Vatan Cephesi"ni kurdu. Basına bakıldığında DP'ye ilginin büyük olduğu sanılır. Ancak, her akşam radyoda okunan listelerin "Vatan Cephesi"ne katıldıkları söylenen kişilerin kiminin uydurma, kiminin ölmüş kişiler olduğu anlaşıldı.)

Semih Balcıoğlu, *Akbaba*, 11.3.1959, S. 22, s. 3

Çalışanlar sigorta edilecek.

– Bizim için değil!..

G. Ali (Semih Balcıoğlu), *Ulus*, 11.12.1959, s. 3

Geceler yarim oldu
Anam anam garibim...

(Çıkarılan bir yasayla ilköğretmen okulları ile Türk eğitim tarihinde önemli bir deneyim olan Köy Enstitüleri, 27.1.1954'te "İlköğretim Okulları" adı altında birleştirildi.)

Halim Büyükbulut, *Ulus*, 26.8.1959, s. 1

– Aynı deftere bunları yazmaya utanıyorum.

(2-3 Nisan tarihlerinde, İsmet İnönü'nün Kayseri ve Yeşilhisar'a girişi resmi makamlarca engellendi.)

Altan Erbulak, *Yeni Sabah*, 5.4.1960, s. 1

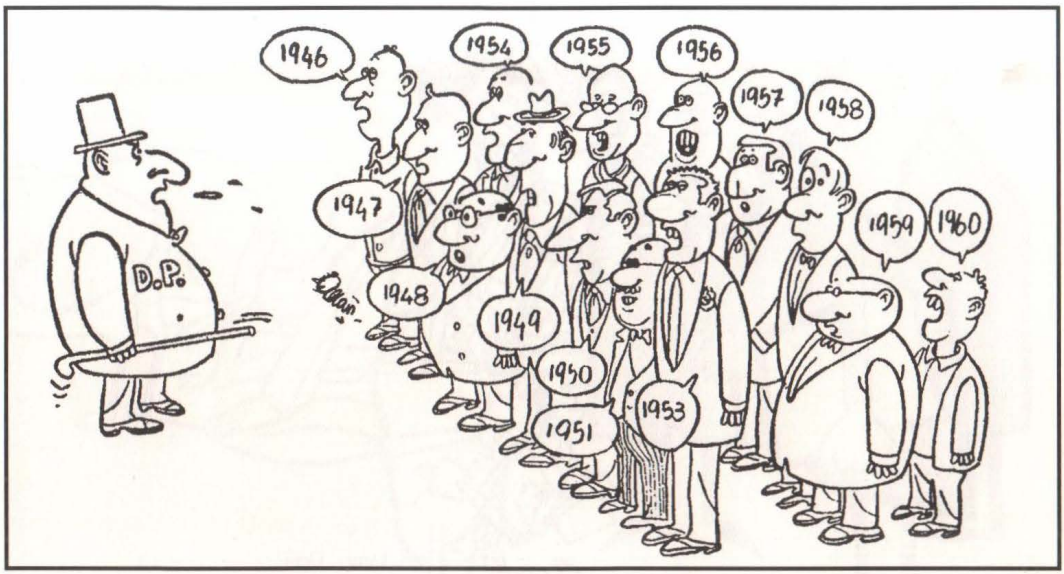

– Yerinde saaay!!

Altan Erbulak, *Yeni Sabah*, 5.1.1960, s. 1

Uçtu... Uçtu...

(Bu karikatürden dolayı *Cumhuriyet* gazetesi 10 gün Örfi İdare Kumandanlığı tarafından kapatıldı.)

Ali Ulvi Ersoy
Cumhuriyet, 30.4.1960, s. 1

İsteyenin bir yüzü kara!..

Yaşar Tonguç
Akbaba, 14.4.1960, S. 422, s. 5

Doğu illerimizde Türkçe bilenler pek az (Basın).

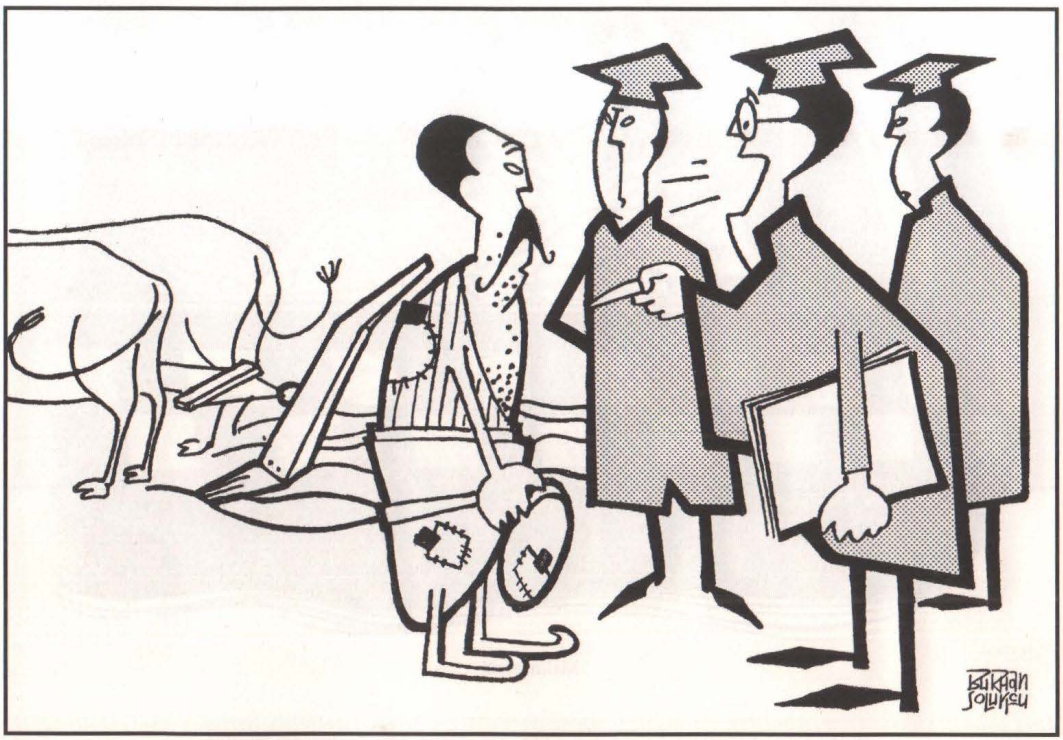

PROFESÖR– Peki Türkçe bilmiyorsun; Akatça, Asurca, Etice, Sümerce, Uygurca da mı bilmiyorsun?..

Burhan Solukçu, *Akbaba*, 6.10.1960, S. 447, s. 7

31 Mart suçlusu Said-i Kürdi yurtiçinde esrarlı geziler yaptı (Gazeteler).

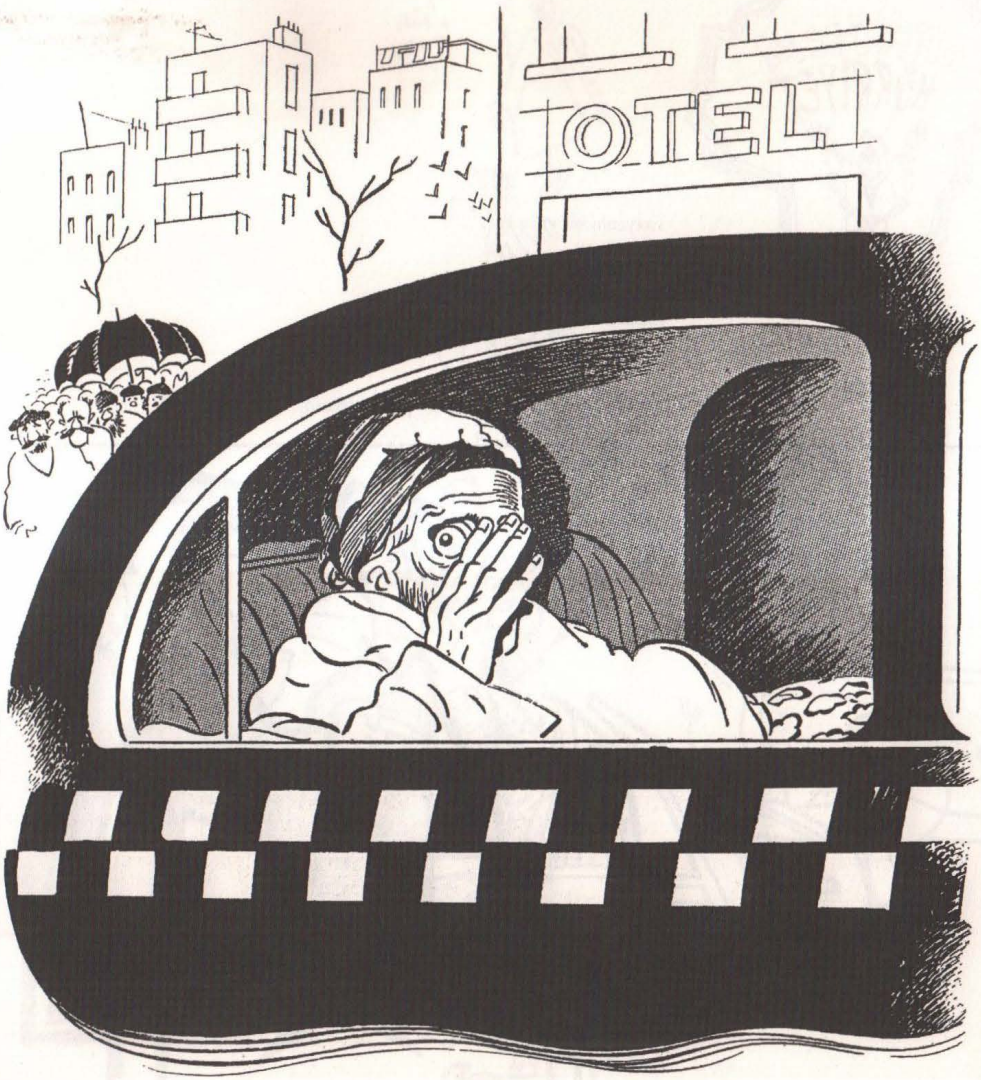

Malın gözü!

(Said-i Nursi: İslama yeni bir yorum getirdiği ileri sürülen, Nur Tarikatı'nın kurucusu. Tarikatın bugünkü en önemli lideri, Fethullah Gülen'dir.)

Necmi Rıza Ayça, *Akbaba*, 21.1.1960, S. 409 [410], s. 3

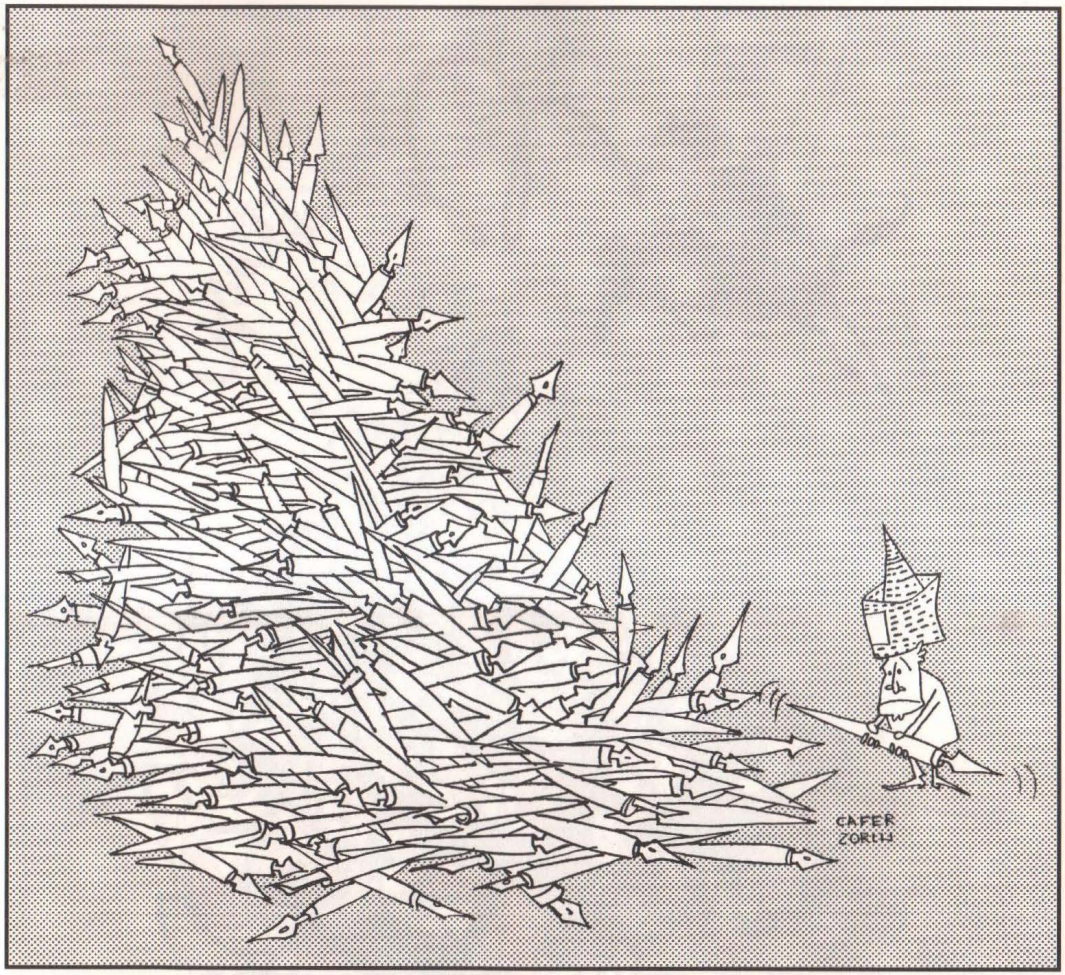

Silahlara veda!

(Bu karikatür, Gazeteciler Cemiyeti, Gazetecilik Başarı Armağanı Yarışması'nda, Mansiyon Ödülü'ne değer görüldü.)

Cafer Zorlu, *Akbaba*, 11.5.1960, S. 425, s. 3

Konya'da İnönü'yü karşılayanları, atlı polisler kamçı ile dağıttılar (Gazeteler).

Kamçılı demokrasi!

Yalçın Çetin, *Akbaba*, 25.2.1960, S. 415[414], s. 1

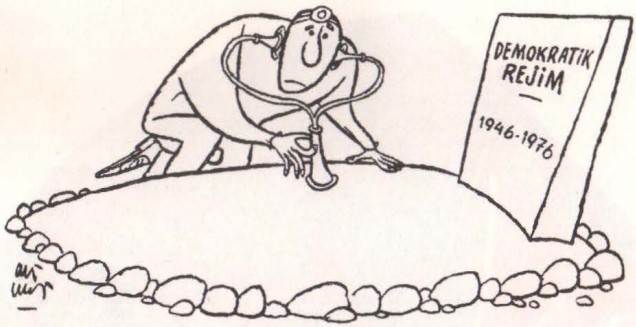

Gelecek günlerin karikatürü...

Ali Ulvi Ersoy, *Cumhuriyet*, 9.5.1960, s. 1

Kemal Aygün: "Seçime, düğüne gider gibi gideceğiz" dedi.

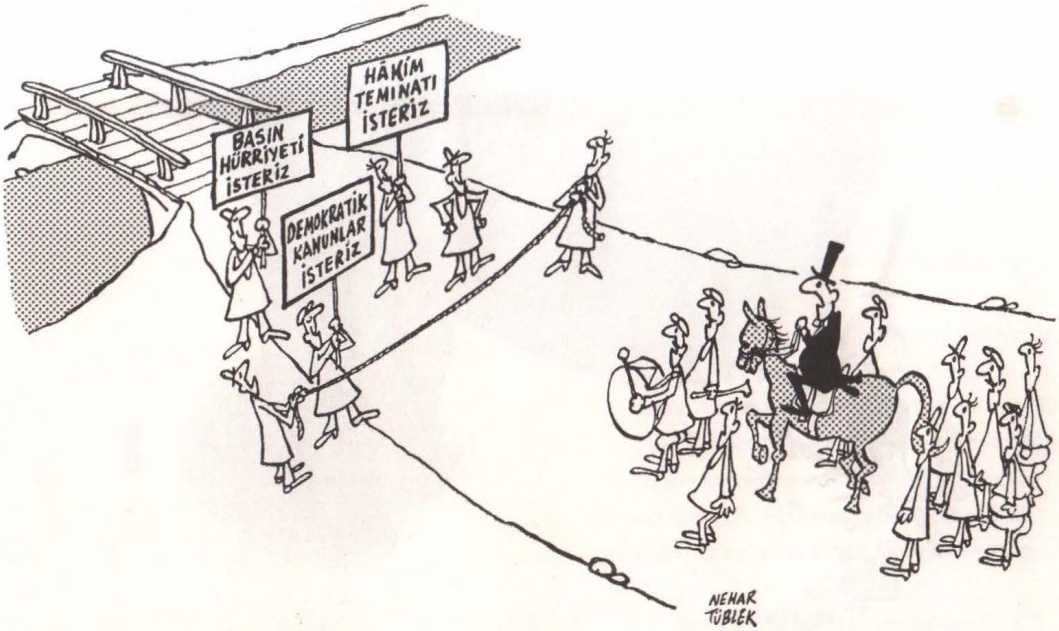

Yazısız.

(Kemal Aygün: İstanbul eski belediye başkanlarından ve DP İstanbul il örgütü başkanı.)

Nehar Tüblek, *Akbaba*, 28.4.1960, S. 424 [423], s. 5

– Radyo Gazetesi, "Muhalefet isyan bayrağını açtı" diyor...
– Hem de silahlı isyan... Şu oklara bak!..

Yalçın Çetin, *Akbaba*, 17.3.1960, S. 418, s. 1

Turgut Çeviker

1950'de Çarşamba'da (Samsun) doğdu. Türk dili ve edebiyatı eğitimi aldı. 1972-1978 arasında Yeşilçam'da yönetmen yardımcısı olarak çalıştı. Lise yıllarında ilgi duyduğu karikatür sanatı üzerine 1977'den başlayarak yazı ve söyleşiler yayımlamaya başladı. *Cumhuriyet*, *Vatan*, *Demokrat*, *Doğrultu*, *Gösteri*, *Milliyet Sanat*, *Türkiye Yazıları*, *Yarın*, *Varlık*, *Güldiken* gibi yayınlarda karikatür üzerine yazdı. 1980'lerde Türk karikatür tarihine yöneldi ve 1867-1923 arasını, on üç kitaptan oluşan bir dizi kitap olarak yayımladı.

1993'te İris Yayıncılık ve Filmcilik'i kurdu. Önemli yapıtlardan yoksun olan "mizah kültürü" alanının kapısını, telif ve çeviri bir dizi yapıtla araladı. Sinema için ilk adımı olan, *Türk Canlandırma Sineması Tarihi*'ni (1995) çekti. *Güldiken* (1993-2006), *Posta Kutusu* (2003-2004) ile *Yemek ve Kültür* dergilerini yönetti (2003).

Başlıca kitapları: *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü* (1986-1991), *İbret Albümü - 1908* (1991), *Çarşamba Kitabı* (1992), *Hayal* (1995), *Karikatür Üzerine Yazılar* (1997), *Türk Edebiyatında Futbol* (2002).

Cumhuriyet tarihi hiç böyle anlatılmamıştı. Bilimle anlatıldı, şiirle anlatıldı, romanla, tiyatro oyunuyla, sinemayla, belgeselle, müzikle anlatıldı... Ama karikatür sahne almamıştı hiç. Halbuki, karikatür bu sürece başından itibaren tanıklık etti; kendi ısırgan diliyle.

Bu 85 yıl içinde yaşanan olaylar kadar, karikatürün bu olayları ele alış biçimi de Cumhuriyet tarihinin nasıl oluştuğunu, her dönemin siyasi atmosferini ve zihniyet dünyasını gösteriyor. Karikatürün eleştirel dozundaki düşüklük, demokrasinin dozundaki düşüklüğü de yansıtıyor. Karikatürlere Murat Belge ve Ahmet Kuyaş'ın metinleri eşlik ediyor.

Bu üç ciltlik kitap, gençler için, Cumhuriyet'in serüvenini öğrenme yolunda çok zevkli bir adım. Bu serüvene aşina olanlar için bilgilerine yeni boyutlar katacak bir çalışma. Siyasiler için boy ölçülerini çıkaracakları bir ibret vesikası. Tarihçiler için de dört başı mamur bir referans kaynağı. Karikatürcüler için ise boy aynası.

Şu anda en eğlenceli Türkiye Tarihi kitabını elinizde tutmaktasınız.

NTV yayınları

ISBN 978-605-5813-85-7